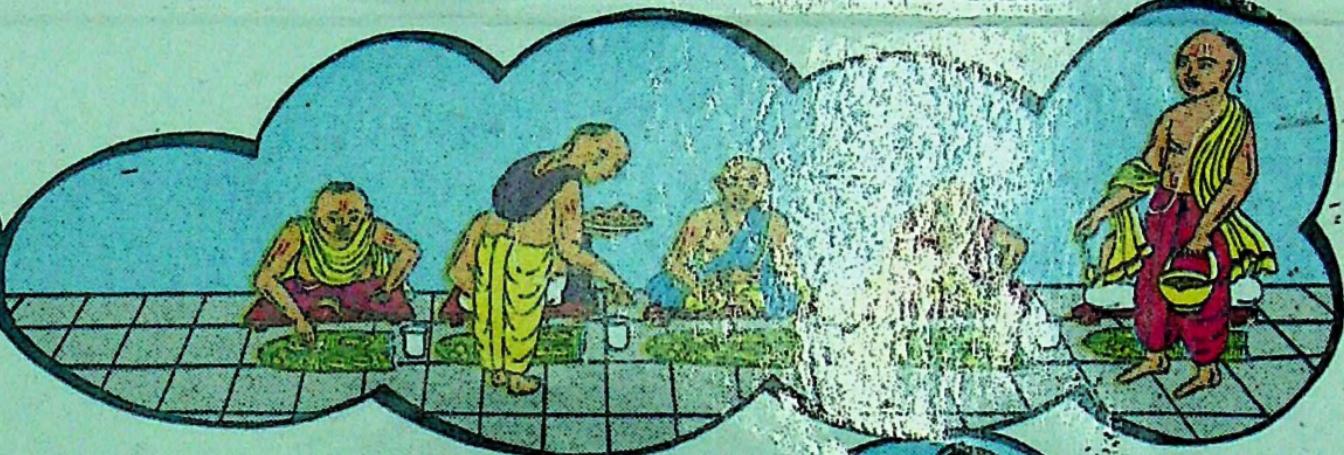

व्रतोद्घापन प्रकाश

COLLECTION OF VARIOUS
--> **HINDUISM SCRIPTURES**
--> **HINDU COMICS**
--> **AYURVEDA**
--> **MAGZINES**

FIND ALL AT [HTTPS://DSC.GG/DHARMA](https://dsc.gg/dharma)

Made with
By
Avinash/Shashi
Creator of
hinduism
server

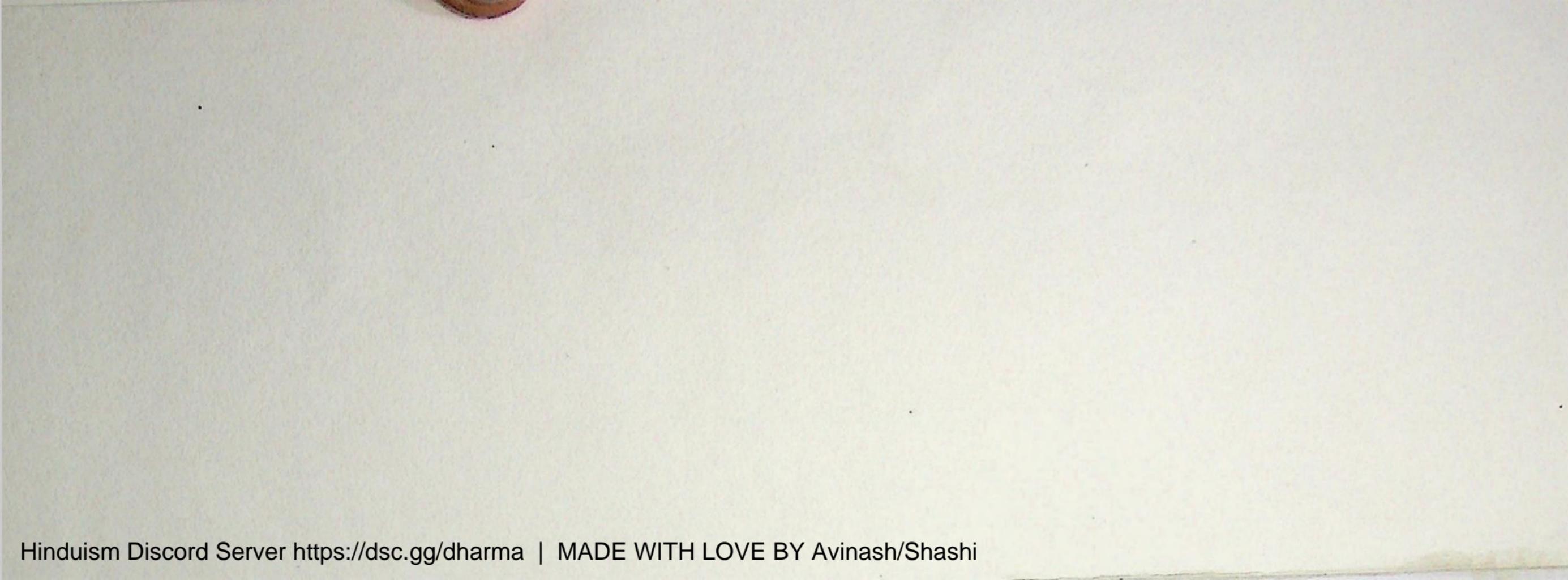

COLLECTION OF VARIOUS
--> **HINDUISM SCRIPTURES**
--> **HINDU COMICS**
--> **AYURVEDA**
--> **MAGZINES**

FIND ALL AT [HTTPS://DSC.GG/DHARMA](https://dsc.gg/dharma)

Made with
By
Avinash/Shashi
Creator of
hinduism
server

॥ अथ व्रतोद्यापनप्रकाशप्रारम्भः ॥

खेमराज श्रीकृष्णदास प्रकाशन, बम्बई-४

संस्करण : अप्रैल २०१६, संवत् २०७३

मूल्य : २०० रुपये मात्र

मुद्रक एवं प्रकाशकः

खेमराज श्रीकृष्णदास™

अध्यक्ष : श्रीवेंकटेश्वर प्रेस,
खेमराज श्रीकृष्णदास मार्ग,
मुंबई - ४०० ००४.

© सर्वाधिकार : प्रकाशक द्वारा सुरक्षित

Printers & Publishers :

Khemraj Shrikrishnadass,
Prop: Shri Venkateshwar Press,
Khemraj Shrikrishnadass Marg, 7th Khetwadi,
Mumbai - 400 004.

Web Site : <http://www.Khe-shri.com>

Email : khemraj@vsnl.com

Printed by Sanjay Bajaj For M/s. Khemraj Shrikrishnadass, Proprietors Shri Venkateshwar Press, Mumbai - 400 004,
at their Shri Venkateshwar Press, 66 Hadapsar Industrial Estate, Pune 411 013.

“ कर्मठाचार्य स्व० पंडित श्रीनवतुर्थीलालजी गौड द्वादशमहानिबन्धकर्ता ” रतनगढ़ (राजस्थान)

(अन्थकर्ता के पिता एवं ज्येष्ठ भ्राता)

जन्म-आमिन कृष्णा ४ सं० १९२४]

[मृत्यु-कार्तिक कृष्णा ६ सं० १९८१

प्रस्तावना।

सर्व सज्जन महाशयोंको विदित होवे कि व्रतोपयोगी “व्रतराज”, “व्रतार्क”, “व्रतोद्यापनकीमुदी”, आदि बहुतसे प्राचीन दाक्षिणात्य ऋग्वेदी ग्रंथ छपे हैं परंच उनमें साङ्घोपाङ्ग उद्यापनके प्रयोग नहीं होनेसे भूदेवोंका कार्य पूर्णतया नहीं होता है, कर्मके समय “हवनपद्धति”, “कात्यायनशांति” आदिपुस्तक लेनी पडती हैं और तत्त्व व्रतके विधान उनमें न होनेसे यथार्थ काम नहीं हो सकता है, अत एव भूदेवोंके सुखार्थ और यजमानोंके कर्मपूर्तिके अर्थ और परमेश्वर की प्राप्तिके लिये यह “व्रतोद्यापनप्रकाश” नामक नूतनग्रंथ समंत्रक गणेशपूजनादि समाप्तिपर्यंत अनेक प्रयोगोंको करके सुशोभित संग्रह किया है और इस ग्रंथमें हमारे गौडसांप्रदायके तथा देशाचाररीतिके अनुसार अच्छेअच्छे प्रयोग रखे हैं। आजतक किसी ग्रंथकर्तने नहीं रखे जैसे “गणगौरीव्रतोद्यापन” ‘‘सत्यनारायणव्रतोद्यापन” इत्यादि बहुतसे व्रतोंके उद्यापन प्रचलित देशरीत्यनुसार प्राचीन ग्रंथोंके प्रमाणपूर्वक लिखे हैं और यह ग्रंथ हमारे द्वादश महानिबंधोंके अंतर्गत आठवीं ८ संख्याका है तो हमने इसको अपने प्रीतिपात्र सेठ खमेराज श्रीकृष्णदासजीको सर्वाधिकार सहित समर्पित कर दिया है तो उन्होंने अपने “श्रीवेङ्कटेश्वर” सुदृश्यंत्रालय बम्बईमें शास्त्री द्वारा शुद्ध कराय मुद्रित कर प्रकाशित किया है। आशा है कि कर्मठ सज्जनगण इसके ग्रहण और कर्मानुष्टानसे हमारेसे स्वयं लाभ उठावेंगे और हमारे तथा प्रकाशकके परिश्रमको सफल करेंगे।

आपका प्रमी—पंडित श्री चतुर्थीलाल गौड कर्मठ,

मु० रत्नगढ़, जि० श्री विकानेर, (राजपूताना)

अथ व्रतोद्यापनप्रकाशस्थविषयाणां सूचीपत्रम्

विषया:	पत्रा०	विषया:	पत्रा०	विषया:	पत्रा०
मङ्गलाचरणम्	...	१	षोडशमात्रकापूजनम्	...	११
उद्यापनेनविनानिष्टफलता	...	"	घृतमात्रकापूजनम्	...	"
उद्यापनेवज्यकालः	...	"	आचार्यादिवरणम्	...	"
सर्वव्रतोद्यापनोपयोगिप्रयोगः	...	"	रक्षोग्रसूक्तम्	...	१२
शांतिकमंत्राः	...	२	भूमिपूजा	...	"
गणेशस्मरणम्	...	"	अग्निस्थापनम्...	...	"
संकल्प	...	३	सूर्यादिग्रहस्थापनम्	...	१३
गणेशपूजाप्रयोगः	...	४	अधिदेवतास्थापनम्	...	१४
कलशस्थापनमंत्राः	...	५	प्रत्यधिदेवतास्थापनम्	...	१५
पुण्याहवाचनम्	...	"	पञ्चलोकपालस्थापनम्	...	"
अभिषेकमंत्राः	...	१०	दशदिक्पालस्थापनम्	...	१६

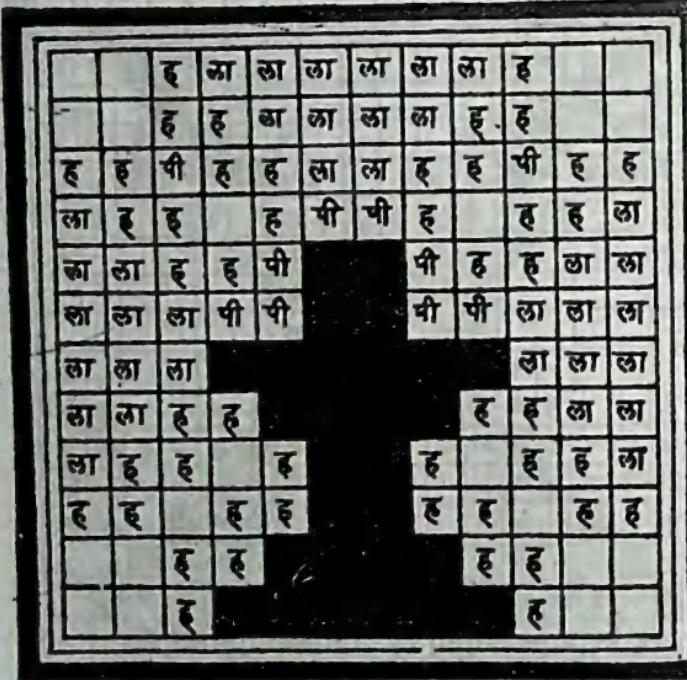
विषया:	पत्रा०	विषया:	पत्रा०	विषया	पत्रा०
प्रधानदेवताहोमः, आवरणदेवता-होमः, सर्वतोभद्रदेवताहोम	३३	विद्याव्रतोद्यापनम्	४५	सिद्धिचिनायकव्रतोद्यापनम्	५६
व्याहृतिहोमः	३४	रोटकसोमवारव्रतोद्यापनम्	४६	दशरथलिलाव्रतोद्यापनम्	५७
वारुणहोमः	„	यमद्वितीयव्रतम्	४७	नागपंचमीव्रतोद्यापनम्	५८
बलिदानम्	३५	सौभाग्यशयनव्रतोद्यापनम्	„	ऋषिपञ्चमीव्रतोद्यापनम्	५९
पूर्णाहुतिहोमः	३६	गणगौरीव्रतम्	४९	उपांगललिताव्रतोद्यापनम्	६०
घृतधाराहोमः	३७	मरुदेशाचारयुतगणगौरीव्रतम्	„	ललिताषष्ठीव्रतोद्यापनम्	६१
अभिषेकमन्त्राः	३८	अरुंधतीव्रतोद्यापनम्	„	कपिलाषष्ठीव्रतोद्यापनम्	६२
आचार्यादिपूजा	३९	परशुरामजयंतीव्रतोद्यापनम्	५०	स्कंदपष्ठीव्रतोद्यापनम्	६५
आशीर्वादमंत्राः	„	स्वर्णगौरीव्रतोद्यापनम्	„	चंपाषष्ठीव्रतोद्यापनम्	„
विसर्जनम्	„	सुकृतफलतीयव्रतोद्यापनम्	५१	गङ्गासप्तमीव्रतम्	६६
गोदानपद्धतिः	४०	हरितालिकाव्रतोद्यापनम्	„	शीतलाव्रतोद्यापनम्	„
शश्यादानपद्धतिः	„	बृहद्वौरीव्रतोद्यापनम्	५२	शुक्लाभरणसप्तमीव्रतम्	६७
(द्वितीयप्रकरणम्)		सौभाग्यसुन्दरीव्रतोद्यापनम्	५३	रथसप्तमीव्रतोद्यापनम्	„
आरोग्यप्रतिपद्धतोद्यापनप्रयोगः	४५	संकटनाशनचतुर्थीव्रतम्	५४	अचलासप्तमीव्रतम्	६९
		दूर्वागणपतिव्रतोद्यापनम्	५५	बुधाष्टमीव्रतोद्यापनम्	„

विषया:	पत्रा०	विषया:	पत्रा०	विषया:	पत्रा०	
दशाफलब्रतोद्यापनम्	...	७१	गोपद्वाव्रतोद्यापनम्	...	९०	
जन्माष्टमीब्रतोद्यापनम्	...	७२	वामनजयंतीब्रतोद्यापनम्	...	९१	
ज्येष्ठाब्रतोद्यापनम्	...	७५	सुरूपाद्वादशीब्रतोद्यापनम्	...	९२	
दूर्वाष्टमीब्रतोद्यापनम्	...	७६	विष्णुपंचकब्रतोद्यापनम्	...	९३	
महालक्ष्मीब्रतोद्यापनम्	...	७७	जयपार्वतीब्रतोद्यापनम्	...	९४	
कालभैरवाष्टमीब्रतोद्यापनम्	...	७९	गोनिरात्रब्रतोद्यापनम्	...	९५	
कृष्णाष्टमीब्रतोद्यापनम्	...	८०	पक्षप्रदोषब्रतोद्यापनम्	...	९६	
रामनवमीब्रतोद्यापनम्	...	"	एवमेवशनिप्रदोषब्रतोद्यापनम्	...	"	
रामनामलेखनोद्यापनम्	...	८१	अनंगत्रयोदशीब्रतोद्यापनम्	...	९८	
अद्गुःखनवमीब्रतोद्यापनम्	...	८२	नृसिंहचतुर्दशीब्रतोद्यापनम्	...	१००	
आशादशमीब्रतोद्यापनम्	...	"	अनंतचतुर्दशीब्रतोद्यापनम्	...	१०१	
दशावतारब्रतोद्यापनम्	...	८४	कदलीब्रतोद्यापनम्	...	१०३	
विजयादशमीब्रतोद्यापनम्	...	८५	वैकुंठचतुर्दशीब्रतोद्यापनम्	...	१०४	
एकादशीब्रतोद्यापनम्	...	"	शिवरात्रिब्रतोद्यापनम्	...	१०५	
वैतरण्येकादशीब्रतोद्यापनम्	...	८९	एवमेवमासिकशिवरात्रिब्रतो-	...	"	
			द्यापनम्	...	"	
				कोकिलाब्रतोद्यापनम्	...	१०७
				समानमहेश्वरब्रतोद्यापनम्	...	१०९
				द्वानिशत (बन्निशी) पूर्णिमा-		
				ब्रतोद्यापनम्	...	११०
				सत्यनारायणब्रतोद्यापनम्	...	१११
				भीमपंचकब्रतोद्यापनम्	...	११३
				वटसाबित्रीब्रतोद्यापनम्	...	११४
				सोमषत्यमाघास्याब्रतोद्यापनम्	...	११६
				गौरीतपोव्रतोद्यापनम्	...	११७
				अधौदययोगब्रतम्	...	११८
				मलमासब्रतोद्यापनम्	...	१२०
				कार्तिकमासब्रतोद्यापनम्	...	१२१
				एवमेवमाघवैशाखब्रतोद्यापनम्	...	"
				स्वस्तिकलेखनब्रतोद्यापनम्	...	१२२
				आदित्यवारब्रतोद्यापनम्	...	१२३

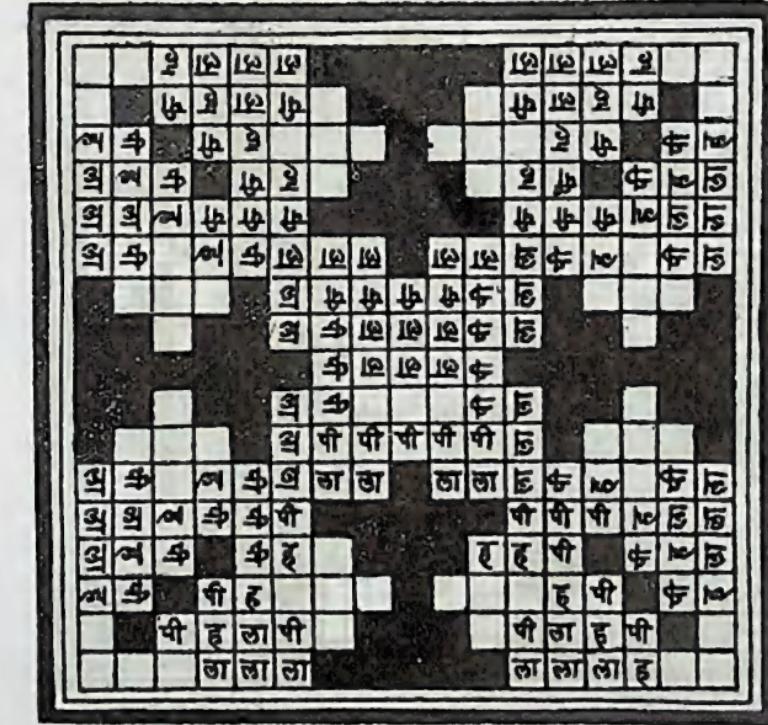
विषया:	पत्रा०	विषया:	पत्रा०	विषया:	पत्रा०
सोमवारव्रतोद्यापनम्	... १२५	पुष्पादिलक्ष्मार्पणव्रतोद्यापनम्	१३६	विष्णोलक्ष्वर्तिव्रतोद्यापनम् ...	१४३
मंगलवारव्रतोद्यापनम्	... १२६	लक्ष्मिलवार्पणव्रतोद्यापनम् ...	„	एवमेव माणिक्यलक्ष्वर्तिविधानम् „	
शनिवारव्रतोद्यापनम्	... २२९	विष्णोर्लक्ष्मतुलस्यर्पणोद्यापनम्	१३७	पार्थिवलिङ्गव्रतोद्यापनम् पार्थिवलि-	
व्यतीपातव्रतोद्यापनम्	... १३०	लक्ष्मनमस्कारव्रतोद्यापनम् ...	१३९	गारंभकालादि च ... १४४	
धारणापारणाव्रतोद्यापनम्	... १३१	लक्ष्मप्रदक्षिणाव्रतोद्यापनम् ...	„	पार्थिवगणेशव्रतोद्यापनम् ... १४६	
मासोपवासव्रतोद्यापनम्	... १३२	अश्वस्थलक्षणप्रदक्षिणोद्यापनम्	१४०	तुलसीविवाहविधानम् ... १४७	
एवमेवचांद्रायणव्रतोद्यापनम्	„	तुलसीलक्ष्मप्रदक्षिणोद्यापनम् ...	„	तुलसीविवाहपद्धतिः ... १४८	
सर्वसंकांतिव्रतोद्यापनम्	... १३३	लक्ष्मदीपदानव्रतोद्यापनम् ...	१४१	धात्रीव्रतोद्यापनम् ... १५१	
तांबूलव्रतोद्यापनम्	... „	लक्ष्मवर्तिव्रतोद्यापनम् ...	„	धात्र्यश्वतथयोर्विवाहपद्धतिः ... १५२	
मौनव्रतोद्यापनम्	... १३५	लक्ष्मबिलवर्तिविधानम् ...	„	ग्रंथालंकारः १५४	
लक्षपद्मलेखनव्रतोद्यापनम्	... „	रुद्रवर्तिविधानम् ...	„	ग्रंथसमाप्तिः ।	
लक्षपूजाविधानम्	... १३६	विष्णुवर्तिविधानम् ...	„		

इति व्रतोद्यापनप्रकाशस्थविषयाणां सूची ।

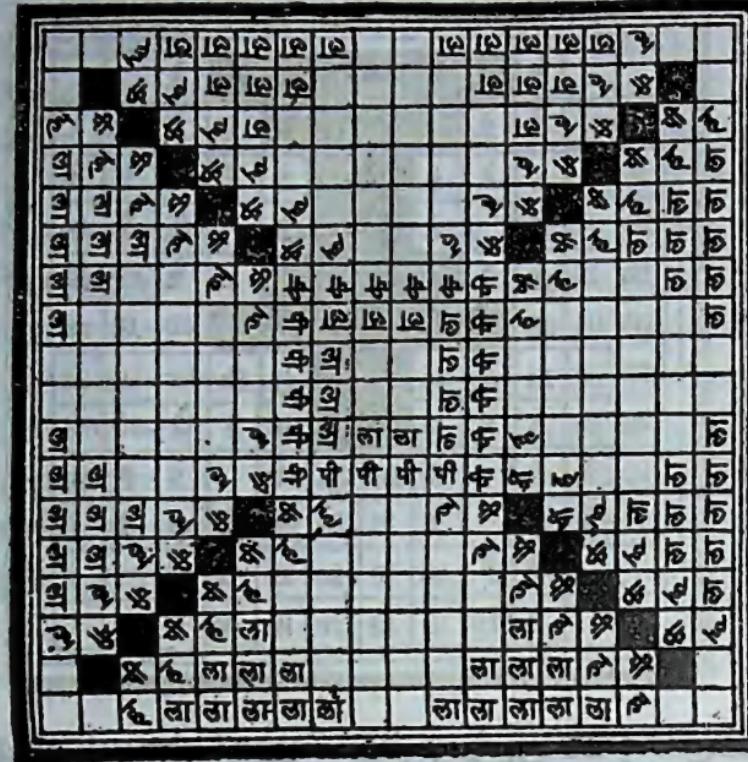
(एकलिंगतोभद्रंदेवीमंत्रानुष्ठानयोग्यंगौरीतिलकमंडलमिदम्)

॥ ग्रथाऽष्टादशरेखात्मकंचतुलिंगतोभद्रम् ॥

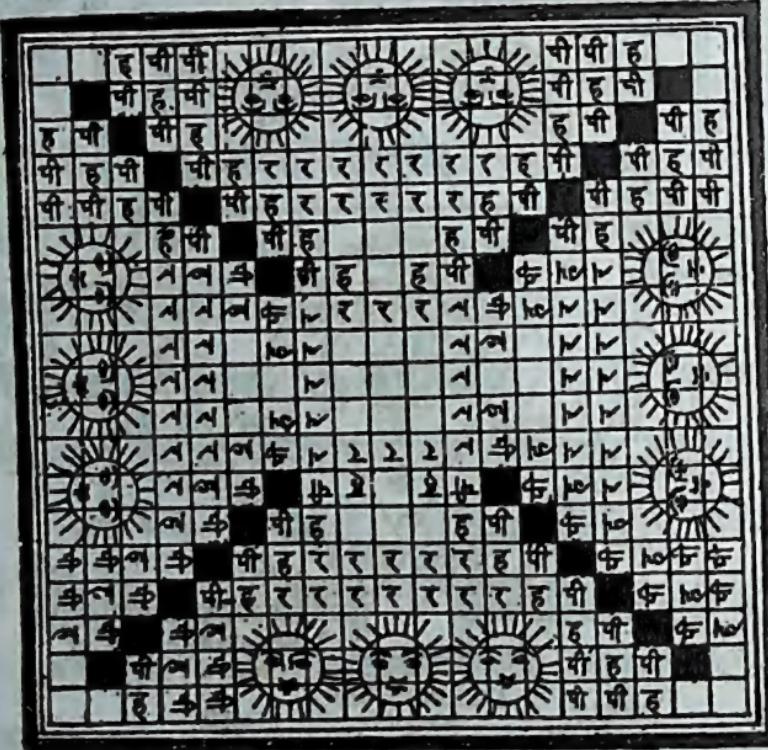

॥ सर्ववतोदापनोपयोनिसर्वतोभद्रमण्डलमिदम् ॥

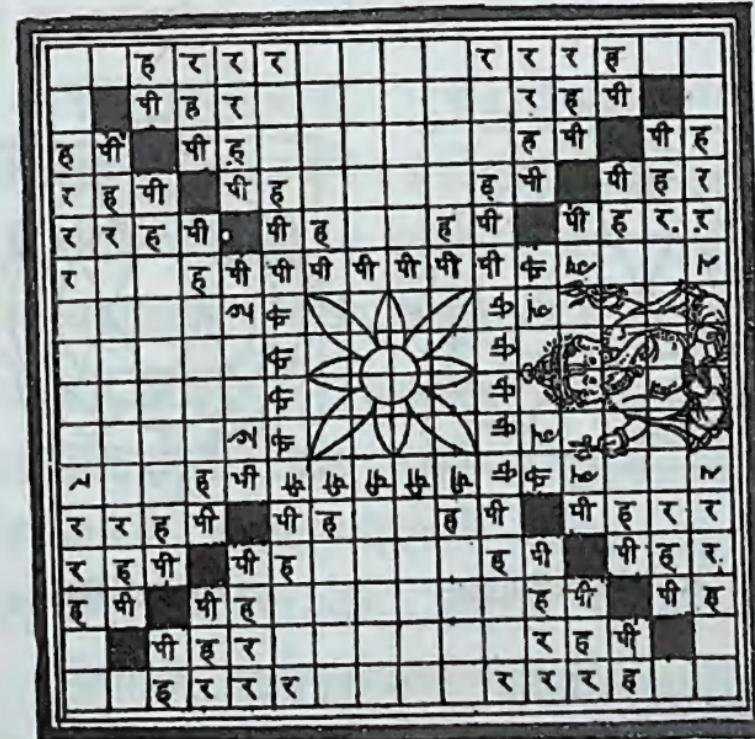

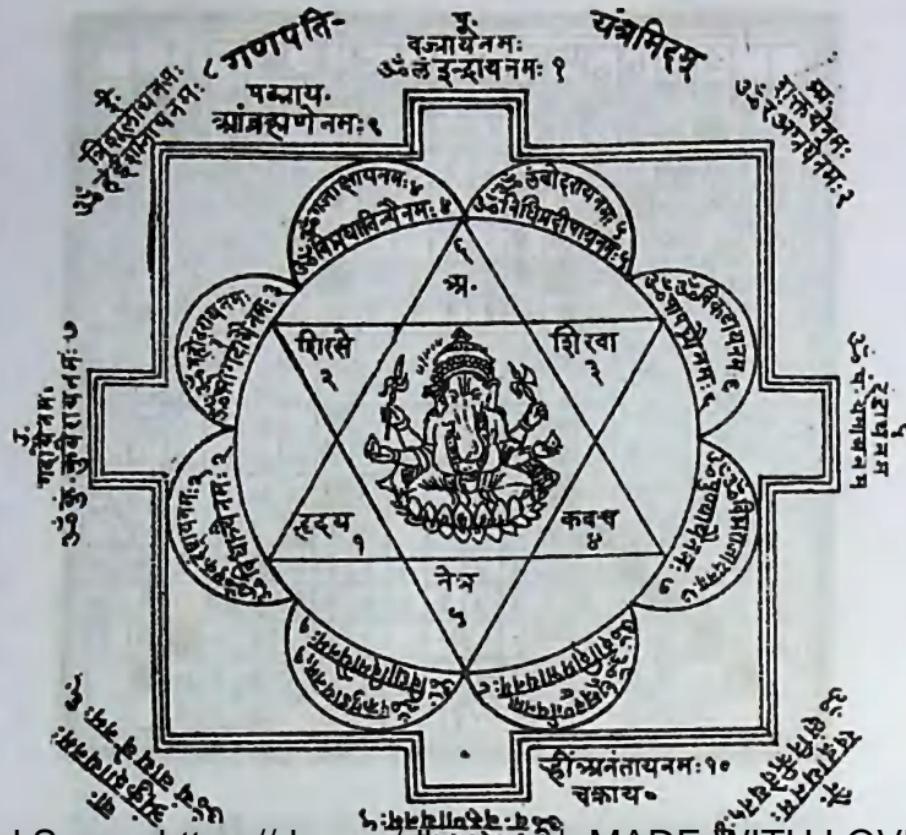
। रुद्रयामलोकं चतुस्त्रिंशद्रेखात्मकं द्वादशलिंगतोभद्रमिदम् ॥

॥ श्रीसूर्यव्रतोद्यापनोपयोगिसूर्यभद्रमण्डलम् ॥

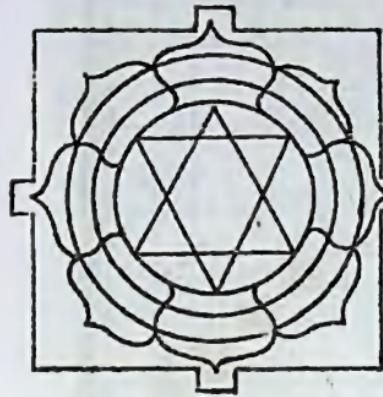

॥ गणपतिव्रतोद्यापनोपयोगिगणपनिभद्रमण्डलम् ॥

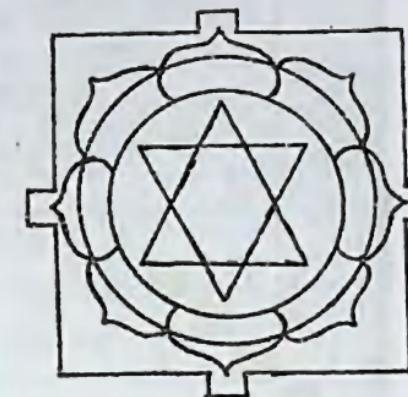

शिवयन्त्रमिदम्.

यम्बकयन्त्रमिदम्.

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीशंकराय नमः ॥ अथ ब्रतोद्यापनप्रकाश
प्रारंभः ॥ वंदे महेश्वरं साम्बं सगणं भक्तवत्सलम् ॥ श्रीहरिं च गणाधीशं तपनं पितरौ तथा ॥ १ ॥
जयदेवं श्रीधरमथ, वासुदेवहरनंदविष्णुमुखान् ॥ एतान्गुर्वाचार्यान्, वृद्धातिशष्टान्पुनःपुन
र्नत्वा ॥ २ ॥ कातीयपारस्कर—सूत्रकदंबं विलोक्य गृह्योक्तम् ॥ अन्यदपि ब्रतिहेतोः, कुर्वे ग्रंथं
यथामति वै ॥ ३ ॥ निबंधाः शतशोऽस्माकं गौडानां सन्ति प्राक्तना ॥ तथापि
भूमिदेवानां प्रीतिदोयं भविष्यति ॥ ४ ॥ ग्रन्थेस्मिन्बहुसाहस्रे चातुर्थीलालभास्करे ॥ नि
बंधाः सप्त प्रोक्ताः प्रागष्टमोयं निरूप्यते ॥ ५ ॥ तत्र तावदुद्यापनावश्यकता हेमाद्रौ नंदीपु
राणे । कुर्यादुद्यापनं तस्य समाप्तौ यदुदीरितम् ॥ उद्यापनं विना यन्तु तद्वतं निष्फलं भवेत्
॥ ६ ॥ यत्र चोद्यापनं नोक्तं ब्रतानुगुणतश्चरेत् ॥ विज्ञानुसारतो दद्यादनुकौद्यापने ब्रते ॥ ७ ॥
गां चैव कांचनं दद्याद्वतस्य परिपूर्तये । गवां मौल्यं च निष्कः स्यात्तदर्ढं पादमेव च ॥ आ
दौ मध्ये तथा चान्ते ब्रतस्योद्यापनं चरेत् ॥ ८ ॥ अथ ब्रतोद्यापने वर्ज्यकालमाह हेमाद्रौ गार्ज्यः ॥
अस्तगे च गुरौ शुक्रे बाले वृद्धे मलिम्लुचे ॥ उद्यापनमुपारंभं ब्रतानां नैव कारयेत् ॥ ९ ॥

ब०

॥ १ ॥

(ज्योतिर्निवंधेषि) अस्ते शुक्रेज्ययोर्बाल्ये वार्षके सिंहगे गुरौ ॥ त्रयोदशदिने पक्षे मासे न्यूनेऽधि
 के त्यजेत् ॥ २ ॥ केजिद्वकेऽतिचारेषि नीचराशि १० गते गुरौ ॥ धनुर्मानगते सर्वे गुरुणा संयुतेऽ
 पि च ॥ ३ ॥ बाले वृद्धे च संध्यंशे त्रितुः ४ पञ्च ५ त्रि ३ वासरान् ॥ जीवे च भार्गवे चैव विवाहा
 दिषु वर्जयेत् ॥ ४ ॥ (हेमाद्रौ सत्यव्रतः) उदयस्था तिथिर्या हि न भवेद्दिनमध्यभाकू ॥ सा खंडा न
 व्रतानां स्यादारंभश्च समापनमिति ॥ (तद्विरिक्तायामखंडायां प्रारंभश्च समापनम् ॥ रविर्या तिथिं
 समुदेति अस्तं याति च सा संपूर्णा तत्तद्वतोक्तकालव्यापिनी ग्राह्या वा) ॥ व्यतीपातादिनिषिद्ध
 योगभद्रादुष्टवासरादिरहितासु चंद्रतारादिबलान्वितासु स्वदैवत्यासु निषिद्धास्वपि तिथिषु च व्रतारंभ
 समाप्तोकार्ये ॥ अथ सर्वत्रतोद्यापनोपयोगिप्रयोगः ॥ तत्र तावद्वतोद्यानं चिकीर्षुः पूर्वदिने
 हविष्यान्नेन एकभक्तव्रतं विधाय तत्तत्कल्पोक्तनियमवान् द्वितीयेहि प्रातरुत्थाय नद्यादौ भस्मगोम
 मयमृत्तिकास्नानपुरःसरं यथाविधि स्नात्वा देवर्षिपितृन्संतर्प्य धौतवाससी परिधाय तिलकादि
 धृत्वा शरीरशुद्धयर्थं पञ्चगव्यं प्राश्य संध्यादिनित्यावश्यकं समापयेत् । ततः सुमुहूर्ते सपुत्रः सप्तनीकः

॥ १ ॥

१ शांतिकेषु च सर्वेषु प्रतिष्ठोद्यापनादिषु । वामे चोपविशेषत्वनी व्याघ्रस्य वचनं यथा ॥ १ ॥

शुभासने प्राङ्मुख उपविश्य स्ववामे पत्नीं चोपवेश्य सुवर्णादिपवित्रे धृत्वा द्विराचम्य प्राणानायम्य
शांतिपाठं पठित्वा लक्ष्मीनारायणादिदेवान्प्रणमेत् ॥ अथ शान्तिपाठः ॥ ॐ आनोभद्राः क्रतवोयन्तु
विवश्वतोदब्धासोऽअपरीतासऽउद्दिदः ॥ देवानोयथासदमिद्वधेऽसन्नप्यायुवोरक्षितारोदिवेदिवे ॥ १ ॥
देवानांभद्रासुमतिर्क्जूयतान्देवाना ७ रातिरभिनोनिवर्तताम् ॥ देवाना ७ सरव्यमुपसेदिमावव्यन्दे
वानऽआयुः प्रतिरुद्धरणसे ॥ २ ॥ तान्पूर्व्यानिविदाहूमहेव्यम्भगम्पित्रमदितिन्दक्षमस्तिथम् ॥ ३ ॥
अर्घ्यमणम्भवरुणर्थुं सोममश्विनासरस्वतीनः सुभगामयस्करत् ॥ ४ ॥ तन्नोव्वातोमयोभुव्वातुभेष
जन्तन्मातापृथिवीतत्पितायौः ॥ तद्यावाणः सोमसुतो मयो भुवस्तदश्विनाशृणुतन्धष्ण्यायुवम् ॥ ५ ॥
तमीशानञ्जगतस्तस्थुषस्पतिन्धयञ्जन्नवमवसैहूमहेव्यम् ॥ पूषानोयथाववेदसामसद्वधेरक्षितापायु
रदधः स्वस्तये ॥ ६ ॥ स्वस्तिनऽइन्द्रोवृद्धश्वाः स्वस्तिनः पूषाविवश्ववैदाः ॥ स्वस्तिनस्ताक्ष्योऽअ
रिष्टनेमिः स्वस्तिनोबृहस्पतिर्द्विधातु ॥ ७ ॥ पृषदश्वामरुतः पृश्मिमातरः शुभंयावानोविदथेषुजग्मयः ॥
अग्निजिह्वामनवः सरचक्षसोविवश्वेदेवाऽवसागमन्निह ॥ ८ ॥ भद्रङ्कर्णेभिः शृणुयामदेवाभद्रंपश्येमाक्ष
भिर्यजत्राः ॥ स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवा ७ सस्तनूभिर्वर्यशेमहिदेवहितंयदायुः ॥ ९ ॥ शतमिन्नुशरदोऽअन्निदे

वयत्रानश्चक्राजरसन्तनूनाम् ॥ पुत्रासोयत्र पितरोभवंतिमानोमध्यारीरिषतायुर्गन्तोः ॥ ९ ॥ अदिति
 धौरदितिरन्तरिक्षमदितिमर्मतासपितासपुत्रः ॥ विश्वेदेवाऽअदितिः पञ्चजनाऽअदितिर्जातिमदिति
 ज्ञनित्वम् ॥ १० ॥ तम्पत्नीभिरनुगच्छेमदेवाः पुत्रैर्भ्रातृभिरुतवाहिरण्यैः ॥ नाकङ्गृणानाः सुकृतस्य
 लोकेतृतीयेषुऽअधिरोचनेदिवः ॥ ११ ॥ आयुष्यवच्चस्यठिरायस्पोषमौद्दिदम् ॥ इदर्थं हिरण्यं
 वच्चस्वज्जैत्रायाविशतादुमाम् ॥ १२ ॥ यौः शांतिरन्तरिक्षर्थं शांतिः पृथिवीशांतिरापः शांति
 रोषधयः शांतिः ॥ व्वनस्पतयः शांतिर्विश्वेदेवाः शांतिर्ब्रह्मशांतिः सर्वर्थंशांतिः शांतिरेवशांतिः
 सामाशांतिरेधि ॥ १३ ॥ यतोयतः समीहसेततोनोऽअभयङ्गकुरु ॥ शब्दः कुरु प्रजाऽयोभयन्नः पशुऽयः
 ॥ १४ ॥ सुशांतिर्भवतु ॥ ॐ श्रीमहागणाधिपतये नमः ॥ ॐ लक्ष्मीनारायणाऽयां नमः ॥
 ॐ उमामहेश्वराऽयां नमः ॥ ॐ वाणीहिरण्यगर्भाऽयां नमः ॥ ॐ शचीपुरुंदराऽयां नमः ॥
 ॐ मातृपितृचरणकमलेऽयो नमः ॥ ॐ कुलदेवताऽयो नमः ॐ इष्टदेवताऽयो नमः ॥ ॐ ग्राम
 देवताऽयो नमः ॥ ॐ स्थानदेवताऽयो नमः ॥ ॐ वास्तुदेवताऽयो नमः ॥ ॐ सर्वेऽयो देवेऽयो
 नमः ॥ ॐ पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायुरस्तु ॥ ॐ सुमुखश्चैकदंतश्च कपिलोगजकर्णकः ॥ लंबोदरश्च

विकटो विघ्ननाशो विनायकः ॥ १ ॥ धूम्रकेतुर्गणाध्यक्षो भालचंद्रो गजाननः ॥ द्वादशैतानि नामानि
यः पठेच्छृणुयादपि ॥ २ ॥ विद्यारंभे विवाहे च प्रवेशे निर्गमे तथा ॥ संग्रामेसंकटे चैव विघ्नस्तस्य न जाय
ते ॥ ३ ॥ अभीप्सितार्थसिद्धर्थं पूजितो यः सुरासुरैः ॥ सर्वविघ्नहरस्तस्यै गणाधिपतये नमः ॥ ४ ॥ सर्वम्
द्व्लमांगल्ये शिवे सर्वार्थसाधिके ॥ शरणे ऋंबके गौरि नारायणि नमोस्तुते ॥ ५ ॥ विनायकं गुरुं
भानुं ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान् ॥ सरस्वतीं प्रणम्यादौ सर्वकार्यार्थसिद्धये ॥ ६ ॥ वक्रतुंड महाकाय
सूर्यकोटिसप्तप्रभ ॥ अविघ्नं कुरु मे देव सर्वकार्येषु सर्वदा ॥ ७ ॥ इति प्रणम्य ॥ संकल्पं कुर्यात् ॥
अथ संकल्पः ॥ ताम्रपात्रे गंधाक्षतपुष्पाणि यद्यजलकुशांश्चादाय । ॐ विष्णुर्विष्णुर्विष्णुर्विष्णुः ३ ॐ
तत्सद्गुरुश्रीमद्भगवतो महापुरुषस्य विष्णुोराज्ञया प्रवर्तमानस्य अय श्रीब्रह्मणो द्वितीये परार्द्धे एकप
आशन्तमे वर्षे प्रथममासे प्रथमपक्षे प्रथमदिवसे अहो द्वितीये यामे तृतीये मुहूर्ते रथंतरादिद्वात्रिश
त्कल्पानां मध्ये अष्टमे श्वेतवाराहकल्पे स्वायंभुवादिमन्वंतराणां मध्ये सप्तमे वैवस्वतमन्वंतरे कृत
त्रेताद्वापरकलिसंज्ञानां चतुर्णा युगानां मध्ये वर्त्तमाने । अष्टाविंशतिमे कलियुगे तत्प्रथमचरणे
तथा पंचाशत्कोटियोजनविस्तीर्णेभूमण्डलान्तर्गतसप्तद्वीपमध्यवर्तिनि जंबूद्वीपे तत्रापि नवस्वप्ना

नां मध्ये नवसहस्रयोजनविस्तीर्णे भरतखण्डे तत्रापि परमपवित्रे भारते वर्षे आर्यवित्तन्तर्गतब्रह्मा
 वर्ते वा अमुकदेशे वा अमुकक्षेत्रे श्रीगङ्गायमुनयोर्महानद्योरमुकदिग्भागे नर्मदाया अमुकप्रदेशे श्रीम
 न्नृपविक्रमादित्यराज्यादमुकसंरुपापरिमिते प्रवर्तमानवत्सरे प्रभवादिषष्टिसंवत्सराणां मध्येऽमुकाना
 नाम्नि संवत्सरे अमुकायने अमुकतौ अमुकमासे अमुकपक्षे अमुकतिथावमुकवासरे अमुकनक्षत्रे
 अमुकयोगे अमुककरणे अमुकराशिस्थे चन्द्रे अमुकराशिस्थे सूर्ये अमुकराशिस्थिते देवगुरौ शेषे
 षु ग्रहेषु यथायथाराशिस्थानस्थितेषु सत्सु एवंगुणविशेषणविशिष्टायां शुभपुण्यतिथौ देवब्राह्मणानां
 सन्निधौ अमुकगोत्रोऽमुकप्रवरोऽमुकशर्मा ममात्मनः श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलावातये अखिलपाप
 क्षयपूर्वकं धर्मार्थकाममोक्षचतुर्विधपुरुषार्थसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थममुककायनया वा यथा
 पूर्वाचरितममुकव्रतं तत्संपूर्णफलावाप्तये अमुकव्रतोद्यापनाख्यं कर्म करिष्ये (पित्रादीनां निमित्तकं
 चेत्तर्हि तेषामूहः कार्यः) तदंगतया विहितं गणेशपूजनं स्वस्तिपुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नांदी
 श्राद्धमाचार्यादिवरणं च करिष्ये । इति संकल्प्य स्ववामे । कर्मार्थगंगाजलपूरितताम्रकलशाच्चनम् ॥
 अँ तत्त्वायामिब्रह्मणावन्दमानस्तदाशास्तेयजमनोहर्विर्भः ॥ अहेऽमानोव्वरुणेहवोध्युरुशठ० स

मानऽआयुःप्रमोषीः १ अस्मिन्कलशे अँ वरुण इहागच्छेह तिष्ठ । इत्यावाह्य । अँ अपांपतिवरुणा
य नमः । इतिगंधाक्षतपुष्पैः संपूज्य । कलशस्य मुखे विष्णुरित्यभिमंत्र्य । अँ गंगे च यमुने चैव
गोदावरि सरस्वति ॥ नर्मदे सिंधु कावेरि जलेस्मिन्सन्निधिं कुरु ॥ १ ॥ इति कलशे तीर्थान्यावा
ह्य अँ गंगादितीर्थेभ्यो नमः । इति गंधादिभिः संपूज्य । देवदानवसंवादे इति प्रार्थयेत् ॥ ततो दूर्वा
भिः कलशोदकेन संभारान्स्वात्मानं च । अँ अपवित्रः पवित्रो वा० अँ विष्णुः ३ पुनात्विति संप्रो
क्ष्य । दीपपूजनं कुर्यात् ॥ भो दीप त्वं ब्रह्मरूप अन्धकारनिवारक ॥ इषां मया ऋतां पूजां गृह्णस्तेजः
प्रवर्धय ॥ १ ॥ दीपाय नमः । इति गंधाक्षतपुष्पैः पूजयेत् ॥ अथ गणपतिपूजनम् ॥ तत्रादौ ध्यान
म् ॥ श्वेताङ्गं श्वेतवस्त्रं सितकुसुमगणैः पूजितं श्वेतगन्धैः क्षीराब्धौ रत्नदीपैः सुरवरुविमले रत्न
सिंहासनस्थम् ॥ दोर्भिः पाशाङ्कुशोष्टाभयधृतिविशदं चन्द्रमौलिं त्रिनेत्रं ध्यायेच्छांत्यर्थमीशं गणप
तिमपलं श्रीसमेतं प्रसन्नम् ॥ १ ॥ अँ भूर्भुवःस्वः सिद्धिबुद्धिसहितमहागणपतये नमः ध्यायामि
इति ध्यानम् ॥ १ ॥ पुष्पाण्यादाय । हेरंबं त्वमेहेहि अंविकाऽर्घ्यं वकात्मज ॥ सिद्धिबुद्धिपते ऋष्य
क्षलक्षलाभपितुः पितः ॥ १ ॥ नागास्थ नागहार त्वं गणराज चतुर्भुज ॥ भूषितः स्वायुधैर्दिव्यैः

पाशाङ्कुशपरश्वधैः ॥ २ ॥ आवाहयामि पूजार्थं रक्षार्थं च मम क्रतोः ॥ इहागत्य गृहाण त्वं पूजां क्रतुं
 च रक्ष मे ॥ ३ ॥ ॐ गणानान्त्वागणपतिर्ठृहवामहेप्रिवाणांत्वाप्रियपतिर्ठृहवामहेनिधीनान्त्वानि
 धिपतिर्ठृहवामहेव्वसोमम् ॥ जाहमजानिगर्भधमात्वमजासिगर्भधम् ॥ ॐ भूर्भुवःस्व सिद्धिबुद्धि
 सहित महागणाधिपतये नमः ॥ गणपतिमावाहयामि स्थापयामि ॥ इत्यावाहनम् ॥ २ ॥ ॐ रम्यं
 सुशोभनं दिव्यं सर्वसौख्यकरं शुभम् ॥ आसनं च मया दत्तं गृहाण गणनायक ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः
 सिद्धिबुद्धिसहितमहागणाधिपतये नमः आसनं समर्पयामि ॥ ३ ॥ इत्यासनम् ॥ ॐ उष्णोदकं निर्मलं
 च सर्वसौगंध्यसंयुतम् ॥ पादप्रक्षालनार्थाय दत्तं मे प्रतिगृह्यताम् ॥ ॐ भू० महागणाधिपतये नमः
 पादं समर्पयामि इति पादम् ॥ ४ ॥ (एवं सर्वत्र ज्ञेयम्) ॐ ताम्रपत्रे स्थितं तोयं गंधपुष्पफलान्वि
 तम् ॥ सहिरण्यं ददाम्यर्घं गृहाण गणनायक ॥ इत्यर्घम् ॥ ५ ॥ सर्वतीर्थसमायुक्तं सुगंधि निर्म
 लं जलम् ॥ आचमनार्थं मया दत्तं गृहाण परमेश्वर ॥ इत्याचमनम् ॥ ६ ॥ कावेरी नर्मदा वेणी
 तुंगभद्रा सरस्वती ॥ गंगा च यमुनाऽसांवाः स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ इतिस्नानम् ॥ ७ ॥ पयो
 हधि वृतं जैव मधु च शर्करायुतम् ॥ पंचामृतं मयानीत स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ इति पंचा

मृतस्थानम् ॥ ८ ॥ पुनः शुद्धोदकस्थानं समर्पयामि ॥ ॐ सर्वभूषाधिके सौम्ये लोक
लज्जानिवारणे ॥ मयोपपादिते तुथ्यं वाससी प्रतिगृह्यताम् ॥ इतिवस्त्रयुग्मम् ॥ ९ ॥ ॐ नवभि
स्तंतुभिर्युक्तं त्रिगुणं देवतामयम् ॥ उपवीतं मया दत्तं गृहाण परमेश्वर ॥ इतियज्ञोपवीतम् ॥ १० ॥
पुनराचमनं च ॥ ॐ श्रीखण्डं चंदनं दिव्यं केशरादिसमन्वितम् ॥ विलेपनं सुरश्रेष्ठ चंदनं प्रतिगृह्य
ताम् ॥ इति चंदनम् ॥ ११ ॥ ॐ अक्षताश्च सुरश्रेष्ठ कुंकुमाक्ताः सुशोभिताः ॥ मया निवेदिता भक्त्या
गृहाण परमेश्वर ॥ इत्यक्षतान् ॥ १२ ॥ ॐ सुमाल्यानि सुगंधीनि मालत्यादीनि वै प्रभो ॥ मयाह
तानि पूजार्थं पुष्पाणिप्रतिगृह्यताम् ॥ इति पुष्पाणि ॥ १३ ॥ ॐ दूर्वाकुरान्सुहरितान्मृतान्मङ्गलप्रदान् ॥
आनीतांस्तव पूजार्थं गृहाण गणनायक ॥ इतिदूर्वाकुरान् ॥ १४ ॥ ॐ वनस्पतिरसोद्भूतो गंधाद्वयो गंध
उत्तमः ॥ आघ्रेयः सर्वदेवानां धूपोयं प्रतिगृह्यताम् ॥ इतिधूपम् ॥ १५ ॥ ॐ साज्यं च वर्त्तिसंयुक्तं वहि
ना योजितं मया ॥ दीपं गृहाण देवेश त्रैलोक्यतिमिरापहम् ॥ इति दीपम् ॥ १६ ॥ ॐ शर्कराघृतसं
युक्तं मधुरं स्वादु चोत्तमम् ॥ उपहारसमायुक्तं नैवेयं प्रतिगृह्यताम् ॥ इति नैवेयम् ॥ १७ ॥ ॐ
शीतलं निर्मलं तोयं कर्पूरेण समन्वितम् ॥ आचम्यतां सुरश्रेष्ठ मया दत्तं हि भक्तिः ॥ इत्याचम्यनी

यम् ॥ १८ ॥ अँ इदं फलं मया देव स्थापितं पुरतस्तव ॥ तेन मे सफलाऽवासिर्भवेजन्मनिज
 न्मनि ॥ इति क्रतुफलम् ॥ १९ ॥ अँ पूरीफलं महद्विष्णुं नागवल्लीदल्युतम् ॥ कर्पूरैलासमायुक्तं
 तांबूलं प्रतिगृह्यताम् ॥ इति तांबूलम् ॥ २० ॥ अँ हिरण्यगर्भगर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः ॥
 अनन्तपुष्पफलदमतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ इति दक्षिणाम् ॥ २१ ॥ अँ कदली गर्भसंभूतं कर्पूरं च
 प्रदीपितम् ॥ आरार्तिकमहं कुर्वे पश्य मे वरदो भव ॥ इति नीराजनम् ॥ २२ ॥ अँ नानासुगंध
 पुष्पाणि यथाकालोद्भवानि च ॥ पुष्पांजलिं मया दत्तं गृहण गणनायक ॥ इति पुष्पांज
 लिम् ॥ २३ ॥ अँ यानिकानि च पापानि ज्ञाताज्ञातकृतानि च ॥ तानि सर्वाणि नश्यन्ति प्रदक्षि
 णपदे पदे ॥ इति प्रदक्षिणात्रयम् ॥ २४ ॥ अथ विशेषार्थः ॥ रक्षरक्ष गणाध्यक्ष रक्ष त्रैलोक्य
 रक्षक ॥ भक्तानामभयं कर्ता त्राता भव भवार्णवात् ॥ १ ॥ द्वैमातुरकृपासिंधो षाण्मातुराश्रज प्रभो
 वरद त्वं वरं देहि वांछितं वांछितार्थद ॥ २ ॥ गृहणार्द्यमिदं देव सर्वदेवनमरुत ॥ अनेन
 सफलाध्येण फलदोस्तु सदा मम ॥ ३ ॥ अँ सिद्धिबुद्धिसहितमहागणपतये नमः विशेषार्थं समर्प
 यामि ॥ इति विशेषार्थः ॥ अथ श्रार्थना ॥ विष्णेश्वराय वरदाय सुरप्रियाय लंबोदराय सकलाय

जगद्विताय ॥ नागननाय श्रुतियज्ञविभूषिताय गौरीसुताय गणनाथ नमोनमस्ते ॥ १ ॥
भक्तार्तिनाशनपराय गणेश्वराय सर्वेश्वराय शुभदाय सुरेश्वराय ॥ विद्याधराय विकटाय च वा
मनाय भक्तप्रसन्नवरदाय नमोनमस्ते ॥ २ ॥ इति प्रार्थना ॥ अनया पूजया सिद्धिबुद्धि
सहित श्रीमहागणपतिः सांगः सपरिवारः प्रीयताम् ॥ इति गणपतिपूजनम् ॥ अथ स्वस्ति
पुण्याहवाचनम् ॥ तत्रादौ कलशस्थापनम् ॥ महीदौरिति भूमिं स्पष्ट्वा ॥ ॐ महीदौः पृथिवी
च न इमं यज्ञमिमिक्षताम् ॥ पिपृतान्नोभरीमभिः ॥ ३ ॥ ओषधयः समितियवान्निक्षण्ट्वा ॥
ॐ ओषधयः समवदन्त सोमेन सह राजा ॥ यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तर्ठराजन्पारयामसि ॥
॥ २ ॥ आजिघेतिकलशं स्थापयेत् ॐ आजिघकलशम्मह्यात्वा विशन्त्वन्दवः ॥ पुन
रुज्जनिवर्तस्वसानः सहस्रन्धुक्ष्वोरुधारापयस्वतीपुनम्र्माविशताइयिः ॥ ३ ॥ व्वरुणस्योन्तंभ
नमिति जलं पूरयेत् ॥ ॐ व्वरुणस्योन्तम्मनमसिवरुणस्यस्यकंभसर्जनीस्थो व्वरुणस्यञ्चतसद
न्यसि ॥ व्वरुणस्यञ्चतसदनमसिवरुणस्यञ्चतसदनमासीद् ॥ ४ ॥ त्वांगंधर्वा इति गंधं प्रक्षि
पेत् ॥ ॐ त्वांगन्धर्वाऽअखनस्त्वामिद्रस्त्वां बृहस्पतिः ॥ त्वामोषधेसोमोराजा विद्वान्यक्षणा

दमुच्यत ॥ ५ ॥ याऽओषधीरिति सवैषधीः ॥ ॐ याऽओषधीः पूर्वजातादेवेभ्यस्त्रियुगम्पुरा ॥
 मनैनुबभ्रूणामहर्थशतन्धामानिसतच ॥ ६ ॥ काण्डात्काण्डादिति दूर्वाः ॥ ॐ काण्डात्काण्डा
 त्प्रोहन्तीपरुषः परुषस्परि ॥ एवानोदूर्वेप्रतनुसहस्रेणशतेनच ॥ ७ ॥ अश्वत्थेवेति पंचपल
 वान् ॥ ॐ अश्वत्थेवोनिषदनम्पर्णेवोद्वतिष्ठता ॥ गोभाजङ्गित्किलासथयत्सनवथपूरुषम् ॥ ८ ॥
 स्योनापृथिवीतिसप्तमृदः ॥ ॐ स्योनापृथिविनोभवानृक्षरानिवेशनी ॥ यच्छानः शर्म्मसप्रथाः ॥ ९ ॥
 याः फलिनीरितिपूर्णीफलम् ॥ ॐ याः फलिनीर्याऽफलाऽपुष्पायाश्वपुष्पिणीः ॥ बृहस्पतिप्रसूता
 स्तानोमुञ्चन्त्वर्थंहसः ॥ १० ॥ परिवाजपतिरिति पंचरत्नानि ॥ ॐ परिवाजपतिः कविरश्चि
 हव्यान्यक्रमीत् ॥ दधद्वृत्नानिदाशुषे ॥ ११ ॥ हिरण्यगर्भेति हिरण्यम् ॥ ॐ हिरण्यगर्भः सम
 वर्तताये भूतस्य जातः पतिरेकऽआसीत् ॥ सदाधारपृथिवीयामुतेमाङ्कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ १२ ॥
 युवासुवासा इति रक्तवस्त्रेण वेष्टयेत् ॥ ॐ युवासुवासाः परिवीतऽआगात्सङ्गेयान्भवतिजाय
 मानः ॥ तंधीरासः कवयऽउन्नयन्तिसाध्योमनसादेवयन्तः ॥ १३ ॥ पूर्णदर्विंति पूर्णपात्रमुपरि
 न्यसेत् ॥ ॐ पूर्णदर्विंपरापत्सुपूर्णपुनरापत ॥ वस्नेवविक्रीणावहाऽइषमूर्जर्जर्थं शतक्रतो ॥ १४ ॥

तत्त्वायामीति वरुणमावाह्य ॥ ॐ तत्त्वायामि ब्रह्मणाव्वन्दमानस्तदाशास्तेयजमानोहविर्भिः ॥
अहेदमानोवरुणेहबोध्युरुशठंसमानऽआयुः प्रमोषीः ॥ १५ ॥ ॐ वरुणं सांगं सपरिवारमावा
हयामि । ॐ भूर्भुवः स्वः अपांपतिवरुणाय नमः इति गंधादिभिः संपूजयेत् । ततः ॐ सर्वे समुद्राः
सरितस्तीर्थानि जलदा नदाः ॥ आयांतु यजमानस्य दुरितक्षयकारकाः ॥ इति तीर्थान्यावाह्य ॥
कलशस्य मुखे विष्णुरित्यादिना कलशाभिमंत्रं कृत्वा ॥ देवदानवसंवादे इति प्रार्थ्य ॥
ॐ पाशपाणे नमस्तुभ्यं पञ्चिनीजीवनायक ॥ पुण्याहवाचनं यावत्तावत्त्वं सञ्चिधौभव ॥ १ ॥ इति
वरुणं प्रणमेत् ॥ इति कलशस्थापनम् ॥ अवनिलतजानुमंडलः कमलमुकुलसद्वशमंजलिं
शिरस्याधायानंतरं दक्षिणेन पाणिना स्वर्णपूर्णकलशं धारयित्वा दीर्घानागानयोगिरयस्त्री
णि विष्णुपदानि च ॥ ॐ त्रीणि पदाविचक्रमेविष्णुर्गोपाऽदाभ्यः ॥ अतोधर्माणिधारयन् ॥
॥ १ ॥ तेनायुः प्रमाणेन पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायुरस्त्वति भवतो ब्रुवंतु ॥ इति यजमानः ॥
पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायुरस्त्वति द्विजाः ॥ (एवं सर्वत्र यजमानोत्तरं ब्राह्मणाः प्रतिवचनं
दद्युः) ब्राह्मणानां हस्ते सुप्रोक्षितमस्तु । ॐ शिवा आपः संतु इतिजलं दद्यात् । संतु शिवा

आपः । इति प्रतिवचनम् ॥ ॐ सौमनस्यमस्तु इति पुष्पम् । अस्तु सौमनस्यम् ॥ ॐ अक्षतं चा
रिष्टं चास्तु इत्यक्षतान् । अस्त्वक्षतमरिष्टं च । ॐ गंधाः पांतु । इति गंधम् । सौमंगल्यं चास्तु ।
ॐ अक्षताः पांतु । आयुष्यमस्तु ॥ ॐ पुष्पाणि पांतु । सोश्रियमस्तु ॥ ॐ तांबूलानि पांतु ऐश्वर्यमस्तु ।
ॐ दक्षिणाः पांतु बहुधनमस्तु ॥ पुनरत्राः पांतु स्वर्चितमस्तु इति विप्रा ब्रूयुः ततो यजमानः
आचार्यादीन्प्रणम्य श्रीर्यशो विद्या विनयो वित्तं बहुपुत्रं चायुष्यं चास्त्वति भवंतो ब्रुवंतु ॥ इति
वदेत् । ते च श्रीर्यशो विद्या विनयो वित्तं बहुपुत्रं चायुष्यं चास्त्वत्युक्ता दीर्घमायुः शांतिः पुष्टि
स्तुष्टिश्वास्त्वति यजमानं मूर्धन्यभिर्विचेयुः । यं कृत्वा सर्ववेदयज्ञक्रियाकर्णकर्मारंभाः शोभनाः
प्रवर्तते तमहमोकारादिं कृत्वा ऋग्यजुःसामाशीर्वचनं बहुऋषिमतं समनुज्ञातं भवद्विरुद्धातः पुण्यं
पुण्याहं वाचयिष्ये । ॐ वाच्यताम् । ततो ब्राह्मणानां हस्तेष्वक्षतान्दद्याते चाशिषो दद्युः ॥ ॐ
भद्रङ्कर्णेभिःशृणुयामदेवाभद्रम्पश्येमाक्षभिर्यजत्राः ॥ स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवा॑७सस्तनूभिर्यशेषहिदेवहितंय
दायुः ॥ १ ॥ देवानांभद्रासुपतिर्ङ्गज्यतान्देवाना॑७रातिरभिनोनिवर्तवाम् ॥ देवाना॑७सख्यमुपसे
दिमाव्यन्देवानऽआयुःप्रतिरन्तुजीवसे ॥ २ ॥ नतद्वक्षा॑७सिनपिशाचास्त्वरन्तिदेवानायोजः

प्रथमजर्थंहेतत् ॥ योविभर्तिदाक्षायणठं हिरण्यठं सदेवेषुकुणुतेदीर्घमायुः समनुष्येषुकुणुतेदीर्घ
मायुः ॥ ३ ॥ दीर्घायुस्तऽओषधेरवनितायस्मैचत्वारवनाम्यहम् । अथोत्वन्दीर्घायुर्भूत्वाशतवलशा
विवरोहतात् ॥ ४ ॥ इविणोदाइविणसस्तुरस्यइविणोदाः सरनरस्यप्रियंसत् ॥ इविणोदावीरव
तीमिशन्नोइविणोदारासतेदीर्घमायुः ॥ ५ ॥ सवितापश्चात्तात्सविता० ॥ ६ ॥ नवोनवोभवति
जायमानो० ॥ ७ ॥ उच्चादिविदक्षिणावन्तो ॥ ८ ॥ इत्याशीर्वादः ॥ व्रतजपनियम
तपस्स्वाध्यायक्रतुदयादमदानविशिष्टानां सर्वेषां ब्राह्मणानां मनः समाधीयताम् ॥ इति यजमानः ॥
समाहितमनसः स्म इति द्विजः ॥ प्रसीदंतु भवंतः इति यजमानो ब्रूयात् ॥ प्रसन्नाःस्मः इति द्विजा
ब्रूयुः ॥ ततो यजमानो ब्रूयात् ॥ ॐ शांतिरस्तु ॥ (अस्त्विति द्विजाः प्रतिवचनं सर्वत्र दद्युः)
ॐ पुष्टिरस्तु । ॐ तुष्टिरस्तु । ॐ वृद्धिरस्तु । ॐ अविघ्रमस्तु । आयुष्यमस्तु । ॐ आरोग्यमस्तु । ॐ शिवं
कर्मस्तु । ॐ कर्मसमृद्धिरस्तु । ॐ वेदसमृद्धिरस्तु । ॐ शास्त्रसमृद्धिरस्तु । ॐ धनधान्यसमृद्धिरस्तु । ॐ
पुत्रपौत्रसमृद्धिरस्तु । ॐ इष्टसम्पदस्तु । ॐ अरिष्टनिरसनमस्तु । ॐ यत्पापं यद्वोगं नः अशुभम् ।
अकल्याणं तद्वै प्रतिहतमस्तु । ॐ यच्छ्रेयस्तदस्तु । ॐ उत्तरे कर्मणि निर्विघ्नमस्तु । ॐ उत्तरोचर

महरहरभिवृद्धिरस्तु ॥ ॐ उत्तरोत्तराः क्रियाः शुभाः शोभनाः संपर्यंताम् ॥ ॐ तिथिकरण
 मुहूर्तनक्षत्रयहलभसंपदस्तु ॥ अथोदकसेकः ॥ (पात्रद्रव्यमग्रेधृत्वाप्रथमे) ॐ तिथिकरणमुहूर्त
 नक्षत्रयहलभाधिदेवताः प्रीयंताम् ॥ ॐ तिथिकरणे समुहूर्ते सनक्षत्रे सग्रहे साधिदेवते प्रीयेताम् ॥
 ॐ दुर्गापांचाल्यौ प्रियेताम् ॥ ॐ अग्निपुरोगा विश्वेदेवाः प्रीयंताम् ॥ ॐ इंद्रपुरोगा मत्रद्वनाः प्रीयं
 ताम् । ॐ माहेश्वरीपुरोगा उमामातराः प्रीयंताम् ॥ ॐ अरुंधतीपुरोगा एकपत्न्यः प्रीयंताम् ॥ ॐ विष्णु
 पुरोगाः सर्वे देवाः प्रीयंताम् ॥ ॐ ब्रह्मपुरोगाः सर्वे वेदाः प्रीयंताम् ॥ ॐ ब्रह्म च ब्राह्मणाश्च प्रीयंताम् ॥
 ॐ श्रीसरस्वत्यौ प्रीयेताम् ॥ ॐ श्रद्धामेधे प्रीयेताम् ॥ ॐ भगवती कात्यायनी प्रीयताम् ॥ ॐ
 भगवती माहेश्वरी प्रीयताम् ॥ भगवती कृद्धिकरी प्रीतयाम् ॥ ॐ भगवती सिद्धिकरी प्रीय
 ताम् ॥ ॐ भगवती पुष्टिकरी प्रीयताम् ॥ ॐ भगवती तुष्टिकरी प्रीयताम् ॥ ॐ भगवंतौ विघ्नविना
 यकौ प्रीयेताम् ॥ ॐ सर्वाः कुलदेवताः प्रीयेताम् ॥ ॐ सर्वा श्रामदेवताः प्रीयंताम् ॥ द्वितीये
 ॐ हताश्च ब्रह्मद्विषः । ॐ हताश्च परिपंथिनः । ॐ हताश्च विघ्नकर्तारः । ॐ शत्रवः पराभवं यांतु । ॐ
 शाम्यंतु घोराणि । ॐ शाम्यंतु पापानि । ॐ शाम्यंत्वीतयः ॥ (पुनः प्रथमे) ॐ शुभानि वर्द्धे

ताम् । शिवा आपः संतु ॥ ॐ शिवा ऋतवः संतु । ॐ शिवा ओषधयः संतु । ॐ शिवा नद्यः संतु ।
ॐ शिवा गिरयः संतु । ॐ शिवा अतिथयः संतु । ॐ शिवा अश्वयः संतु । ॐ शिवा आहुतयः
संतु । ॐ अहोरात्रे शिवेस्याताम् ॥ ॐ निकामेनिकामेनः पञ्जन्योव्वर्षतुफलवत्योनऽओषधयः पच्यं
तांयोगक्षेमोनः कल्पताम् ॥ १ ॥ ॐ शुकांगारकबुधबृहस्पतिशैश्वरराहुकेतुसोमसहिता आदित्य
पुरोगः सर्वेश्वराः प्रीयताम् । ॐ भगवान्नारायणः प्रीयताम् । ॐ भगवान् पर्जन्यः प्रीयताम् । ॐ
भगवान् स्वामीमहासेनः प्रीयताम् ॥ ॐ पुण्याहकालान् वाचयिष्ये । इति यजमानः ॥ ॐ वाच्यतामिति
प्रतिवचनम् । ब्राह्यं पुण्यं महद्यच्च सृष्टयुत्पादनकारकम् ॥ वेदवृक्षोद्भव नित्यं तत्पुण्याहं ब्रुवंतु
नः ॥ १ ॥ भो ब्राह्मणः मया क्रियमाणस्यामुकव्रतोद्यापनाख्यकर्मणः पुण्याहं भवंतो
ब्रुवंतु । ॐ पुण्याहम् ३ एवं त्रिः प्रतिवचनं पठित्वा । ॐ पुनंतु मा देवजनाः पुनंतु मनसा धि
यः ॥ पुनंतु विश्वाभूतानि जातवेदः पुनीहिमा ॥ १ ॥ पृथिव्यामुद्भृतायां तु यत्कल्याणं पुरा कृतम् ॥
कृषिभिः सिद्धगंधवैस्तत्कल्याणं ब्रुवंतुनः ॥ १ ॥ भो ब्राह्मणः मया क्रियमाणस्यामुकव्रतो
द्यापनकर्मणः कल्याणं भवंतो ब्रुवंतु ॥ ॐ कल्याणम् ॥ ३ ॥ ॐ यथेमाँवाचङ्कल्याणीमावदानि

जनेभ्यः ब्रह्मराजन्याभ्या ७ शूद्राचार्यायचस्वायचारणायच ॥ पित्र्योदेवानांदक्षिणायैदातुरिहभू
 यासमयम्मेकामः समृध्यतामुपमादोनमतु ॥ १ ॥ सागरस्य यथा वृद्धिर्महालक्ष्म्यादिभिः कृता ॥
 संपूर्णा सुप्रभावा च तां च क्रद्धिं ब्रुवंतु नः ॥ २ ॥ भो ब्राह्मणाः मया क्रियमाणस्याऽमुकव्रतोद्या
 पनकर्मणः क्रद्धिं भवंतो ब्रुवंतु ॐ क्रध्यताम् ३ ॥ ॐ सत्रस्यऽक्रद्धिरस्यगन्मज्योतिरमृता
 ऽअभूम ॥ दिवम्पृथिव्याऽअध्यारुहामाविदामदेवान्स्वज्योतिः ॥ १ ॥ स्वस्तिस्तुयाविनाशाख्या
 पुण्यकल्याणवृद्धिदा ॥ विनायकप्रिया नित्यं तां च स्वस्ति ब्रुवंतु नः ॥ २ ॥ भो ब्राह्मणाः मया
 क्रियमाणस्यामुकव्रतोद्यापनकर्मणः स्वस्ति भवंतो ब्रुवंतु ॥ ३ ॥ ॐ स्वस्तिनऽइन्द्रो वृद्ध
 श्रवाः स्वस्तिनः पूषाविश्ववेदाः ॥ स्वस्तिनस्ताक्ष्योऽअरिष्टनेमिः स्वस्तिनोबृहस्पतिर्दधातु ॥ १ ॥
 समुद्रमथनाज्जाता जगदानंदकारिका ॥ हरिप्रिया च मांगल्या तां श्रियं च ब्रुवंतु नः १। भो ब्राह्म
 णाः मया क्रियमाणस्यामुकव्रतोद्यापनकर्मणः श्रीरस्त्वति भवंतो ब्रुवंतु । ॐ अस्तु श्रीः ३ ।
 ॐ श्रीश्वते लक्ष्मीश्वपन्त्यावहोरात्रेपाश्वेनक्षत्राणिरूपमश्विनौ व्यात्तम् ॥ इष्णन्निषाणामुम्मऽइषाणस
 वैलोक्मऽइषाण ॥ १ ॥ अस्मिन्पुण्याहवाचने न्यूनातिरिक्तो यो विधिः स उपविष्टब्राह्मणानां

वचनात् श्रीमहागणपतिप्रसादाच्च सर्वः परिपूर्णोऽस्तु । ॐ अस्तु परिपूर्ण इति विप्राः ॥ (अथा
भिषेकः) । एकस्मिन्पात्रे कलशोदकं गृहीत्वा । अविधुराश्चत्वारो ब्राह्मणा दूर्वाग्रपल्लवैर्यजमानम
भिषिंचेयुः ॥ तत्रःमंत्रा ॥ ॐ पयः पृथिव्यां० ॥ १ ॥ पञ्चनद्यः० ॥ २ ॥ वरुणस्योत्तं० ॥ ३ ॥ पुनंतुमा० ॥ ४ ॥ देव
स्य त्वा सवितुः प्रसवेश्विनोर्बाहुभ्याम्पूष्णोहस्ताभ्याम् ॥ सरस्वत्यैवाचोयन्तुर्यत्रियेदधामिबृहस्पते
द्वासाम्राज्येनाभिषिञ्चाम्यसौ ॥ ५ ॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेश्विनोर्बाहुभ्याम्पूष्णोहस्ताभ्यां
सरस्वत्यैवाचोयन्तुर्यन्त्रेणाग्नेः साम्राज्येनाभिषिञ्चामि ॥ ६ ॥ देवस्य त्वा० अश्विनौभैषज्येन ॥
तेजसा ब्रह्मवृच्छसायाभिषिञ्चामि सरस्वत्यैभैषज्येनवीर्यान्नायायाभिषिञ्चामीन्द्रस्येन्द्रियेण ॥
बलायश्रियेयशसेभिषिंचामि ॥ ७ ॥ विश्वानिदेव० ॥ ८ ॥ धामच्छदग्निरिन्दो ब्रह्मादेवी बृहस्प
पतिः । सचेतसोविश्वेदेवायज्ञम्प्रावन्तुनः शुभे ॥ ९ ॥ त्वँयविष्टदाशुषोनृः पाहि शृणुधीगिरः ॥
रक्षातोक्मुतत्मना ॥ १० ॥ अन्नपतेन्नस्यनोधेह्यनमीवस्यशुष्मिणः ॥ ग्रप्प्रदातारन्तारिषङ्गज्जर्जन्मो
धेहिद्विपदेशंचतुष्पदे ॥ ११ ॥ ॐ यौः शांतिरन्त० ॥ १२ ॥ यतोयतः समीयतः समीहसे० ॥ १३ ॥
अमृताभिषेकोस्तु शांतिः शांतिः शांतिः सुशांतिर्भवतु ॥ अनेन पुण्याहवाचनेन अमुकदेवता प्रीय

ताम् ॥ इति पुण्याहवाचनम् ॥ अथ मातृकापूजन ॥ (पीठे अक्षतपुंजेषु पूर्णीफलेषु वा गौर्यादि
 मातृका निवेश्याः) तदथा । ॐ गणेशाय नमः गणेशमावाहयामि ॥ १ ॥ ॐ गौर्यै नमः गौरीमावा
 हयामि ॥ २ ॥ ॐ शच्यै नमः शचीमावाहयामि ॥ ३ ॥
 ॐ मेधायै नमः मेधा० ॥ ४ ॥ ॐ सावित्र्यै नमः सावित्रीम० ॥ ५ ॥ ॐ विजयायै नमः विजया
 म० ॥ ६ ॥ ॐ जयायै नमः जया० ॥ ७ ॥ ॐ देवसेनायै नमः देवसेना० ॥ ८ ॥ ॐ स्वधायै
 नमः स्वधा० ॥ ९ ॥ ॐ स्वाहायै नमः स्वाहा० ॥ १० ॥ ॐ मातृश्योनमः मातृरावाहया
 मि ॥ ११ ॥ ॐ लोकमातृश्यो नमः लोकमातृरावाहयामि ॥ १२ ॥ ॐ हृष्ट्यै नमः हृष्टि० ॥ १३ ॥
 ॐ पुष्ट्यै नः पुष्टिमावा० ॥ १४ ॥ ॐ तुष्ट्यै नमः तुष्टिमावाह० ॥ १० ॥ ॐ कुलदेवतायै नमः
 कुलदेवतामावाहयामि ॥ १६ ॥ इत्यावाह्य । ॐ मनोजूतिर्जुषतामाज्यस्थवृहस्पतिर्ज्ञमिमन्तनी
 त्वरिष्ट्यज्ञठंसमिमंदधातु ॥ विश्वेदेवासऽइहमादयन्तामो ३ म्प्रतिष्ठ ॥ १ ॥ इतिप्रतिष्ठाप्य । ॐ गौर्या
 दिषोडशमातृकाश्यो नमः । इतिनाममंत्रेणषोडशोपचारैः संपूजयेत् ॥ ततः कुड्ये आवाहितमातृणा
 मुपरि घृतेन कुंकुमाक्तेन दक्षिणोत्तराः सप्त पञ्च तिक्ष्णो वा धारा दद्यात् ॥ ॐ व्वसोः पवित्रमसिशत

धारं वसोः पवित्रमसिसहस्रधारं देवस्त्वा सविता पुनातु ॥ व्वसोः पवित्रेण शतधारेण सुष्वाकाम
धुक्षः ॥ १ ॥ अथ घृतमातृकानामानि । श्रीश्व लक्ष्मीर्धृतिर्मेधा पुष्टिःशङ्का सरस्वती ॥ मांगल्येषु
प्रपूज्यंते सप्तैता घृतमातरः ॥ २ ॥ ॐ श्रियै नमः श्रियमावाहयामि ॥ ३ ॥ ॐ लक्ष्म्यै नमः लक्ष्मीमा
वाहयामि ॥ ४ ॥ ॐ धृत्यै नमः धृतिमावा० ॥ ५ ॥ ॐ मेधायै नमः मेधामा० ॥ ६ ॥ ॐ पुष्ट्यै नमः
पुष्टिमावा० ॥ ७ ॥ ॐ शङ्कायै नमः शङ्कामा० ॥ ८ ॥ ॐ सरस्वत्यै नमः सरस्वतीमावाहयामि ॥ ९ ॥
इत्यावाह्य ॥ ॐ घृतमातृकाञ्च्यो नमः । इति षोडशोपचारैः संपूजयेत् ॥ अथायुष्यम् ॥ ॐ आयु
ष्यंवर्चस्यठर्णायस्पोषमौद्दिदम् ॥ इदर्थंहिरण्यम्बर्चस्वज्जैत्रायाविशतादुमाम् ॥ १ ॥ नतद्रक्षाठर्ण
सि न पिशाजास्तरन्तिदेवानामोजः प्रथमर्थंहेतत् ॥ योविभर्तिदाक्षायणर्थं हिरण्यर्थं सदेवेषुकृ
णुतेदीर्घमायुः सप्तुष्येषुकृणुतेदीर्घमायुः ॥ २ ॥ यदाबधनंदाक्षायणाहिरण्यर्थंशतानीकायसुमन
स्यमानाः ॥ तन्मऽआबध्नायिशतशारदायायुष्माअरदृष्ट्यथासम् ॥ ३ ॥ इतिमातृकापूजनम् ॥
ततो नांदीश्रादं कुर्यात् ॥ (तत्प्रयोगस्तु मत्कृतशांतिप्रकाशादिषु इष्टव्यः) ॥ अथाचार्यादिवरण
म् ॥ यजमानः आचार्यस्य जान्वालभ्य । देशकालौ संकीर्त्यअमुकगोत्रोऽमुकशर्माहममुकवतोद्या

पनकर्मणि विहितकर्मकर्तुममुकगोत्रममुकशर्माणं ब्राह्मणमेभिर्गंधाक्षततांबूलमुद्रिकावासोभिराचार्यत्वेन
 त्वामहं वृणे । इति वृत्त्वा वृतोस्मीति प्रतिवचनानंतरं गंधादिभिः संपूज्य । आचार्यस्तु
 यथा स्वर्गे शक्रादीनां बृहस्पतिः ॥ तथा त्वं मप यज्ञेस्मिन्ब्राचार्यो भव सुव्रत ॥ १ ॥ इति
 प्रार्थयेत् ॥ ततो ब्रह्मवरणम् ॥ देशकालौ संकीर्त्य० अमुकगोत्रोऽमुकशर्माऽमुकव्रतोयापनकर्मणि
 विहितकर्मकर्तुममुकगोत्रममुकशर्माणं ब्राह्मणमेभिर्गंधाक्षततांबूलमुद्रिकावासोभिर्ब्रह्मत्वेन त्वामहंवृणे ।
 वृतोस्मीति प्रतिवचनानंतरं गंधपुष्पैः संपूज्य । यथा चतुर्मुखो ब्रह्मा सर्वलोकपितामहः । तथा
 त्वं मम यज्ञेस्मिन्ब्रह्मा भव द्विजोत्तम ॥ १ ॥ इतिप्रार्थयेत् ॥ ततः ऋत्विजश्वतुरो द्वौ वा
 वृणुयाद् । देशकालौ संकीर्त्य अमुकव्रतोयापनकर्मणि विहितकर्मकर्तुममुकगोत्रममुकशर्माणं ब्राह्म
 नमेभिर्गंधाक्षततांबूलमुद्रिकावासोभिर्ऋत्विक्केन त्वामहं वृणे । वृतोस्मीति प्रतिवचनानंतरं गन्ध पुष्पा
 दिभिः संपूज्य ॥ भगवन्सर्वकर्मज्ञ सर्वधर्मभृतांवर ॥ वितते मम यज्ञेस्मिन्नृत्विकत्वं भव सुव्रत ॥
 इति प्रार्थयेत् ॥ ततो यथाचारं सर्वेषां मधुपर्कपूजां छत्वा ॥ अस्य यागस्य निष्पत्तौ भवतोऽयर्थ
 तामया ॥ सुप्रसन्नैश्च कर्तव्यं कर्मेदं विधिपूर्वकम् ॥ इति प्रार्थयेत् ॥ इत्याचार्यादिवरणप्रयोगः ॥

अथाचार्यकर्म आचम्य । प्राणानायम्य । देशकालौ स्मृत्वा । अस्मिन्नमुकवतोद्यापनकर्मणि यज-
मानेन वृतोहमाचार्यकर्म करिष्ये । इति संकल्प्य शरीरशुद्धयर्थं सहस्रशीर्षेति पुरुषसूक्तन्यासं कुर्याद्
षोडशर्च वा जपेत् ॥ तत आचार्यो गौरसर्षपलाजान् गृहीत्वा दिग्वक्षणं कुर्याद् ॥ तत्र मंत्राः ॥ ॐ रक्षोह
णम्बल गहनम्बैष्णवोभिदहन्तम्बलगमुत्किररामि यम्मे निष्ठोयममात्यो निचखानेदमहन्तम्बल
गमुत्किरामियम्मेसमानोयम समानो निचखानेदमहन्तम्बलगमुत्किरामियम्मेसबन्धुर्धमसबंधुर्निच
खानेदमहन्तम्बलगमुत्किरामियम्मेसजातोयमसजातो निचखानोत्कृत्याद्विकरामि ॥ १ ॥ रक्षोहणोवो
व्वलगहनःप्रोक्षामिवैष्णवात्रक्षोहणोव्वलगहनोवनयामि वैष्णवात्रक्षोहणो वोव्वलगहनो वस्तुणा
मिवैष्णवात्रक्षोहणौवांव्वलगहनाऽउपदधामि वैष्णवीरक्षोहणौवांव्वलगदनौपर्यूहामि वैष्णवीवैष्ण
वमसिैष्णवास्थ ॥ २ ॥ रक्षसाम्भागोसिनिरस्तठंरक्षऽइदमहठंरक्षोभितिष्ठामीदमहठंरक्षोवबा
धऽइदमहठंरक्षोधमन्तमोनयामि । वृतेनयावापृथिवीप्रोर्णुवाथांव्वायोव्वेस्तोकानामयिराज्यस्यव्वे
तुस्वाहा स्वाहाऽतेऽर्घ्वनभसंमारुतङ्गच्छतम् ॥ ३ ॥ रक्षोहा विश्वचर्षणिरभियोनियमोहते द्रोणे
सधस्वमासदत् ॥ ४ ॥ अपर्सर्पन्तु ये भूता ये भूता भूमिसंस्थिताः ॥ ये भूता विघ्नकर्ताैरस्ते नश्यन्तु

शिवाज्ञया ॥ ५ ॥ अपक्रामन्तु भूतानि पिशाचाः सर्वतो दिशम् ॥ सर्वेषामवरोधेन शुभकर्म समा
रमे ॥ ६ ॥ यदत्र संस्थितं भूतं स्थानमाश्रित्य सर्वतः ॥ स्थानं त्यक्त्वा तु तत्सर्वं यत्रस्थं तत्र गच्छतु
॥ ७ ॥ इति मंत्रैरीशानादिप्रदक्षिणक्रमेण सर्वदिक्षु विकीर्य ।ॐ देवा आयांतु यातुधाना अपयांतु विष्णो
देव यजनं रक्षस्वेति रक्षां कुर्यात् ॥ उदकस्पर्शः ॥ ततो यथाविधिना पंचगव्यं कृत्वा । ॐ आपोहिष्ठा
मयोभुवरिति त्रिभिर्भूतैः कर्मभूमिं संभारांश्च प्रोक्ष्य भूमिपूजनं कुर्यात् ॥ ॐ भूरसिभूमिरस्य
दिविरसि विवश्वधाया विवश्वस्य भुवननस्य धर्त्री ॥ पृथिवीं यच्छमृथिवींद्व॑हपृथिवीम्माहिठंसीः ॥ १ ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः पृथिवीकूर्मा नंतदेवताभ्यो नमः । इति गन्धादिभिः संपूज्याकृतांजलिः ॐ स्वस्ति
नऽइन्द्रोवृद्धश्रवाःस्वस्तिनःपूषाविवश्ववेदाः ॥ स्वस्तिनस्ताक्षर्योऽरिष्ठनेमिःस्वस्तिनोबृहस्पतिर्दधातु ॥ १ ॥
इति मंत्रं पठेत् ॥ अथाग्निस्थापनम् ॥ तयथा-हस्तमात्रपरिमिते चतुरंगुलोच्छ्रूते तुषकेशशर्करा
दिरहिते चतुरखे वा वर्तुले स्थंडिले भूमिं कुरैः परिसमुद्य तान्कुशानैशान्यां परित्यज्य गोमयदकेनोप
लिप्य सुवमूलेनप्राग्यप्रादेशमात्रमुत्तरोत्तरक्रमेण त्रिरुद्धिरूपं उद्गतेनक्रमेणवाऽनामिकांगुष्ठाभ्यां मृद
मृद्धत्य जलेनाभ्युक्ष्य ततः कांस्यपात्रस्थं वह्नि द्वितीयकांस्यपात्रेणापि हितमुपसमाधाय आनीतमग्निं

स्थं दिलस्याग्रेष्यां निधाय ॐ हुंकृ इति षंत्रेण क्रव्यादांशं नैकेत्यां दिशि किंचित्परित्यज्य । तत
ॐ अग्निं दूतं पुरोदधेहव्यवाहमुपब्रुवे देवां २५आसादयादिह ॥ १ ॥ इति षंत्रेणात्माभिमुखं स्थापयेत् ॥
ततः आनीताग्रेयपात्रयोः साक्षतोदकं निषिच्य । अग्निमुखं कृत्वा ध्यायेत् ॥ ॐ चत्वारिंश्टङ्गात्र
योऽअस्यपादादेशीर्षे सप्तहस्तासोऽअस्य । त्रिधाबद्धो वृषभोरवीतिमहोदेवोपत्या२५आविवेश ॥ १ ॥
अग्ने वैश्वानर शांडिल्यगोत्र शांडिल्यासितदेवलेतिप्रवराचित भूमिमातः वरुणपितः मेषध्वजप्रा
इमुख मम संमुखो भव इत्यग्निं प्रतिष्ठाप्य ॐ अग्निपुरुषाय नमः । इतिषंत्रेण वायव्यकोणे
वहि अग्निं षोडशोपचारैः संपूज्य प्रार्थयेत् । अग्निं प्रज्ज्वलितं वंदे जातवेदं हुताशनम् ॥ हिरण्यवर्ण
मनलं समृद्धं विश्वतोमुखम् ॥ इत्यग्निस्थापनम् ॥ अथ नवव्रहपूजनम् ॥ (यद्यपि ब्रतोद्यापनग्रंथेषु
ग्रहपूजनं नोक्तं तथापि शिष्टाचारालिख्यते) तत्रादौ ग्रहमंडलमध्ये वर्तुले मण्डले रक्तपुष्पाक्षतैः प्राङ्
मुखं सूर्यमावाहयेत् ॥ ॐ आकृष्णेनरजसावर्तमानोनिवेशयन्नमृतमर्त्यञ्च ॥ हिरण्ययेनसवितारथे
नादेवोयातिभुवनानिपश्यन् ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः कलिंगदेशोद्भवकाश्यपसगोत्र रक्तवर्णं भौसूर्यं इहागच्छ
इहतिष्ठ । ॐ सूर्यायनमःसूर्यमावाहयामि । इति सूर्यं स्थापयेत् ॥ १ ॥ आग्नेयां दिशि चतुरसेऽव

चन्द्राकारे वा मंडले शुक्लपुष्पाक्षतैः सोमं० ॐ इमंदेवाऽसपत्नर्थं सुवध्वं महतेक्षत्राय महतेज्यै
 ष्ठयाय महतेजानराज्यायेऽस्येन्द्रियाय ॥ इमममुष्यपुत्रममुष्यैपुत्रमस्यैचिंशतऽएषयोमीराजासोमी
 ऽस्माकं ब्राह्मणानार्थं राजा ॥ ॐ भूर्भुवःस्वर्यमुनातीरदेशोद्द्व आत्रेयसगोत्र शुक्लवर्णं भो सोम
 इहागच्छ इहतिष्ठ । ॐ सोमाय सोममावाहयामि ॥ २ ॥ दक्षिणस्यां दिशि त्रिकोण
 मण्डले दक्षिणमुखं रक्तपुष्पाक्षतैभौमं० । ॐ अग्निमूर्ढादिवःककुत्पतिःपृथिव्याऽअयम् ॥
 अपार्थरेतार्थं सिजिन्वति ॥ ॐ भू० अवंतिदेशोद्द्व भारद्वाजसगोत्र रक्तवर्णं भो भौम इहा० । ॐ
 भौमायनमः ॥ ३ ॥ ईशान्यां दिशि बाणाकारमण्डले उद्घमुखं पीतपुष्पाक्षतैर्बुधं० । ॐ उद्धृद्ध्यस्वाग्ने
 प्रतिजागृहीत्वमिष्टापूर्तेसर्थं सृजेथामयश्च ॥ अस्मिन्तसधस्थेऽअध्युत्तरस्मिन्विश्वे देवायजमानश्वसो
 दत ॥ ॐ भू० मगधदेशोद्द्व आत्रेयसगोत्र पीतवर्णं भो बुध इहा० । ॐ बुधाय नमः ॥ ४ ॥ उत्तरस्या
 दिशि चतुरस्त्रे मंडले पीतपुष्पाक्षतैर्बृहस्पतिम् ॥ ॐ बृहस्पतेऽअतियदर्योऽर्हायुमद्विभातिक्रतुमज्जनेषु ॥
 यद्वीदयच्छवसऽक्रितप्रजाततदस्मासुद्विणधेहिचित्रम् ॥ ॐ भू० सिंधुदेशोद्द्व आंगिरसगोत्र पीत
 वर्णं भो बृहस्पते इहा० । ॐ बृहस्पतये नमः ॥ ५ ॥ पूर्वस्यां दिशि पंचकोणमण्डले श्राद्धमुखं शुक्ल

पुष्पाक्षतैःशुक्रं ॥ ॐ अन्नात्परिस्तुतोरसम्ब्रह्मणाव्यपिबद् क्षत्रम्पयःसोमम्प्रजापतिः ॥ क्रतेनसत्य
मिन्द्रियंविपाठ्शुक्रमंधसऽइन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयोमृतंमधु ॥ ॐ भू० भोजकटदेशोद्धव भागवसगोत्र
शुक्लवर्ण भो शुक्र इहा० । ॐ शुक्राय नमः ॥ ६ ॥ पश्चिमायां दिशि धनुषाकारमंडले प्रत्यह्मुखं
कृष्णपुष्पाक्षतैःशनैश्वरम्० । ॐ शनौदेवीरभिष्टयः आपोभवन्तुपीतये शङ्ख्योरभिष्टवतुनः ॥ ॐ भू०
सौराष्ट्रदेशोद्धव काश्यपसगोत्र कृष्णवर्ण भो शनैश्वर इहा० ॥ ॐ शनैश्वराय नमः ॥ ७ ॥ नैऋत्यां
दिशि शूर्पाकारमंडले दक्षिणाभिमुखं कृष्णपुष्पाक्षतै राहुम्० ॥ ॐ क्यानश्वित्रऽआभुवदूतीसदा
वृधः सखा ॥ क्यासचिष्टयावृता ॥ ॐ भू० राठिणापूरोद्धव पैटिनसगोत्र कृष्णवर्ण भो राहो इहा० ।
ॐ राहवे नमः ॥ ८ ॥ वायव्यां दिशि ध्वजाकारमंडले दक्षिणाभिसुखं धूम्रपुष्पाक्षतैः केतुम् ॥ ॐ
केतुङ्कृष्णवन्नकेतवेपेशोमध्याऽपेशसे ॥ समुषद्विरजायथाः ॥ ॐ भूर्भुवःस्वःअंतर्वेदिसमुद्धव
जैमिनिसगोत्र धूम्रवर्ण भो केतो इहागच्छ इह तिष्ठ ॐ केतवे नमः केतुपावाहयामि ॥ ९ ॥ इति
सूर्यादिनवग्रहस्थापनम् ॥ अथाधिदेवतादिस्थपानम् ॥ सूर्यस्य दक्षिणपार्श्वे । ॐ ऋंबकंयजामहेसु
गंधिम्पुष्टिवर्जनम् ॥ उब्बारुकमिव बंधनान्मृत्योर्मुक्षीयमामृतात् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ईश्वर इहा० । ॐ

ईश्वराय नमः ॥ १ ॥ सोमदक्षिणपार्श्वे ।ॐ श्रीश्वतेलक्ष्मीश्व ॥ ॐ भू० उमे इहा० उमायै नमः
 ॥ २ ॥ भौमदक्षिणपार्श्वे ।ॐ यदक्रन्दःप्रथमञ्जायमानऽउद्यन्तसमुद्रादुतवापुरीषात् ॥ श्येनस्यपक्षाहरि
 णस्यबाहूऽउपस्तुत्यम्महिजानन्तेऽर्वन् ॥ ॐ भू० स्कंद इहा० ॐ स्कंदाय नमः ॥ ३ ॥ बुधदक्षि
 णापार्श्वे ॐ दिष्णोरराटमसित्विष्णोःश्राव्येस्थोत्विष्णोस्यूरसित्विष्णोःध्रुवोसि ॥ वैष्णवमसित्विष्णवे
 त्वा ॥ ॐ भू० विष्णो इहा० ॐ विष्णवे नमः ॥ ४ ॥ गुरुदक्षिणापार्श्वे । ब्रह्मयज्ञानम्प्रपथमस्पुर
 स्ताद्विसीमतःसुरुचोव्वेनआवःसबुध्न्याऽउपमाऽअस्याविष्टाःसतश्चयोनिमसतश्चविवः ॥ ॐ भू० ब्रह्मनि
 हा० ॐ ब्रह्मणेनमः ॥ ५ ॥ शुक्रदक्षिणपार्श्वे ॐ सजोषाऽइन्द्र सगणो मरुद्धिः सोमग्निपव वृत्रहा
 शरविद्वान् । जहिशत्रुठरपमृधोनुदस्वाथाभयङ्कणुहित्विश्वतोनः । ॐ भू० इन्द्र इहा० ॐ इन्द्राय
 नमः ॥ ६ ॥ शनिदक्षिणपार्श्वे ॐ यमायत्वाङ्ग्निरस्वतेपितृमतेस्वाहा स्वाहाघर्यायस्वहाघर्यः पित्रे ।
 ॐ भू० यम इहा० ॐ यमायनमः ॥ ७ ॥ रोहोर्दक्षिणपार्श्वे । ॐ कार्षिरसिसमुद्रस्यत्वाक्षित्या
 ऽउच्चयामिसमापोऽद्विरग्मतसमोषधीभिरोषधीः । ॐ भू० काल इहा० ॐ कालायनमः ॥ ८ ॥
 केतुदक्षिणपार्श्वे ॐ चित्राव्वसो रवस्तिवेपास्यशीय । ॐ भू० चित्रगुम इहा० ॐ चित्रगुमाय

१४॥
नमः ॥ ९ ॥ इत्यधिदेवताः ॥ अथप्रत्यधिदेवतास्थापनम् ॥ सर्यस्य वामपाश्वे ।ॐ अग्निदूतं पुरोदधेह
ब्रह्मवाहमुपब्रुवे । देवां २ ऽआसादयादिह । ॐ भू० ॐ अग्ने इहा० अग्नये नमः ॥ १ ॥ सोम
वामपाश्वे । ॐ आपोहिष्टामयोभुवस्तानऽउज्जेदधातन । महेरणायचक्षसे । ॐ भू० आप इहागच्छत
इहतिष्ठत । ॐ अद्योनमः ॥ २ ॥ भैमवामपाश्वे । ॐ स्योनापृथिविनोभवानृक्षरानिवेशनी ।
यच्छानः शर्मसप्रथाः । ॐ भू० पृथिवि इहा० ॐ पृथिव्यै नमः ॥ ३ ॥ बुधवामपाश्वे । ॐ इद
मिव्युर्विचकमे त्रेधानिदधेपदम् ॥ समूढमस्यपार्तुसुरेस्वाहा । ॐ भू० विष्णो इहा० । ॐ विष्णवे
नमः ॥ ४ ॥ गुरुवामपाश्वे । ॐ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्र्ठ० हवेहवेसुहवर्ठ० शूरमिन्द्रम् ॥ ह्यामि
शक्रम्पुरुहूतमिन्द्र्ठ० स्वस्तिनोपघवाधात्विन्दः ॥ ॐ भू० इन्द्र इहा० ॐ इन्द्रायनमः ॥ ५ ॥
शुक्रवामपाश्वे । ॐ अदित्यैराक्षासीन्द्राण्याऽउष्णीष पूषासिधर्मायदीष्व । ॐ भू० इन्द्राणि इहा०
ॐ इन्द्राण्यै नमः ॥ ६ ॥ शनिवामपाश्वे । ॐ प्रजापतेनत्ववताङ्गयोविश्वाहूपाणिपरितावभूव ।
यत्कामास्तेजुहुमस्तम्भोऽअस्तुव्यर्थ० स्यामपतयोरयीणाम् ॥ ॐ भू० प्रजापतये इहा० ॐ प्रजापतये
नमः ॥ ७ ॥ राहुवामपाश्वे ॐ नमोस्तुसर्पेभ्योयेकेचपृथिवीयनु । येऽअन्तरिक्षेयेदिवितेभ्यः सर्पे

भ्यो नमः ।ॐ भू० सर्पि इहा० ॐ सर्पेभ्यो नमः ॥ ८ ॥ केतुवामपाश्वे ।ॐ ब्रह्म यज्ञानं० ॐ
 भूर्भुवः स्वः ब्रह्मन्निहा० ॐ ब्रह्मणे नमः ॥ ९ ॥ इति प्रत्यधिदेवताः ॥ अथ पंचलोकपालस्थापनम् ॥
 राहोरुत्त रतः ।ॐ गणानान्त्वा० ॐ भू० गणपते इहा० ॐ गणपतये नमः ॥ १ ॥ शनेरुत्तरतः ।ॐ
 अंबे अंबिकेबालिकेनमानयतिकश्चन ॥ ससस्त्यश्वकः सुभद्रिकांकाम्पीलवासिनीम् ॥ ॐ भू० दुर्गे इहा० ॐ दु
 ग्यायै नमः ॥ २ ॥ रवेरुत्तरतः ॐ आनोनियुद्धिःशतिनीभिरध्वर्ठ ॥ सहस्रिणीभिरुपयाहियज्ञम्
 वायोऽस्मिन्तसवनेमादयस्वयूयम्पातःस्वस्तिभिःसदानः ।ॐ भू० वायो इहा० ।ॐ वायवेनमः ॥ ३ ॥
 राहोर्दक्षिणे ॥ ॐ घृतं घृतपावानः पिबतवसाम्बसापानः पिबतान्तरिक्षस्य हविरसिस्वाहादिशः
 प्रदिशादिशीविदिशउद्दिशोदिग्भ्यः स्वाहा ।ॐ भू० आकाश इहा० ॐ आकाशाय नमः ॥ ४ ॥
 केतोर्दक्षिणे ॥ ॐ यावाङ्कशामधुमत्यश्विनासूनृतावतीतया यज्ञम्भिरुपयाहियज्ञम् ॥ ॐ भू० अश्विनौ
 इहागच्छतम् इह तिष्ठतम् ॥ ॐ अश्विभ्यां नमः ॥ ५ ॥ अथ प्रागादितः पीठसमंता
 द्विकपालानावाहयेत् ॥ पूर्वे ॥ ॐ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्र्घर्तुः हवेहवेसुहवर्त्तशूरमिन्द्रम् ॥ हया
 मिशकम्पुरुहूतमिन्द्र्घर्तुः स्वस्तिनोमघवाधात्विन्दः ॥ ॐ भू० इन्द्र इहा० ॐ इन्द्राय नमः ॥ ६ ॥ आग्ने

ध्याम् ॥ ॐ त्वन्नोऽग्नेतववायुभिर्भौरक्षतनश्ववन्द्य ॥ त्रातातोकस्यतनयेगवामस्यनिमेषठंरक्ष
माणस्तव व्रते ॥ ॐ भू० अग्ने इहा० ॐ अग्नये नमः ॥ २ ॥ दक्षिणे ॥ ॐ यमायत्वांगिरस्वतेपितृम
तेस्वाहा स्वाहाघर्मय स्वाहा घर्मःपित्रे ॥ ॐ भू० यम इहा० ॐ यमाय नमः ॥ ३ ॥ नैऋत्याम् ॥
ॐ असुन्वन्तमयजमानमिच्छस्तेनस्येत्यामन्विहितस्करस्य ॥ अन्यमस्मदिच्छसातइत्यानमोदेविनि
ऋतेरुभ्यमस्तु ॥ ॐ निर्ऋते इहा० ॐ निर्ऋतये नमः ॥ ४ ॥ पश्चिमे ॥ ॐ तत्त्वायामिब्रह्मणाव्वन्दमा
नस्तदाशास्तेयजमानोहविर्भिः ॥ अहेढमानोव्वरुणेहबोध्युरुशठंसमानऽआयुःप्रमोषीः ॥ ॐ भू० वरुण
इहा० ॐ वरुणाय नमः ॥ ५ ॥ वायव्याम् ॐ आनोनियुद्धिः शतिनीभिरध्वरठं सहस्रिणीभि
रुपयाहियज्ञम् ॥ वायोऽस्मिन्त्सवनेमादयस्वयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ॐ भू० वायो इहा०
ॐ वायवे नमः ॥ ६ ॥ उत्तरे ॥ ॐ वर्यठं सोमव्रतेतवमनस्तनूषुविभ्रतः ॥ प्रजावन्तःसचेमहि ॥ ॐ
भू० कुबेर इहा कुबेराय नमः ॥ ७ ॥ ईशान्याम् ॥ ॐ तमीशानञ्जगतस्तस्थुषस्पतिनिधय
ञ्जिन्वमवसेहूमहेव्वयम् ॥ पूषानोपथाव्वेदसामसद्वधे रक्षितापायुरदब्धः स्वस्तये ॥ ॐ भू० ईश्वर
इहा० ईश्वराय नमः ॥ ८ ॥ पूर्वेशानयोर्मध्ये ऊर्ध्वायाम् ॥ ॐ अस्मेरुद्रामेहनापर्वतासो

वृत्रहत्येभरहूतैसजोषाः ॥ यःशर्तुःसतेस्तुवतेधायिपजाइंद्रज्येष्ट्राऽभर्माँ२अवन्तुदेवाः ॥ ॐ भू०
 ब्रह्मन्निहा ॐ ब्रह्मणे नमः ॥ ९ ॥ निर्झतिपश्चियोर्मध्ये अधस्थायाम् ॐ स्योनापृथिविनोभवानृक्ष
 रानिरेषनी ॥ यच्छानः शर्मसप्रथाः ॥ ॐ भू० अनंत इहा० ॐ अमंताय नमः ॥ १० ॥ एवं क्रतुसंरक्षक
 देवतास्थापनं कृत्वा ॐ मनोजूतिर्जुषतामाज्यस्यबृहस्पतिर्यज्ञमिमन्तनोत्वारिष्टयज्ञर्तुःसमिष्टदधातु ॥
 विश्वेदेवासऽइहमादयंतामोऽपि प्रतिष्ठ ॥ १ ॥ ॐ आदित्यादिग्रहमंडलदेवताभ्यो नमः सुप्रतिष्ठिता वरदा
 भवत । इति प्रतिष्ठाप्य । देशकालौ स्मृत्वा । इह सकलशांतिपूर्वकं सकलदुरितोपशमनद्वारा
 श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं सनवग्रहमखामुकव्रतोदापनकर्मणिसूर्यादिनवग्रहाणामधिदेवतानां प्रत्यधिदेवतानां
 पंचलोकपालानां दशदिकपालानां च पूजनं करिष्ये । इति संकल्पयेत् ॥ ततः ॐ
 श्रहाऽज्ञाहुतयोऽव्यन्तोविष्यमतिंतेषांविवशिप्रियाणाम्बोहमिष्मूर्जर्तुःसमश्वभसुपयाम् गृही तोसीन्द्रा
 यत्वाजुष्टज्ञङ्गलाम्येषतेयोनिरिन्द्रायत्वाजुष्टतमम् ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिग्रहे भ्यो
 नमः ॥ ॐ रुद्रायधिदेवताभ्योः नम ॥ ॐ अग्न्यादिप्रत्यधिदेवताभ्यो नमः ॥ ॐ विनायकादि
 पंचलोकपालेभ्यो नमः । ॐ इङ्गादिदशदिग्पालेभ्यो नमः इति नाममंत्रैः प्रत्येकं तत्त्वदर्णयुक्तगंध

पुष्पदूपदीप (वक्ष्यमाण) नैवेद्यतांबूलदक्षिणादिभिः संपूजयेत् । नैवेद्यं तु वेदीसर्वीपे भूमौ दद्यात् ।
तथा । सर्वाय गुडौदनम् । सोमाय वृतपायसम् । भौमाय मस्त्राज्ञम् । बुधाय श्रीरोदनम् । गुरुवे
दध्योदनम् । शुक्राय घृतोदनम् । शनैश्चराय तिलपिष्टम् । राहवे तिलमाषाज्ञम् । केतवे चित्रौदनम् ।
अन्येभ्यः पायसं च सर्वेभ्यो वा पायसं समर्प्य क्षमापयेत् ॥ अनया पूजया आदित्यादिग्र
हमंडलदेवताः प्रीयंतामिति पठेत् ॥ ततस्तदीशान्यां अहसंबंधिरुद्रकलशम् ।ॐ महीयौरित्यादिमंत्रैः पूर्व
वत्संस्थाप्य तत्र तत्त्वायामीतिवरुणमावाह्य संपूज्य कलशस्य मुखेविष्णुरित्यभिमंत्र्य । देवदानव
संवादेऽ इत्यादिप्रार्थयेत् । ततस्तदुपरि ॥ ॐ असंख्यातासहस्राणियेरुद्राऽधिभूम्याम् । तेषार्ठसहस्र
योजनेवधन्वानितन्मसि ॐ भूर्भुवः स्वः रुद्रा इहागच्छतेहतिष्ठत । ॐ रुद्रेभ्योनमः ॥ इति षोडशो
पचारैः पूजयेत् ॥ इति नवग्रहमंडलपूजनम् ॥ अथसर्वत्रतोयापनोपयोगि सर्वतोभद्रमण्डलदेवावतापू
जापद्धतिः ॥ आचम्य प्राणानायम्य देशकालौसमृत्वा । अमुकव्रतोयापनकर्मणि एतत्सर्वतोभद्रमण्डले
वेदमंत्रैव्रह्मादिदेवतावाहनं प्रतिष्ठा पूजनं च करिष्ये । इति संकल्पं कृत्वा पुष्पाक्षतानादाय । मध्ये
ब्रह्माणमावाहयेत् ॥ तत्रमंत्रः ॐ ब्रह्म यज्ञान प्रथमम्पुरस्ताद्विसीयतःसुरुचोवेनऽआवः । सबुद्ध्या

उपमाऽअस्य विष्णुः सतश्चयोनिमसतश्चविवः ॥ ॐ भूर्भुवः स्वर्बलन्निहागच्छ इह तिष्ठ । ॐ ब्रह्मणे
 नमः ॥ १ ॥ उत्तरे सोमम् । ॐ वयर्थं सोमवतेतवमनस्तनूषु विभतः प्रजावन्तः सचेमहि ॥ ॐ भू० सोम
 इहा० । ॐ सोमाय नमः ॥ २ ॥ ऐशान्यामीशानम् । ॐ तमीशानं जगतस्तस्थुपस्पतिन्वियज्ञिन्वम
 सेहूमहेव्वयम् ॥ पूषानो यथावेद सामसद्गुधेरक्षितापायुरदब्धः स्वस्तये ॥ ॐ भू० ईशान इहा० । ॐ
 ईशानाय नमः ॥ ३ ॥ पूर्वस्यां दिशि इंद्रम् । ॐ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रठं हवेहवेसुहवर्थशूरमिन्द्रम् ॥
 हयामिशकम्पुरुहूवमिन्द्रठ० स्वस्तिनोमघवाधात्विन्द्रः ॥ ॐ भू० इंद्र इहा० । ॐ इंद्राय नमः ॥ ४ ॥
 आग्नेय्यामग्निम् । ॐ त्वन्नोऽअग्नेवरुणस्यविद्वान् देवस्यहेडोऽवयासिसीष्टाः ॥ यजिष्ठोवहितमः शोशु
 चानोविवशादेषा ठुंसिप्रमुग्ध्यस्मद् ॥ ॐ भू० अग्ने इहा० । ॐ अग्नये नमः ॥ ५ ॥ दक्षिणे यमम् ।
 ॐ सुगन्नः पंथाम्प्रदिशन्नऽएहिज्योतिष्मध्येह्यजरन्नऽआयुः अपैतुमृत्युरमृतं मऽआगाद्वैवस्वतो नोऽभयं क्ल
 णोतु ॥ ॐ भू० यम इहा० । ॐ यमाय नमः ॥ ६ ॥ नैर्कृत्यांनिर्कृतिम् । ॐ असुन्नवन्तमयजमानमिच्छस्तेन
 स्येत्यामन्विहितस्करस्य ॥ अन्नयमस्मदिच्छसातऽइत्यानमोदेविनिर्कृते तु यमस्तु ॥ ॐ भू० निर्कृते
 इहा० । ॐ निर्कृतये नमः ॥ ७ ॥ प्रश्विमे वरुणम् । ॐ तत्वायामिब्रह्मणाव्वंदमानस्तदाशास्त्रेय

जमानोहविर्भिः ॥ अहेडमानोवरुणेहबोध्युरुशर्त्तः समानऽआयुः प्रमोषीः ॥ ॐ भू० वरुण इहा० ।
ॐ वरुणाहि नमः ॥ ८ ॥ वायव्यां वायुम् । ॐ आनोनियुद्धिःशतिनीभिरध्वर्त्तः सहस्रिणीभिरुपया
हियज्ञम् ॥ व्वायोऽस्मिन्तसवनेमादयस्वयूयम्पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ ॐ भू० वायो इहा० । ॐ
वायवे नमः ॥ ९ ॥ वायुसोमयोर्मध्ये अष्टवसून् ॥ ॐ व्वसोः पवित्रमसिशतधारंवसोः पवित्र
मसिसहस्रधारम् ॥ देवस्त्वसवितापुनातुवसोः पवित्रेणशतधारेणसुप्वाकामधुक्षः ॥ ॐ भू० अष्टौ
वसव इहागच्छंतु इह तिष्ठंतु । ॐ वसुभ्यो नमः ॥ १० ॥ सोमेशानयोर्मध्ये एकादशरुद्रान् ॥ ॐ
नमस्तेरुद्रमन्यवऽउतोतऽइषवे नमः ॥ बाहुभ्यामुतते नमः ॥ ॐ भू० एकादशरुद्रा इहा० । ॐ रुद्रे
भ्यो नमः ॥ ११ ॥ ईशानपूर्वयोर्मध्ये द्वादशादित्यान् । ॐ अदितिर्यौरदितिरन्तरिक्षमदितिमर्मा
तासपितासपुत्रः ॥ विश्वेदेवाऽअदितिः पञ्चजनाऽअदितिज्जर्तमदितिज्जनित्वम् ॥ ॐ भू० द्वादिशादि
त्या इहा० । ॐ आदित्येभ्यो नमः ॥ १२ ॥ इंद्राभ्योर्मध्येऽश्विनौ । ॐ अश्विनातेजसाचक्षुः प्राणेन
सरस्वतीवीर्यम् ॥ वाचेन्द्रोबलेनेन्द्रायदधुरिन्द्रियम् ॥ ॐ भू० अश्विनौ इहागच्छतमिहतिष्ठतम् । ॐ अश्वि
भ्यां नमः ॥ १३ ॥ अग्नियमयोर्मध्ये विश्वेदेवान्सपितृन् ॥ ॐ विश्वेदेवास उआगतशृणुता

मङ्गमठं हवम् ॥ एदंबर्हिर्निषीदत ॥ ॐ भू० विश्वेदेवा इहा० ॐ विश्वेभ्यो देवेभ्यो नमः
 ॥ १४ ॥ तत्रैव । ॐ आयन्तुनःपितरः सोम्यासोग्निष्वात्ताः पथिभिर्देवयानैः ॥ अस्मिन्यज्ञे
 स्वधयामदन्तोधिब्रुवन्तुतेवन्त्वस्मान् ॥ ॐ भू० पितर इहा० । ॐ पितृभ्यो नमः ॥ १५ ॥ यमनि
 र्हत्योर्मध्ये यक्षान् ॥ ॐ अभित्यंदेवर्थं सवितारमोण्योः कृविक्रतुमर्चामिसत्यसर्थ० रत्नधा
 मभिप्रियम्मतिङ्गविम् ॥ ऊर्ध्वायस्यामतिर्भाडदिद्युतसवीमनिहिरण्यपाणिरपिमीतसुक्रतुः कृपा
 स्वः ॥ प्रजाभ्यस्त्वाप्रस्त्वानुप्राणन्तुप्रजास्त्वामनुप्राणिहि । ॐ भू० यक्षा इहा० । ॐ यक्षेभ्यो
 नमः ॥ १६ ॥ निर्झितिवरुणयोर्मध्ये भूतनागान् ॥ ॐ भूतायत्वानारातयेस्वरभिविख्येषंदर्थ०
 हन्तान्दुर्घ्याः पृथिव्यामुर्वन्तरिक्षमन्वेमिपृथिव्यास्त्वानाभौसाद्याम्यदित्याऽउपस्थेष्वेहव्यठुरक्ष ॥ ॐ
 भू० भूवानि इहा० । ॐ भूतेभ्यो नमः ॥ १७ ॥ तत्रैव सर्पान् । ॐ नमोस्तुसर्पेभ्योयेके
 चपृथिवीमनु ॥ येऽअन्तरिक्षेयेदिवितेभ्यः सर्पेभ्यो नमः । ॐ भू० सर्पा इहा० । ॐ सर्पेभ्यो नमः ॥ १८ ॥
 वरुणवाङ्वोर्मध्ये गन्धर्वाप्सरसः । ॐ गन्धर्वस्त्वाविश्वावसुः परिदधातु द्विश्वस्यारिष्टचैयजमान
 स्युपरिधिरस्यग्निरिद्विदितः ॥ इंस्यवाहुरसिदक्षिणोद्विश्वस्यारिष्टचैयजमानस्यपारिधिर

स्यग्निरिडईडितः ॥ मित्राब्वरुणौत्वोत्तरतः परिधन्तां ध्रुवेणधर्मणा विश्वस्यारिष्टचैयजमानस्य
परिधिरस्यग्निरिडईडितः ॥ ॐ भू० गंधर्वा इहा० । ॐ गंधर्वेऽयो नमः ॥ १९ ॥ तत्रैवाप्सरसः । ॐ
अयम्पुरोहरिकेशः सूर्यरश्मिस्तस्यरथगृत्सश्वरथौजाश्वसेनानिग्रामण्यौ ॥ पुंजिकस्त्थला चक्रतुस्थला
चाप्सरसौ दंक्षणवः पशवोहेतिः पौरुषेयोवधः प्रहेतिस्तेऽयोनमोऽस्तुतेनोवन्तुतेनोमृदयन्तुतेयंद्वि
ष्मोयश्वनोद्देष्टिमेषाञ्मेदध्मः । ॐ भू० अप्सरस इहागच्छत इह तिष्ठत । ॐ अप्सरोऽयो
नमः ॥ २० ॥ ब्रह्मसोमयोर्मध्ये० स्कंदं नंदीश्वरं शूलं महाकालं च । ॐ यदक्रन्दः प्रथम
आयमानऽउद्यन्तसुमुद्रादुतवापुरीषात् ॥ श्येनस्यपक्षाहरिणस्यबाहूऽउपस्तुत्यं महिजातंतेऽर्घ्वन् ॥ ॐ
भू० स्कंद इहा० ॐ स्कंदाय नमः ॥ २१ ॥ तदुत्तरे० । ॐ आशुःशिशानोद्वृषभोनभीयोघनाघनः
क्षोभणश्वर्षणीनाम् ॥ संकंदनोनिमिषऽएकवीरः शतर्थं सेनाऽअजयत्साकमिन्दः ॥ ॐ भू० नंदीश्वर
इहा० । ॐ नंदीश्वराय नमः ॥ २२ ॥ तत्रैव । ॐ कार्षिरसिसमुद्रस्यत्वाक्षित्याऽउच्चयामिसमापोऽअ
द्विरमतसमोषधीभिरोषधीः ॥ ॐ भू० शूलमहाकालौ इहागच्छतमिह तिष्ठतम् । ॐ शूलमहाकाला
भ्यां नमः ॥ २३ ॥ ब्रह्मेशानयोर्मध्ये दक्षादिप्रजापतीन् । ॐ प्रजापतेनत्वदेतान्न्यन्न्योविश्वारूपा

णिपरिताबभूव ॥ यत्कामास्तेजुहुमस्तन्नोऽस्तुव्यर्थं० स्यामपतयोरथीणाम् ॥ अँ भू० प्रजापतय इह
 गच्छंतु इह तिष्ठंतु । अँ प्रजापतिःयो नमः ॥ २४ ॥ ब्रह्मेद्योर्मध्ये दुर्गाम् । अँ अम्बेऽअम्बिकेअम्बालि
 केनमानयतिकश्चन ॥ ससस्त्यश्वकः सुभद्रिकांकाम्पीलवासिनीम् ॥ अँ भू० दुर्गे इहा० । अँ दुर्गायै
 नमः ॥ २५ ॥ दुर्गापूर्वे विष्णुम् । अँ इदम्बिष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदम् ॥ समूढमस्यपा ७
 सुरे स्वाहा ॥ अँ भू० विष्णो इहा० अँ विष्णवे नमः ॥ २६ ॥ ब्रह्मान्योर्मध्ये पितृन् । अँ उदीर
 तामवरऽउत्परासऽउन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः ॥ असुंयद्वयुरवृकाऽऋतज्ञास्तेनोवंतुपितरोहवेषु ॥
 अँ भू० पितर इहा० । अँ पितृःयो नमः ॥ २७ ॥ ब्रह्मयमयोर्मध्ये मृत्युरोगान् । अँ परं मृत्योऽअ
 नुपरेहिपंथांयस्ते अन्यइतरोदेवयानात् ॥ चक्षुष्मणेशृणवतेते ब्रवीमिमानः प्रजा ७ रीरिषोमोतवी
 रान् ॥ अँ भू० मृत्युरोगा इहा० अँ मृत्युरोगःयो नमः ॥ २८ ॥ ब्रह्मनिर्कृत्योर्मध्ये गणपतिम् ।
 अँ गणानात्वा० अँ भू० गणपते इहा० । अँ गणपतये नमः ॥ २९ ॥ ब्रह्मवरुणयोर्मध्ये अपः । अँ
 अपोऽअद्यान्वचारिष्ठं० रसेनसमसृक्षमहि ॥ पयस्वानश्चआगमेन्तम्मासठंसृजवर्चसाप्रजयाचधने
 नच ॥ अँ भू० आप इहा० । अँ अदाःयो नमः ॥ ३० ॥ ब्रह्मवायुमध्ये मरुतः । अँ वृहदिन्द्रायगाय

तमरुतोवृत्रहंतमम् ॥ येनज्योतिरजनयन्नृतावृधोदेवंदेवायजागृति ॥ ॐ भू० मरुत इहा० । ॐ मरु
दृश्यो नमः ॥ ३१ ॥ ब्रह्मणः पादमूले पृथिवीम् । ॐ महीयौ पृथिवीवचनऽइमंयज्ञमिक्षताम् ॥
पिपृतान्नोभरीमभिः ॥ ॐ भू० पृथिवी इहा० । ॐ पृथिव्यै नमः ॥ ३२ ॥ तत्रैव गङ्गादि
सरितः । ॐ इमम्ये गंगेयमुनेसरस्वतिशुतुद्रिस्तोमंसत्तापरुष्णिया ॥ या उअसिक्रियाम
रुद्धे वितस्तयार्जीकीयेशृणुह्यासुषोमया ॥ ॐ भू० गंगादिसमसरित इहा० । ॐ गंगादिसरिद्ध्यो
नमः ॥ ३३ ॥ तत्रैव सप्तसागरान् ॥ ॐ आपोमौषधीर्हिंसिधान्नो धान्नोराजस्तोव्वरुणनो
मुञ्च ॥ यदाद्वृद्धन्याऽइति व्वरुणेतिशपामहेततोव्वरुणनोमुञ्च । ॐ भू० सप्तसागरा इहा० ॐ सत
सागरेभ्यो नमः ॥ ३४ ॥ तदुपारि मेरुं नाममंत्रेणावाहयेत । ॐ भूर्भुवः० मेरो इहा० ॐ मेरवे
नमः ॥ ३५ ॥ ततोमण्डलाद्वहिः सोमादिसन्निधौ क्रमेण आयुधानि स्थापयेत् । उत्तरे गदामावाहयामि
स्थापयामि ॐ भूर्भुवःस्वः गदे इहा० । ॐ गदायै नमः ॥ ३६ ॥ ईशान्याम् । त्रिशूलमा० । ॐ त्रिशू
लाय नमः ॥ ३७ ॥ पूर्वे वज्रमावा० ॐ वज्रायः नमः ॥ ३८ ॥ आग्नेय्याम् । शक्तिमा० ॐ शक्तये
नमः ॥ ३९ ॥ दक्षिणस्याम् । दंडमा० ॐ दंडाय नमः ॥ ४० ॥ नैऋत्यां खङ्गमा० ॐ खङ्गाय

नमः ॥ ४१ ॥ पश्चिमे । पाशमावा० ॐ पाशाय नमः ॥ ४२ ॥ वायव्यामू । अंकुशमा०
 ॐ अंकुशाय नमः ॥ ४३ ॥ तद्वाह्ये । उत्तरे ॐ गौतमाय नमः ॥ ४४ ॥ ईशान्यामू । ॐ
 भारद्वाजाय नमः ॥ ४५ ॥ पूर्वे । ॐ विश्वामित्राय नमः ॥ ४६ ॥ आग्नेय्यामू । ॐ कश्य
 पाय नमः ॥ ४७ ॥ दक्षिणे । ॐ जमदग्नये । नमः ॥ ४८ ॥ नैऋत्यामू । ॐ वशिष्ठाय
 नमः ॥ ४९ ॥ पश्चिमे । ॐ अत्रये नमः ॥ ५० ॥ वायव्यामू । ॐ अरुंधत्यै नमः ॥ ५१ ॥
 तद्वाह्ये । पूर्वादिक्रमेण पूर्वे ॐ ऐन्द्रयै नमः ॥ ५२ ॥ आग्नेय्यामू । ॐ कौमार्यै नमः ॥ ५३ ॥
 दक्षिणस्यामू । ॐ ब्राह्मणै नमः ॥ ५४ ॥ नैऋत्यामू । ॐ बाराहै नमः ॥ ५५ ॥ पश्चिमायामू ।
 ॐ चामुण्डायै नमः ॥ ५६ ॥ वायव्यामू । ॐ वैष्णव्यै नमः ॥ ५७ ॥ उत्तरस्यामू । ॐ
 माहेश्वर्यै नमः ॥ ५८ ॥ ईशान्यामू । ॐ वैनायक्यै नमः ॥ ५९ ॥ इत्यावाह्य । ॐ मनो
 जूतिर्जुषतामिति प्रतिष्ठाप्य यथालब्धोपचारैः ॐ ब्रह्मादिसर्वतोभद्रमण्डलदेवताण्यो नमः । इति
 मंत्रेण पूजयेत् ॥ ततो वेदीमध्ये । ॐ महीयौरित्यादिपूर्वोक्तैर्दिकैर्यन्तैस्ताम्रकलशं यथाविधि पूर्ण
 पूजांतं संस्थाप्य । तत्र ॐ तत्त्वायामीतिवरुणमावाह्य । ॐ अपांपतिवरुणाय नमः ॥ इति

संपूज्य । कलशस्थ मुखे विष्णुरित्यभियंत्र्य । देवदानवसंवादे० इत्यादि प्रार्थयेत् ॥ ततः कलशोपरि
पट्टवस्त्रं प्रसार्य तदुपरि गंधाष्टकेन प्रधानदेवतायंत्रं विलिख्य तन्मध्ये कर्षण तदद्देन वा सुवर्णेन
रचितां प्रधानदेवप्रतिमामश्युत्तारणं पूर्वकं स्थापयेत् ॥ अथाश्युत्तारणम् ॥ तावत्साचार्यो यजमानः
देशकालौ स्मृत्वा । यमात्मनः श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तलप्राप्त्यर्थमस्याः स्वर्णमष्ट्यमुकदेवप्रतिमाया
घटनादिदोषपरिहारार्थमश्युत्तारणपूर्वकं प्राणप्रतिष्ठां करिष्ये । इति संकल्प्य । मूर्ति ताङ्रपात्रे निधाय
बृतेनाभ्यज्य तदुपरि दुग्धधारां जलधारां च पातयेत् । सर्कंवारद्वयं च पठेत् ॥ तत्र मंत्राः । ॐ
समुद्रस्यत्वावक्याग्ने परिव्ययामसिपावकोऽस्ममयठंशिवोभव ॥ १ ॥ हिमस्यत्वाजरायुणाग्नेप
रिव्ययामसिपावकोऽस्ममयठंशिवोभव ॥ २ ॥ अपामिदन्नवयनठं समुद्रस्यनिवेशनम् ।
अन्न्यास्ते अस्ममत्पन्तुहेतयः पावकोऽस्ममयठंशिवोभव ॥ ३ ॥ नमस्तेहरसेशोचिषेनम
स्तेऽ अस्त्वर्चिषे । अन्यास्तेऽअस्ममत्पन्तुहेतयः पावकोऽस्ममय ७७ शिवोभव ॥ ४ ॥ प्राणदा
ऽअपानदाव्यानदाव्वचेदाव्वरिवोदाः । अन्यास्तेऽअस्ममत्पन्तुहेतयः पावकोऽस्ममय ७७ शिवो
भव ॥ ५ ॥ इत्यश्युत्तारणमंत्राः अथ प्राणप्रतिष्ठा । अस्यश्रीप्राणप्रतिष्ठामंत्रस्य ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा

क्रष्णः क्रुग्यजुः सामानि च्छदांसि क्रियामयवपुः प्राणाख्या देवताः आंबीजम् हीं शक्तिः क्रीकीलकम्
 अस्यां नूतनमूर्त्तौ प्राण प्रतिष्ठापने विनियोगः ॐ ओँ हीं क्रौं यैं रैं लैं वैं शैं षैं मैं हों हैं सः १४ अस्या
 अमुक देवप्रतिमायाः प्राणा इह प्राणाः । पुनः ॐ ओँ हीं क्रौं यैं रैं लैं वैं शैं षैं सैं हों हैं सः १४
 अस्या अमुकदेवप्रतिमाया जीव इहस्थितः । पुनः ॐ ओँ हीं क्रौं यैं रैं लैं वैं शैं षैं सैं हों हैं सः १४ अस्या
 अमुकदेवताप्रतिमायाः सर्वेदियाणि वाङ्मनस्त्वक्चक्षुः श्रोत्रजिह्वाघ्राणपाणिपादपायूपस्थानि इहैवा
 गत्यसुखंचिरं तिष्ठतु स्वाहा । ॐ मनोजूर्तिर्जुषतामाज्यस्यबृहस्पतिर्घ्यज्ञमिमन्त नोत्वरिष्ठंयज्ञठसमि
 मंदधातुविश्वेदेवासऽइहमादयन्तामो ३ प्रतिष्ठ ॥ १ ॥ एषवैप्रतिष्ठानाम यज्ञोयत्रैतेनयज्ञेनयजन्तेसर्वमेव
 प्रतिष्ठितंभवति २ इति प्रतिष्ठाप्य संस्कारसिद्धये पंचदशप्रणवावृत्तीः कृत्वा षोडशौपचारैः पूजयेत्
 (तत्र विष्णुं पुरुषसूक्तेन । शिवं उर्यंबकमंत्रेण पंचाक्षरेण वा । गणपतिं गणानांतेतिमंत्रेण देवीं श्री
 सूक्तेन सूर्यं पुरुषसूक्तेन च षोडशौपचारैः पूजयेत् । सर्वेषां व पुरुषसूक्तेन पूजाकरणं) तत्रादौ
 स्वशरीरेदेवाङ्गे च पुरुषसूक्तन्यासं कुर्यात् “ देवो भूत्वा देवं यजेत् ” इति वाक्यात् ॥ अथाङ्गन्यासः ।
 सहस्रशीर्षेत्यादिषोडशर्चसूक्तस्य नारायण क्रष्णः पुरुषो देवता । अनुष्टुप्छन्दः । अंत्यायास्त्रिष्टुप्छन्दः ।

न्यासे पूजायां च विनियोगः । ॐ महस्त्रीष्ठा० इति वामकरे १ ॐ पुरुषऽएवेदर्थं इतिदक्षिणकरे २ ॐ ए
तावानस्य० इति वामपादे ३ ॐ त्रिपादूर्ध्वं० इति दक्षिणपादे ४ ॐ ततोविवराद० इति वामजानुनि ५
ॐ तस्मायज्ञात्सर्वहुतः० इति दक्षिणजानुनि ६ ॐ तस्मायज्ञात्सर्वहुतऽऋचः० इति वामकटौ ७ ॐ
तस्मादश्वा० इति दक्षिणकटौ ८ ॐ तंयज्ञं० इति नाभौ९ ॐ यत्पुरुषं० इति हृदये० १० ॐ ब्राह्मणोस्य इति
कंठे१ १३ ॐ चंद्रमामनसो० इति वामबाहौ१ २३ ॐ नाभ्याऽआसित्० इति दक्षिणबाहौ१ ३ ॐ यत्पुरुषेण० इ
तिमुखे१ ४ सप्तास्यासन्० इति नेत्रयोः १५ ॐ यज्ञेन यज्ञमय० इति मूर्ध्नि१६ अथ पंचांगन्यासः । ॐ अभ्यः संभृ
त इति हृदये १ ॐ व्वेदाहमेतम्० इति शिरसि २ ॐ प्रजापतिश्च० इति शिखायै वषट् ३ ॐ योदेवे
अयऽआतपति० इति कवचायहूम् ४ ॐ रुचम्ब्राह्मं० इत्यस्त्रायफट् ५ एवं न्यासं कृत्वा आचम्य कलशं
शंखघटे च संपूज्य देवं ध्यायन् धंटानादं कृत्वा पूजां कुर्यात् ॥ अथ सर्वदेवोपयोगिषोडशोप
चारपूजाप्रयोगः ॥ आत्मसंस्थमजं शुद्धं त्वामहं परमेश्वर । अरण्यामिवहव्यांशं मूर्त्वावाहयाम्य
हम् ॥ १ ॥ ॐ सहस्रशीष्ठापुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् । सभूमिर्थं सर्वतस्पृत्वात्यतिष्ठदशांगुलम् १
ॐ भूर्भुवः स्वः अमुकदेवमाहयामि । इत्यावाहनम् ॥ १ ॥ देवदेव महाराज प्रियेश्वर ग्रजा

पते ॥ आंसनं दिव्यमीशान दास्येहं परमेश्वर ॥ १ ॥ ॐ पुरुषऽवेदर्थं सर्वयद्गूतंयच्चभाव्यम् ॥
 उतामृतत्वस्येशानोयदन्नेनातिरोहति ॐ भू० अमुकदेवाय नमः इदमासनम् । इत्यासनम् ॥ २ ॥ (दे
 वीपूजायां स्त्रीलिंगेनोच्चारणं कार्यम्) यद्दक्षिलेशसंपर्कात्परमानंदविग्रहम् । तस्मै ते चरणा
 बजाय पादं शुद्धाय कल्पये ॥ ३ ॥ ॐ एतावानस्यमहिमातोज्यायांश्चपुरुषः । पादोस्यविवशा
 भूतानित्रिपादस्यामृतंदिवि । ॐ भू० अमुकदेवाय नमः पादयोः पादं सर्पयामि । इति पादम् ॥ ३ ॥
 तापत्रयहरं दिव्यं परमानंदलक्षणम् । तापत्रयविनिर्मुकं तवार्द्धं कल्पयाम्यहम् ॥ ५ ॥ ॐ त्रिपादू
 ध्वऽउदैत्पुरुषः पादोस्येहाभवत्पुनः । ततोविष्वङ् व्यक्तामत्साशनानशनेऽअभि । ॐ भू० अमुक
 देवाय नमः इदमर्थ्य० । इत्यर्थ्यम् ॥ ४ ॥ वेदानामपि वेदाय देवानां देवतात्मने । आचामं
 कल्पयामीश शुद्धानां शुद्धिहेतवे ॥ ६ ॥ ॐ ततोविवराडजायतविवराजोऽधिष्ठिपुरुषः । सजातो
 अत्यरिच्चयतपश्चाद्गमिमथोपुरः । ॐ भू० अमुकदेवाय० आचमनीय० ॥ इत्याचमनम् ॥ ६ ॥ गंगा
 सरस्वतीरेवापयोष्णीनर्मदाजलैः ॥ स्नापितोसि यथा देव तथा शांतिं कुरुष्व मे ॥ ७ ॥ ॐ तस्मा
 यज्ञात्सर्वहुतःसम्भूतमपृष्टदाज्यम् । पशुस्तांश्चकेवायव्यानारण्याग्न्याम्याश्वये । ॐ भू० अमुकदेवा

य० स्नानंसम० ॥ इतिस्नानम् ॥ ६ ॥ अथपयस्सनानम् । कामधेनुसमुत्पन्नं सर्वेषां जीवनंपरम् । पावनं
यज्ञहेतुश्च पयः स्नानार्थमर्पितम् । ॐ पयःपृथिव्याम्पयऽओषधीषुपयोदिव्यन्तरिक्षेपयोधाः पयस्व
तीःप्रदिशःसन्तुमह्यम् । ॐ भू० अमुकदेवाय० पयस्सनानंसः० ॥ १ ॥ दधिस्नानम् । पयसस्तु समु
द्भूतं मधुराम्लं शशिप्रभम् । दध्यानीतं मया देव स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् । ॐ दधिक्रावणोऽअकारि
षञ्जिष्णोरश्वस्यव्वाजिनः । सुरभिनोमुखाकरत्प्रणऽआयूरुंषितारिषत् । ॐ भू० अमुकदेवाय० दधि
स्नानंस० ॥ २ ॥ घृतस्नानम् । नवनीतसमुत्पन्नं सर्वसंतोषकारकम् ॥ घृतं तु यं प्रदास्यामि
स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् । ॐ कृतंघृतपावानः पिबतवसाम्बसापावानः पिबतान्तरिक्षस्यहविरसिस्वाहा
दिशःप्रदिशऽआदिशोविविशऽउदिशोदिग्यः स्वाहा ॥ ॐ ॥ भू० अमुकदेवाय० घृतस्नानं० ॥ ३ ॥
(मधुस्नानम्) तरुपुष्पसमुद्भूतं सुस्वादु मधुरं मधु । तेजःपुष्टिकरं दिव्यं स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ ॐ
मधुञ्जाताऽकृतायतेमधुक्षरन्तिसिंधवः । माध्वीन्नः सन्त्वोषधीः ॥ १ ॥ ॐ मधुनक्तमुतोषसोमधुमं
त्पार्थिवरुंरजः । मधुयौरस्तुनः पिता ॥ २ ॥ ॐ मधुमान्नोव्वनस्पतिर्मधुमारुं ॥ २ ॥ अस्तुमूर्ध्यः । मा
ध्वीर्गावोभवंतुनः ॥ ३ ॥ ॐ भू० अमुकदेवाय० मधुस्नानं स० ॥ ४ ॥ (शर्करोदकस्नानम्) इक्षुसा

रसमुद्धूता शर्करा पुष्टिकारिका । मलापहारिका दिव्या स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् । ॐ अपाञ्चरसमुद्ध
 यसठंसूर्येसन्तर्ठंसमाहितम् । अपाञ्चरसस्ययोरसस्तंवोगृह्णाम्युत्तममुपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वाजुष्टंगृह्णा
 म्येषतेयोनिरिन्द्रामत्वाजुष्टतम् ॥ ॐ भू० अमुकदेवाय० शर्करोदकस्नानं समर्पयामि ॥ ५ ॥ (पंचा
 मृतस्नानम्) पयो दधि वृतं चैव मधुं च शर्करायुतम् । पंचामृतं मयानीतं स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ।
 ॐ पंचनयः सरस्वतीमपियन्तिसङ्घोतसः । सरस्वतीतुपंचधासोदेशभवत्सरित् । ॐ भू० अमुकदेवाय
 नमः पंचामृतस्नानं समर्पयामि ॥ ६ ॥ ॐ व्वरुणस्योत्तंभनमसिवरुणस्यस्कंभसज्जनीस्थोव्वरुणस्य
 ऋत सदन्यसि । व्वरुणस्यऋतसदनमसिवरुणस्यऋतसदनमासीद । ॐ भू० अमुकदेवाय०
 शुद्धोदकस्नानं स० । इति शुद्धोदकस्नानम् ॥ ७ ॥ (अथाभिषेकः) शिवसूर्यातिरिक्तदेवेषु
 शंखेनाभिषेकं कुर्यात्) ॐ सहस्रशीर्षा० १ पुरुषऽएवे० २ एतावान० ३ द्विपाद्वृद्धर्व० ४ ततोव्विव
 राढ० ५ तस्मायज्ञात्स० ६ तस्मायज्ञात्सर्वहुत० ७ तस्मादश्वाऽअजायन्त० ८ तंद्यंज्ञम्बर्हि
 षि० ९ यत्पुरुषं० १० ब्राह्मणोस्य० ११ चन्द्रमामनसो० १२ नाभ्याऽआसीद० १३ यत्पुरुषेण०
 १४ सप्तस्या० १५ यज्ञेनयज्ञ० १६ एवं पुरुषसूक्तेन तत्त्वाममंत्रेण वा यथाशक्ति अभिषेकं

कृत्वा आमचनं द्यात् ॥ (वस्त्र) सर्वभूषाधिके सौम्ये लोकलज्जानिवारणे ॥ मयोपपा
दिते तुम्यं वाससी प्रतिगृह्यताम् ॥ ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतऽक्षवः सामानियज्ञिरे । छन्दा ७७ सिय
ज्ञिरेतस्माद्यजुस्तस्मादजायत ॥ ॐ अमुकदेवाय० वस्त्रयुग्मं स० । आचमनं च सर्पर्यामि ॥ ७ ॥
(पीतं विष्णा सितं शंभौ रक्तं विघ्नार्कशक्तिषु । सच्छिद्रं मलिनं जीर्णं त्यजेत्तेलादिदूषितम्) (यज्ञो
पवीतम्) नवभिस्त्वन्तुभिर्युक्तं त्रिगुणं देवतामयम् । उपवीतं चोत्तरीयं गृहण परमेश्वर ॥ ॐ
तस्मादश्वाऽअजायन्तयेकेचोभयादतः । गावो हयज्ञिरे तस्मात्स्माज्जाताऽअजावयः ॥ ॐ भू०
अमुकदेवाय० यज्ञोपवीतं स० ॥ ८ ॥ (आचमनम्) (गंधम्) श्रीस्तंड चन्दनं दिव्यं गंधादर्थं
सुमनोहरम् । विलेपनं सुरथ्रेष्ठ चंदनं प्रतिगृह्यताम् । ॐ तंयज्ञम्बर्हिषिप्रैक्षन्नपुरुषज्ञातमयतः । तेनदेवाऽअ
यजन्तसाध्याऽक्षयश्वये । ॐ अमुकदेवाय० गंधं स० ॥ ९ ॥ (अंगुष्ठौ कनिष्ठामूललग्नौ गन्धमुद्रा)
(अक्षतान्) अक्षताश्व सुरथ्रेष्ठ कुंकुमाक्ताः सुशोभिताः । मया निवेदिता भक्त्या गृहण परमेश्वर ।
ॐ अक्षन्नमीमदन्तह्यवप्रियाऽअधूषत । अस्तोषतस्वभायवोच्चिप्रानविष्टयामतीयोजान्विन्द्रतेहरी । ॐ
भू० अमुकदेवाय० अक्षतान् स० ॥ १० ॥ (पुष्पाणि) माल्यादीनि सुगंधीनि मालत्यादीनि

वै प्रभो । मयानीवानि पुष्पाणि गृहणं परमेश्वर । ॐ यत्पुरुषं व्यदधुः कतिधाव्यकल्पयन् ।
 मुखं किमस्यासीत्किं बाहू किमूरुपादाऽउच्येते ॥ अमुकदेवाय पुष्पाणि स० ॥ ११ ॥ (विष्णवे
 तुलसी शिवाय विल्पत्रं गणेशाय दूर्वाकुरान् देव्यै सुरभिपुष्पाणि सूर्याय अर्कपुष्पाणि चार्प
 येत्) (तर्जन्यं गुष्ठयोगेन पत्रमुद्रा) (अत्रावसरेत तदुद्यापनकल्पोक्तामावरणदेवतापूजां कृत्वा
 धूपादिनिवेदनं कार्यम्) अथधूपम् ॥ वनस्पतिरसोद्भूतो गंधाद्यो गंध उत्तमः । आग्रेयः सर्वदेवा
 नां धूपोयं प्रतिगृह्यताम् । ॐ ब्राह्मणोस्य मुखमासीद्बाहू राजन्यः कृतः । ऊरुतदस्य यद्वैश्यः पञ्चात्मकोऽ
 अजायत ॥ ॐ अमुकदेवाय० सांगाय० धूपं समर्पयामि ॥ १२ ॥ (तर्जनीमूलयोरं गुष्ठ
 योगेन धूपमुद्रा) ॥ दीपम् ॥ सुप्रकाशो महादीपः सर्वतस्ति मिरापहः । स बाह्याभ्यं तरं ज्योति
 दर्पोयं प्रतिगृह्यताम् ॥ ॐ चंद्रमामनसो जातश्वक्षोः सर्योऽअजायत ॥ श्रोत्राद्वायुश्वप्राणश्च मुखादयि
 रजायत ॥ ॐ भू० अमुकदेवाय० सांगाय० दीपं स० ॥ १३ ॥ (बध्यसांगुष्ठयोगेन दीपमुद्रा)
 अथ नैवेद्यम् ॥ (ततः स्वर्णादिभाजने देवताये देवदक्षिणतो वा साज्यं सजर्करं पायसादि
 नैवेद्यं परिवेष्य) सत्पात्रसिद्धं सुहविर्विधानेकभक्षणम् । निवेदयामि देवेश सानुगाय गृहण तद ॥

ॐ नाभ्याऽआसीदन्तरिक्षं शीर्णो यौः समवर्तत ॥ पद्म्याम्भूमिर्दिशः श्रोत्रात्था लोका ५ ॥५
अकल्पयन् ॥ ॐ भू० सांगायामुकदेवाय नमः । इदं नैवेदं समर्पयामि । इति पठित्वा भूतले देव
दक्षिणे जलं क्षिप्त्वा नैवेद्यमुद्रां प्रदर्शयेत् (अनामामूलयोरंगुष्ठयोगेन नैवेद्यमुद्रा) ॥ १४ ॥ ततः ।
समस्तदेवदेवेश सर्वतृप्तिकरं परम् ॥ अखंडानंदसंपूर्णं गृहाणजलमुत्तमम् ॥ १ ॥ इत्याचमनं दद्यात् ॥
(तांबूलम्) पूर्णीफलं महद्विष्टं नागवल्लीदलैर्युतम् । एलाचूर्णादिसंयुक्तं तांबूलं प्रतिगृह्यताम् ॥
ॐ अमुकदेवाय० तांबूलं स० ॥ १ ॥ (क्रुतुफलम्) ॥ इदं फलं मया देव स्थापितं पुरतस्तव ॥
तेन मे सफलावाप्निर्भवेज्जन्मनिजन्मनि । ॐ याः फलिनीर्घ्याऽअफलाऽअपुष्पायाश्चपुष्पिणीः ॥ वृह
स्पतिप्रसूतास्तानोमुश्चन्त्वठंहसः ॥ ॐ भू० अमुकदेवाय० फलं स० ॥ १५ ॥ (दक्षिणा) हिर
ण्यगर्भगर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः ॥ अनन्तपुण्यफलदमतः शांतिं प्रयच्छमे । ॐ हिरण्यगर्भः सम
वर्त्तताग्रेभूतस्यजातःपतिरेकऽआसीत् । सदाधारपृथिवींयामुतेमाङ्कस्मैदैवायहविषाविधेम ॥ ॐ भू० अ
मुकदेवाय दक्षिणां० । इति नारिकेलसहितां दक्षिणां समर्पयेत् ॥ १६ ॥ (कर्पूरार्तिक्यम्)
कदलीगर्भसंभूतं कर्पूरं च प्रदीपितम् । आरार्तिक्यमहं कुर्वे पश्य मे वरदो भव ॥ ॐ इदंहविः

प्रजननम्मेऽस्तुदशवीर ठंसर्वगण॑स्वस्तये ॥ आत्मसनिप्रजासनिपशुसनिलोकसन्न्यभयसनि
 अग्निःप्रजाम्बहुलाम्मेकरोत्वन्नम्पयोरेतोऽस्मासुधत्त ॥ ॐ भू० अमुकदेवाय नमः कर्पूरार्तिक्यं
 प्रदर्शयामि ॥ इति यथाचारं नीराजनं कुर्यात् ॥ १७ ॥ (प्रदक्षिणा) यानि कानि च पापानि
 जन्मांतरकृतानि च । तानि सर्वाणि नश्यन्तु प्रदक्षिणपदेपदे ॥ ॐ सप्तास्यासन्परिधयस्त्रिःसप्तस
 मिधःकृताः । देवायज्ञन्तन्नवानाऽबध्नन्पुरुषम्पशुम् ॥ ॐ अमुकदेवाय० प्रदक्षिणां सर्पयामि
 ॥ १८ ॥ (इति विष्णौ चतुस्रः प्रदक्षिणाः ४ शिवे तिस्रः ३ ॥ दुर्गायामेका १ गणेशे तिस्रः ३
 रवौ सप्त ७ प्रदक्षिणाः कार्याः) ततो नानापत्रपुष्पैः पुष्पांजलिः । सेवन्तिकाबकुलचंपकपाटलाब्जैः
 पुन्नागजातिकरवीरसालपुष्पैः । विल्वप्रवालतुलसीदलमंजरीभिस्त्वां पूजयामि जगदीश्वर ये प्रसीद ।
 ॐ यज्ञेन्यज्ञमयजन्तदेवास्तानिधम्राणिप्रथमान्न्यासन् ॥ तेहनाकम्महिमानःसचन्तयत्रपूर्वेसाध्याः
 सन्तिदेवाः ॥ ॐ अमुकदेवाय० पुष्पांजलिं सर्पयामि ॥ १९ ॥ (प्रणामः) ॐ नमः सर्वहिता
 थाय जगदाधारहेतवे ॥ साष्टांगोयं प्रणामस्ते दीनत्वेन यथा कृतः ॥ २० ॥ इति साष्टांगं
 प्रणम्य विशेषार्थ्य दद्यात् ॥ तात्रपात्रे जलगंधाक्षतपुष्पाणि फलं हिरण्यं नारिकेलं च गृहीत्वा

जानुभ्यां धरिणि गत्वा । ॐ नारायण जगन्नाथ लक्ष्मीकान्त दयानिधे ॥ गृहाणार्घ्यं मया दृतं
ब्रतसंपूर्तिहेतवे ॥ १ ॥ इत्यर्घ्यं दत्त्वा । यन्मया भक्तियुक्तेन पत्रं पुष्पं फलं जलम् ॥ प्रकल्पितं
च नैवेद्यं तद्गृहणं जगत्पते ॥ २१ ॥ इति देवाय निवेदयेत् ॥ ततो ब्राह्मणान्संपूज्यं गीतशास्त्रपुराण
कथाश्रवणादिना जागरपूर्वकं रात्रिं निनयेत् ॥ ततःप्रातः आचार्यो यजमानश्च नित्यकर्म समाप्य
पूर्वाऽवाहितमंडलदेवताः पंचोपचारैः संपूज्य होमं कुर्यात् (न रात्रौ होमः पूर्वाङ्ग एव देवानां काल
त्वात्) अथशिवव्रतोद्यापनेषु लिंगतोभद्रपूजाप्रयोगः ॥ आचम्य । प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य ।
अद्यामुकशिवव्रतोद्यापनकर्मणि श्रीभवानीशंकरप्रीत्यर्थम् एतद्वरदशलिंगतोभद्रमंडले देवतावाहनं
प्रतिष्ठापूजनं च करिष्ये इति संकल्प्य पुष्पाक्षतानादाय मण्डलवाह्ये ईशानकोणे ॐ गुरुवे नमः गुरु
मावाहयामिस्थापयामि १ (एवं सर्वत्र) अग्नेय्याम् ॐ २ गणपतयं नमः ३ नैऋत्यां ॐ दुर्गायै नमः
३ वायव्याम् ४ क्षेत्रपालाय नमः ५ (ततो भद्रमध्ये) ६ ७ ८ सदाशिवाय नमः ९ (अष्टदले) पूर्वस्यां
दिशि १० कालाग्निरुद्राय नमः ११ १२ १३ अनंताय नमः १० (दक्षिणे) १४ पृथिव्यै नमः ११ १३ स्कंदाय नमः १२ १३ सुधासिं

धवे नमः १३ (नैऋत्याम्) ॐ नलाय० १४ पश्चाय० १५ (पश्चिमे) ॐ पत्रेभ्यो० १६ ॐ केस
 रेक्ष्यो० १७ ॐ कर्णिकायै० १८ (वायव्याम्) ॐ सिंहाय नमः १९ ॐ पश्चासनाय० २० (उत्तरे)
 ॐ धर्माय० २१ ज्ञानाय० २२ ॐ वैराग्याय० २३ (ऐशान्याम्) ॐ ऐश्वर्याय० २४ ॐ
 चिदाकाशाय० २५ (पश्चमध्ये) ॐ योगपीठात्मने० २६ (कर्णिकोपरि) पूर्वे ॐ पृथिव्यै० २७
 दक्षिणे ॐ कपालाय० २८ पश्चिमे ॐ सप्तसरिङ्ग्य० २९ उत्तरे ॐ सप्तसागरेभ्य० ३० कर्णिका
 समीपे चत्वारि श्वेतभद्राणि तद्देवतास्थापनम् ॥ पूर्वे ॐ तत्पुरुषाय० ३१ दक्षिणे ॐ अघोराय०
 ३२ पश्चिमे ॐ सद्योजाताय० ३३ उत्तरे ॐ वामदेवाय० ३४ (अथ तत्समीपे कृष्णानि अष्टौ
 भद्राणि तद्देवतास्थापनम् ऐशान्यादिक्रमेण) ऐशान्ये० ॐ भगवत्यै० ३५ पूर्वे ॐ उष्माभै०
 आग्नेय्याम् ॐ शंकरप्रियायै० ३६ दक्षिणे ॐ पार्वत्यै ३७ नैऋत्ये ॐ गौर्यै० ३८ पश्चिमे
 ॐ काल्यै ३९ वायव्याम् ॐ कौम्भ्यै० ४१ उत्तरे ॐ विश्वंभृष्यै० ४१ ततः कृष्णभद्राणामधः अष्टौ
 रक्तभद्राणि तद्देवतास्थापनम् । ऐशान्याम् ॐ नंदिने नषः ४२ पूर्वे ॐ महाकालाय० ४३ आग्ने
 य्याम् ॐ वृषभाय० ४४ दक्षिणे ॐ भङ्गरीटिने० ४५ नैऋत्याम् ॐ स्कंदाय० ४६ पश्चिमे ॐ उमा

पतये० ४७ वायव्याम् ॐ चंडेश्वराय० ४८ उत्तरे ॐ सोमसूत्राय० ४९ अथ लिंगोपरि चत्वारि
श्वेतभद्राणि तदेवतास्थापनम् । पूर्वे ॐ धात्रे नमः ५० दक्षिणे ॐ मित्राय० ५१ पश्चिमे ॐ यमाय०
५२ उत्तरे ॐ रुद्राय० ५३ ततस्तत्समीपे लिंगोपरि अष्टौ पीतभद्राणि तदेवतास्थापनम् । ऐशा
न्याम् ॐ वरुणाय० ५४ पूर्वे ॐ सूर्याय० ५५ आग्नेय्याम् ॐ भगाय० ५६ दक्षिणे ॐ विवस्वते०
५७ नैऋते ॐ पुरुषोत्तमाय ५८ पश्चिमे ॐ सवित्रे० ५९ वायव्याम् ॐ त्वष्टे० नमः ६० उत्तरे
ॐ विष्णवे नमः ६१ ततो द्वादशलिंगदेवतास्थापनं पूर्वादिक्रमेण । (पूर्वे) ॐ शिवाय० ६२ ॐ
एकनेत्राय० ६३ ॐ एकरुद्राय० ६४ (दक्षिणे) ॐ त्रिमूर्तये० ६५ ॐ श्रीकंण्ठाय ६६ ॐ वामदेवाय० ६७
(पश्चिमे) ॐ ज्येष्ठाय० ६८ ॐ अष्टाय० ६९ ॐ रुद्राय० ॥ ७० (ऊत्तरे) ॐ कालाय० ७१
ॐ कलविकर्णाय० ७२ ॐ बलविकर्णाय० ७३ अथ श्वेतशोङ्गवापीदेवतास्थापनम् । ईशान्यादि
क्रमेण । ॐ अणिमायै० ७४ ॐ महिमायै० ७५ ॐ लघिमायै० ७६ ॐ गरिमायै० ७७ ॐ प्राप्त्यै०
७८ ॐ प्राकाम्यायै० ७९ ॐ ईशितायै० ८० ॐ वशितायै० ८१ पुनः ईशानादिक्रमेण । ॐ ब्राह्म्यै०
८२ ॐ माहेश्वर्यै० ८३ ॐ कौमायै० ८४ ॐ वैष्णव्यै० ८५ ॐ वाराह्यै० ८६ ॐ इन्द्राण्यै० ८७

ॐ चामुंडायै० ८८ ॐ चंडिकायै० ८९ ततः वापीसमीपे अष्टौ रक्तभद्राणि तदेवतास्थापनम् ॥ ईशा
 नादिकमेण ॥ ॐ असितांगभैरवाय० ९० ॐ रुहभैरवाय० ९१ ॐ चण्डभैरवाय० ९२ ॐ कोधभैरवाय०
 ९३ ॐ उन्मत्तभैरवाय० ९४ ॐ कालभैरवाय० ९५ ॐ भीषणभैरवाय० ९६ ॐ संहारभैरवाय० ९७
 अथाष्टवल्लीदेवतास्थापनम् ॥ ईशानादिकमेण ॥ ॐ घृताच्यै० ९८ ॐ मेनकायै० ९९ ॐ रंभायै०
 १०० ॐ उर्वश्यै० १०१ ॐ तिलोत्तमायै० १०२ ॐ सुकेश्यै० १०३ ॐ मंजुघोषायै० १०४
 ॐ अप्सरायै० १०५ ततो मंडलमध्ये परिधिसमीपे शृङ्खलादेवतास्थापनम् ॥ आग्नेयादिकमेण ॥
 ॐ भवाय० १०६ ॐ शिवाय० १०७ ॐ रुद्राय० १०८ ॐ पशुपतये० १०९ ॐ उग्राय० ११०
 ॐ महादेवाय० १११ ॐ भीमाय० ११२ ॐ ईशानाय० ११३ ॐ अनंताय० ११४ ॐ वासुकये०
 ११५ ततो नैऋत्यपरिधिसमीपे शृङ्खलादेवताः ॥ ॐ तक्षकाय० ११६ ॐ कुरलीरकाय० ११७
 ॐ कर्कोटकाय० ११८ ॐ शंखपालाय० ११९ ॐ कंबलाय० १२० ॐ अश्वतराय० १२१
 ॐ वैन्याय० १२२ ॐ अंगाय० १२३ ॐ हैह्याय० १२४ ॐ अर्जुनाय० १२५ ततो वायव्ये दश
 शृङ्खलादेवताः ॥ ॐ शाकुंतलाय० १२६ ॐ भरताय० १२७ ॐ नलाय० १२८ ॐ रामाय० १२९

ॐ सर्वभौमाय० १३० ॐ निषधाय० १३१ ॐ विंध्याचलाय० १३२ ॐ माल्यवते० १३३
ॐ पारियात्राय० १३४ ॐ सह्याय० १३५ ततः ईशान्यपरिधिसमीपे दश शृंखलादेवताः ॥
ॐ हेमकूटाय० १३६ ॐ गंधमादनाय० १३७ ॐ कुलाचलाय० १३८ ॐ हिमवते० १३९ ॐ रैवता
चलाय० १४० ॐ देवगिरये० १४१ ॐ मलयाचलाय० १४२ ॐ कनकाचलाय० १४३ ॐ पृथि
व्य० १४४ ॐ अनंताय० १४५ अथ चतुर्दिक्षु खंडेन्दुदेवतास्थापनम् ॥ ईशान्यादिकमेण ॥ ऐशा
न्याम् । ॐ अश्विनीकुमाराभ्यां १४६ आग्नेयाम् ॐ विश्वेभ्योदेवेभ्यो० १४७ नैऋत्याम्
ॐ पितृभ्यो० १४८ वायव्याम् ॐ नागेभ्यो० १४९ ततो मंडलाद्वहिः प्रथमं सत्त्वपरिधौ
पूर्वादिकमेण देवताः । ॐ इंद्राय० १५० ॐ अग्न्ये १५१ ॐ यमाय० १५२ ॐ निर्क्षतये०
१५३ ॐ वरुणाय० १५४ ॐ वायवे० १५५ ॐ कुबेराय० १५६ ॐ ईशानाय० १५७
(इंद्रेशानयोर्मध्ये) ॐ ब्रह्मणे नमः १५८ (वरुणनिर्क्षत्योर्मध्ये) ॐ अनंताय० १५९
तद्वहिः रजःपरिधौ पूर्वादिकमेण देवताः । ॐ वज्राय० १६० ॐ शक्तये० १६१ ॐ दंडाय० १६२
ॐ सङ्घाय० १६३ ॐ पाशाय० १६४ ॐ अंकुशाय० १६५ ॐ गदायै० १६६ ॐ त्रिशूलाय०

१६७ अँ पश्चाय० १६८ अँ चक्राय० १७९ तद्वहिस्तमोमयकृष्णपारिधीौ पूर्वादिकमेण देवताः । अँ
 कश्यपाय० १७० अँ अत्रये० १७१ अँ भरद्वाजाय० १७२ अँ विश्वामित्राय० १७३ अँ गौतमाय०
 १७४ अँ जमदग्नये० १७५ अँ वसिष्ठाय० १७६ अँ अरुंधत्यै० १७७ (ततः पुर्वे) अँ ऋग्वेदाय०
 १७८ दक्षिणे अँ यजुर्वेदाय० १७९ पश्चिमे अँ सामवेदाय० १८० उत्तरे अँ अर्थवेदाय० १८१
 एवं देवताः संस्थाप्य अँ मनोपूजूतिरिति पुष्पाणि विकीर्य । अँ द्वादशलिंगतोभद्रमंडलदेवताःयो
 नमइति षोडशोपचारैः संपूज्य प्रणमेत् ॥ ततो मंडलमध्येमहीयौरिति पूर्वोक्तैर्मत्तैस्तात्रकलशं पूर्णपात्र
 निधानांतं पूर्ववत्संस्थाप्य तत्र वरुणमावाह्य संपूज्य तदुपरि प्रधानदेवशिवप्रतिमामश्युनारणपूर्वकं
 संस्थाप्य पुरुषसूक्तेन संपूज्य रुद्राध्यायोक्तषोडशमंत्रैः प्रार्थयेत् ॥ इति रुद्रयामलोकद्वादशलिंगतो
 भद्रमंडलपूजाप्रयोगः ॥ अथशिवव्रतेषु देवीव्रतेषु साधारणतया एकलिंगतोभद्रादिसर्वमंडलदेवतापू
 जनप्रयोगः ॥ देशकालौ संकीर्त्य । मया पूर्वाचारितस्य अमुकव्रतस्य उद्यापनकर्मणि श्रीभवानीशंकर
 प्रीतये अस्मिन् लिंगतोभद्रमंडले यथोक्तदेवतास्थापनमहंकरिष्ये । इति संकल्प्य । पुष्पाक्षतान्
 शहीन्ता । ब्रह्मदिवेवाऽन् (पूर्वोक्तसर्वतोभद्रदेवतानां वैदिकैर्मत्तैः) प्रणवाद्यैर्नाममंत्रैर्वा स्थापयेत् ॥

तथा (मध्ये) ॐ ब्रह्मणे नमः ब्रह्माणमावाहयामि स्थापयामि १ (एवंसर्वत्र) (पूर्वे) ॐ इंद्रायनमः २
(आग्नेय्याम्) ॐ अग्नये० ३ (दक्षिणे) ॐ यमाय० ४ (नैऋत्याम्) ॐ निर्कृतये० ५ (पश्चिमे) ॐ वरुणाय० ६
(वायव्याम्) ॐ वायवे० ७ (उत्तरे) ॐ कुबेराय० ८ (ऐशान्याम्) ॐ ईशानाय० ९ (ईशानपूर्वयो
र्मध्ये) ॐ अष्टवसुभ्यो नमः १० (इंद्राद्ययोर्मध्ये) ॐ एकादशरुद्रेष्यो० ११ (अग्नियमयोर्मध्ये) ॐ
द्वादशादित्येष्यो० १२ यमनिर्कृत्योर्मध्ये ॐ अश्विभ्यां नमः १३ निर्कृतिवरुणयोर्मध्ये ॐ विश्वेष्यो
देवेष्यो नमः । तत्रैव ॐ पितृभ्यो नमः १४ वरुणवाच्वोर्मध्ये ॐ नागेष्यो० १५ वायूत्तरयोर्मध्ये ॐ
स्कंदाय० १६ उत्तरेशानयोर्मध्ये ॐ वृषभायनमः १७ ततः ईशानादिदलेषु ॐ दक्षाय नमः १८ ॐ
विष्णवेनमः १९ ॐ दुर्गायै० २० ॐ स्वधायै० २१ ॐ मृत्युरोगेष्यो नमः २२ ॐ समुद्रेष्यो नमः २३
ॐ सरिद्धयो नमः २४ ॐ मरुद्धयो नमः २५ ॐ गणपतये नमः २६ (बध्ये) ॐ पृथिव्यै नमः २७ तदु
परि ॐ मेरवे नमः २८ तदुपरि प्रधानदेवपीठाय नमः २९ ततो मंडलाद्वहिः ईशानादिक्मेण । ॐ
त्रिशूलायनमः ३० ॐ वज्राय० ३१ ॐ शक्ये० ३२ ॐ दंडाय० ३३ ॐ खड्गाय० ३४ ॐ पाशाय० ३५
ॐ अंकुशाय० ३६ ॐ गदाय० ३७ पुनः ईशानादिक्मेण ॐ वृषभाय नमः ३८ ॐ ऐरावताय० ३९

ॐ मेषाय० ॐ महिषाय० ४१ प्रेताय० ४२ ॐ मकराय० ४३ ॐ मृगाय० ४४ ॐ हिरण्याय० ४५
 पुनः ईशानादिकमेण ॐ अरुंधत्यै नमः ४६ ॐ गौतमाय० ४७ ॐ अत्रये० ४८ ॐ भरद्वाजाय० ४९
 ॐ विश्वामित्राय० ५० ॐ कश्यपाय० ५१ ॐ जमदग्नये० ५२ ॐ वसिष्ठाय० ५३ पुनः ईशानादिकमेण
 ॐ आदित्याय नमः ५४ ॐ सोमाय नमः ५५ ॐ भौमाय नमः ५६ ॐ बुधाय नमः ५७ ॐ वृहस्पतये
 नमः ५८ ॐ शुक्राय नमः ५९ ॐ शनैश्चराय नमः ६० ॐ राहवे नमः ६१ (मंडलमध्ये) ॐ केतवे
 नमः ६२ पुनः ईशानादिकमेण । ॐ वैनायक्यै० ६३ ॐ ॐ ऐङ्ग्यै नमः ६४ ॐ कौमार्यै नमः ६५ ॐ
 ब्राह्म्यै नमः ६६ ॐ वाराह्यै नमः ६७ ॐ चामुङ्डायै नमः ६८ ॐ वैष्णव्यै नमः ६९ ॐ माहेश्वर्यै नमः
 ७० एवं सप्तति ७० मंडलदेवताः संस्थाप्य षोडशोपचारैः पूजयेत् ॥ इत्येकलिंगतोभद्रादिपंचविंश-
 तिलिंगयोभद्रान्तमंडलदेवतापूजनप्रयोगः ॥ गणपतिसूर्यादिसर्वदेवताब्रतोयापनेषु पूर्वोक्तसर्वतोभद्र-
 मंडलपूजनं कार्यम् ॥ अथ होमविधानम् ॥ तत्रादौ कुशकण्डका ॥ साचार्यो यजमानः प्रातर्नित्य
 कर्म छृत्वा स्वासने प्राढ्मुख उपविश्य आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य । मया पूर्वाचि
 रितस्य अमुकव्रतस्य सांगतासिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं वदंगभूतं विहितहवनंकरिष्ये इति संकल्प्य

अग्र्यायतनस्य समंताद् ऐशानीं दिशमारभ्य प्रदक्षिणं सोदकेन पाणिना त्रिः परिमृज्य पात्रासादनं
कुर्यात् । तथा । आचार्योऽग्रेदक्षिणतः परिस्तरणभूमिं त्यक्त्वा ब्रह्मणे कुशाद्यासनं दत्त्वातदुपरि प्राग
ग्रान्कुशानास्तीर्य ब्रह्माणमग्निप्रदक्षिणक्रमेणानीय अस्मिन्मुक्त्रतोयापनहोमकर्मणि त्वं मे ब्रह्मा
भव इत्यभिधाय वरणकर्मणापूर्वसंपादितं ब्राह्मणं तदभावे पंचाशत्कुशनिर्मितं कल्पितासने उप
वेशयेत् ॥ ततः प्रणीतापात्रं पुरतः कृत्वा वारिणापूर्व्यं कुशत्रयेणाच्छाय ब्रह्मणो मुखमवलोक्य
अग्नेरुत्तरतः कुशोपरि निदध्यात् ॥ (परिस्तरणम्) वर्हेषश्वतुर्थभागमादाय चतुर्भिंश्वतुर्भिर्दर्भैरुत्त
रायैः प्राच्याम् १ प्राग्वैदक्षिणस्याम् २ उदयैः प्रतीच्याम् ३ पुनः प्राग्वैरग्नितः उदीच्याम् ४
परिस्तरणं कुर्यात् ॥ ततोऽग्नेरुत्तरतः पश्चिमदिशि पवित्रच्छेदनार्थं कुशत्रयम् ३ पवित्रकरणार्थं
पवित्रे साये अनंतर्गम्भे द्वेकुशपत्रे २ प्रोक्षणीपात्रम् १ आज्यस्थाली १ चरुस्थाली १ संमार्जनकुशाः
पंच ५ उपयमनकुशाःसप्त ७ समिधस्तित्तः पालाश्यः प्रादेशमात्राः ३ सुवः खादिरो हस्तमात्रः १
आज्यं गव्यम् ॥ चर्वर्थास्तदुलाः ॥ तिलादिहोमद्रव्यम् ॥ पूर्णपात्रम् १ दक्षिणा वरो वा ॥
पवित्रच्छेदनकुशानां पूर्वपूर्वदिशि क्रमेणासादनीयम् ॥ ततः पवित्रच्छेदनम् ॥ पवित्र

करणम् ॥ द्वयोः पवित्रयोरुपरि पवित्रत्रयं निधाय अग्रतः प्रादेशमात्रं विहाय त्रिभिः कुरुद्देकुश
 तृणे प्रच्छिद्य द्वयोर्मूलं त्रीणि चोत्तरतः क्षिपेत् ॥ ततः सपवित्रहस्तेन प्रणीतोदकं त्रिः प्रोक्षणीपात्रे
 निक्षिप्य अनामिकांगुष्ठाभ्यामुत्तराये पवित्रे गृहीत्वा त्रिभिरुत्पवनम् ॥ प्रोक्षणीपात्रस्य सव्यहस्ते
 करणम्—अनामिकांगुष्ठाभ्यां पवित्रे गृहीत्वा त्रिरुद्दिग्नम् ॥ ततः प्रणीतोदकेन प्रोक्षणीप्रोक्षण
 म् ॥ प्रोक्षणीजलेन आज्यस्थाल्यादीनि पूर्णपात्रपर्यंतानि क्रमेणैकैकशः प्रोक्ष्य असंचरे प्रणीता
 द्वयोरंतराले प्रोक्षणीपात्रं निधाय आसादितमाज्यं पश्चादग्नेन्हितायायाज्यस्थाल्यां प्रक्षिप्य
 चरुस्थाल्यां प्रणीतोदकमासिच्य आनादितांस्तंडुलान्प्रक्षिप्य ततः आज्यं ब्रह्माऽधिश्वयति ॥
 तदुत्तरतः स्वयं चरुमेव युगपदग्नावारोप्य ईषच्छृते चरौ ज्वलन्तृणोल्मुकं प्रदक्षिणम् आज्यचर्वोः
 समंताद्वामयेत् ॥ ततो दक्षिणपाणिना स्नुवमादाय अधोमुखमयौ ताषयित्वा सव्ये पाणौ कृत्वा
 दक्षिणेन सम्पार्जनार्थमूलतोशपर्यंतं मूलैरथमारभ्य अधस्तान्मूलपर्यंतं संमृज्य प्रणीतोदकेनाभि
 पिच्य पुनः प्रताप्य दक्षिणतो निदध्यात् ॥ ततः आज्यमुत्थाप्य चरोः पूर्वेण नीत्वाऽव्वेरुत्तरतः
 स्थापयित्वा चरुमुत्थाप्य आज्यस्य पथिषतो नीत्वाज्यस्योत्तरतः स्थापयित्वा आज्यमग्ने:

पश्चादानीय चरुं चानीय आज्यस्योत्तरतो निदध्यात् ॥ ततः पूर्वेष्वित्राभ्यामाज्यमुत्पूय अवलोक्य
तस्मादपद्रव्यनिरसनं पुनः प्रोक्षण्युत्पवनम् ॥ तत उपप्रमनकुशानादाय उच्चिष्ठन्प्रजापतिं मनसा
ध्यात्वा तूष्णीमग्नौ घृताक्षः समिधस्तित्सः प्रक्षिपेत् ॥ तत उपविश्य प्रोक्षण्युदकेन सपवित्रेणाग्नि
मीशानायुद्कर्पयं परिषिद्ध्य दक्षिणं जान्वाच्य ब्रह्मणान्वारब्धः यजमानेनान्वारब्धश्च समिद्धतमे
ग्नौ सुवेणाज्याहुतीर्जुहुयात् ॥ (तत्रावारावाज्यभागादिषु सुवावस्थितहुतशेषघृतस्य प्रोक्षणीपत्रे
प्रक्षेपः । ततो यजमानेन इव्यत्यागः कार्यः ॥ सर्वत्र यथाकालं प्रत्याहुतित्यागस्य कर्तुमशक्यत्वात्)
देशकालौ संकीर्त्य अस्मिन्नमुक्त्रतोद्यापनहोमकर्मणि इदं संपादितं चरुतिलाज्यहर्विद्वयं याया
वक्ष्यमाणदेवतास्तस्यैतस्यै देवातायै न मम यथा दैवतप्रस्तिवति इव्यत्यागं कुर्यात् ॥ अथहोमः ॥
आज्येन (अग्नेरुत्तरभागे) ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजा पतये न मम ॥ (अग्नेर्दक्षिणभागे)
ॐ इन्द्राय स्वाहा इदमिद्राय न मम ॥ इत्याघारौ ॥ (मध्ये समिद्धतमे) ॐ अग्नये स्वाहा इदमग्नये
न मम ॥ ॐ सोमाय स्वाहा इदं सोमाय न मम ॥ इत्याज्यभागौ ॥ अथाचाच्योऽग्निं संपूज्य
पुरुषसूक्तेन ॥ जितं ते पुण्डरीकाक्ष इत्यादि महापुरुषविद्यास्तवेन च प्रार्थयेत् ॥

अथ तिलाज्यचरुपक्षोः ॥ (स च अनन्वारब्धकर्तृकः) तत्रादौ सूर्यादिनवय्हेऽय
 श्वरुशाकल्यसहिताऽर्कादिसमिधस्तत्त्वं त्रांते प्रत्येकमष्टाष्टसंख्ययाजुहुयात् ॥ तत्र क्रमः ॥
 ॐ गणानां त्वागणपतिर्थं हवामहे प्रियाणां त्वाप्रियपतिर्थं हवामहे निधीनां त्वानि धिपतिर्थं हवामहे व्वसो मम ॥
 आहमजानि गर्भधमात्वमजासिगर्भधम् स्वाहा ॥ इदं गणपतये ॥ १ ॐ आकृष्णेन रज
 सावर्तमानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च ॥ हिरण्ययेन सवितारथेन देवो याति भुवनानि पश्यन् स्वाहा ॥
 इदं सूर्याय १ ॐ इमं देवाऽअसपत्नर्थं सुवध्वं महते क्षत्राय महते ज्यैष्ठचाय महते जानराज्यायै इ
 स्येन्द्रियाय ॥ इमममुष्यपुत्रममुष्यै पुत्रमस्यै विशऽएष वोमी राजासोमोऽस्माकं ब्राह्मणाना॑ राजा स्वाहा ॥
 इदं चन्द्रमसे २ ॐ अग्निर्मूर्द्धादिवः ककुत्पतिः पृथिव्याऽअयम् ॥ अपार्थरेता॑ सिजिन्व
 ति स्वाहा ॥ इदं भौमाय ३ ॐ उद्भवुध्यस्वाश्वेप्रतिजागृहित्वमिष्टापूर्तेसर्थं सृजेथाय च ॥ अस्मिन्तस
 धस्थेऽअध्युक्तरस्मिन्वश्वेदेवाय जमानश्वसीदतस्वाहा ॥ इदं बुधाय ४ ॐ बृहस्पतेऽअतियदध्यो
 ऽअर्हायुमद्विभाति क्रुमज्जनेषु ॥ यद्दी दयच्छवसऽक्रुतप्रजाततदस्मासु द्विणं धेहि चित्रर्थं स्वाहा ॥
 इदं बृहस्पतये ५ ॐ अन्नात्परस्तु रसं ब्रह्मणाव्यपि बत्खं पयः सोमम्प्रजापतिः ॥ क्रुतेन सत्यमिद्रियं

विपानठंशुक्रमधसऽइदस्येन्द्रियमिदंपयोमृतंमधुस्वाहा ॥ इदं शुक्राय ६ ॐ शन्मोदेवीरभिष्टयऽआ
पोभवंतुपीतये ॥ शंघ्योरभिस्त्रवन्तुनःस्वाहा ॥ इदं शनश्वैराय ७ ॐ क्यानश्वित्रऽआभुवदूतीसदा
वृधःसखा ॥ क्याशचिष्ठ्यावृतास्वाहा ॥ इदं राहवे ८ ॐ केतुंकृष्णवल्लकेतवेपेशोमर्घ्याऽअपेशसे ॥
समुषद्विरजायथाःस्वाहा ॥ इदं केतवे ९ अनेन होमेन सूर्यादयो अहाः प्रीयंतामिति जलसुत्सृ
जेत् ॥ इति नवग्रहहोमः ॥ अथाधिदेवताप्रत्यधिदेवताहोमः ॥ (तेभ्यश्वतुश्वतुःसंख्याकाभिराहुतिभिर्जु
हुयात् ॥ ॐ ऋंबकंयजामहेसुगंधिम्पुष्टिवर्द्धनम् ॥ उर्वारुकमिवबंधनान्मृत्योर्मुक्षीयम्।मृतात्स्वाहा ॥
इदमीश्वराय १ ॐ श्रीश्वतेलक्ष्मीश्च० स्वाहा ॥ इदमुमायै २ ॐ यदक्रंदः प्रथमं जायमानऽउद्यन्तसमु
द्रादुतवापुरीषात् ॥ श्येनस्यपक्षाहरिणस्यबाहूऽउपस्तुत्यंमहिजातंतेऽर्वन् ॥ स्वाहा ॥ इदं स्कंदा
य ३ ॐ विष्णोरराटमसि० स्वाहा ॥ इदं विष्णवे ४ ॐ ब्रह्मजज्ञानं प्रथमंपुरस्तात्० स्वाहा ॥
इदं ब्रह्मणे ५ ॐ सजोषाऽइदसगणोमरुद्धिः सोमंपिबवृत्रहाशूरव्विद्वान् ॥ जहिशत्रौ १ रपमृधो
नुदस्वाथा भयंकृणुहिविश्वतोनःस्वाहा ॥ इदमिंद्राय ६ ॐ यमायत्वांगिरस्वतेपितृमते स्वाहा ॥
स्वाहा धर्माय स्वाहा धर्मः पित्रेस्वाहा ॥ इदं यमाय ७ ॐ कार्षिरसिसमुद्रस्यत्वाक्षित्याऽउल्लयामि

सपापोऽअद्विरग्मतसमोषधीभिरोषधीः स्वाहा ॥ इदं कालाय ८ ॐ चित्रावसो स्वस्तितेपारमशीय
 स्वाहा ॥ इदंचित्रगुप्ताय ९ अनेन होमेन ईश्वरायधिदेवताः प्रीयंताम् ॥ अथ प्रत्यधिदेवताहोमः ॐ
 अग्निं दूतंपुरोदधेहव्यवाहमुपब्रुवे ॥ देवाँऽआसादयादिह ॥ इदमग्नये १ ॐ आपोहिष्ठाययोभुव०
 स्वाहा ॥ इदमद्द्यः २ ॐ स्योनापृथिविनोभवानृक्षरानिवेशनी ॥ यच्छानः शर्मसपथाः
 स्वाहा ॥ इदं पृथिव्यै ३ ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमे० स्वाहा ॥ इदं विष्णवे ४ ॐ त्रातारमिन्द्रमवितार
 मिन्द्रठ्ठैहवेसुहवर्ठशूरमिन्द्रम् ॥ ह्यामिशकंपुरुहूतमिंद्रठ्ठैस्वस्तिनोमघवाधात्विदः स्वाहा ॥
 इदमिंद्राय ५ ॐ अदित्यैरास्नासीद्राण्याऽउष्णीषः ॥ पूषासिघर्म्मायदीष्व स्वाहा ॥ इदमिंद्राण्यै
 ६ ॐ प्रजापतेनत्वदेतान्न्यन्न्योच्चिश्वारूपाणिपरिताबभूव ॥ यत्कामास्तेजुहुमस्तन्मोऽस्तुवय१७
 स्यामपतयोरयीणा१७स्वाहा ॥ इदंप्रजापतये ७ ॐ नमोस्तुसर्पेण्योयेकेचपृथिवीमनु ॥ येऽअन्तरि
 क्षेयेदिवितेण्यः सर्पेण्यो नमः स्वाहा ॥ इदं सर्पेण्यः ८ ॐ ब्रह्मजज्ञानं० स्वाहा ॥ इदं ब्रह्मणे ९
 अनेन होमेन अद्यादिप्रत्यधिदेवताः प्रीयंताम् ॥ अथपंचलोकपालहोमः ॥ (पंचलोकपालेण्यो
 दशुदिक्पालेण्यश्च द्वेष्टे आहती जद्यात्) ॐ गणानांत्वा० स्वाहा ॥ इदं गणपतये १ ॐ अंबेऽअंबि

केऽम्बालिकेनमानयतिकश्चनसस्त्यश्वकः सुभद्रिकांकांपीलवासिनी७४स्वाहा ॥ इदं दुर्यायै ३ ॐ
आनोनियुद्धिःशतिनीभिरध्वर ठं सहस्रिणीभिरूपया हियज्ञम् ॥ वायोऽस्मिन्तसवनेमादयस्वयूय
म्पातस्वस्तिभिः सदानः स्वाहा ॥ इहं वायवे ३ ॐ घृतघृतपावानः० स्वाहा ॥ इदमाकाशाय ५ ॐ
यावांकशामधुत्यश्विनासूनृतावती ॥ तयायज्ञमिलक्षताठं स्वाहा ॥ इदमश्विन्याम् ५ अनेन
होमेन गणेशादिपञ्चलोकपालाः प्रीयंताम् ॥ यथा बाणप्रहाराणामिति यजमानमूर्ढाभिषेकः ॥
अथ दशदिक्पालहोमः ॥ ॐ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रठुङ्हवेहवेसुहवर्ठंशूरमिन्द्रम् ॥ ह्यामिशक्र
म्पुरुहूतमिन्द्रठुङ्हस्वस्तिनोमघवाधात्विन्दः स्वाहा ॥ इदमिंद्राय १ ॐ त्वन्नोऽअग्नेतवदेवपायुभि
र्गधोनोरक्षतन्वश्ववंद्य ॥ त्रातातोकस्यतनयेगवामस्यनिमेषठंरक्षमाणस्तवव्रते स्वाहा ॥ इदम
ग्रये २ ॐ यमायत्वांगिरस्वतेपितृमते स्वाहा स्वाहा घर्माय स्वाहा घर्मः पित्रेस्वाहा ॥ इदं यमाय
३ ॐ असुन्नवन्तमयजमानमिच्छस्तेनस्येत्यामन्वितस्करस्य ॥ अन्यमस्मदिच्छसातऽइत्यानमो
देविनिर्झतेतुभ्यमस्तु स्वाहा ॥ इदं निर्झतये ४ ॐ तत्त्वायामि ब्रह्मणाव्यंदमानस्तदाशास्तेय
जमानोहविर्भिः ॥ अहेडमानोव्वरुणेहबोध्युरुशठं समानऽआयुः प्रमोषीः स्वाहा ॥ इदं वरुणाय ५

ब्र०

॥३३॥

ॐ आनोनियुद्धिः शतिनीभिरध्वर्ठं सहस्रिणीभिरुपयाहियज्ञम् ॥ वायोऽस्मिन्त्सवनेमादयस्वयूर्यं पातस्वस्तिभिः संदानः स्वाहा ॥ इदं वायवे ६ ॐ व्यर्थं सोमवतेतवमनस्तनूषु विभ्रतः । प्रजावं तः सचेमहि स्वाहा ॥ इदं कुबेराय ७ ॐ तमीशानं जगतस्तस्थुषस्पतिं धियं जिन्वमवसेहूमहेवय म् ॥ पूषानोयथाव्वेदसामसद्धेरक्षितापायुरदब्धः स्वस्तयेस्वाहा ॥ इदमीशानाय ८ ॐ अस्मेरुद्रामेहना पर्वतासोवृत्रहत्येभरहूतौ सजोषाः ॥ यःशट् सतेस्तुवतेधायिपञ्चऽदिज्येष्टाऽस्माँ ९ अवंतुदेवाः स्वाहा । इदं ब्रह्मणे १० ॐ स्योनापृथिविनोभवानृक्षरानिवेशनी ॥ यच्छानः शर्मसप्रथाः स्वाहा ॥ इदमनंताय १० अनेन होमेन इंद्रादयो दशदिक्पालदेवताः प्रीयंतां न मम ॥ अथ पितामहादीना मेकैकाहृत्या होमः । ॐ ब्रह्मणे स्वाहा इदं ब्रह्मणे १ ॐ विष्णवे स्वाहा इदं ० २ ॐ शिवाय ० इदं ० ३ ॐ गणपतये ० इदं ० ४ ॐ लक्ष्म्यै स्वाहा इदं ० ५ ॐ सरस्वत्यै ० इदं ० ६ ॐ दुर्गायै ० इदं ० ७ ॐ क्षेत्रपालय० इदं ० ८ ॐ भूतेभ्यः स्वाहा इदं ० ९ ॐ वास्तोष्पतये स्वाहा इदं ० १० ॐ विश्व कर्मणे स्वाहा इदं ० ११ इति ग्रहणडलदेवताहोमः ॥ अथ प्रधानदेवताहोमः ॥ प्रधानदेवतायै तत्तद्रतोद्यापनकल्पोक्तमंत्रैस्तिलपायसाज्यशर्करादिद्वयैर्होर्यं कुर्यात् ॥ अथ विष्णुवतोद्यापनेषु

सामान्यतः पुरुषसूक्तेन प्रत्यृचमाज्यहोमः ॥ ॐ सहस्रशीर्षा० स्वाहा इदं विष्णवे १ ॐ पुरुषऽएवेदर्थं
सर्वं० स्वाहा इदं विष्णवे २ ॐ एतावानस्य० स्वाहा इदं० ३ ॐ त्रिपादूर्ध्वं० स्वाहा इदं० ४ ॐ
ततोव्विराङ्गजायतं० स्वाहा इदं० ५ ॐ तस्मायज्ञात्सर्वहुतः संभृतं० स्वाहा इदं० ६ ॐ तस्मायज्ञात्स
र्वहुतऽक्रुचः सामानि० स्वाहा इदं० ७ ॐ तस्मादश्वा० स्वाहा इदं० ८ ॐ तंयज्ञम्बार्हिषि०
स्वाहा इदं० ९ ॐ यत्पुरुषंव्यदधुः० इदं० स्वाहा १० ॐ ब्राह्मणोस्यमुख० स्वाहा इदं० ११ ॐ
चंद्रमामनसो० स्वाहा इदं १२ ॐ नाभ्याऽआसीदं० स्वाहा इदं० १३ ॐ यत्पुरुषेण हविषा०
स्वाहा इदं० १४ ॐ सप्तास्यासन्परि० स्वाहा इदं० १५ ॐ यज्ञेनयज्ञमयजन्त० स्वाहा
इदं विष्णवे १६ ॥ इति पुरुषसूक्तहोमः ॥ ततस्तत्तदावरणदेवताभ्यश्वैकैकाहुतीर्हुत्वा ब्रह्मादि
सर्वतोभद्रादिमंडलस्थपितदेवताभ्यः शिवव्रतोद्यापने लिंगतोभद्रदेवताभ्यश्वैकैकसंख्यया प्रत्येके
तिलयवपायसाज्यद्व्यैर्हेमं कुर्यात् ॥ अथ सर्वतोभद्रमण्डलदेवताहोमः ॥ ॐ ब्रह्मणे स्वाहा इकं
ब्रह्मणे १ ॐ सोमाय स्वाहा इदं सोमाय २ ॐ ईशानाय स्वाहा इदं० ३ ॐ इंद्राय स्वाहा इदं० ४
ॐअग्नये स्वाहाइदं ५ ॐ यमाय स्वाहा इदं० ६ ॐ निर्झर्तये स्वाहा इदं० ७ ॐ वरुणाय

स्वाहा इदं० ८ ओँ वायवे स्वाहा इदं० ९ ओँ अष्टवसु॒यः स्वाहा इदं० १० ओँ एकादशरुद्रेण्यः
स्वाहा इदं० ११ ओँ द्वादशादित्येण्यः स्वाहा इदं० १२ ओँ अश्विण्यां स्वाहा इदं० १३ ओँ विश्वेष्यो
देवेण्यः स्वाहा इदं० १४ ओँ साध्येण्यः स्वाहा इदं० १५ ओँ यक्षेण्यः स्वाहा इदं० १६ ओँ भूतेण्यः
स्वाहा इदं० ७ उम् नागेण्यः स्वाहा इदं० १८ ओँ गंधर्वेण्यः स्वाहा इदं० १९ ओँ अप्सरोण्यः
स्वाहा इदं० २० ओँ स्कंदाय० इदं० २१ ओँ नंदीश्वराय० इदं० २२ ओँ शूलाय० इदं० २३
ओँ महाकालाय० इदं० २४ ओँ दक्षादिप्रजापतिण्यः स्वाहा इदं० २५ उँ दुर्गायै० इदं० २६
ओँ विष्णवे० इदं० २७ ओँ पितृण्यः स्वाहा इदं० २८ उम् मृत्युरोगेण्यः० इदं० २९ ओँ गणपतये०
इदं० ३० ओँ अङ्ग्यः स्वाहा इदमङ्ग्यः० ३१ ओँ मरुङ्ग्यः स्वाहा इदं० ३२ ओँ पृथिव्यै०
इदं० ३३ ओँ गंगादिसप्तसरिद्दयः स्वाहा इदं० ओँ ३४ सप्तसागरेण्यः० इदं० ३५ ओँ मेरवे स्वाहा
इदं० मेरवे ३६ ओँ क्रमवेदाय स्वाहा इदं० ३७ ओँ यजुर्वेदाय० इदं० ३८ ओँ सामवेदाय० इदं० ३९ ओँ अथ
र्ववेदाय० इदं० ४० ओँ गदायै० इदं० ४१ ओँ त्रिशूलाय० इदं० ४२ उँ वृश्चिकाय० इदं० ४३ उँ शक्तये० इदं० ४४ उँ
दंसय० इदं० ५५ ओँ खद्वाय० इदं० ५६ उँ पाशाय० इदं० ५७ उँ अंकशाय० इदं० ५८ उँ गौतमाय० इदं० ५९

ॐ भारद्वाजाय० इदं० ५० ॐ विश्वामित्राय० इदं० ५१ ॐ कश्यपाय० ५२ ॐ जमदग्नये० इदं० ५३ ॐ व
सिष्ठाय० इदं० ५४ ॐ अत्रये० इदं० ५५ ॐ अरुंधत्यै० इदं० ५६ ॐ ऐश्वर्यै० इदं० ५७ ॐ कौमार्यै० इदं० ५८
ॐ ब्रह्मयै० इदं० ५९ ॐ वाराह्यै० इदं० ६० ॐ चामुङ्डायै० इदं० ६१ ॐ वैष्णव्यै० इदं० ६२ ॐ माहेश्वर्यै० इदं०
६३ ॐ वैनायक्यै० स्वाहा इदं वैनायक्यै० ॥ ६४ ॥ इति सर्वतोभद्रदेवताहोमः ॥ एवंतत्त्वदेवतावतोयापनोक्त
होमं वक्ष्यमाणविधिना समाप्य । अग्नेः स्थापितदेवतानां चोत्तरपूजनं कार्यम् ॥ तथथा । ॐ मृडाग्नये
नमः इति गंधादिपंचोपचारैरर्ग्नि संपूज्य ॐ सूर्यादिस्थापितदेवताभ्यो नमः । ॐ ब्रह्मादिसर्वतो
भद्रमंडलदेवताभ्यो नमः । इतिपंचोपचारैः संपूज्य । अनया पूजया मृडाग्निः स्थापितदेवताश्च
प्रीयंतामिति जलमुत्सृजेत् ॥ ततो हुतशेषहविर्द्वयं गृहीत्वा ब्रह्मणान्वारब्धः स्विष्टकुद्धोमं कुर्यात् ॥
ॐ अग्नये स्विष्टकुते स्वाहा इदमग्नये स्विष्टकुते न मम । ततो भूराया नवाज्याहुतयः । ॐ भूः
स्वाहा इदमग्नये न मम १ ॐ भुवः स्वाहा इदं वायवे न मम २ ॐ स्वः स्वाहा इदं सूर्याय न मम
३ ॐ त्वञ्चोऽअग्नेऽवरुणस्य विद्वान् देवस्य हेदोऽअवयासिसीष्टाः यजिष्ठोववह्नितमः । शोशुचानो
विश्वाद्वेषा ठुं सिप्प्रमुग्ध्यस्य तस्वाहा ४ इदमग्नीवरुणाभ्यां न मम ॥ ॐ सत्वञ्चोऽअग्नेऽववयोभवोतीने

दिष्टोऽस्याऽउषसोव्युष्टौ ॥ अवयक्ष्वनोवरुणठराणोविहिमृडीकठसुहवोनऽपधिस्वाहा ५ इद
 मग्नीवरुणाभ्यां ॥ अँ अयाश्चाग्रेस्यनभिशस्तिपाचसत्यमित्यमयाऽअसि । अयानोयज्ञंवहास्य
 यानोधेहिभेषजठस्वाहा ६ इदमग्ने अयसे न मम अँ येतेशतंवरुणयेसहस्रंयज्ञियाः पाशावि
 ततामहांतः । तेभिन्नोऽअद्यसवितोतविष्णुश्वेषुञ्चन्तुमरुतः स्वक्षाः स्वाहा ७ इदं वरुणाय समित्रे
 विष्णुवे विश्वेभ्यो देवेभ्यो मरुद्धयः स्वकेभ्यश्च न मम ॥ अँ उदुत्तमंवरुणमाशमस्मदवाधर्मविमद्धय
 मठंश्रथाय । अथावयमादित्यब्रतेतवानागसोऽ अदितयेस्यामस्वाहा ८ इदं वरुणायादित्यायादि
 तये च न मम ॥ अँ प्रजापतये स्वाहा ९ इदं प्रजापतये न मम ॥ इति नवाहुतयः ॥ अथ बलिदानम् ॥
 (तच्चवम् । अग्न्यायतनस्य समंतादिक्षु विदिक्षु च दक्षदिक्पालानां माषभक्तबलयो देयाः) देश
 कालौ स्मृत्वा । अद्य पूर्वकृतस्य कर्मणः सांगतासिद्धर्थं दिक्पालेभ्यो बलिदानं करिष्ये । इतिसं
 कल्प्य । (पूर्वे) अँ इंद्राय सांगाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपदधिमाषभक्त
 बलि समर्पयामि । भो इंद्र दिशं रक्ष बलि भक्ष मम सकुंटुम्बस्याभ्युदयं कुरु । आयुःकर्ता क्षेपकर्ता
 शांतिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता वरदो भव ॥ अनेन बलिदानेन इंद्रः प्रीयताम् ॥ १ ॥

(एवं सर्वत्रोहः) (आग्नेयां दिशि) ॐ अग्नये सांगाय सपरिवाराय० भो अग्ने दिशं रक्ष बलिं
भक्ष० आयुःकर्ता० अनेन बलिदानेन अग्निः प्रीयताम् ॥ २ ॥ (दक्षिणस्याम्) ॐ यमाय सांगा
य० भो यम दिश० आयुःकर्ता० । अनेन बलि० यमः प्रीयताम् ॥ ३ ॥ (नैऋत्याम् ॐ निर्कृत
ये सांगाय० भो निर्कृते० आयुःकर्ता० अनेन बलिदानेन निर्कृतिः प्रीयताम् ॥ ४ ॥ (पश्चि
मायाम्) ॐ वरुणाय सांगाय० भो वरुण० आयुःकर्ता० अनेन बलिदानेन वरुणः प्रीयताम् ॥ ५ ॥
(वायव्याम्) ॐ वायवे सांगाय० भो वायो० आयुःकर्ता० अनेन० वायुः प्रीयताम् ॥ ६ ॥
(उत्तरस्याम्) ॐ कुबेराय सांगाय० भो कुबेर० आयुःकर्ता० अनेन कुबेरः प्रीयताम् ॥ ७ ॥
(ऐ) शान्याम् ॐ ईश्वराय सांगाय० भो ईश्वर० आयुःकर्ता० अनेन बलिदानेन ईश्वरः प्रीयताम् ॥ ८ ॥
(ईशानपूर्वयोर्मध्ये) ॐ ब्रह्मणे सांगाय० भो ब्रह्मन् आयुःकर्ता० अनेन बलिदानेन ब्रह्मा प्रीयताम् ॥ ९ ॥
(निर्कृतिपश्चिमयोर्मध्ये) ॐ अनंताय सांगाय० भो अनंत दिश० आयुःकर्ता० अनेन
बलिदानेन अनंतः प्रीयताम् ॥ १० ॥ (ततो ग्रहमंडलसमीपे) ॐ सूर्यादिनवग्रहेऽयः साधिप्रत्यधिदेव
पञ्चलोकपालसहितेऽयः इमं सदीपदधिमाषभक्तबलिं समर्पयामि । भो भो सूर्यादिग्रहमंडलदेवता इमं

बलि गृहीत आयुःकर्ता॒रः क्षेमकर्ता॒रः ० अनेन बलिदानेन श्रीसूर्यादिग्रहमंडलदेवताः प्रीयताम् ॥ १ ॥
 एवं सर्वतोभद्रमंडलदेवताऽयश्वैकं बलिं दयात् ॥ ततः क्षेत्रपालबलिदानम् ॥ एकस्मिन् वंशपात्रे
 कुशानास्तीर्य तदुपरि अहारचतुर्गुणं द्विगुणं वा माषभक्तदध्योदनं जलपात्रं च निधाय हरिद्राकुंकु-
 मसिंदूरकज्जलद्रव्यपताकायवचूर्णकृतैलदीपयुतं रुत्वा । ॐ क्षेत्रपालाय नमः इति गंधपूष्पादिभिर्व-
 लिं संपूज्य । ॐ नमः क्षेत्रपालस्त्वं भूतप्रेतगणैः सह । पूजां बलिं गृहणेभ्यं सौम्यो भवतु सर्वदा ।
 देहि मे आयुरारोग्यं निर्विघ्नं कुरु सर्वदा ॥ १ ॥ इति प्रार्थ्य । बलिं गृहीत्वा ॐ क्षेत्रपालाय सांगाय
 भूतप्रेतपिशाचशाकिनीवेतालादिपरिवारयुताय सायुधाय सशक्तिकाय सवाहनाय इमं सदीपदधिमाष
 भक्तबलिं समर्पयामि । भोभोः क्षेत्रपाल सर्वतो दिशं रक्ष बलिं भक्ष मम सकुटुंबस्याऽयुदयं कुरु । आयुः-
 कर्ता॒ क्षेमकर्ता॒ शांतिकर्ता॒ पुष्टिकर्ता॒ तुष्टिकर्ता॒ निर्विघ्नकर्ता॒ वरदो भव । अनेन बलिदानेन क्षेत्रपालः
 प्रीयताम् ॥ इमं बलिमनवेक्ष्यमाणेन दुर्ब्राह्मणेन नीत्वा चतुष्पथे निक्षिपेत् ॥ यजमानोपि तस्य
 पृष्ठतो द्वारपर्यंतं गत्वा जलं क्षिपेत् ॥ ततो हस्तौ पादौ प्रक्षाल्य आचायेत् ॥ अथ पूर्णाहुतिहोमः ॥
 देशकालौ स्मृत्वा । कृतस्य कर्मणः सांगतासिद्ध्यर्थं पूर्णाहुतिहोमं करिष्ये । इति संकल्प्य । आज्याधि

भयणमाज्योद्वासनमवेक्षणमुत्पवनं च छत्वा सुवं पूरयित्वा नारिकेलं पूगीफलं वा धृत्वा यजमानः
आचार्यस्कंधं स्पृशन् जुहुयात् ॥ तत्र मंत्राः ॥ ॐ समुद्द्रादूर्मिर्मधुमाँ २७उदारदुपा७शुनासममृतत्व
मानट् । धृतस्यनामगुह्यंयदस्तिजिह्वादेवानाममृतस्यनाभिः ॥ १ ॥ व्यव्यामप्रबवामाधृतस्यास्मि
न्यज्ञेधारयामानमोभिः । उपब्रह्माशृणवच्छस्यमानंचतुःशृंगोववमीङ्गैर७एतत् ॥ २ ॥ चत्वारिंश्टंगा
त्रयोऽस्यपादादेशीर्षेसप्तहस्तासोऽस्य ॥ त्रिधाबद्धोवृषभोरोरवीतिमहोदेवोमत्याँ २८आविवेश ॥ ३ ॥
त्रिधाहितंपणिर्भिर्गुह्यमानंगविदेवासोधृतमन्विंदन् ॥ इन्द्रऽएकठुन्सूर्यऽएकंजजानवेनादेकठुन्स्वध
यानिष्ठतक्षः ॥ ४ ॥ एताऽर्षन्तिह्यात्समुद्राच्छतब्रजारिपुणानावचक्षे ॥ धृतस्यधारा७अभिचाकशीमि
हिरण्ययोव्वेतसोमध्यऽआसाम् ॥ ५ ॥ सम्यक्स्वर्वंतिसरितोनथेनाऽन्तर्हदामनसापूयमानाः । एतेऽ
र्षन्त्यूर्म्योधृतस्यमृगाऽइवक्षिपणोरीषमाणाः ॥ ६ ॥ सिंधोरिवप्राध्वनेशूघनासोव्वातप्रमियःपतयन्ति
यह्वाः । धृतस्यधारा७अरुषोनवाजीकाष्ठाभिन्दन्नुर्मिभिःपिन्वमानः ॥ ७ ॥ अभिप्रवन्तसमनेव्योषाःक
ल्याण्यःस्मयमानासोऽग्निम् ॥ धृतस्यधाराःसमिधोनसन्तताजुषाणोहर्यतिजातवेदाः ॥ ८ ॥ कन्याऽ
इवव्वहतुमेतवाः । उऽअञ्जयञ्जानाऽभिचाकशीमि ॥ यत्रसोमःसूयतेयत्र यज्ञोधृतस्यधारा७अभि

तत्पवंते ॥ ९ ॥ अऽयर्षतसुष्ठुतिङ्ग्नव्यमाजिमस्मासुभद्रादविणानिधत्त ॥ इमं यज्ञन्नयतदेवतानोघृतस्य
धारामधुमत्पवंते ॥ १० ॥ धामन्तेविश्वंभुवनमधिश्रितमंतः समुद्रेहयन्तरायुषि ॥ अपामनीकेसमिथेय
ऽआभृतस्तमस्याममधुमंतंतऽर्क्षिम् ॥ ११ ॥ पुनस्त्वादित्यारुद्रा व्वसवःसर्मिधताम्पुनर्ब्रह्मणोव्व
सुनीथयज्ञैः ॥ घृतेनत्वंतन्वंवर्धयस्वसत्याःसंतुयजमानस्यकामाः ॥ १२ ॥ सप्ततेऽअग्नेसमिधःसप्त
जिह्वाःसप्तऽऋपयःसप्तधामप्रियाणि । सप्तहोत्राःसप्तधात्वायजन्तिसप्तयोनीरापृणस्वाघृतेनस्वाहा १३
पूर्णादर्क्षिवपरापतसुपूर्णपुनरापत ॥ वस्त्रेवविक्रीणा वहाऽइषमूर्जठिंशतक्रतोस्वाहा ॥ १४ ॥ इदमग्नये
वैश्वानराय वसुरुद्रादित्येभ्यः शतक्रतवे सप्तवते अग्नये अभ्यश्च न मम ॥ इति पूर्णाद्वृत्तिं हुत्वा ॐ
श्रद्धां मेधां यशः प्रज्ञां विद्यां पुष्टिं श्रियं बलम् । तेज आयुष्यमारोग्यं देहि मे हव्यवाहन ॥ इति
प्रार्थयेत् ॥ ततस्त्यायुषकरणम् ॥ स्तुवेण भस्मानीय दक्षिणाऽनामिकाग्रगृहीतभस्मना । ॐ त्यायुषं जप
दग्नेरिति ललाटे ॐ कस्यपस्य त्यायुषमिति श्रीवायाम् ॐ यद्वेषु त्यायुषमिति दक्षिणांसे ॐ तन्मोऽ
अस्तु त्यायुषमिति हृदि । इति त्यायुषं कुर्यात् ॥ ततः संस्तवप्राशनमाचमनं च कृत्वा ब्रह्मणे पूर्ण
पात्रदानं कार्यम् । तद्यथा देशकालौ पठित्वा । अद्य छैततदमुक्त्रतोयापनहोमकर्मप्रतिष्ठार्थमिदं पूर्ण

पात्रं सदक्षिणाकं प्रजापतिदैवतममुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्रह्मणे दक्षिणात्वेन तुभ्यमहं संप्र
ददे । इति दद्यात् ॥ ॐ स्वस्तीतिप्रतिवचनम् ॥ ततो ब्रह्मयथिविमोकः ॥ ततःप्रणीतोदकेन ॐ सुमि
त्रियानऽआपऽओषधयः संत्विति यजमानमूर्धनिमभिर्षिचेत् । ॐ दुर्मित्रियास्तस्मैसंतुयोस्मान्देष्टि
यंचब्बयंद्विष्मः इतीशान्यां प्रणीतां न्युञ्जीं कुर्यात् ॥ ततः आस्तरणक्रमेण बर्हिरुत्थाप्याज्येनाभि
धार्य ॥ ॐ देवागातुविदोगातुरविवत्वागातुमितमनसस्पतऽइमंदेवयज्ञठंस्वाहावातेधाःस्वाहा
१ इति मंत्रेण हस्तैनैव जुहुयात् ॥ एवं होमं समाप्य नवग्रहकलशोदकेन दूर्वाप्रपल्लवैरुदक्षमुख
आचार्य ऋत्विजश्च सप्तनीकं यजमानं प्राङ्मुखमुपविष्टमभिर्षिचेयुः (अभिषेके पत्नी वा
मतः) तत्र मंत्राः ॥ ॐ आपोहिष्ठामयोभुवस्तानऽऊर्ज्जेदधातन । महेरणायचक्षसै ॥ १ ॥ योवः
शिवतमोरसस्तस्यभाजयतेहनः ॥ उशतीरिवमातरः ॥ २ ॥ तस्माअरङ्गमामवोयस्यक्षयाय
जिज्ञवथ । आपोजनयथाचनः ॥ ३ ॥ ॐ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रठंहवेहवेसुहवठंशूरमिन्द्रम् ॥
ह्वयामिशक्रम्पुरुहूतमिन्द्रठंस्वस्तिनोमघवाधात्विन्दः ॥ ४ ॥ ॐ व्वरुणस्योतंभनमसि० ॥ ५ ॥
ॐ भगप्रणेतर्भगसन्त्यराधीभगेमान्धियमुदवादन्नः ॥ ६ ॥ भगप्रणोजनयगोभिरश्वैर्भगप्रनृभिर्नृवन्तः

स्याम ॥ ६ ॥ इदमापः प्रवहतावद्यंचमलंचयत् ॥ यच्चाभिदुद्रोहानृतंयच्चशेषेऽभीरुणम् ॥
 आपोमातस्मादेनसः पवमानश्चमुच्चतु ॥ ७ ॥ पुनंतुमादेवजनाः पुनन्तुमनसाधियः ॥ पुनन्तु
 विश्वाभूतानिजातवेदः पुनीहिमा ॥ ८ ॥ आप्यायस्वसमेतुते विश्वतः सोमवृष्ण्यम् । भवावाजस्यसंग
 थे ॥ ९ ॥ पयः पृथिव्याम्पयऽओषधीषुपयोदिव्यन्तरिक्षेपयोधाः ॥ पयस्वतीः प्रदिशः सन्तुम
 ह्यम् ॥ १० ॥ देवस्यत्वसवितुः प्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्याम् ॥ ११ ॥ सरस्वत्यैवाचोयंतुर्यत्रियेद
 धामिवृहस्पतयेष्टासाज्येनाभिर्षिंचामि ॥ १२ ॥ देवस्यत्वासवितुः प्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ता
 भ्याम् । अश्विनोर्भैषज्येनतेजसेब्रह्मवर्चसायाभिर्षिंचामि देवस्यत्वासरस्वत्यैषज्येनवीर्यायान्नाया याभिर्षिंचा
 मीन्द्रस्येन्द्रियेणबलायश्रियेयशसेभिर्षिंचामि ॥ १३ ॥ पालासं भवतितेन न ब्राह्मणोभिर्षि
 चतिब्रह्मवैपालाशोब्रह्मणैवैनमेतदभिर्षिंचति ॥ १४ ॥ सर्वेषांवाऽएषवेदानाथंरसोयत्सामसर्वेषामैवैव
 मेतद्वेदानाथंरसेनाभिर्षिंचति ॥ १५ ॥ यद्वेवकल्पांजुहोतिप्राणावैकल्पाऽअमृतमुपवैप्राणऽअमृते
 नैवैनमेतदभिर्षिंचति ॥ १६ ॥ दीर्घायुत्वायबलायवर्चसेसुष्जास्त्वायसहस्राऽअथोजीवशरदःश
 तम् ॥ १७ ॥ यौः शांतिरंतरिक्षठर्षांतिः पृथिवीशांतिरापः शांतिरोषधयः शांतिर्वनस्पतयः शांति

विश्वेदेवाः शांतिर्ब्रह्मशांतिः सर्वठंशांतिः शांतिरेवशांतिः सामाशांतिरेति ॥ १८ अथ
पौराणिका मंत्राः । सुरास्त्वामभिषिञ्चंतु ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ बासुदेवो जगन्नाथस्तथा संकर्षणो
विभुः १ प्रद्युम्नश्चानिरुद्धर्थ भवंतु विजयाय ते । आंखंडलोर्धिर्भगवान्यमो वै निर्झतिस्तथा २
वरुणः पवनश्चैव धनाध्यक्षस्तथाशिवः । ब्रह्मणा सहिताः सर्वे दिक्पालाः पांतु ते सदा ३ कीर्त्तिर्ल
क्ष्मीर्धृतिर्मेधा पुष्टिः श्रद्धा क्रिया पतिः । बुद्धिर्लज्जा वपुः शांतिस्तुष्टिः कांतिस्तु मातरः ४ एता
स्तामभिषिञ्चंतु देवपत्न्यः समागताः । आदित्यश्वंद्रमा भौमो बुधजीवसितार्कजाः ५ अहास्त्वामभि
षिञ्चंतु राहुः केतुश्च तर्पिताः । देवदानवगंधर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः ६ क्रुष्यो मुनयो गावो देवमातर
एव च । देवपत्न्यो इमा नागा दैत्याश्वाप्सरसां गणाः ७ अस्त्राणि सर्वशस्त्राणि राजानो वाहनानि
च । औषधानि च रत्नानि कालस्यावयवाश्च ये ८ सरितः सागराः शैलास्तीर्थानि जलरा
नदाः । एते त्वामभिषिञ्चंतु सर्वकामार्थसिद्धये ९ आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवा मरुदूगणाः ।
अभिषिञ्चंतु ते सर्वे धर्मकामार्थसिद्धये १० अमृताभिषेकोरुतु । एवमभिषेकं कृत्वा अनंतरं सर्वैषधी
रुलिप्य । शुद्धोदकेन स्नात्वा । उभयोः स्नानवस्त्रत्यागः । शुक्लमाल्यांबरधरो धृतपंगलतिलकः

सपत्नीको यजमानः स्वासने उपविश्य । आचम्य । आज्ये मुखमवलोक्य । ब्राह्मणाय छायापा
 त्रदानं कुर्यात् ॥ अथाचार्यादिपूजनम् ॥ यजमानो देशकालौ संकीर्त्य कृतस्यामुकव्रतोद्यापन
 कर्मणः सांगतासिद्ध्यर्थमाचार्यादीन् वस्त्रांबूलदक्षिणाभिः पूजयिष्ये । इति संकल्प्य विघ्युक्त
 प्रकारेण आचार्यादीन् गंधादिभिः संपूज्य दक्षिणादिभिः प्रतोष्य आचार्याय श्वेतां सवत्सां सालं
 कारां गां दद्यात् । तदभावे गोनिष्कयरजतद्रव्यं वा दद्यात् ॥ ततो कृत्विगादिभ्यो यथाशक्ति
 दक्षिणां दत्त्वा अन्येभ्यो ब्राह्मणेभ्यो यथाशक्ति भूयसीं दक्षिणां दत्त्वा तेषामाशिषो गृह्णीयात् ॥ ते
 च ॐ स्वस्तिनऽइन्द्रोवृद्धश्रवाः स्वस्तिनः पूपा विश्ववेदाः ॥ स्वस्तिनस्ताक्ष्येऽअरिष्टनेमिः स्वस्ति
 नोवृहस्पतिर्दधातु ॥ १ ॥ श्रीर्वच्चस्वमायुष्यमारोग्यमाविधात्पवमानंमहीयते ॥ धान्यंधनंपशुबहु
 पुत्रलाभंशतसंवत्सरंदीर्घमायुः ॥ २ ॥ पुनस्त्वादित्यारुद्रावसवः समिंधताम्पुनर्ब्रह्माणोवसुनीथ
 यज्ञैः ॥ घृतेनत्वन्तवन्वद्यस्वसत्याः सन्तुयजमानस्यकामाः ॥ ३ ॥ मंत्रार्थाः सफलाः संतुः पूर्णाः
 सन्तु मनोरथाः । शत्रूणां बुद्धिनाशोस्तु मित्राणामुदयस्तव ॥ ४ ॥ इत्याशिषो दद्युः ॥ ततो ब्राह्मण
 भोजनसंकल्पः ॥ देशकालौ स्मृत्वा । कृतस्य कर्मणः सांगतासिद्ध्यर्थममुकसंख्याकान्ब्राह्मणा

न्भोजयिष्ये इति संकल्प्य । पीठदानं कुर्यात् । देशकालौ संकीर्त्य । इदं पीठं सोपस्करम् अमुकदेवता
प्रतिमायुतं श्रीपरमेश्वरप्रीतये तुःयमहं संप्रददे । इत्याचार्याय दद्यात् ततो देवताग्निविसर्ज
नम् ॥ यांतु देवगणाः सर्वे स्वशक्त्या पूजिता यथा । इष्टकामप्रसिद्धवर्थं पुनरागमनाय
च ॥ १ ॥ ॐ उच्चिष्ठब्रह्मणस्पतेदेवयन्तस्त्वेमहे । उपप्रयन्तुमरुतः सुदानवङ्ग्नप्राशूर्भवास
च ॥ २ आवाहितदेवताः स्वस्वस्थाने गच्छत ॥ गच्छगच्छ सुरश्रेष्ठ स्वस्थाने परमेश्वर ।
यत्र ब्रह्मादयो देवास्तत्र गच्छ हुताशन ॥ १ ॥ ॐ यज्ञयज्ञंगज्ञयज्ञपतिंगच्छस्वांयोर्निंगच्छ
स्वाहा । एषतेयज्ञोयज्ञपतेसहसूक्तवाकः सर्ववीरस्तंजुषस्वस्वाहा ॥ १ ॥ यज्ञनारायण स्वस्थाने
गच्छ ॥ एवं देवान्विसृज्य यज्ञोपकरणादिकम् ऋत्विग्यो दत्त्वा आचार्यादीन् संपूज्य करौ
संपुटीहृत्य व्रतपूर्णतां वाचयेत् ॥ जपच्छिद्रं तपश्चिद्रं यच्छिद्रं व्रतकर्मणि । सर्वं भवतु मेऽच्छिद्रं
ब्राह्मणानां प्रसादतः ॥ १ ॥ इति प्रार्थयेत् ॥ अच्छिद्रं भवतु ते व्रतमिति ब्राह्मणाः प्रतिवदेयुः ॥ ततस्तत्त्व
द्वरकल्पोक्तसंख्याकान्ब्राह्मणान् शक्त्यनुरूपं वा भोजयित्वा । यस्यस्मृत्या च० १ प्रमादा
त्कुर्वतां० २ इति यज्ञपूर्तिकामो विष्णुं स्मृत्वा कुटुम्बजनैः परिवृतः सोत्सवः स्वयं भुंजीत ॥

इति ब्रतोद्यापनप्रकाशे सर्वब्रतोद्यापनोपयोगिप्रयोगः समाप्तः ॥ अथ गोदानप्रयोगः ॥
 यजमानः सुस्नातः सुप्रक्षालितपाणिपादः स्वाचांतः मृद्गोमयोपलिप्तायां भूमौ स्वासने
 प्राङ्मुख उपविश्य करौ सपवित्रौ कृत्वा । आचम्यप्राणानायम्य । ॐ सुमुखश्चैकदंतश्चै
 त्यादिगणपतिं संपूज्य कुलदेवता गुरुंश्च नत्वा । स्वदक्षिणतः उद्धमुखं ब्राह्मणमासने समु
 पवेश्य । देशकालौ स्मृत्वा । अथ श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलप्राप्तिकामोऽमुकब्रतोद्यापनपूर्त्ति
 कामश्च नारायणप्रीतये गोदानमहं करिष्ये इति संकल्प्य । तदंगत्वेन देवब्राह्मणपूजनं
 धेनुपूजनं च करिष्ये । इति संकल्पयेत् ॥ ततो गां ददामीति द्विजकरे जलं दयात् । ॐ
 ददस्व इति विप्रो वदेत् ॥ ततो गंधपुष्पतांबूलवासांस्यादाय । देशकालौ संकीर्त्य । अमुकब्रतोद्या
 पनसांगता सिद्धर्थममुकगोत्रममुकशर्माणं ब्राह्मणमेभिः पुष्पचंदनतांबूलवासोभिगौदानार्थं त्वामहं
 वृणो । इतिवृत्त्वा । ॐ वृतोस्मीतिप्रतिवचनानंतरं ब्राह्मणं पायार्द्यं धादिभिः पूजयेत् ॥ ततः ।
 ॐ यदर्चनं कृतं विप्र तव विष्णुस्वरूपिणः । तत्सर्वं यम दानं च विष्णुवे त्वं समर्पय ॥ १ ॥ इति
 प्रार्थ्य । स्वपरतः प्राङ्मुखीं गां संस्थाप्य बृत्समन्तरतो न्यसेत् ॥ अथ पूजा ॥ आवाहयाम्यहं देवीं

सुरभीं लोकमातरम् । पूज्यां त्रिभुवने देवैर्गंधवैः किञ्चरैः सदा ॥ १ ॥ अमृतं श्रवसे देवि सर्वधर्म
प्रवर्तनि । तारयस्व महादेवि दुःसहादृदुःखसागरात् ॥ २ ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः धेनो इहागच्छ इह तिष्ठ ।
इत्यावाहनम् ॥ ३ ॥ सौरभेयि सर्वहिते पवित्रे पापनाशिनि । गृह्णीष्वेतन्मया दत्तं पायं त्रैलोक्य
वंदिते ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः रुद्ररूपिण्यै गवे नमः पायं स्त्रपर्यामि ॥ ४ ॥ (एवं सर्वत्र) इति पायम् ॥ सर्व
देवमये देवि सर्वतीर्थमये शुभे । गृहाणार्द्ध्यं मया दत्तं सौरभेयि नमोस्तु ते ॥ ५ ॥ इत्यर्थम् ॥
देहे स्थितासि रुद्राणि शंकरस्य सदा प्रिये । धेनुरूपेण सा देवि मम पापं व्यपोहतु ॥ ६ ॥
इत्याचमनीयम् ॥ या लक्ष्मीः सर्वलोकेषु या च देवेष्ववस्थिता ॥ धेनुरूपेण सा देवि मम
पापं व्यपोहतु ॥ ७ ॥ इति स्नानम् ॥ आच्छादनं च कौशेयं शुद्धं चैव सुनिर्मलम् । सुरायै
दीयमानं तु प्रीयतां केशवः सदा ॥ ८ ॥ इति वस्त्रम् ॥ सर्वदेवप्रियं देवि चंदनं मलयोद्धवम् ॥
कस्तूरीकुंकुमाद्यं च गौर्गंधः प्रतिगृह्यताम् ॥ ९ ॥ इति गंधम् ॥ ऐरावतकुले जाता शतक्रतुप्रिया
सदा । या लक्ष्मीः सर्वभूतानां या च देवेष्ववस्थिता । धेनुरूपेण सा देवि पुष्पाणि प्रतिगृह्यताम्
॥ १० ॥ इति पुष्पाणि ॥ (ततोऽलंकारान् शृङ्गभूषार्थं सुवर्णम् । चरणभूषार्थं रजतम् । भालभूषा

र्थमादर्शम् । नेत्रभूषार्थं रत्नद्रव्यम् । कंठभूषार्थं घंटाम् । पुष्पस्त्रं च । सर्वाऽवयवभूषार्थं पट्टदुकू
 लम् । पृष्ठभूषार्थं ताम्रम् । पुच्छभूषार्थमुक्ताफलस्त्रजम् । दोहनार्थं पित्तलपात्रम् । दुग्धपानार्थं कांस्यपात्रं
 च संपादयेत्) ॥ अथांगपूजा ॥ ॐ आस्याय नमः । ॐ शृंगार्घ्यां नमः । ॐ पृष्ठायां नमः ।
 ॐ पुच्छाय नमः । ॐ पूर्वपद्मायां नमः । ॐ पश्चिमपद्मायां नमः । अथाङ्गदेवतापूजा ॥ शृंगमूल
 योः ॐ ब्रह्मविष्णुर्घ्यां नमः १ ललाटे ॐ महादेवाय नमः २ नासावंशे षण्मुखाय नमः ३
 कर्णयोः अश्विर्घ्यां नमः ४ चक्षुषोः शशिभास्करार्घ्यां नमः ५ दंतेषु मरुद्धयो नमः ६ जिह्वायां वरु
 णाय नमः ७ हुंकारे सरस्वत्यै नमः ८ गंडयोः यमजार्घ्यां नमः ९ ओष्ठयोः संध्याद्वयाय नमः
 १० श्रीवायाम् इंद्राय नमः ११ कुक्षिदेशे रक्षोर्घ्यो नमः १२ ॥ उरसि साध्येभ्यो नमः १३ चतुष्पादेषु
 धर्माय नमः १४ खुरमध्ये गंधर्वेभ्यो नमः १५ खुरपार्श्वे अप्सरोर्घ्यो नमः १६ पृष्ठे एकादशरु
 द्रेभ्यो नमः १७ ॥ सर्वसंधिषु वसुर्घ्यो नमः १८ श्रोणीतटे पितृर्घ्यो नमः १९ लांगूले सोमाय नमः
 २० वालेषु आदित्यरश्मिर्घ्यो नमः २१ गोमूत्रे गंगायै नमः २२ क्षीरे सरस्वत्यै नमः २३ दध्नि
 नर्मदायै नमः २४ सर्पिषि हुताशनाय नमः २५ रोमसु देवायनामष्टाविंशतिकोटिर्घ्यो नमः २६

उदरे पृथिव्यै नमः २७ पयोधरेषु चतुःसागेरायो नमः २८ इत्यंगदेवताः संपूज्य ॥ वनस्पतिर
सो धूपो गंधाढ्यो गंध उत्तमः । आघ्रेयः सर्वदेवानां धूपोर्यं प्रतिगृह्यताम् ॥ ९ ॥ इति धूपम् ॥
साज्य च वर्तिसंयुक्तं वह्निना योजितं मया ॥ दीपं गृहाण सुरभे मया दत्तं हि भक्तिः ॥ १० ॥ इति
दीपम् ॥ वैष्णवी सुरभे मातर्नित्यं विष्णुपदे स्थिते । सर्वदेवमये श्रासं मया दत्तमिमं अस ॥ ११ ॥
इति गोशासनैवेयम् ॥ यत्ते मयार्पितं शुद्धं धंटाचामरसंयुतम् ॥ ग्रैवेयं तदूग्रहणेदं मुनित्रिदशवं
दिते ॥ १२ ॥ इति धंटाचामरम् ॥ पंच गावः समुत्पन्ना पथ्यमाने महावर्णवे । तासां मध्ये तु या
नंदा तस्यै देव्यै नमोनमः ॥ १३ ॥ इति नमस्कारः ॥ ततः ॐ इरावतीधेनुमतीहिभूतर्ठन्स्यवसि
नीमनवेदशस्या । व्यस्कनारोदसीविष्णवेतेदाधर्त्थपृथिवीमवितोमयूखैःस्वाहा ॥ १ ॥ इति मंत्रेण
प्रदक्षिणीकुर्वन् प्रार्थयेत् ॥ गावो मे अग्रतः संतु गावो मे संतु पृष्ठतः । गावो मे हृदये नित्यं गवां
मध्ये वसाम्यहम् ॥ १ ॥ ततो यजमानः प्राङ्मुख उदाङ्मुखो वा गोपुच्छं गृहीत्वा कुशत्रयाक्षत
यवतिलजलैऽवर्षिपितृतर्पणं कुर्यात् । (सव्येन) ॐ गणपतिश्च तथा ब्रह्मा केशवो रुद्रदेवता
लक्ष्मीः सरस्वती चैव ये चान्ये च नवश्रहाः ॥ १ ॥ ते सर्वे तृप्तिशायांतु गोपुच्छोदकतर्पणैः । देषा

धिदेवताः सर्वास्तथा प्रत्यधिदेवताः ॥ २ ॥ नक्षत्रवस्त्रो रुद्रा विश्वेदेवा मरुदणाः । ते सर्वे तृतीया
 यांतु गोपुच्छोदकतर्पणैः ॥ ३ ॥ किञ्चराश्च पिशाचाश्च यक्षगंधर्वराक्षसाः । दैत्याश्च दानवाश्चैव ये चा
 न्येऽप्सरसां गणाः । ते सर्वे तृतीयैः ॥ ४ ॥ पुलस्तिः पुलहश्चैव दत्तात्रेयोथ भार्गवः । वसिष्ठांगिरसा
 वापि कश्यपश्चैव काश्यपाः । ते सर्वे तृतीयैः ॥ ५ ॥ ऋषयो मानवा देवा अधःस्था भूमिदेवताः ।
 वाष्वाधारा जलाधाराः साध्या यक्षास्तथैव च । ते सर्वे तृतीयैः ॥ ६ ॥ सरितः सागराश्चैव पर्वता
 वनमेव च । लता औषधयश्चैव मृगा आरण्यवासिनः । ते सर्वे तृतीयैः ॥ ७ ॥ स्वाहा स्वधा तथा
 लक्ष्मीरूद्धिः श्रद्धा सरस्वती । मेधा प्रीतिस्तथा लज्जा कीर्तिश्च दशमी तथा । ताः सर्वास्तृतीयांतु
 गोपुच्छोदकतर्पणैः ॥ ८ ॥ विश्वायाश्चैव ये देवा ये च वैकुञ्ठवासिनः । गरुडासनमारुढा आगताः
 पुच्छगोचरे । ते सर्वे तृतीयैः ॥ ९ ॥ रुद्राया देवताः सर्वे ये च कैलासवासिनः । वृषभासनमारुढा
 योगिनः पीठसंस्थिताः । ते सर्वे तृतीयैः ॥ १० ॥ आदित्याया श्रहाः सर्वे ऋक्षाश्चाश्चिनिकादयः ।
 मेषाया राशयश्चैव योगाविष्कंभकादयः । ते सर्वे तृतीयैः ॥ ११ ॥ (ततः कंठीरुत्वा उद्झमुखः
 कृत्यतीर्थेत् यतोदकैर्त्तर्पयेत्) सत्रकः सन्ददनश्चैव त्रिवीयश्च सत्रातनः । कपिलश्वासुरिश्चैव वोदुः

पंचशिस्तस्तथा । ते सर्वे तृतीयोऽप्यसव्यं दक्षिणामुखः पातितवामजातुद्विगुणभुग्न
कुशत्रयतिलजलैः पितृतीर्थेन वर्षयेद्) कव्यवाडनलः सोमो यमोऽर्यमा तथैव । अग्निष्वान्ताः
पितृगणा वर्हिषदश्च सोमपाः । ते सर्वे तृतीयोऽप्यसव्यं दक्षिणामुखः पातितवामजातुद्विगुणभुग्न
मातामहः प्रमाता च वृद्धमातामहस्तस्तथा । ते सर्वे तृतीयोऽप्यसव्यं दक्षिणामुखः पातितवामजातुद्विगुणभुग्न
मही । मातामहादयः सर्वास्तथैवान्याश्च गोत्रजाः । ताः सर्वास्तृत्येति ॥ १५ ॥ पितृवंशे मृता ये
च मातृवंशे तथैव च । गुरुश्वशुरबंधूनां ये चान्येबांधवा मृताः । ते सर्वे ॥ १६ ॥ ये मे कुले लुमपिंडाः
पुत्रदारविवर्जिताः । क्रियालोपगता ये च ये चांधाः पंगवस्तस्तथा । ते सर्वे ॥ १७ ॥ विरुपा आम
गर्भाश्च ज्ञाताऽज्ञाताः कुले मम । वृक्षयोनिगता ये च ये च कीटपतंगकाः । ते सर्वे ॥ १८ ॥ नरके
रौरवे सर्वे महारौरवसंस्थिताः । असिंषत्रवने घोरे कुंभीपाके च ये स्थिताः । ते सर्वे ॥ १९ ॥
स्वार्थबंधमृता ये च शस्त्रादिविषमोहिताः । ब्रह्महस्तमृता ये च सिंहसंपैश्च शृंगिभिः । ते सर्वे ॥
२० ॥ चांडालेन मृता ये च पथि लोपगताश्च ये । जलमध्ये मृता ये च ह्यल्पमृत्युगताश्च
ये । ते सर्वे ॥ २१ बंदिमध्ये मृता ये च स्त्रीहस्तेनैव ये मृताः । ये च ब्रह्माण्डखंडे च व

संति पितृदेवताः ॥ २२ ॥ सर्वे च मानवा नागा आगताः पुच्छगोचरे । ते सर्वे तृतीयायांतु
 गोपुच्छोदकर्तर्पणैः ॥ २३ ॥ आब्रह्मणो ये पितृवंशजाता मातुस्तथा वंशभवा मदीयाः । वंशद्वये
 स्मिन्मम दासभूता भृत्यास्तथैवाश्रितसेवकाश्च ॥ ते सर्वे तृतीयायांतु गोपुच्छोदकर्तर्पणैः ॥ २४ ॥
 एवं तर्पणं कृत्वा । सव्येन आचम्य । ब्राह्मणं गंधादिभिः संपूज्य । सतिलजलकुशाक्षतं गोपुच्छं
 गृहीत्वा । देशकालौ संकीर्त्य अय छत्रैतदमुक्त्रतोयापनकर्मणः संपूर्णतासिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वर
 प्रीत्यर्थमिमां गां सवत्सां सुशीलां सुपूजितां पयस्त्विनीं सुवर्णशृंगां रौप्यखुरां ताम्रपृष्ठीं घंटाचामर
 भूषितां मुक्तादामलांगुलां वस्त्रयुगच्छन्नां कांस्यपानीयपात्रां पैत्रिलदोहां यथाशक्त्यलंकृतां रुद्रदैव
 ताममुक्तगोत्रायामुक्तशर्मणे ब्राह्मणाय तुष्यमहं संप्रददे । इति सतिलजलगोपुच्छं ब्राह्मणहस्ते नि
 क्षिपेद् । न ममेति त्यागं कुर्याद् । ततः प्रतिग्रहीता ।ॐ स्वस्तीत्युक्त्वा ।ॐ कोदात्कामोदादिति
 कामस्तुतिं पठेत् । ततः । यज्ञसाधनभूता या विश्वस्याघौघनाशिनी । विश्वरूपधरो देवः प्रीयतामन
 या गवा ॥ १ ॥ इति प्रार्थ्य । गोदानसांगतासिद्धर्थं हिरण्यं दद्यात् ॥ देशकालौ स्मृत्वा ॥
 ॐ अय छत्रद्वोदानकर्मणः सांगतासिद्धर्थर्थमिदं हिरण्यमग्निदैवतममुक्तगोत्रायामुक्तशर्मणे ब्राह्मणाय

दक्षिणात्वेन तु श्यमं संप्रददे । इति दत्त्वा । ॐ स्वस्तीतिप्रतिवचननननंतरम् । या देवी सर्वभूतानां
या च विष्णुपदे स्थिता । धेनुरुपेण सा देवी मम पापं व्यपोहतु ॥ १ ॥ इति प्रार्थयेत् ॥ अनेन गोदा
नेन श्रीपरमेश्वरः प्रीयताम् ॥ इति गोदानप्रयोगः ॥ अथ शश्यादानप्रयोगः ॥ तत्रादौ सारदारुम
यी दृढां दंतपत्रहेमपट्टिकायैरलंकृतां हंसतूलीप्रतिच्छन्नां शुभगंडोपधादनकां प्रच्छादनपटीयुक्तां गंध
धूपाधिवासितां पुष्पतांबूलकुंकुमकर्पूरागुरुचंदनदीपोपानच्छत्रचरमरव्यजनासनसप्तधान्यघृतपूर्णकुंभस
हितां शश्यामासाद तत्र स्वर्णमयीं लक्ष्मीनारायणप्रतिमां स्थापयेत् ॥ ततः स्वासने प्राङ्ग
मुख उद्भूमुखो वा उपविश्य । आचम्य प्राणानायम्य । गणेशादिदेवान्नत्वा । देशकालौ संकीर्त्य
अद्य कृतैतदमुक्त्रतोद्यापनसांगतासिद्धये श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं शश्यादानं करिष्ये । तदंगत्वेन देय
ब्राह्मणपूजनं लक्ष्मीनारायणपूजनं शश्यापूजनं च करिष्ये । इति संकल्प्य । ब्राह्मणस्य पादौ प्रक्षाल्य
गंधपुष्पमालादिभिः संपूजयेत् । ततो देशकालौ स्मृत्वा । अद्य शश्यादानार्थममुक्तगोत्रममुक्तशर्माणं
ब्राह्मणमेभिर्गंधाक्षतपुष्पतांबूलवासोभिस्त्वामहं वृणे इति वृणुयात् । ततः वृतोर्मीति प्रतिवचनानंतरं
विप्रं शश्यायामुपवेश्य । ॐ सोपकरणशश्यायै नमः इति शश्यां गंधादिभिः संपूज्य । ॐ नमः प्रमा

एव देव्यै शर्यायै इति नमस्कृत्य । तत्रैव ॐ लक्ष्मीनारायणाय नमः । इति सुवर्णप्रतिमायां
लक्ष्मीनारायणं षोडशोपचारैः संपूज्य । नमस्कुर्यात् । ततो देशकालौ संकीर्त्य । अद्य कृतैतदमुक
व्रतोद्यापनकर्मणः सांगतासिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थमिमां शर्यां सोपस्करां लक्ष्मीनारायण
प्रतिमायुताभंगिरोदैवताममुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय सुखशयनार्थं तुष्यमहं संप्रददे । इति
सतिलाक्षतोदकं विप्रहस्ते दद्यात् । ततः ॐ स्वस्तीति प्रतिवचनानंतरं दानप्रतिष्ठार्थं हिरण्यं जल
कुशादीनि चादाय देशकालौ स्मृत्वा । अद्य कृतैतत्सोपकरणशर्यादानकर्मणः प्रतिष्ठार्थमिदं हिर
ण्यमधिदैवतममुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय दक्षिणात्वेन तुष्यमहं संप्रददे । इति विप्रहस्ते
दद्यात् । प्रतिग्रहीता ॐ स्वस्तीत्युक्त्वा शर्यां संस्पृशेत् । ततो दाता । ॐ यथा न कृष्णशयनं
शून्यं सागरजातया । शर्या ममाप्यशून्यास्तु तथा जन्मनिजन्मनि ॥ १ ॥ इति प्रार्थ्य
प्रणम्य विप्रं विसृजेत् ॥ इतिशर्यादानम् ॥ इतिश्रीबीकानेरराज्यान्तर्गतश्रीरत्नगढनिवासिना
श्रीवसिष्ठगोत्रोद्भवश्रीरामकृष्णपौत्रेण श्रीकस्तूरीचंद्रात्मजेन पंडितगौडश्रीचतुर्थालालशर्मणाविरचिते
व्रह्मोद्यापनप्रकाशे सर्वव्रतोद्यापनोपयोगिषद्विकथनं नाम प्रथमं प्रकरणम् ॥ १ ॥ श्रीरस्तु ॥

॥ अथ द्वितीयप्रकरणम् ॥ ॥ अथ चैत्रशुक्लप्रतिपादार्थं संवत्सरपर्यंतोक्तव्रतोद्यापनानि लिख्यंते ।
तत्र तावत् चैत्रशुक्लप्रतिपदि आरोग्यप्रतिपदव्रतोद्यापनम् ॥ विष्णुधर्मोक्तरे ॥ तत्र प्रयोगः ॥ संवत्सरावसाने
पञ्चदश्यामुपवासं कृत्वा प्रतिपदि प्रातः स्नात्वा नित्यकर्म समाप्त्य । देशकालौ संकीर्त्य । ममात्मनः
आयुरारोग्यादिप्राप्तिकामनया श्रीसूर्यनारायणप्रीत्यर्थम् आरोग्यप्रतिपदव्रतं करिष्ये । इति संकल्प्य
मुमुखश्वैकदंतश्वेत्यादिस्मरणपूर्वकं श्रीगणेशं संपूज्य । पञ्चवर्णविनिर्मिते पद्मे श्रीभास्करं सांगमावाह्य ।
ॐ भास्कराय नमः । इति श्वेतचंदनश्वेतपुष्पमाल्यैः कुंदुरुधूपेन वृतदीपेन च पायसाऽपूपदधिशर्करोदन
वृतदुग्धादिभिश्चोपहारैर्ननाफलतांबूलदक्षिणादिभिश्च षोडशोपचारैः संपूज्य । ब्राह्मणान्संतर्प्य । दिन
चतुर्थभागे स्वयं सघृतमेकमेव श्रासं भक्षयित्वा पानीयं पीत्वा अवशिष्टान्नं त्यजेत् । ततो ब्राह्मणा
नुमत्या पुनः सघृतमन्नं भुंजीत पानीयपानं च कुर्यात् । एवं वर्षपर्यंतं प्रतिमासं शुक्लप्रतिपदि व्रतं
कृत्वा त्रयोदशे मासे उद्यापनं कुर्यात् । तद्यथा देशकालौ संकीर्त्य ममायुरारोग्यादिप्राप्ति पूर्वकं
श्रीसवितृसूर्यनारायणप्रीतये पूर्वाचरितस्यारोग्यप्रतिपदव्रतस्योद्यापनं करिष्ये इतिसंकल्प्यगणपतिपू
जनं पुण्याहवाचनमाचार्यादिवरणं च पूर्ववत्कृत्वा । सर्वतोभद्रमंडले ब्रह्मादिदेवान्संपूज्य । तत्रैव

मठलमध्ये ॐ महीयौरित्यादिपूवोक्तैर्मत्रैर्थथाविधिना ताम्रकलशं संस्थापयेत् । ततस्तदुपरि पंचवर्णविनिर्मिते पद्मे सौवर्णी सूर्यप्रतिमां प्रतिष्ठाप्य । ॐ आळणेनरजसावर्तमानोनिवेशयन्मृतंमत्यंच । हिरण्ययेनसवितारथेनादेवोपातिभुवनानिपश्यन् ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवःस्वर्भगवन् सवितः सूर्य इहागच्छ इह तिष्ठ । इत्यावाह्य । मनोजूतिरिति प्रतिष्ठाप्य । ॐ सूर्यनारायणाय नमः । इति पुरुषसूक्तेन षोडशो पचारैः पूर्वोक्तपूजोपचारैश्च संपूजयेत् । ततः पायसादिसदन्नेन ब्रह्मणान् यथाशक्त्या संभोज्य व्रतपूर्त्ये आचार्याय सवत्सां धेनुं दद्यात् अन्यत्सर्वं पूर्ववत् । इति चैत्रशुक्लप्रतिपद्यारोग्यप्रतिपद्वतोद्याप नम् ॥ अस्यामेवोक्तं विद्यावतं मदनरत्ने विष्णुधर्मे ॥ तत्रप्रयोगः ॥ चैत्रशुक्लप्रतिपदि देशकालौ संकीर्त्य । ममात्मनः सांगविद्याप्राप्तिकामो ब्रह्मप्रीत्यर्थं विद्यावतं करिष्ये इतिसंकल्प्य पंचवर्णकैरचितेऽष्टपत्रके कमले मध्ये ॐ ब्रह्मजज्ञानं ० ॐ भूर्भुवःस्वः ब्रह्मणमावाहयामि स्थापयामि ॥ १ ॥ इति ब्रह्मणमावाहयेत् । ततः पूर्वपत्रे ॐ अग्निमीळेपरोहितंयज्ञस्यदेवमृत्विजम् । होतारंरत्नधातमम् ॐ भू० क्षुद्रवेदमावाहयामि स्थाप० ॥ २ ॥ दक्षिणपत्रे ॐ इषेत्वोर्जेत्वा० ॐ भूर्भुवःस्वःयजुर्वेदमावाहयामि स्थापयामि ॥ ३ ॥ पश्चिमपत्रे ॐ अग्नऽआयाहिवीतयै गृणानोहव्यदातये । निहोतासत्सिवर्हिषि ॐ भूर्भुवः

स्वः सामवेदमावाह० ॥ ४ ॥ उत्तरपत्रे ॐ शब्दोदेवी० ॐ भूर्भुवःस्व अथर्वेदमावा० ॥ ५ ॥ आ
ग्रेयपत्रे ॐ भू० वेदांगानि आवाहयामि स्थापयामि ॥ ६ ॥ निर्कृतिपत्रे ॐ भू० धर्मशास्त्राणि
आवाहयामि० ॥ ७ ॥ वायद्वयपत्रे ॐ भू० अष्टादशपुराणानि आवाहयामि० ॥ ८ ॥ ऐशान्याम् ॐ
भू० न्यायविस्तरानावाहयामि० ॥ ९ ॥ एवमावाह्य । ॐ मनोजूतिरितिप्रतिष्ठाप्य । तत्तत्त्वामयंत्रेण षोडशोपचारैः पूजयेत् । ततो ब्राह्मणान् संभोज्य स्वयं मुपोषणं कुर्यात् । एवं द्वादशमासस्य शुक्लप्रतिप
त्सु संवत्सरं द्वादशवत्सराणि वा कृत्वा अंते उद्यापनं कार्यम् । तत्र प्रयोगः । अंतिमव्रतदिने प्रातः
स्नात्वा नित्यकर्म समाप्य । देशकालौ स्मृत्वा ममात्मनः सांगविचाप्राप्निपूर्वकब्रह्मलोककामो ब्रह्म
प्रीत्यर्थमाचारितविद्याव्रतस्य उद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशपूजनपुण्याहवाचनाचार्यवरणानि
कृत्वा । सर्वतोभद्रमंडलमध्ये ताम्रकलशोपरि सौवर्णं ब्रह्माणं संस्थाप्य । ॐ ब्रह्मजज्ञानं० ॐ भूर्भुवःस्वः
ब्रह्माणमावाहयामि स्थापयामि । इत्यावाह्य पुरुषसूक्तेन षोडशोपचारैः शुक्लगंधानुलेपनैर्भूषणैः
पायसान्नेन च संपूज्य । आचार्याय सवत्सां गां दत्त्वा पायसान्नेन ब्राह्मणान्भोजयित्वा स्वयमपि भुं
जीत । अन्यतस्वैर्पूर्ववत् ॥ इति विद्याप्रतिपद्वतोद्यापनप्रयोगः ॥ आथाचारप्राप्नोटकसोमवारव्रतो

यापनम् ॥ हेमाद्रौ शिवपुराणे ॥ तत्र प्रयोगः ॥ तच्च श्रावणशुक्लप्रतिपत्सोमवारयुता यदा तदा श्रावणे
 प्रथमसोमवारे प्रारंभ्य प्रत्यहं सार्धमासत्रयं कार्यम् ॥ तत्र देशकालौ संकीर्त्य । ममात्मनः सौभाग्य
 संपूर्णसंपत्तिप्राप्निद्वारा श्रीसोमेश्वरप्रीत्यर्थं रोटकब्रतं करिष्ये । इति संकल्प्य । प्रत्यहं कार्तिकशुक्लचतु
 र्दशीपर्यंतं सोमेश्वरं सांबं कथाश्रवणपूर्वकं पंचामृतपुरःसरं नानापुष्पमाल्यादिभिर्बिल्वपत्रैश्च षोडशो
 पचारैः संपूज्य कार्तिकशुक्लचतुर्दश्यामुपोष्य रात्रौ पंचामृतपुरःसरं नानापुष्पादिभिःसंपूज्य प्रातः
 पुरुषाहारसंमितं रोटकपञ्चकं कृत्वा द्वौ ब्राह्मणाय एकं सोमेश्वराय चार्पयित्वा द्वौ स्वयं भुजीत ।
 एवं पचवर्षपद्धर्यंतं कृत्वाऽन्ते वक्ष्यमाणोद्यापनविधिना उद्यापनं कुर्यात् । तद्यथा देशकालौ
 स्मृत्वा ममात्मनः अतुलधनसौभाग्यसंपत्त्यादिवृद्धिद्वारा श्रीभवानीशंककप्रीतये पंचवर्षाचारितस्य
 रोटकब्रतस्य संपूर्णतासिद्धये तदुद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य । तदंगत्वेन गणपतिपूजनं पुण्याह
 वाचनमाचार्यादिवरणं च पूर्ववत्कुर्यात् ॥ ततो वेदां लिंगतोभद्रमण्डलमध्ये ताम्रकलशोपरि राज
 तं सांबं सोमेश्वरं हेमरौप्यमयौ रोटकौ स्वर्णमयं बिल्वपत्रं च संस्थाप्य पुरुषसर्केन नाममंत्रेण वा
 षोडशोपत्त्वैः संपूर्ण शक्तिपुराणात्मानामृतः रोटक्यन् निवेद्य । जंबीरनालिकेरक्मुक

वीजपूरस्वर्जुरीद्राक्षादाडिमादिक्तुकालोद्वैर्नाफलैर्ध्यं दत्त्वा कर्पूरेण नीराज्य प्रदक्षिणात्रयं दत्त्वा
शमाप्य कथां श्रुत्वा आचार्यं संपूज्य ब्रतपूर्तये तस्मै सवत्सां धेनुं प्रतिमां च सांगं दत्त्वा पायासान्नेन
विप्रान् भोजयेत् । अन्यतसर्वं पूर्ववन् ॥ इति रोटकब्रतोद्यापनम् ॥ आश्विनशुक्लप्रतिपदि दौहित्रेण माता
महश्चाद्दं कार्यम् । तद्विधिस्तु मत्कृते गौडीयश्चाद्वप्रकाशे इष्टदयः । अत्र प्रतिपदि एव नवरात्रारंभः
कार्यः । तत्प्रकारो घटस्थापनादिप्रयोगश्च मत्कृतेऽनुष्ठानप्रकाशे ज्ञेयः । कार्तिकशुक्लप्रतिपदि
अन्नकूटं गोवर्धनोत्सर्वं च कुर्यात् ॥ इति पण्डितगौडश्रीचतुर्थीलालविरचिते ब्रतोद्यापनप्रकाशे
प्रतिपद्मतोद्यापनानि ॥ १ ॥ अथ द्वितीयाब्रतानि ॥ तावत्कार्त्तिकशुक्लद्वितीया यमद्वितीया भ्रातृ
द्वितीया च । तस्यां यमं सांगं यमुनां च पूजयेत् । तत्र प्रयोगः । प्रातः साञ्चयंगं स्नात्वा । देशकालौ
स्मृत्वा । आत्मनः अवैधव्यभ्रात्रायुष्यवृद्धिप्राप्तिकामनया यमपूजां करिष्ये । इति संकल्प्य । पटे चंद
नादिना यमं चित्रगुमं यमदूतांश्च विलिख्य गंधादिभिः संपूज्य । भ्रातृभगिनीभिः यमायाधों देयः ।
तत्र मंत्रः । एह्यहि मातेंद्रज पाशहस्त यमांतकालोकधरामरेश । भ्रातृद्वितीयाकृतदेवपूजां गृहण
चार्यं भगवन्नमस्ते ॥ १ ॥ धर्मराज नमस्तुभ्यं नमस्ते यमुनाश्रज । त्राहि मां किंकरैः सार्दि सर्य

पुत्र नमोस्तु त ॥ २ ॥ अत्र भ्राता भगिनीं वस्त्रादिना प्रतोष्य तदूग्रहे भुक्ता । ततः भगिनी आशिषः
 प्रार्थयेत् । मार्कडेयो बलिवर्यासो हनुमांश्च विभीषणः । रूपो इैणिः परशुराम एतेष्टौ चिर
 जीवनः ॥ १ ॥ मार्कडेय महाभाग सप्तकल्पांतजीवन । चिरंजीवी यथा त्वं हि तथाये भ्रातरं
 कुरु ॥ २ ॥ अस्योद्यापनं प्रमाणाभावान्नोक्तम् ॥ इति यमद्वितीयाब्रतम् ॥ अथ तृतीयाब्रतोद्याप
 नानि ॥ तत्रादौ मत्स्यपुराणोक्तं सौभाग्यशयनब्रतम् ॥ तच्च चैत्रशुक्लतृतीयायां द्वादश अष्टौ सप्त
 वा वर्षपर्यन्तं कार्यम् । तथथा । प्रातःशुक्लतिलैः स्नात्वा । देशकालौ संकीर्त्य । ममाऽत्मनः
 भव्रासिह एकशय्यासनशयनभोगसौभाग्यपुत्रपौत्राद्यभिप्राप्तये श्रीउमामहेश्वरप्रीत्यर्थं सौभाग्य
 शयनब्रतं करिष्ये । इति संकल्प्य । उमामहेश्वरयोः प्रतिमां शौवर्णीं पंचामृतपुरःसरं तत्तन्मंत्रेण
 संपूज्य । अंगपूजां कुर्यात् तथथा ॐ पाटलायै नमः शिवाय नमः पदौ पूजायामि १ (एवं
 सर्वत्र) जयायै० शिवाय० गुल्फौ पूजयामि २ त्रिगुणाय० भवान्यै नमः जंघायुग्मं पू० ३
 रुद्राय० जयायै० जानुनी पू० ४ हरिकेशाय० वरदायै० ऊरु० ५ ईशनाय रत्यै नमः कटी पू० ६
 शूलिने० कोटरायै० कुक्षिद्वयं पू० ७ शूलपाणये० मंगलायै० उदरं० < सर्वात्मने० ईशान्यै०

कुचद्वयं ९ वेदात्मने० रुद्राण्यै० कंठं० १० त्रिपुरप्लायै० विश्वायै० करद्वयं० ११ त्रिलोच
नायै० कालानलप्रियायै० बाहुद्वयं० १२ सौभाग्यभवनायै० सर्पभूषणायै० कंठं० १३ स्वाहा
स्वधायै० ईश्वरायै० मुखं० १४ शूलिने० अशोकमधुवासिन्यै० ओष्ठै० १५ स्थाणवे० चन्द्रमुख
प्रियायै० मुखं० १६ अर्द्धनारीश्वरायै० असितांग्यै० नासायुग्मं० १७ ॥उश्चायै० ललितायै० भ्रूयुग्मं०
१८ शर्वायै० देह्यै० कर्णद्वयं० १९ श्रीकंठायै० शिवायै० केशान्० २० भीमायै० सर्वात्मने०
उग्रसौम्यरूपायै० नमः शिरः पूजयामि २१ इति संपूज्य ॥ पुरतः सौभाग्याष्टकं स्थापयेत्
(घृतनिष्पावकुसुंभक्षीरजीरकतृणराजेक्षुलवणधान्यानि इति सौभाग्याष्टकम्) एवं संपूज्य
चैत्रे गोश्टङ्गोदकं प्राश्य मद्दिकापुष्पं निवेद्य भूमौ स्वपेत् । पुनः प्रभाते संपूज्य देवं द्विं दांपत्यं
माल्यवस्त्रविभूषणैः संपूज्य सौभाग्याष्टकसंयुक्तं सुवर्णप्रतिमाद्वयं सदक्षिणाकं ललिता प्रीयतामिति
वदन् ब्राह्मणाय दद्यात् । एवमेव प्रतिमासं तृतीयायां प्राशने दानमंत्रे पुष्पे च वक्ष्यमाणविधिना
विशेषो ज्ञेयः । तथथा १ वैशाखे गोमयं प्राशयेत् । अशोक पुष्पं दत्त्वा विजया प्रीयतामिति विप्राय
दद्यात् २ (एवं सर्वत्र ज्ञेयम्) ज्येष्ठे मंदारकुसुमं प्राश्य कमलं दत्त्वा भद्रा प्रीयताम् ३ आषाढे

विल्वपत्रं कौसुंभं भवानी च ४ शावणे दधि नीलोत्पलं च कुमुदा ५ भाद्रपदे कुशोदकं मालतीपुष्पं
 शिवा च ६ आश्विने क्षीरं कुञ्जकपुष्पं वास्तुदेवी च ७ कार्तिके नवनीतघृतं करवीरपुष्पं गौरी च ८
 मार्गशीर्षे गोमूत्रं बाणपुष्पं मंगला च ९ पौषे घृतं चंपकपुष्पं कमला च १० माघे छण्टिलान्
 निर्गुडीपुष्पं सती च ११ फाल्गुने पंचगव्यं प्राश्य जपापुष्पं सपर्य उपा प्रीयतामिति च निवेद
 येत १२ पूर्वोक्तपुष्पाभावे जपाकुसुमं कौसुंभमालतीशतपत्रिकाकरवीरान्यतमं निवेदयेत । एवं
 संवत्सरपर्यंतमुपोष्य ब्रतान्ते उद्यापनं कुर्याद । तथथा । देशकालौ संकीर्त्य अमात्यनः भ्रत्वा
 सह सर्वकामफलात्प्रिपूर्वकमानन्त्यपदप्राप्तिकामः पूर्वाचरितसौभाग्यशयनवतोद्यापनं करिष्ये इति
 संकल्प्य लिङ्गंतोभद्रमंडले सर्वोपस्करसंयुते शयने हैमपुष्मामहेश्वरं गोयुग्मं च संस्थाप्य षोडशोप
 चारैः संपूजयेत । ततो वस्त्रादिना ब्राह्मणान् संपूज्य । सुखसंतानवृद्धयर्थं शयनं ते द्विजोत्तम ॥
 ददामि ब्रतपूर्त्यर्थं प्रीयेतां ये ह्युमेश्वरौ ॥ १ ॥ इत्याचार्याय सोपकरां शश्यां प्रतिमायुतां गां सव
 त्सां च दत्त्वा ब्राह्मणान् सदब्नेन संभोज्य आशिषो गृहीत्वा स्वयं भुजीत । एवं करोति यः सम्यक्
 सौभाग्यशयनव्रतम् ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति पदमानन्त्यमश्वनुते ॥ १ ॥ यस्तु द्वादश वर्षाणि

सौभाग्यशयनव्रतम् ॥ करोति सत चाष्टौ वा श्रीकंठभवनेऽप्यरैः ॥ पूज्यमानो वसेत्सम्य
ग्यावत्कल्पायुतत्रयम् ॥ २ ॥ इति सौभाग्यशयनव्रतोद्यापनम् ॥ अस्यामेव चैत्रशुक्लतृतीयायां
गणगौरीव्रतम् ॥ तदुक्तं देवीपुराणे ॥ चैत्रशुक्लतृतीयायां गौरीभीश्वरसंयुताम् ॥ संपूज्य दोलोत्स
वकं कुर्यान्नारी शुभेष्पुका ॥ १ ॥ निर्णयामृते च । तृतीयायां यजेद्वै शंकरेण समन्विताम् ॥ कुंकु
मागुरुकर्पूरमणिवस्त्रामुगंधकैः ॥ २ ॥ स्नग्ंधधूपदीपैश्च दमनेन विशेषतः ॥ तत आंदोल
येद्वत्स शिवोमातुष्टये सदा ॥ ३ ॥ रात्रौ जागरणं कुर्यात्प्रातर्देया तु दक्षिणा ॥ सौभाग्याय
सदा खीभिः कार्या पुत्रसुखेष्पुभिः ॥ ४ ॥ इयं च पराग्राह्या ॥ अथास्मदेशीयसदा
चारप्राप्तं गणगौरीव्रतविधानम् ॥ तच्च होलिकाद्वितीयदिनादाभ्य चैत्रशुक्लतृतीयापर्यंतं
सौभाग्यकामनया सौभाग्यवतीभिः कन्यकाभिश्च पूजात्मकं ब्रतं कार्यम् ॥ तद्यथा ॥ उषस्यु
थाय कन्याभिः सह नानोत्सवगीतैर्युता अरण्ये गत्वा यथादेशकालोद्भवपुष्पाणि दूर्वाकुरांश्च
गृहीत्वा स्वगृहमागत्य कुंभकारमृत्तिकया तीर्थमृत्तिकया च गौरीश्वरप्रतिमाद्वयं निर्माण्य मणिव
स्त्रमाल्यभूषणादभिः सुशोभितं कृत्वा प्रतिदिनं प्रातर्नानागीतोत्सवपूर्वकमुद्घृतकूपतडागनदीजलेन

कुंकुमाक्षतपुष्पदूर्वाकुरादिभिश्च संपूजयेत् । ततश्चैत्रशुक्लतृतीयायां राजकीयबृहद्गौरीश्वरप्रतिमाद्वये
 येन युतां कृत्वा वायादिभिः सह श्राव्यं प्रदक्षिणीकृत्य स्वपूजितप्रतिमाद्वयं यथालाभजलाशये
 निक्षिपेत् । इदं पूजात्मकं ब्रतं युवतीभिः कन्याभिश्च विवाहात्प्रथमवर्षपर्यंतं कृत्वा । तृतीयायां स
 वर्धाभिः सौभाग्यवतीभिर्महोत्सवं पूजां च कुर्यात् । एवं वरणपर्यंतं पूजात्मकं ब्रतं कृत्वा यदाकदा तस्यो
 वापनं कार्यम् । उद्यापने तु षोडशसौभाग्यवत्यो भोजनीयाः । ताङ्यो वस्त्राणि सौभाग्यद्रव्याणि च
 दद्यात् । इदं पूजनं मलमासेषि कार्यम् । इति गणगौरीब्रतविधानम् ॥ अथ चैत्रशुक्लतृतीयायामरुंधतीं
 ब्रतोद्यापनम् । स्कांदे । पूर्वं त्रिरात्रोपवासं कृत्वा चैत्रशुक्लतृतीयायां प्रातरुत्थाय नित्यकर्म समाप्य ।
 देशकालौस्मृत्वा । ममात्मनः इह जन्मनि जन्मांतरे च बालवैधव्यनाशार्थमनेकसौभाग्यपुत्रपौत्रा
 वासिकामनया पूर्वाचारितारुंधतीब्रतस्योद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य । गणेश पूजनं पुण्याहवाचनं
 च कृत्वा आचार्यादीन् वृत्त्वा सर्वतोभद्रमंडले ब्रह्मादिदेवान् संपूजयेत् । ततो जीरकपुंजे लवणान्विते
 वस्त्रयुग्मवेष्टिते ताम्रकलशं संस्थाप्य तत्र सुवर्णमयीमरुंधतीं गौरीवसिष्ठध्रुवाणां सुवर्णप्रतिमाचतुष्टयं
 संस्थाप्य तत्त्वामंत्रेण षोडशोपचारैः पूजयेत् । अथावरणपूजा । ॐ देववंशै नमः पादौ पूजयामि ॥

लोकवंदै नमः जानुनी पू० २ सर्वसंपत्तिदायिन्यै नमःकटी० ३ गंभीरनाम्यै० नामि० ४ लोकधार्यै०
स्तनौ० ५ जगद्वार्यै० स्कंधै० ६ शांत्यै नमः बाहू० ७ वरदायै० हस्तौ० ८ धृत्यै० मुखं० ९
अरुंधत्यै नमः शिरः पूजयामि १० सकलप्रियायै० सर्वांगं पूजयामि ११ एवं संपूज्य । अर्थ्ये
दद्यात् । अरुंधति महाभागे वसिष्ठप्रियवादिनि ॥ सौभाग्यं देहि ये देवि धनपुत्रांश्च सर्वदा ॥ १ ॥
पुत्रान्देहि धनं देहि सौभाग्यं देहि सुवते ॥ अन्यांश्च सर्वकामांश्च देहि देवि नमोस्तु ते ॥ २ ॥
इति प्रार्थ्यं सुवासिनीः संपूज्यं प्रातः होमं कुर्यात् । अत्र प्रधानम् । अरुंधत्यै समित्तिलाहुतिभिर
ष्टोत्तरशतं प्रार्थनामंत्रेण । ततः गौरीवसिष्ठध्रुवेभ्यः नाममंत्रेण प्रत्येकमष्टाविंशतिसंख्याकाहुतीः ब्रह्मा
दिसर्वतोभद्रदेवताभ्य एकैकाज्याहुतिं च हुत्वा होमशेषं समाप्य । आचार्यं संपूज्यं सवत्सां धेनुं
घृतपूरितकांस्यपात्रं सदीपकं शद्यावस्थाण्याभरणानि च दद्यात् । ततश्चतुर्विंशतिद्वादश यथाशक्ति
वा मिथुनानि संभोज्य तेभ्यो मोदकपोलिकापूरिकावटकघृतपूपपक्वान्नपूरितं सवस्त्रं सर्शर्पं वायनं
प्रत्येकं दद्यात् । ततः दीनानाथांश्च संपूज्यं वांधवैः सह स्वयमपि भोजनं कुर्यात् ॥ इति अरुंधती
ब्रतोद्यापनप्रयोगः ॥ अथ परशुरामजयंतीब्रतोद्यापनप्रयोगः ॥ तच्च वैशाखशुक्लतृतीयायां निशाघ्न्याम

व्यापिन्यां कार्यम् । देशकालौ संकीर्त्यं ममस्विलपापक्षयपूर्वकं चतुर्विधपुरुषार्थसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वर
प्रीत्यर्थम् आचरितपरशुरामजयंतीव्रतोद्यापनं करिष्ये इति संकल्प्य । गणेशपूजाद्याचार्यवरणांतं कर्म
कृत्वा । सर्वतोभद्रमंडलमध्ये ताम्रकलशोपरि हैमं परशुरामम् । ॐ विष्णोर्नुकं० इति मंत्रेणावाह्य
बोडशोपचारैः संपूज्य रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रातरग्निं प्रतिष्ठाप्य परशुरामाय पूर्वोक्तमंत्रेण घृताक्षपा
यसद्व्येण अष्टोन्नरसंख्यया ब्रह्मादिसर्वतोभद्रदेवताभ्यश्च एकैकयाज्याहुत्या होमं कृत्वा पीठं गां
चाचार्याय दत्त्वा ब्राह्मणान् भोजयेत् । इति परशुरामजयंतीव्रतोद्यापनम् ॥ अथ श्रावणशुक्लतृतीय
यां स्वर्णगौरीव्रतोद्यापनप्रयोगः ॥ गोचर्ममात्रां पृथ्वीं गोमयेन विलिप्य तत्र नानावर्णं सुशोभनं
मंडपं कृत्वा ऐशान्यां ग्रहवेदीं तत्पाश्वें प्रधानवेदीं च निर्माय तत्र पंचवर्णकैरष्टदलं कमलं विलि
खेत् । श्रावणशुक्लतृतीयायां प्रातः शुक्लतिलैः स्नात्वा नित्यकर्म समाप्य । देशकालौ संकीर्त्य ।
ममात्मनः सौभाग्यादिपुत्रसंपत्तिकामनया आचरितस्वर्णगौरीव्रतोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य ।
गणेशपूजनपुण्याहवाचनाद्याचार्यवरणांतं कर्म कुर्यात् । ततो लिंगतोभद्रमंडले ताम्रकलशं
यथुविधि संस्थाप्य तत्र तिलपूरितताम्रपात्रं निधाय तदुपरि कर्षमात्रसुवर्णेन निर्मितहरगौरीप्रतिमा

द्वयं वेदमंत्रैः प्रतिष्ठाप्य पंचाष्टूतेन संस्नाप्य षोडशोपचारैः संपूजयेत् । ततः गीतनृत्यपुराणपठना
दिना रात्रि निनाय श्रातरश्चिं प्रतिष्ठाप्य अहोमं कृत्वा । ॐ त्र्यंबकं यजायहे० १ इति मंत्रेण
शिवाय । ॐ गौरीर्मिषायेति गौर्ध्यै च तिलयवाज्यादिभिः प्रत्येकमष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिंवा हुत्वा
लिंगतोभद्रदेवताभ्य एकैकामाज्याहुतिं च हुत्वा होमं समापयेत् । ततः आचार्याय सवत्सां पथ
स्त्रिनीं सोपस्कारां धेनुं दत्त्वा षोडश दंपतीः षोडशप्रकारैः पक्वान्नैः संपूज्य वंशपात्रे पक्वान्नं षोडश
प्रकारं कृत्वा वायनं दत्त्वा तेऽयो दक्षिणां दत्त्वापरेहनि बंधुभिः सह भुजीत । इति स्कांदोक्तस्वर्गगौरीव्र
तोद्यापनप्रयोगः ॥ अथ सुकृतफलतृतीयावतम् ॥ तच्च श्रावणशुक्लतृतीयायां हस्तनक्षत्रयुतायां कार्यम् ।
अथोद्यापनप्रयोगः ॥ देशकालौ संकीर्त्य । यम अखिलपापक्षयपूर्वकपुत्रपौत्रधनसौभाग्याद्यभिवृद्धि
द्वारा लक्ष्मीनारायणप्रीतये वर्षत्रयाचरितस्य सुतकृफलव्रतस्य संपूर्णतासिद्धये तदुद्यापनार्थं
कर्म करिष्ये । इतिसंकल्प्य गणेशपूजनायाचार्यवरणांतं कर्म कुर्यात् । ततः आचार्यः सर्वतोभद्रस्थ
कलशोपारि हैमं विष्णुं तद्वामे लक्ष्मीं च । ॐ विष्णोर्नुकं० १ श्रीश्चते लक्ष्मीश्च० २ इति मंत्रद्वयेन
षोडशोपचारैः संपूज्य सुवर्णफलयुतं वंशपात्रस्थवाणकं पुरतः स्थाप्य जागरणादिना रात्रि

निनयेत् । ततः प्रातरश्चि प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते ग्रहहोमं कृत्वा । प्रधानदेवाविष्णुलक्ष्मीश्यां पूर्वोक्तमंत्रद्वयेन तिलसर्पिश्यामष्टोत्तरशतद्वयं होमं सर्वतोभद्रमंडलदेवताश्यश्च एकैकाज्याहुतिं जुहुयात् । तत आचार्यं संपूज्य प्रतिमायुतं कलशं कपिलां सोपस्करां गां च दद्यात् वायनं च दद्यात् । ततः पंचामृतशर्करामिश्रितगोधूमचूर्णेन उदुंबरवृक्षस्य फलसहशानि षष्ठ्यधि कशतत्रयपरिमितानि सुकृतफलानि कृत्वा तावंति च ससौवर्णानि वस्त्राणि दक्षिणासौभाग्यद्रव्यतां बूलयुतानि पायसपूर्णकांस्यपात्रसहितानि परिकल्प्य दद्यात् । तत्र मंत्रः । लक्ष्मीनारायणो देवो ह्यस्मात्संसारसागरात् ॥ रक्षेद्वै सकलात्पापादिह सर्वं ददातु मे ॥ १ ॥ अच्युतः प्रतिगृह्णाति अच्युतो वै ददाति च ॥ अच्युतस्तारकोभाश्यामच्युताय नमोनमः ॥ २ ॥ ततश्चतुर्विंशतिं ब्राह्मणान् सदन्नेनसंतर्प्य आशिषो गृहीत्वा स्वयं भुंजीत ॥ इति भविष्योक्तसुकृतफलव्रतोद्यापनप्रयोगः ॥ अथ हरितालिकाव्रतोद्यापनम् ॥ तत्र भाद्रपदशुक्लतृतीयायां कार्यम् । तत्र प्रयोगः । तृतीयायां प्रातस्ति लापलकक्लकेन स्त्रात्वा । पट्टवस्त्रं परिधाय पूर्वरचितमंडपे प्राङ्मुख उपविश्य देशकालौ संकीर्त्य मम समस्तपापक्षयपूर्वकसप्तजन्मराजवाखं डितसौभाग्यादिविविधभोगप्राप्निद्वारा श्रीमद्गुमामहेश्वरप्रीत्यर्थमाचारित

हरितालिकाव्रतोदापनं करिष्ये इति सकलप्य । गणेशपूजनपुण्याहवाचनादि आचार्यवरणांतं पूर्व-
वत् कर्म कुर्यात् । ततः भाचायों दोषपरिमितब्रीहिकृतपुंजे लिंगतोभद्रमंडलं विलिख्य तन्मध्ये ताम्रक
लशोपरि राजतं शिवं हैमीं गौरीं च पुरतः राजतं वृषभं तत्तन्मंत्रेण प्रतिष्ठाप्य पुरुषसूक्तेन पंचा
मृतेन षोडशोपचारैश्च संपूज्य प्रार्थयेत् । तत्र मंत्रः । मंदारमालाकुलितालकायै कपालमालांकितशे
स्वराय ॥ दिव्यांबरायै च दिगंबराय नमः शिवायै च नमः शिवाय ॥ १ ॥ नमःशिवाय सांबाय
पचवत्र्काय शूलिने ॥ नंदिभृंगिमहाकालगणयुक्ताय शंभवे ॥ २ ॥ शिवायै हरकांतायै प्रकृत्यै सृष्टि
हेतवे ॥ नमस्ते ब्रह्मरूपिण्यै जगद्वात्र्यै नमोनमः ॥ ३ ॥ येन कामेन देवि त्वं पूजितासि महेश्वरि ॥ तं
पूर्णं कुरु मे कामं सौभाग्यं च प्रयच्छ मे ॥ ४ ॥ ततः सुवासिनीपूजां कृत्वा कथाश्रवणपूर्वकं
रात्रौ जागरणं कुर्यात् । ततः प्रातरर्त्त्वं प्रातिष्ठाप्य आज्यभागांते अहहोमं कृत्वाप्रधानदेवाय उभा
महेश्वराय । ॐ त्यंबकंयजापहे० १ गौरीर्मिमाय २ इति मंत्रद्वयेन तिलयवाज्यमष्टोन्नरशत
संख्याकाभिर्हुत्वा लिंगतोभद्रमंडलदेवताभ्यश्च ऐकैकाज्याहुतिं हुत्वा होमशोषं समापयेत् । ततः सु
वर्णरत्नवासोभिराचार्यं संपूज्य सोपस्करां धेनुं शश्यां च आचार्याय दत्त्वा षोडशद्विजयुग्मानि सु

पङ्कनैः संभोज्य सौभाग्यद्रव्यावस्थादक्षिणायुतानि बोडशवंशपात्राणि तेऽयो दद्यात् । तत्र मंत्रः । सौभाग्यरोग्यकामानां सर्वसंपत्समृद्धये । गौरीगिरीशतुष्टुर्चर्थं वायनं ते ददाम्यहम् ॥ इति मंत्रेण प्रत्येकं दत्त्वा अन्येभ्यो भूयसीं दक्षिणां दत्त्वा बंधुभिः सह भुञ्जीत ॥ इति स्कांदोक्तहरितालिकाव्रतोदायापन प्रयोगः ॥ अथ बृहद्गौरीव्रतोदायापनप्रयोगः ॥ चंद्रोदयव्यापिन्यां भाद्रकृष्णतृतीयायां देशकालौ संकीर्त्य इह जन्मनि जन्मांतरे चाक्षयसौभाग्यपुत्रपौत्रधनधान्यैश्वर्यादिप्राप्त्यर्थमाचारितबृहद्गौरीव्रतोदाया पनं करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशपूजादि आचार्यवरणांतं कर्म कुर्यात् । ततः । उक्तप्रकारेण आलवाले सांगं बृहतीवृक्षं संस्थाप्य संपूज्य तत्पुरतः पीठे हैमीमुपाम् ऊँ गौरीर्मिमाय ० १ इति मंत्रेण बोडशोपचारैः संपूजयेत् । तत्पुरतः चतुष्षष्टि (६४) बीजयुतं सौवर्णं बृहतीफलं संस्थाप्य संपूज्य । अर्द्धं दद्यात् । तत्र मंत्रः । क्षेमसंपत्करे देवि सर्वसौभाग्यदायिनि । सर्वकामप्रदे देवि गृहाणार्द्यं नमोस्तुते ॥ १ ॥ ततश्चंद्रोदये चंद्रप्से अर्द्धदानम् । गगनांगणसंदीप लक्ष्मीबंधो निशाकरागृहाणार्द्यं यया दत्तं रोहिण्या सहितः शशिन् ॥ १ ॥ ततः (होमः छताकृतः) पंचविश्रान् सुवासिनीः संपूज्य वस्त्रालंका रुक्मिनीवाहनंकुंसमन्तर्हीक्षासौभाग्यद्रव्यसिद्धानीरक्षयोध्यपिष्ठकरबृहतीफलपंचकयुतानि पंचवंश पात्राणि ५

सूत्रैः वेष्टिवानि वायनानि कृत्वा तात्प्यो दत्त्वा आचार्याय गां च दत्त्वा ब्राह्मणान्संतर्प्य तत्सु
वर्णनिर्मितबृहतीफलं कंठे धृत्वा इष्टजनैः सह भुञ्जीत । प्रातः गौरी विसर्जयेत् ॥ इति कर्णाटकदे
शप्रसिद्धबृहद्गौरीब्रतोद्यापनप्रयोगः समाप्तः ॥ अथ मार्गशीर्षे माघे वा कृष्णतृतीयायां चतुर्थीयुतायां
सौभाग्यसुंदरीब्रतम् ॥ भविष्योत्तरे ॥ देशकालौ स्मृत्वा । यम इह जन्मनि जन्मांतरे च सर्वदुःख
व्याधिदारिशादिनाशनपूर्वकसुखभाग्यपुत्रपौत्रसुखपतादिप्राप्तिद्वारा गौरीप्रीत्यर्थं सौभाग्यसुंदरी ब्रतं
करिष्ये इति संकल्प्य गणेशपूजादि आचार्यवरणांतं कृत्वा एकलिंगतोभद्रमण्डले सौवर्णं राज
तं वा उमामहेश्वरं वक्ष्यमाणद्रव्येद्वादशमासेषु प्रतिकृष्णतृतीयायां संपूजयेत् । तथथा । मार्गशीर्ष
कृष्णतृतीयायां प्रातः अपामार्गकाष्ठेन दंतधावनं कृत्वा नद्यादौ स्वात्वा उपवासं कुर्यात् । तत्र प्रार्थ
नामंत्रः । उमे देवि नमस्तुत्यं शंकरस्यार्द्धधारिणि । प्रसीद श्रीमहेशानि करिष्ये ब्रतमुन्तमम् ॥ सान्निध्यं
कुरु मे देवि ब्रतेस्मिन् हरवल्लभे । इति प्रार्थ्यं सौभाग्यसुंदरीदेवतायै नम इति नाममंत्रेण गंधादिभिर्ङ्गेण
पुष्पैश्च मोदकनैवेदेन यक्षकर्द्ममलेपेन अगरुधूपघृतदीपादिभिर्ङ्गेण संपूज्य दाढिमफलयुतजलेन अर्द्धं
दद्वात् ॥ १ ॥ एवं पूजां कृत्वा स्वयं कर्पूरमात्रं प्राशयेत् (एष एव विधिः सर्वासुतीयासु ज्ञेयः) विशे

षस्तुवक्ष्यते । पौषमासे वेण्णिकादंतकाष्ठं राज्यसौभाग्यदादेवी मरुबकपुष्पं धात्रीफलेनार्थ्यं घृतशर्करा
रान्वितवटकानैवेद्यं च समर्प्य स्वयं कंकोलजलं प्राशयेत् ॥ २ ॥ माघे बदरीदंतकाष्ठं रूपसौभाग्य
सुन्दरी नाम चूतपुष्पं नारीकेलेनार्थ्यं शङ्कुलीनैवेद्यं कस्तूरीभक्षणम् ॥ ३ ॥ फालगुने बिल्वदंतकाष्ठं
सौभाग्यसुन्दरीनाम कांचनारपुष्पं घृतशर्करान्वितसकुतुनैवेद्यं बीजपूरेणार्थ्यं चंदनोदकप्राशनम् ॥ ४ ॥
चैत्रे जंबूदंतकाष्ठं सुखसौभाग्यसुन्दरी नाम दमनकपुष्पं शर्कराघृतयुतमंडकनैवेद्यं बिल्वफलेनार्थ्यम्
अर्जुनपत्रभक्षणम् ॥ ५ ॥ वैशाखे मालतीदंतकाष्ठं पतिसौभाग्यदा नाम सितारक्तपञ्चमलिकापुष्पं शर्करा
घृतकर्पूरयुतदधिभक्तनैवेद्यं कदलीफलेनार्थ्यं सुवर्णोदकप्राशनम् ॥ ६ ॥ ज्येष्ठे यूथिकादंतकाष्ठंलाव
ण्यसुभगा नाम कदलीफलेनार्थ्यं घृतषूरिका नैवेद्यं मौक्किकांबुप्राशनम् ॥ ७ ॥ आषाढे अशोककाष्ठं
पतिसौभाग्यसुन्दरीदेवता बिल्वपत्रं जंबूफलार्थ्यं पायसनैवेद्यं विद्वमांबुप्राशनम् ॥ ८ ॥ श्रावणे
बिल्वकाष्ठं सर्वेश्वरी नाम जातीपुष्पं शुभ्रकसारनैवेद्यं कदलीफलार्थ्यं रजतांबुप्राशनम् ॥ ९ ॥ भाद्रे
मातुलुंगकाष्ठं सौभाग्यसुन्दरी नाम उत्पलपुष्पं कर्कोटकीफलेनार्थ्यं शाकवर्त्तिन्यं नैवेद्यं माणिक्यांबुप्राश
नम् ॥ १० ॥ आश्विने पुष्ककाष्ठं पुत्रसौभाग्यसुन्दरी नाम शतपत्रपुष्पं नारिंगकूष्मांडार्थ्यं घृतशर्करा

युतं गणकनेवेदम् औदुंबरांबुप्राशनम् ॥ ११ ॥ कार्तिके औदुंबरकाष्ठं संयोगसुंदरी नाम केतकीपुष्पं
सुगंधिशालिनैवेदम् अक्रौडेनार्द्यं लवंगोदकप्राशनम् ॥ १२ ॥ एवं चीर्णे ब्रते मार्गकृष्णतृतीया यामु
यापनं कार्यम् ॥ अथोद्यापनप्रयोगः । देशकालौ स्मृत्वा यमात्मनः अक्षययसुखसौभाग्यपुत्र
पौत्रादिप्राप्तिद्वारा गौरीप्रीतये पूर्वाचरितसौभाग्यसुन्दरीब्रतोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य ।
गणेशपूजनाद्याचार्यवरणांतं कर्म कुर्यात् । ततः पूर्वोक्तमंडले ताम्रकलशोपरि उमामहेश्वरमूर्तिं पूर्व
पूजितां रक्तवस्त्राद्युपचारैः संपूज्य प्रागुक्तपुष्पादिकं समर्प्य जागरणादिना रात्रिं निनयेत् ।
ततः प्रातरम्भिं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते श्रहहोमं कृत्वा प्रधानदेवमहेश्वराय मधुत्रययुक्तैः
कुसुंभकुसुमैः किंशुकैर्वा शतपत्रैर्वाङ्मोत्तरशतसंख्याकाहुतिभिः स्वस्वमंत्रेण प्रत्येकं हुत्वा लिंगतोभद्र
देवताभ्यश्च एकैक्या आज्याहुत्या हुत्वा होमशेषं समापयेत् । ततोऽष्टौ चत्वारि वा मिथुनानि
वस्त्रादिभिः संपूज्य तेभ्यः कुंकुमलवणगुडनारीकेलनागवल्लीदूर्वाक्जलसिंदूराष्टकं वंशमात्रस्थं दत्त्वा
आचार्याय प्रतिमां सांगां गां च दत्त्वा प्रार्थयेत् । पूजितासि मया देवि सर्वसौभाग्यसुंदरी ॥
दत्त्वा मत्प्रार्थितान्कामान्गच्छ देवि यथामुखम् ॥ १ ॥ ततः ततः सदन्नेन ब्राह्मणान्संतर्प्य आशिषो

गृहीत्वा स्वयं भुजीत ॥ इति सौभाग्यसुन्दरीब्रतोद्यापनप्रयोगः ॥ इति पण्डितश्रीचतुर्थी
 लालविरचिते उद्यापनप्रकाशे तृतीयाब्रतोद्यापनानि समाप्तानि ॥ ॥ अथ चतुर्थीब्रतोद्यापनानि ॥
 तत्रादौ संकटनाशनचतुर्थीब्रतम् । तच्च भाद्रपदकार्तिकमाघादिषु कार्यम् । अथ उद्यापनप्रयोगः ॥
 पूर्वोक्तमासेषु कृष्णचतुर्थी प्रातर्नद्यादौ स्नात्वा नित्यावश्यकं समाप्त्य । देशकालौ संकीर्त्य ।
 ममात्मनः विद्याधनपुत्रपौत्रशरीरारोग्यादिप्राप्त्यर्थं समस्तसंकटनिवृत्त्यर्थं श्रीगणेशप्रीत्यर्थं पूर्वा
 चरितसंकटचतुर्थीब्रतोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य पूर्वोक्तमाचार्यवरणांतं कर्म कुर्यादि ।
 ततः सर्वतोभद्रमण्डलमध्ये ताम्रकलशोपरि हैमं गणपतिं राजतं चन्द्रमसं च प्रतिष्ठाप्य
 पुरुषसूक्ष्मेन षोडशोचारैःपूजयेत् । तदथा । लंबोदरं चतुर्बाहुं त्रिनेत्रं रक्तवर्णकम् । नाना
 रत्नैः सुवेषादयं प्रसन्नास्यं विचितयेत् ॥ इति ध्यानम् ॥ ॐ गजास्याय नमः आवाहनम् १
 विघ्नराजाय० आसनम् २ लंबोदराय० पादम् ३ शंकरसूनवै० अर्द्धम् ४ उमासुताय०
 आचमनीयम् ५ वक्रतुंडाय० पंचामृतस्नानम् ६ हेरंबाय० स्नानम् ७ शूर्पकण्ठाय० वस्त्रम्
 ८ कुञ्जाय० यज्ञोपवीतम् ९ गणेश्वराय० गंधम् १० विघ्नाशने नमः पुष्पाणि ११

अनेनैव नाम्ना द्वूर्वाकुंकुमाक्षतान्दद्यात् । अथांगपूजा । गणेश्वराय नमः पादौ पूजयामि ।
विघ्नराजाय० जानुनी पू० । आखुवाहनाय० ऊरु पू० । हेरंबाय० कटी पू० । कामारिसूनवे०
नाभिं० पू० । लंबोदराय० उदरं पू० । गौरीसुताय० स्तनौ पू० । गणनायकाय० हृदयं पू० । स्थू
लकंठाय० कंठं पू० । स्कंदायजाय० स्कंधौ पू० । पाशहस्ताय० हस्तौ पू० । गजबक्राय० वञ्च
पू० । विघ्नहत्रै० ललाटं पू० । सर्वेश्वराय० शिरः पूजयामि । श्रीगणाधिपाय० सर्वांगं पूजयामि
इत्यंगपूजा ॥ ततः विकटाय नमः धूपम् १२ वामनाय० दीपम् १३ सर्वदेवाय० दशमोदकनवे
यम् १४ आचमनं च । सर्वार्तिनाशिनै० फलम् १५ विघ्नहत्रै० तांबूलम् १६ सर्वेश्वराय० दक्षि
णाम् ११ एकदंताय० नीराजनम् १८ हरसूनवे० प्रदक्षिणात्रयम् १९ कुमाराय नमस्कारम् २० नमो
विद्याधरायचेति पुष्पांजलिं समर्पै० २१ एवं संपूज्य रक्तवस्त्रवेष्टिं पायसपूर्णं शूर्पं वंशपात्रं वा गणेशाय
निवेद्य चंद्रोदये चंद्रं षोडशोपचारैः संपूज्य यथाविधि अर्द्धं दद्यात् । क्षीरसागरसंभूत सुधारूप
निशाकर । गृहणार्द्धं मया दतं रोहिण्या सहितः शशिन् ॥ १ ॥ ॐ रोहिणीसहितचंद्रमसे
नमः अर्द्धं समर्पयामि । गणेशाय नमस्तुर्धं सर्वसिद्धिप्रदायक । संकटं हर मे देव गृहणार्द्धं नमो

स्तुते ॥ १ ॥ कृष्णपक्षे चतुर्थ्ये तु पूजितोसि विधूदये । क्षिप्रप्रसादितो देव गृहाणार्घ्यं नमोस्तुते
 ॥ २ ॥ संकटहरणगणेशाय० इदमर्घ्यम् ॥ तिथीनामुत्तमं देवि गणेशप्रियवल्लभे । सर्व
 संकटनाशाय चतुर्थर्घ्यं नमोस्तु ते ॥ ३ ॥ इति चतुर्थ्ये अर्घ्यं दद्यात् ॥ ततस्तदानीं पञ्चम्यां
 वा होमं कुर्यात् । प्रधानदेवगणेशाय । ॐ गणानात्वा० इतिमंत्रेण तद्वायच्या वा (इक्षवः सक्तवो
 रंभाफलानि चिपटास्तिलाः । मोदका नारिकेलानि लाजा इव्याष्टकं स्मृतम् ॥ इति) अष्टद्व्यैर्वा
 दूर्वारकाक्षताज्यमोदकपायसद्व्यैरष्टोत्तरसहस्रमष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिंवाहुतीहुत्वा सर्वतोभद्रदेवताभ्यश्च
 केवलमाज्यं मोदकं वा एकैकाहुतिं च हुत्वा होमशेषं समापयेत् । एकविंशतिं ब्राह्मणान्
 वक्ष्यमाणैकविंशतिनामभिः वस्त्रादिना संपूज्य एकविंशतिपक्वान्नैमोदकैर्वा संतर्पयेत् (एकविंशति
 नामानि) गणंजयाय नमः १ गणपतये० २ हेरम्बाय० ३ धरणीधराय० ४ महागणपतये० ५
 यक्षेश्वराय० ६ क्षिप्रप्रसादनाय० ७ अमोदसिद्धये० ८ अमृताय० ९ मंत्राय० १० चिंतामणये० ११
 निधये० १२ सुमङ्गलाय० १३ बीजाय० १४ आशापूरकाय० १५ वरदाय० १६ शिवाय० १७
 क्षमश्यपाय० १८ नंदनाय० १९ वाचांसिद्धये० २० ढौढीनायकाय नमः ॥ २१ ततः आचार्याय

शूर्पस्थैकविंशतिमोदकवायनं दद्यात् । तत्र मंत्रः । विप्रवर्य नमस्तुऽयं मोदकान्वै ददाभ्यहम् । आप
दुद्धरणार्थाय गृहाण द्विजसन्तम् ॥ १ ॥ ततो गणेशं प्रार्थयेत् । अबुद्धमतिरिक्तं वा इव्यहीनं मया
कृतम् । तत्सर्वं पूर्णतां यातु विघ्नराज नमोस्तु ते ॥ २ ॥ ततो गां सोपस्करं पीठं शद्यां च आचा
र्याय दत्त्वा आशिषो गृहीत्वा बांधवैः सह भुञ्जीत ॥ इति संकटचतुर्थीव्रतोदापनप्रयोगः ॥ अथ
दूर्वागणपतिव्रतोदापनप्रयोगः ॥ (श्रावणे कार्त्तिके वा शुक्लचतुर्थ्यां दूर्वागणपतिव्रतं पंचवर्ष
पर्यंतं कार्यम्) देशकालौ स्मृत्वा । ममात्मनः अतुलसौभाग्यपुत्रपौत्रधनैश्वर्यायभिवृद्धि
द्वारा श्रीगणपतिप्रीत्यर्थं दूर्वागणपतिव्रतोदापनं करिष्ये । इति संकल्प्य । आचार्यवरणांतं
कर्म कुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रस्थरक्तवस्त्रवेष्टिताप्रकलशे हैमपीठे हैमीं दूर्वा निधाय तत्र हैमं
गणपतिं प्रतिष्ठाप्य षोडशोपचारैर्बिल्वापामार्गशमीदूर्वातुलसीपत्रैर्मोदकनैवेदेन च संपूजयेत् ।
पंचगव्यस्नपने विशेषः । तत्र दशमंत्राः । गणाधिपाय नमः १ उमापुत्राय० २ अघनाशिनै०
३ विनायकाय । ४ ईशपुत्राय० ५ सर्वसिद्धिप्रदाय० ६ एकदंताय ७ इभवक्राय० ८
मूषकवाहनाय० ९ कुमारगुरवे नमः १० एतैर्दशमंत्रैदूर्वायुक्तपंचामृतेन पूजयेत् । प्रार्थनामंत्रः ।

गणेश्वर गणाध्यक्ष गौरीपुत्र गजानन । ब्रतं संपूर्णतां यातु त्वत्प्रसादादिभानन ॥ १ ॥ इति
 प्रार्थ्य । आचार्याय प्रतिमां सोपस्करा गां च दयात् । प्रतिमादाने मंत्रः । गृहाण भगवन्ब्रह्मन्
 गणराजं सदक्षिणम् । ब्रतं त्वद्वचनादय संपूर्ण यातु सुव्रत ॥ २ ॥ ततो ब्राह्मणभोजनं स्वयं
 भोजनं च कार्यम् ॥ इति दूर्वागणपतित्रिवतोयापनम् ॥ अथ भाद्रशुक्लचतुर्थ्यां सिद्धिविनायकव्रतोयापनम्
 ॥ तस्य प्रयोगः स्कांदभविष्ययोः ॥ माघे मार्गशीर्षेश्रावणे वा भाद्रे प्रतिमासं शुक्लचतुर्थ्यां प्रातः
 शुक्लतिलैः स्नात्वा मध्याह्ने देशकालौ संकीर्त्य । मम इह जन्मनि जन्मनि जन्मांतरे च पुत्रपौत्रधनविद्या
 जययशः श्रीप्राप्त्यर्थमायुष्याभिवृद्धयर्थं सिद्धिविनायकप्रीत्यर्थं च सिद्धिविनायकव्रतोयापनं करिष्ये ।
 इति संकल्प्य आचार्यवरणांतं पूर्वतद् कर्म कुर्याद् । ततः सर्वतोभद्रे धान्यराशिस्थरक्तवस्त्रवेष्टिता
 ब्रकलशे हैमं गणेश राजतं चंद्रमसं च पुरुषसूक्तेनाममंत्रैश्च षोडशोपचारैः पंचामृतैश्च पूजयेत् ।
 पुष्पांते अंगपूजा कार्या । ॐ गणेश्वराय नमः पादौ पूजयामि १ विघ्नराजाय० जानुनी० २
 आखुवाहनाय० ऊरु पू० ३ हेरंबाय० कटी पू० ४ कामारिसूनवे० नाभिं पू० ५ लंबोदराय०
 उदरं पू० ६ गौरीसुताय० स्तनौ पू० ७ गणनायकाय० हृदयं पू० ८ स्थूलकर्णाय० कंठं पू० ९

स्कंदाग्रजाय० स्कंधौ पू० १० पाशहस्ताय० हस्तौ पू० ११ गजवक्षाय० वक्रं पू० १२ विघ्नहत्रै०
ललाटं पू० १३ सर्वेश्वराय० शिरः पू० १४ गणाधिपाय० सर्वांगं पूजयामि १५ ॥ अथ
पत्रपूजा । सुमुखाय० मालतीपत्रं स० १ गणाधिपाय० भूंगराजपत्रं० २ उमापुत्राय० बिल्वपत्रं० ३
गजाननाय० श्वेतदूर्वा० ४ लंबोदराय० बदरीपत्रं० ५ हरसूनवे० धन्त्रूरपत्रं० ६ गजकर्णाय०
तुलसीपत्रं० ७ वक्रतुंडाय० शमीपत्रं० ८ गुहाग्रजाय० अपामार्गपत्रं० एकदंताय० बृहतीपत्रं० १०
विकटाय करवीरपत्रं० ११ कपिलाय० अर्कपत्रं० १२ गजदंताय० अर्जुनपत्रं० १३ विघ्नराजाय० विष्णु
क्रांतपत्रं० १४ बटवे० दाढिमीपत्रं० १५ सुराग्रजाय० देवदारुपत्रं० १६ भालचंद्राय० मरुपत्रं० १७
हेरंबाय० अश्वत्थपत्रं० १८ चतुर्भुजाय० जातीपत्रं० १९ विनायकाय० केतकीपत्रं० २०
सर्वेश्वराय० अगस्तिपत्रं० २१ ततो दूर्वायुग्मं गृहीत्वा गंधपुष्पाक्षतैर्युतं छत्वा पूर्वोक्तनामभिः
पूजयेत् । नैवेद्ये तु एकविंशतिमोदकान्धृतपाच्चितान्समर्पयेत् । ततो देवं प्रार्थयेत् । यन्मयाचरितं
देव व्रतमेतत्सुदुर्लभ्य । त्वत्प्रसादाद्गणेश त्वं सफलं कुरु सर्वदा ॥ १ ॥ इति प्रार्थ्य जागरणादिना
रात्रिं निनयेत् । ततः प्रातरश्चि प्रतिष्ठाप्य प्रधानदेवगणेशाय दूर्वापायसलद्वुकादिभिरष्टोत्तरसंख्य

या होमं कृत्वा एकविंशतिमोदकान् गृहीत्वा दश विप्राय दश आत्मने एकं देवाय अर्पयेत् । तत्रादौ
 दश मोदकान् गृहीत्वा वंशपात्रे फलयुतान् कृत्वा तदेव वायनं विप्राय दद्यात् । तत्र मंत्रः ।
 वाणकं फलसंयुक्तं मोदकैर्दशभिर्युतम् । गणेशप्रीणनार्थाय तु यं विष ददाम्यहम् ॥ १ ॥ ततः
 ब्राह्मणाय दक्षिणां विनायकप्रतिमां च दद्यात् । तत्र मंत्रः । विनायक गणेशान सर्वदेवनमस्तुत ।
 पार्वतीप्रिय विघ्नेश मम विघ्नं विनाशय ॥ १ ॥ ततः पूर्वोक्तएकविंशतिगणेशनामभिः एकविंशति
 ब्राह्मणान् दक्षिणाभिः संपूज्य लट्ठुडुकादिभिर्भोजयेत् । आचार्याय सवत्सां धेनुं धान्यं वासांसि ।
 च स्वशक्तिं दत्त्वा देवं विसृज्य बंधुभिः सह भुंजीत । इति सिद्धिविनायकब्रतोद्यापनम् ॥
 श्रावणशुक्लचतुर्थ्यां कपर्दिविनाक्यब्रतम् १ कार्तिककृष्णचतुर्थ्यां करकचतुर्थ्यांब्रतम् २ माघशुक्ल
 चतुर्थ्यां गौरीचतुर्थ्यांब्रतम् ३ तस्यामेव वरदचतुर्थ्यांब्रतम् ४ अंगारचतुर्थ्याम् अंगारकचतुर्थ्यांब्रतं ५ च
 कुर्यात् । एषां पञ्चब्रतानामुद्यापनं विधानाभावात् लिखितम् । तत्त्वकथा स्तु दाक्षिणात्यऋग्वेदी
 यब्रतराजप्रभृतिनिबंधेषु ज्ञेयाः ॥ अथाश्विनकृष्णत्चतुर्थ्यां दशरथलिताब्रतोद्यापनम् ॥ भविष्योक्तरे ॥
 अथ प्रयोगः ॥ आश्विनकृष्णचतुर्थ्यां देशकालौ स्मृत्वा मम पुत्रपौत्रसौभाग्यादिप्राप्तिद्वारा रोहि

गीसहितचंद्ररूपश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं दशवर्षाविधि आचारितस्य दशरथलिताव्रतस्योद्यापनं करि
ष्ये । इति संकल्प्य । आचार्यवरणांतं कर्म कृत्वा । रात्रौ पुष्पवाटिकामध्ये सर्वतोभद्रमंडले पूर्वव
त्कलशं संस्थाप्य तदुपरि वंशपात्रे चतुरंगुलां सौवर्णीं रोहिणीप्रतिमाम् अष्टांगुलां चंद्रप्रतिमां च
प्रतिष्ठाप्य । पुरुषसूक्तेन ॐ रोहिणीसहितचंद्रमसे नमः इति नाममंत्रेण च षोडशोपचारैः पूजयेत् ।
पुष्पांते अंगपूजा कार्या । ॐ उपांगललितायै नमः पादौ पूजयामि १ उमायै० जानुनी० २ सत्यै
नाभिं० ३ कुमारिकायै० स्तनौ० ४ लक्ष्म्यै० भुजौ० ५ सुभगप्रियायै० मुखं० ६ दशरथललितायै०
मूर्धानं० ७ ततः । दशरथाय त्वया दत्ता रामाद्याश्च सुताश्च ते । सौभाग्यं ललिते देवि तेहि तद्वन्ममापि
हि ॥ १ ॥ इति प्रार्थ्यं चंद्रमसे अर्द्धं दद्यात् । ततःप्रातरर्भिं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते श्रहहोमं कृत्वा
चन्द्रमसे ॐ इमंदेवा इतिमंत्रेण रोहिण्यै ॐ गौरीर्मिमायेति मंत्रेण च अष्टोत्तरशतद्वार्षभिस्तिलपायस
लद्वुकैश्च होमं कृत्वा सर्वतोभद्रमंडलदेवताभ्यःएकैकाज्याहुतिं हुत्वा होमशेषं समापयेत् । ततः
आचार्य वस्त्रादिभिःसंपूज्य सदक्षिणं वायनं दद्यात् । तत्र मंत्रः । दशरथललितादेव्या व्रतसंपूर्तिहेतवे ।
वाणकं द्विजवर्घ्याय सहिरण्यं ददाम्यहम् ॥ १ ॥ ततःसप्तत्नीकान् दश ब्राह्मणान् वस्त्रालंकारादिभिः

संपूज्य सुगंधोदकपूरितान् दश करकान् दयात् । ततो दक्षिणां सोपस्करं पीठं गां च आचार्यायि
 दत्त्वा विसर्जयेत् । तत्र मंत्रः । सवाहना शक्तियुता वरदा पूजिता मया । मातर्मामनुगृह्याय गम्यतां
 निजमंदिरम् ॥ १ ॥ इति विसृज्य । दश ब्राह्मणान् मोदकपायसादिभिर्भेजयित्वा आशिषो गृही
 त्वा स्वयं भुजीत । इति दशरथलितावतोद्यानम् ॥ इति श्रीपण्डितगौडश्रीचतुर्थीलालविरचिते
 व्रतोद्यापनप्रकाशे चतुर्थीव्रतोद्यापनानि समाप्नानि ॥ ॥ अथ पंचमीव्रतोद्यापनानि तत्र तावत्
 नागपंचमीव्रतोद्यापनम् भविष्योत्तरे प्रभासखण्डे च । तच्च श्रावणशुक्लपञ्चम्यां भाद्रशुक्लपञ्चम्यां च
 कार्यम् ॥ चतुर्थ्यमेकभक्तं कृत्वा पंचम्यां प्रातर्नद्यादौ स्नात्वा नित्यकर्म समाप्य । देशकालौ
 स्मृत्वा । मम संतत्यभिवृद्धिपूर्वकं सौभाग्यवृद्धिद्वारा श्रीनागरूपपरमेश्वरप्रीत्यर्थं नागपंचमीव्रतंक
 रिष्ये । इति संकल्प्य । गणेशपूजनादि आचार्यवरणांतं कुर्यात् । ततः सौवर्णं राजतं दारुमयं
 मृत्नप्रयं वा नागं कृत्वा पटे चंदनादिना पंचफणं वा नागं विलिख्य । दधिदुग्धदूर्वाक्षतकरवीरशतपत्र
 जातीपुष्पपञ्चगंधादिभिः संपूज्य अनंताय नमः १ वासुक्येनमः २ शेषाय० ३ पद्मनाभाय० ४
 कंबलाय० ५ कालियाय० ६ कर्कोटकाय० ७ तक्षकाय० ८ अश्वतराय० ९ धृतराष्ट्राय० १० शं

स्वपालाय९ ११ पिंगलाय नमः १२ एतैर्नामिमंत्रैर्विशेषपूजां कुर्यात् । ततो ब्राह्मणान् घृतपायसैः संतर्प्य स्वयं तैलपक्वविवर्जितान्नेन नकं कुर्यात् । (एवं प्रतिमासं पंचम्यां कृत्वा प्रतिमासमन्तादि नामा संपूजयेत्) एवं द्वादशवर्षमेकवर्षे वा संपाद्य अंते सर्वतोभद्रमण्डलस्थकलशे रत्नचित्रितं कांचनं नागं पूर्ववत्संपूज्य घृतपायसं निवेद्य रात्रौ जागरणं कृत्वा षष्ठ्यां प्रातः पुनः पूर्ववत्संपूज्य येत् । ततः कथावाचकाय व्यासखण्डपिणे ब्राह्मणाय सोपस्करां प्रतिमां पीठं गां च दद्यात् । तत्र मंत्रः । दानकाले पठेदेतत्स्मरन्नारायणं प्रभुम् । सर्वगं सर्वधातारमनन्तमपराजितम् ॥ १ ॥ ये केचिन्मे कुले सर्पेदृष्टाः प्राजा ह्यधोगतिम् । व्रतदानेन गोविंद मुक्तिभाजो भवन्तु ते ॥ २ ॥ इत्युक्त्वा सितचंदना क्षतयुतमोदकं जले निक्षिपेत् । ततः ब्राह्मणानां यतीनां न नागानुद्दिश्य महाभोज्यं दत्त्वा आशिषो गृहीत्वा स्वयं भुजीत अनेन सर्पयोनेर्मुक्तो भवति ॥ इति नागपंचमीवतोयापनम् ॥ ॥ अथ भाद्रशुक्लपंचम्यामृषिपंचमीवतोयापनम् ॥ भविष्योन्नरे ॥ सप्तवर्षपर्यन्तं व्रतं कृत्वा अन्ते भाद्रशुक्लचतुर्थ्यमिकभक्तं विधाय पंचम्यां प्रातर्नद्यादौ अपामार्गदंतधावनपूर्वकं स्नात्वा नित्य कर्म समाप्य पंचगव्यं प्राशयेत् । ततो मध्याह्ने पुनः स्नात्वा धौतवस्त्रे परिधाय सप्ततीको यजमानः

देशकालौ संकीर्त्य । मया ज्ञानतोऽज्ञानतो वा रजस्वलावस्थायां कृतसंपर्कजनितदुर्योनित्वदोषपरि
हारद्वाराशुभफलप्राप्त्यर्थं श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थमाचरितऋषिपंचमीवतोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य
गणेशपूजादि आचार्यवरणांतं कर्म कुर्यात् । ततो वृताचार्यः सर्वतोभद्रमण्डलमध्ये सप्तता
म्रकलशान् एकं वा यथाविधिना संस्थाप्य तेषु शक्त्या संपादिता हैमीः सप्तर्षिप्रतिमाः अरुंधती
सहिता अष्टौसंख्याकाः प्रतिष्ठापयेत् । तत्र मंत्रः । ॐ सतऋषयःप्रतिहिताः शरीरे सप्त रक्षंति
सदमप्रमादम् । सप्तापः स्वपतोलोकमीयुस्तत्र जागतोऽस्वमजौसत्रसदौचदेवौ ॥ १ ॥ ॐ कश्य
पाय नमः कश्यपमावाहयामि १ अत्रये नमः अत्रिमावाहयामि २ भरद्वाजाय नमः भरद्वाज० ३
विश्वामित्राय० विश्वामित्रं ४ गौतमाय० गौतमं० ५ जमदग्नये० जमदग्निं० ६ वसिष्ठाय० वसिष्ठं० ७
अरुंधत्य० अरुंधतीमावाहयामि ८ इत्यावाह्य । ॐ मनोजूतिरिति प्रतिष्ठाप्य । पुरुषसूक्तेन श्री
चेन्नाममंत्रेण षोडशोपचारैः संपूज्य । नमोस्तु ऋषिवृदेश्यो देवर्षिश्यो नमोनमः । सर्वपापहरे
श्यो हि वेदविद्यो नमोनमः ॥ १ ॥ एते सप्तर्षयः सर्वे भक्त्या संपूजिता यथा । सर्वपापं व्यपोहन्तु
ज्ञानतोऽज्ञानतः कृतम् ॥ २ ॥ इति प्रार्थ्य वायनं दद्यात् । तत्र मंत्रः । वायनं फलसंयुक्तं सघृतं

दक्षिणान्वितम् । द्विजवर्याय दास्यामि ब्रतसंपूर्तिहेतवे ॥ १ ॥ भवंतः । प्रतिगृहन्तु ज्योतीखपा
स्तपोधनाः । उभयोस्त्वारकाः संतु वायनस्य प्रसादतः ॥ २ ॥ ततः प्रार्थना । न्यूनातिरिक्तकर्माणि
मया यानि कृतानि च । क्षमध्वं तानि सर्वाणि यूयं सर्वे ततोधनाः ॥ ३ ॥ इति क्षमाप्य ।
कथाश्रवणादिना रात्रिं निनयेत् ॥ ततः प्रातरर्थिं प्रतिष्ठाप्य । आज्यभागांते अहोमं कृत्वा
अरुंधतीसहितकश्यपादिसमर्षिभ्यस्तन्नाममंत्रेण प्रत्येकं तिलब्रीहियवसर्पिर्द्वयैरष्टोत्तरसहस्रमष्टो
त्तरशतमष्टार्विशर्तिं वा हुत्वा सर्वतोभद्रदेवताभ्यश्च एकैकयाज्याहुत्या हुत्वा होमशेषं समाप
येत् । ततः पूजां कृत्वा सप्तनीकान् सप्त ब्राह्मणान् वस्त्रादिना संपूज्य तेभ्यः क्रमेण दक्षिणा
प्रतिमायुतकलशान् दद्यात् । तत्र यंत्रः । प्रतिगृह द्विजश्रेष्ठ प्रतिमादिसमन्वितम् । कलशं चर्षिसं
प्रीत्यै ब्रतसंपूर्तिहेतवे ॥ १ ॥ यदैककुम्भस्तदा सर्वप्रतिमापूजनादिद्वयसहितं कलशमाचार्याय
दद्यात् । अन्येभ्यः दक्षिणावस्त्रयज्ञोपवीतयुतान् पक्षान् पूरितान् कलशान् दद्यात् । ततः आचा
र्याय सुवर्णगुलीयक कुण्डलाभूषणानि सवत्सां सोपस्करां पयस्त्रिनीं च दत्त्वा प्रार्थयेत् । सप्तष्ठयः
शुभाः श्रेष्ठाः सर्वेषां च शुभप्रदाः । सर्वपापं च मे ग्न्यु ज्ञानतोऽज्ञानतः कृतम् ॥ १ ॥ ततो ब्राह्मणान्

भोजयित्वा दीनानाथान् संतर्प्य इष्टबंधुजनैः सह भुञ्जीत ॥ इति ऋषिपंचमीव्रतोद्यापनप्रयोगः ॥
 अथ आश्विनशुक्लपंचम्यां मध्याह्नव्यापिन्यामुपांगललिताव्रतम् । तस्योद्यापनप्रयोगः (उद्या
 पनकौमुद्याम्) । प्रातःदंतधावनपूर्वकं नद्यादौ स्नात्वा शुक्लवाससी परिधाय षडपिकादिकं
 कृत्वा तिथ्यादि संकीर्त्य मया पुत्रपौत्रविद्यारोग्यसुखविजयपुष्ट्यादिकामेन स्त्रीत्वावैधव्यकामन
 योपांगललिताप्रीत्यर्थमष्टवर्षात्मकाचरितोपांगललिताव्रतोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य गणेश
 पूजनादि आचार्यवरणांतं कर्म कुर्यात् । ततःआचार्यः एकलिंगतोभद्रे ताम्रकलशोपरि सौवर्णी
 ललिताप्रतिमां प्रतिष्ठाप्य पौराणमंत्रैः श्रीसूक्तेन च पूजयेत् । तत्रादौ ध्यानम् । नीलकौशियवस
 ना हेमाभां कमलासनाम् । भक्तानां वरदां नित्यं ललितां चिंतयाम्यहम् ॥ १ ॥ पुष्पपूजांते
 उपांगललितायै० पादौ पू० भवान्यै० गुलफौ० सिद्धेश्वर्यै० जंघे० श्रियै० ऊरु० विश्वरूपिण्यै०
 कटी० देव्यै० नाभिं० वरदायै० कुक्षिं० शिवायै० हृदयं० वागीश्वर्यै० स्कंधौ० महादेव्यै० बाहू०
 प्रकृतिभद्रायै० करौ० पद्मिन्यै० कंठं० सरस्वत्यै० मुखं० पद्मकेसरवासिन्यै० नासिकां० महिषम
 शिंहै० तेजे० तत्त्वायै० कर्म्मा० भक्त्यै० कलां० विघ्नवायिन्यै० शिरः पू० सिंहवाहिन्यै० सर्वा

गं पू० । ततो धूपादिकं समर्प्य पुष्पांजल्यंते साथानष्टचत्वारिंशत्पारिभितान् दूर्वाकुरान् हस्तेना
 दाय । बहुप्ररोहासततमसृता हरिता लता । यथेयं ललिते यातस्तथा मे स्युर्मनोरथाः १ इति मंत्रेणा
 पूर्येत् । ततः प्रदक्षिणात्रयं कृत्वा साष्टांगं प्रणम्य क्षमाप्य कथाश्रवणादिना रात्रौ जागरणं
 कुर्यात् ॥ ततः प्रातार्नित्यकर्म कृत्वा पुनः देवीं संपूज्यं अष्टौ वटकान् समर्प्य । स्थंडिलेऽर्थिं प्रति
 ष्ठाप्य आज्यभागांते उपांगललितादेव्यै ॐ गौरीर्मिमायेतिमंत्रेण अष्टोत्तरशतं दूर्वाभिहोर्मं कृत्वा ।
 नमो देव्यै महादेव्यै शिवायै सततं नमः । नमः प्रकृत्यै भद्रायै नियताःप्रणताः स्म ताम् ॥ १ ॥
 इतिमंत्रेणाष्टोत्तरशतं तिलसर्पिःपंचखाद्ययुतपायसाहुतिभिश्च होमं कुर्यात् । ततः लिंगतोभद्रदेवताभ्य
 एकैकामाज्याहुतिं हुत्वा बलिदानं च कृत्वा होमशेषं समापयेत् ॥ ततः अष्टौ ब्राह्मणान् वस्त्रादिभिः
 संपूज्य तेभ्यःपकाञ्चपूरितान् दक्षिणासहितानष्टौ कलशान् दद्यात् । ततः आचार्य वस्त्रालंकारा
 दिभिःसंपूज्य सदक्षिणं विंशतिवटकसहितं वायनं दद्यात् । तत्र मंत्रः । पकाञ्चफलसंयुक्तं सघृतं
 दक्षिणान्वितम् । उपांगललिताप्रीत्यै ब्राह्मणाय ददाम्यहम् ॥ ततो देवीं विसर्जयेत् । सवाहना
 शक्तियुता वरदा पूजिता मया । मातर्मामनुगृह्याथ गम्यतां निजमंदिरम् ॥ १ ॥ एवं विसूज्य सोप

स्करं पीठं च आचार्याय दत्त्वा ब्राह्मणान् सदन्नेन भोजयित्वा आशिषो गृहीत्वा स्वयं विंशति
 वटकान् भुञ्जीत ॥ इति दाक्षिणात्यदेशाचारप्रयुक्तोपांगललिताव्रतोदापनप्रयोगः ॥ इति व्रतोदापन
 प्रकाशे पंचमीव्रतोदापनानि समाप्तानि ॥ अथ षष्ठीव्रतोदाष्टानानि ॥ तत्रादौ भाद्रशुक्लषष्ठ्यां ललिता
 व्रतोदापनम् । हेमाद्रौ भविष्ये । प्रातर्नारी नद्यां स्नात्वा शुक्लांवरा सुवेषाभरणोपेता वंशपात्रे नद्याः
 पंचपिंडाकृतिवालुकां संगृह्य गृहमागत्य पीठादौ संस्थाप्य । देशकालौ स्मृत्वा मम अखंडितसौभा
 ग्यप्राप्तिपूर्वकसौख्याभिवृद्धिद्वारा श्रीललिताप्रीत्यर्थं ललिताषष्ठीव्रतोदापनं करिष्ये । इति
 संकल्प्य ध्यानादिभिः पूजयेत् । ततः । पंकजं करवीरं च नेवालीं मालतीं तथा । नीलोत्पलं केतकं
 च संगृह्य तगरं तथा ॥ १ ॥ एकैकाष्टशतं श्राह्यमष्टाविंशतिरेव वा । अक्षताः कलिका श्राह्यास्ता
 भिर्देवीं समर्चयेत् ॥ २ ॥ एवमध्यर्च्य विधिना नैवेद्यं पुरतो न्यसेत् । सार्वं सगुडकैर्धूपैः सोहालककर
 जकैः ॥ ३ ॥ घृतपकैः कर्णवेष्ट्यर्मोदकैः । बहुप्रकारैनैवेद्यर्थाविभवसारतः ॥ ४ ॥ त्रपुसैरपिकूष्मां
 डैर्नालिकैरैः सुदाढिमैः । बीजपूरैः सतुंडीरैः कारवेलैः सचिर्भट्टैः ॥ ५ ॥ फलैस्तत्कालसंभूतैः कृत्वा
 शोभां तदग्रतः । विहृदैर्धान्यसम्भूतैर्दीपिकाभिः समंततः ॥ ६ ॥ एवं पूजां कृत्वा प्रार्थयेत् ॥ ललिते

ललिते देवि सौर्यसौभाग्यदायिनि । अनंतं देहि सौभाग्यं भगवत्यवरं परम् ॥ १ ॥ ततो रात्रौ
गीतवाद्यादिभिर्मेषोन्मेषरहितं सखीभिः सह जागरणं कृत्वा सप्तम्यां प्रातःतत्सर्वं नदीं प्रति नीत्वा
गंधपुष्पाक्षतादिभिर्देवीमध्यर्च्यं तत्सर्वं नैवेद्यादिकं विप्राय दत्त्वा गृहमागत्य अर्थं प्रतिष्ठाप्य
आज्यभागांते अष्टोन्नरशतदूर्वातिलघृतपंचखाद्ययुतपायसं च हुत्वा होमं ममापयेत् । ततो देव
पितृमनुष्यान् सुवासिनीः कन्याकाश्चालंकारादिभिः पंचदश ब्राह्मणांश्च दक्षिणावस्थादिभिः संपूर्ज्य
आचार्यायं गां च दत्त्वा बहुविधैर्भक्ष्यभोज्यैः संभोज्य 'ललिता मेऽस्तु सुप्रीता' इयुक्ता विसृज्य
स्वयं भुंजीत इति ललिताषष्ठीव्रतोद्यापनम् ॥ अथकपिलाषष्ठीव्रतम् । हेमाङ्गौ भविष्ये । भाद्र
कृष्णषष्ठ्यां कपिलाषष्ठीव्रतम् । तच्च पूर्वापरयुतायां योगविशेषेण कार्यम् (योगलक्षणं
पुराणसमुच्चये) भाद्रे मास्यसिते पक्षे भानौ चैव करे स्थिते । पाते कुजे च रोहिण्यां
सा षष्ठी कपिला स्मृता ॥ १ ॥ संयोगे च चतुर्णां च निर्दिष्टा परमेष्ठिना । वाराह
पुराणेऽपि । नभस्ये कृष्णपक्षे तु रोहिणीपातभूसुतैः । युक्ता षष्ठी पुराणज्ञैः कपिला परिकी
र्तिता ॥ १ ॥ तत्र प्रयोगः । पंचम्यामेकमन्तं कृत्वा षष्ठ्यां प्रातर्नद्यादिकं गत्वा जलपूर्णजलिं

कृत्वा । निराहारोद्य देवेश त्वद्भक्तस्त्वत्परायणः । पूजयिष्याम्यहं भक्त्या शरणं भव भास्कर ॥ १ ॥
 इत्यर्थ्य दत्त्वा देवदाहशीरकुंकुमैलामनः शिलापद्मकपत्रकयष्टिमधुगव्यानां पेषणं कृत्वा क्षीरेणा
 लोड्य तत्कल्केन स्नानं कुर्यात् । तत्र मंत्रः । आपस्त्वमसि देवेश ज्योतिषां पतिरेव च ।
 पापं नाशय मे देव मनोवाक्यायकर्मजम् ॥ १ ॥ ततः पंचगव्येन स्नात्वा पंचपल्लवैर्माजनं कृत्वा
 शुद्धमृत्तिकां गृहीत्वा स्नायादनेन मन्त्रेण ॥ मृत्तिके ब्रह्मपूतासि काश्यपेनाभिमंत्रिता । पवित्रं
 कुरु मां नित्यं सर्वपापात्समुद्धरेति ॥ १ ॥ ततः वरुणं पूजयेद् । पूजामन्त्रः । पाशाश्रहस्त वरुण
 सर्ववारीश्वर प्रभो ॥ अद्याहं प्रार्थयामि त्वां पूर्तं कुरु सुरेश्वर ॥ १ ॥ ततः स्नात्वा तिलकं
 धृत्वा भास्करं प्रणमेत् । आदित्यो भास्करो भानू रविः सूर्यो दिवाकरः । प्रभाकरो वितिमिरो देवः
 सर्वेश्वरो हरिः ॥ १ ॥ ततो गृहमागत्य तिथ्यादि संकीर्त्य मम अशेषपापक्षयपूर्वकरूपसंपदा
 रोग्यविपुलसंततिस्वर्गलोकप्राप्तिद्वारा सर्वविभासकसर्वतेजोमयश्रीसूर्यनारायणप्रीत्यर्थं कपिलाष
 श्रीब्रतोद्यापनं करिष्ये । तंदगत्वेन पुण्याहवाचनादि कृत्वा ततो वृताचार्यः स्वयं वा गोमये
 नोपलित्तायां भूमौ कुंकुमेनाष्टदलपद्मं विधाय तदुपरि सर्वतोभद्रे कलशोपरि रक्तवस्त्रेऽष्टपत्रं

सकर्णिकं पश्चं छत्वा तत्र पूर्वादिकमेण देवता आवाहयेत् । पूर्वपत्रे ॐ सर्याय नमः १ आग्नेयपत्रे
ॐ तपनाय नमः २ याम्ये सुवर्णरेतसे नमः ३ नैऋत्ये रवये नमः ४ पश्चिमे आदित्याय नमः ५
वायव्ये दिवाकराय० ६ उत्तरे प्रभाकराय० ७ ईशानपत्रे ॐ सूराय नमः ८ मध्ये ॐ तीव्ररश्मिधराय
ब्रह्मणे नमः ९ । तत्रैव । ॐ अरुणाय नमः इत्यावाह्य । तदुपरि सप्ताश्वभूषितं सौवर्णं रथं तस्या
ग्रतः सौवर्णमरुणं सारथिं च धृत्वा रक्तचंदनपुष्पैः संपूज्य । ॐ विनतातनयो देवः कर्मसाक्षी
तमोनुदः । सप्ताश्वः सप्तरज्जुञ्च अरुणो मे प्रसीदतु ॥ १ ॥ इति मन्त्रेणाऽरुणं संपूज्य रथोपरि
सौवर्णीं पलप्रमाणां तदद्दर्द्दीं कर्षमितां वा सूर्यप्रतिमां संस्थाप्य । ॐ आक्षणेन रजसा० १ इति
मन्त्रेण आवाह्य । प्रभूताय नमः १ विमलाय० २ साराय० ३ आराध्याय० परमाय० ५
इत्यासनपंचकं कल्पयेद् । ततः परितः पूर्वादिकमेण दीप्तादिशक्तीन्यसेत् ॥ ॐ दीप्तायै नमः १
सूक्ष्मायै० २ जयायै० ३ भद्रायै० ४ विभूत्यै० ५ विमलायै० ६ अमोघायै० ७ वियुतायै नमः ८
मध्ये ॐ सर्वतोमुख्यै नमः ९ ततो न्यासं कुर्यात् । ॐ भास्कराय नमः शिखायाम् १ सूर्याय०
ललाटे २ भानवे० चक्षुषोः ३ रवये नमः मुखे ४ भानवे० कंठे ५ पञ्चहस्ताय० हस्तयोः ६ तिभि

रक्षयकर्त्रै० स्तनयोः ७ जातवेदसे० नाभ्याम् ८ भानवे० कटचाम् ९ उग्रहपाय० गुह्ये १० तेजो
 रुपाय० जंघयोः ११ सर्वहृपाय० पादयोः १२ एवं न्यस्य । रक्तचंदनकरवीराक्षपुष्टैः कुंकुमादि
 भिश्च संपूज्य अंगपूजां कुर्यात् । तथथा । ॐ मार्तडाय नमः पादौ पूजयामि । भानवे नमः जंघे
 पूजयामि । आदिन्याय० जानुद्वयं० । भास्कराय० ऊरु० । तपनाय० कटी० । रवये० नाभिं० ।
 हंसाय० वक्षःस्थलं । दिवाकराय नमः शीर्ष पूजयामि । इत्यंगपूजां कृत्वा अर्द्धं दद्यात् । कर
 वीराक्षपुष्टरक्तचंदनचंपकपुष्टकुंकुमदूर्वादियुक्तं जलपूरितं ताम्रपात्रं गृहीत्वा जानुभ्यामवनीं
 गत्वादर्थं निवेदयेत् । तत्र मन्त्रः । वेदगर्भं नमस्तुर्यं देवगर्भं नमोस्तु ते । अव्यक्तमूर्तये तुर्यं
 मर्द्यं गृह्ण नमोस्तु ते ॥ १ ॥ ब्रह्ममूर्तिधरायेश चतुवक्त्रं सनातन । सृष्टिस्थितिविनाशाय गृहणार्द्यं
 नमोस्तु ते ॥ २ ॥ विष्णुरुपधरो देवः पीतवस्त्रश्चतुर्भुजः । प्रभवः सर्वलोकानामर्द्यं गृह्ण नमोस्तु
 ते ॥ ३ ॥ तं रुद्ररुपिणं वंदे भगवंतं त्रिशूलिनम् । यो दहेच्च त्रिलोकं वै अर्द्यं गृह्ण नमोस्तु ते ॥ ४ ॥
 उदयस्थं महाभूतं तेजोराशिसपुद्व । तिमिरक्षयकृद्वेव त्यर्द्यं गृह्ण नमोस्तु ते ॥ ५ ॥ अन्तपूत गुडा
 केशं नृगते व्याधिनाशन । सप्तभिश्चैव जिह्वाभिरर्द्यं गृह्ण नमोस्तु ते ॥ ६ ॥ त्वं ब्रह्मा च त्वं च

विष्णु रुद्रस्त्वं च प्रजापतिः । त्वमेव सर्वभूतात्मा अर्द्धं गृह्ण नमोस्तु ते ॥ ७ ॥ कालात्मा सर्वे
भूतात्मा वेदात्मा सर्वतोमुखः । जन्ममृत्युजराशोकसंसारभयनाशनः ॥ ८ ॥ दारिद्र्घव्यसन
ध्वंसी श्रीमान्देवो दिवाकरः । सुवर्णः रुपाटिको भानुः स्वर्णरेता दिवाकरः ॥ ९ ॥ हरिदश्वोऽशुमाली
च अर्द्धं गृह्ण नमोस्तु ते । चतुर्भिर्मूर्तिभिः संस्था त्वष्टाभिः परिगीयते ॥ १० ॥ सामध्वनि
स्तुतो यज्ञे अर्द्धं गृह्ण नमोस्तु ते ॥ इत्यर्द्धं दत्त्वा गंधपुष्पधूपदीपनैवेदतांबूलदक्षिणाभि
र्यथाशक्त्या संपूज्य प्रार्थयेत् । अथ प्रार्थना । अग्निमीळे नमस्तुर्यं नमस्ते जातवेदसे । इषेत्वैव
नमस्तुर्यमग्ने चैव नमोनमः ॥ १ ॥ शन्नोदेवी नमस्तुर्यं जगज्जन्म नमोनमः । आत्मखण्डित्वा
स्तुर्यं विश्वमूर्ते नमोनमः ॥ २ ॥ त्वं धाता त्वं च वै विष्णुस्त्वं ब्रह्मा त्वं ह्रुताशनः । मुक्तिकामय
भीप्सामि प्रार्थयामि सुरेश्वर ॥ ३ ॥ विश्वतश्वक्षुराख्यातो विश्वतश्चरणाननः । विश्वात्मा
सर्वतो देवः प्रार्थयामि सुरेश्वर ॥ ४ ॥ इति भास्करं प्रार्थ्य । ॐ संवर्चसा० इति मन्त्रेण
तोयेन मुखं विमृज्य । ॐ हर्ठन्सःशुचिषदित्यृचा सूर्यमवलोक्य । ॐ संवर्चसाप यसासं-
तनूभिरगन्महिमनसास ठुँ शिवेन । त्वष्टासुदत्रोविदधातुरायोनुमाष्टुतन्वोयद्विलिष्ठम् ॥ हर्ठन्सः

शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्गोतावेदिषदतिथिर्दुरोणसद् । नृषद्वरसद्वत्सव्योमसद्वजागोजाऽक्रित जाऽअद्रि
 जाऽक्रितंबृहव ॥ १ ॥ ततःउद्गुत्यं १ चित्रंदेवाना० २ । इति मंत्रद्वयं देवाग्रतो जपेत् ॥
 ततो दूर्वाफलपुष्पाक्षतनानाविधभक्ष्यैः फलकं कृत्वा तत्र शुभदेशे शध्यां प्रकल्प्य तत्र लवणाच
 लोपरि रौप्यमयं खड्डहस्तं वस्त्रयुगच्छन्नं पुरुषं संस्थाप्य पूजयेत् । तत्र मंत्रः । नमस्ते क्रोधरूपाय
 खड्डहस्तजिधांसवे । जिधांसकं च त्वां दृष्ट्वा दुद्रुवुः सर्वदेवताः ॥ १ ॥ त्वया व्यातं येरुपृष्ठं चंडभा
 स्करमुप्रभम् । अतस्त्वां पूजयिष्यामि अर्द्धं गृहं नमोस्तु ते ॥ २ ॥ अनेन मंत्रेण स्नानमर्द्यर्चिना
 दिकं च कुर्याद् । ततस्तां रात्रिं गीतवादित्रनिस्वनैः क्षपयित्वा । अऽयुदिते सर्वे देवं सांगं संपूज्य
 अग्निं प्रतिष्ठाप्य । आघारावाज्यभागौ च हुत्वा । प्रधानदेवसूर्याय अर्कसमिद्धिः घृताक्तयव
 तिलैश्वरुणा घृतेन च प्रतिद्रव्यमष्टोतरसंख्याकाहुतिभिः । ॐ आकृष्णेन रजसा० इति मंत्रेण
 व्याहतिभिर्वा होमं कुर्याद् । ततःसर्वतोभद्रमंडलस्थब्रह्मादिदेवताऽयो घृताहुत्या हुत्वा स्विष्टकृदादि
 होमशेषं समाप्य कपिलाधेनुदानं कुर्याद् । तवथा । कपिलां सवत्सां वस्त्रं धन्तास्वर्णं शृंगताम्रपृष्ठरौप्यखु
 रकांस्यदोहनादियुतां संपाद्य पूर्वोक्तधेनुदानविधिना आचार्यपूजनं धेनुपूजनं देवार्पितृतर्पणं च कृत्वा

प्रार्थयेत् । कपिले सर्वभूतानां पूजनीयासि रोहिणी । सर्वतीर्थमयी यस्मादतः शांतिं प्रयच्छ ऐ ॥ १ ॥
कपिले पुण्यकर्मासि निष्पादे पुण्यकर्मणि । मां समुद्धर दीनं च ददतो ह्यक्षयं कुरु ॥२॥ ब्रह्मणोत्पा-
दिता देवि अग्निकुंडात्सुसुप्रभा । नमस्ते कपिले पुण्ये सर्वदेवनमस्कृते ॥ ३ ॥ जय नित्यं महासत्त्वे
सर्वतीर्थादिमंगले । दातारं स्वजनोपेतं ब्रह्मलोकं नयाशु वै ॥ ४ ॥ इति प्रार्थ्यं पुनः आचार्यं संपूज्य-
तद्भस्ते गोभूहिरण्यवासोब्रीहिलवणतिलान् दत्त्वा प्रदक्षिणां विधाय सोपस्करं सदक्षिणं स्वर्णमयं
भानुं च दयात् । तत्र मंत्रः । दिव्यमूर्तिर्जग्ञक्षुद्रादशात्मा दिवाकरः । कपिलासहितो देवो मम मुक्तिं
प्रयच्छतु ॥ १ ॥ भास्करः प्रतिगृह्णाति भास्करो वै ददातिच । भास्करस्तारकोभास्यां तेन वै भास्करो
मम ॥ २ ॥ तस्मात्त्वं कपिले पुण्या सर्वलोकस्य पाविनी । प्रदत्ता सह सर्वेण मम मुक्तिप्रदा भव
॥ ३ ॥ ततो ब्राह्मणान् पायसेन गुडेन च भोजयित्वा तेऽयो दक्षिणां दत्त्वा आशिषो गृहीत्वा सुह-
युक्तो भुजीत । आरोग्यरूपसौभाग्यसर्वदुःखविवर्जितः । अंते गोलोकमासाद्य चिरायुःसुखभाग्भ-
वेत् ॥ ४ ॥ इति कपिलाषष्ठीब्रतोथापनप्रयोगः ॥ अथ कार्तिके स्कंदषष्ठीव्रतं (भविष्ये)
षष्ठ्यां फलाशनो राजन्विशेषात्यकार्तिके नृप । राज्यच्युतो विशेषेण स्वं राज्यं लभतेऽचिरात् ॥ १ ॥

षष्ठीतिथिर्महाराज सर्वदा सर्वकामदा । उपोष्या सा प्रयत्नेन सर्वकालं जयार्थिना ॥ २ ॥ कातिके
 यस्य दयिता एषा षष्ठी महातिथिः । देवसेनाधिपत्यं हि प्राप्तमस्यां महात्मनः ॥ ३ ॥ अस्यां हि
 श्रीसमायुक्तो यस्मात्स्कंदोऽभवत्पुरा । तस्मात्षष्ठ्यां न भुजीत प्राप्तुयाद्वार्गवीं सदा ॥ ४ ॥ तत्र प्रयोगः ।
 यस्यांकस्थांचित् षष्ठ्यां प्रातः स्नात्वा नित्यकर्म कृत्वा देशकालौ संकीर्त्य ॥ यम सत्कुलादिजन्म
 प्राप्तिपूर्वकमैहिकविद्यालक्ष्मीसुखाद्यभिवृद्धिद्वारा श्रीस्कंदप्रीत्यर्थं स्कंदषष्ठीब्रतं करिष्ये । इति संक
 ल्प्य । गणेशादिपूजां कुर्यात् । ततः सुवर्णादिना स्कंदमूर्तिं कृत्वा पीठे संस्थाप्य षोडशोपचारैः
 संपूज्य । ताम्रपात्रे दधिघृतपुष्पाक्षतचंदनयुतजलेन अर्घ्यं दद्यात् । तत्र यंत्रः । सप्तर्षिदारज स्कंद
 सेनाधिप महाबल । रुद्रोमाग्निज षड्क्र गंगागर्भं नमोस्तु ते ॥ १ ॥ प्रीयतां देवसेनानीः संपा
 दयतु हृष्टतम् ॥ एवमर्घ्यं दत्त्वा विप्राय आमान्नं दक्षिणां च दद्यात् । ततो रात्रौ भूमिभाजनं कृत्वा
 तैलपकविवर्जितं भोजनं कुर्यात् । एवं शुक्लायां कृष्णायां च षष्ठ्यां कार्यम् । सर्वाभीष्टसिद्धिः ।
 इति स्कंदषष्ठी ब्रतम् ॥ भाद्रपदे वा मार्गशीलर्षशुक्ले चंपाषष्ठीब्रतम् (स्कंदपुराणे) । षष्ठी भाद्रपदे
 शुक्ला वैधृत्या च समन्विता । विशाखाभौमयोगेन सा चंपा इति विश्रुता ॥ १ ॥ देवासुरमनुष्याणां

दुर्लभा षष्ठिहायनैः (तत्रैव) मार्गे भाद्रपदे शुल्के षष्ठी वैधृतिसंयुता । रविवारेण संयुक्ता सा चंपा
इति कोर्तिता ॥ पञ्चम्यां नियमं कुर्यादाचार्यवचनाद्वृत्ती । षष्ठ्यां स्नानं प्रकुर्वति संतर्प्य पितृदेवताः ॥
अस्येत्य स्वगृहं मौनी सूर्यं मनसि चिंतयेत् । स्थाषयेदब्रणं कुंभं मृत्पात्रं च तथोपरि ॥ तस्यो
परि न्यसेत्सूर्यं पलैकेन विनिर्मितम् । सौवर्णं भक्तिसंयुक्तं रथं सारथिना युतम् ॥ तर्षचयेजगन्नाथं
गृहीत्वाज्ञां गुरो स्वयम् । षडक्षरेण मंत्रेण गंधपुष्पाक्षतादिभिः ॥ (ॐ नमः सूर्यायेति मंत्रः) संपूज्य
विधिवदेवं फलपुष्पादिकं च यत् । सूर्यायावेदयेत्सर्वं सूर्यो वे प्रीयतामिति ॥ ततः प्रभाते विष्ण्ले
गत्वा गुरुगृहं ब्रती । सर्वोपकरणैः सूर्यमाचार्यायि निवेदयेत् ॥ धान्यं पुष्पं फलं वस्त्रं रत्नधेन्वादिकं
च यत् । गवां कोटिसहस्रं तु कुरुक्षेत्रेर्कर्पर्वणि ॥ चंपादानस्य रजेंद्र कलां नार्हति षोडशीम् । सर्वं
तीर्थप्रदानानि तथान्यान्यपि षोडश ॥ चंपया तु लितानीहं चैपेका त्वतिरिच्यते (इयं योगविशेषेण पूर्वा
योगाभावे पराग्राह्या (इति गौडपंडितश्रीचतुर्थीलालविरचिते ब्रतोद्यापनप्रकाशे षष्ठीब्रतोद्यापनानि ॥
अथ सप्तमीब्रतोद्यापनानि ॥ तत्र तावद्वैशाखशुक्लसप्तम्यां गंगोत्पन्निस्तत्पूजा च (पृथिवीचन्द्रोदये बाह्ये)
वैशाखशुक्लसप्तम्यां जहुना जाहवी पुरा । क्रोधात्पीता पुनस्त्यक्ता कर्णरंधातु दक्षिणात् ॥ तां तत्र

पूजयेद्वीं गंगां गगनमेखलाम् । (अन्यत्रोक्तम्) देयं कुंभसहस्रं तु गंगाया व्रतके शुभे । तारणं पारणं
 चैव तद्वतं सार्वकामिकम् ॥ वैशाखशुक्लपक्षे तु सप्तम्यां पूजयेद्वरिम् । गंगायां विधिवत्सात्वा भोजये
 द्वात्प्राणान् दश ॥ पूजयेत्सूक्ष्मवस्त्रैश्च पुष्पस्त्रक्चंदनैः शुभैः । पूजकःसर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥
 (इयं च शिष्टाचारान्मध्याह्नव्यापिनी ग्राह्या) इति गंगासप्तमीव्रतम् ॥ अथ शुक्लादिश्रावणकृष्णस
 सप्तम्यां मध्याह्नव्यापिन्यां शीतलाव्रतम् ॥ प्रातःस्नात्वा देशकालौ संकीर्त्य । मम इह जन्मनि
 जन्मांतरे च अवैधव्यप्राप्तये अस्वंडितसौभाग्यभर्तृसंयोगपुत्रपौत्रसौख्यधनधान्यप्राप्तये च शीतलाव्रतं
 करिष्ये । तदंगत्वेन यथामिलितोपचारैः शीतलापूजनं करिष्ये । इति संकल्प्य । अष्टदलयुते पीठे
 अव्रणं कलशं यथाविधिना संस्थाप्य तदुपरि सौवर्णीं शीतलप्रतिमां स्थापयेत् । अथ ध्यानम् ।
 वंदेहं शीतलां देवीं रासभस्थां दिग्ंबराम् । मार्जनीकलशोपेतां शूपलिंकृतमस्तकाम् ॥ इति ध्यात्वा ।
 ऊँ शीतलायै नमः । इत्यावाहनादिषोडशोपचारैः संपूज्य । शीतले पंचपक्षान्नं दध्योदनयुतं शुभम् ।
 नैवेद्यं गृह्यतां देवि घृतमिश्रं च सुंदरि ॥ १ ॥ इति शीतलपंचपक्षान्नं निवेद्य । शीतले दह मे पापं
 पुत्रपौत्रसुखप्रदे । धनधान्यप्रदे देवि पूजां गृह्ण नमोस्तु ते ॥ १ ॥ इति पूजां निवेद्य अर्घ्यं दद्यात् ।

तत्र मंत्रः । शीरले शीतलाकारे अवैधव्यसुतप्रदे ॥ आवणस्याऽसिते पक्षे अर्द्धे गृह्ण नमोस्तु
ते ॥ १ ॥ ततः सप्तसुवासिनीः पूजयित्वा कथां श्रुत्वा ताभिः सह भुंजीत । इति शीतलासप्तमी
ब्रतम् ॥ अथ भाद्रपदशुक्लसप्तम्यां मुक्ताभरणब्रतम् । (हेमाङ्गौ भविष्ये) सा (भव्याह्नव्यापिनी
आत्मा तद्वाप्तावद्यामौ वा परा) तत्र प्रयोगः । देशकालौ संकीर्त्य । यम इहजन्मनि जन्मांतरे च
अखंडितसंवतिपुत्रपौत्रप्रवृद्धये श्रीभगवानीशंकरप्रीत्यर्थं मुक्ताभरणसप्तमीवते उमामहेश्वरपूजनं
करिष्ये । इति संकल्प्य शिवाये दोरकं विन्यस्य षोडशोपचारैः शिवं पूजयेत् । अथ प्रार्थना ।
महादेव महाराज प्रीत्या पापं प्रणाशय । अस्माकं कुर्वतां पूजा सात्रु वाऽसाधुयोजिवाम् ॥ १ ॥
ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि भवतो विहिता च या । संपूर्णयतु तां पूजां विश्वेशो विमलो भवान् ॥ २ ॥
(दोरकग्रहणमंत्रः) देवदेव जमन्नाथ सर्वसौभाग्यदायक । गृह्णीयां दोररूपं त्वां पुत्रपौत्रप्रवर्द्धनम् ॥
(दोरकबंधनमंत्रः) सप्तसामोपगीतं त्वां धारयामि जगदूगुरो । सूत्रंथिस्थितं नित्यं धारयामि स्थिरो
भव ॥ (अथजीर्णदोरकोचारणमंत्रः) हर पापानि सर्वाणि तुष्टिं कुरु दयानिधे । प्रसन्नः सन्तुमाकांत
दीर्घायुःपुत्रदो भव ॥ (अथ वायनम्) मंडकान्वेष्टकान्वाथ सवृतान्दक्षिणायुतान् । एकादशशतं

कृत्वा ब्राह्मणाय कुरुं बिने ॥ वेदशास्त्र प्रवीणाय दद्यात्सोमस्य तुष्टये ॥ १ ॥ अँ शंकरः प्रतिगृह्णति
 शंकरो वै ददाति च । शंकरस्तारकोभाष्यां शंकराय नमोनमः ॥ १ ॥ इति वायनं दद्यात् । तदेव
 द्रव्यं स्वयं भुजीत एवं प्रतिवासं शुक्लसप्तम्यां कार्यम् । वर्णते है मी वा राजतीं मुद्रिकां ताम्रपा
 त्रोपरि संस्थाप्य ब्राह्मणेभ्यो दद्यात् । आचार्याय विशेषेण सुवर्णांगुलीयकं पुष्पकुमतांबूलांजनसूत्रं
 युतं सदक्षिणं गां च दद्यात् । ततो ब्राह्मणान् भोजयित्वा स्वयं भुजीत । एवंया पूजनं कुर्याच्छि
 वस्य सुखदस्य । संतानवृद्धिं लब्ध्वा तु शिवलोके महीयते ॥ १ ॥ इति मुक्ताभरणसप्तमीव्रतोद्या
 पनम् ॥ अथ माघशुक्लसप्तम्यां रथसप्तमीव्रतम् ॥ तत्र अरुणोदये स्नानमाहात्म्यम् । (स्मृतिसेव्ये)
 सूर्यग्रहणतुल्या सा शुक्ला माघस्य सप्तमी । अरुणोदयवेलायां स्नानं तत्र महाफलम् । पावे पासि
 सिते पक्षे सप्तमी कोटिपुण्यदा । कुर्यात्स्नानार्धदानाभ्यामायुरारोग्यसंपदः । (तत्र स्नानविधिः
 भविष्ये) कृत्वा षष्ठ्यामेकमक्तं सप्तम्यां निश्चलं जलम् । रात्र्यंते चालयेथास्त्वं दत्त्वा शिरसि दीप
 कम् । (तथा जलं प्रक्रम्य) न केन चालयते यावत्तावत्स्नानं समाचरेत् । सौवर्णे राजते ताम्रे
 भक्त्यालाबुमयेऽथवा । तैलेन वर्तिर्दातव्या महारजनरंजिता (महारजनं कौसुंभम्) समाहितयना

भूत्वा इत्वा शिरसि दीपकम् । भास्करं हृदये ध्वात्वा इमं मंत्रमुदीरयेत् ॥ नमस्ते रुद्ररूपाय रसानां पतये नमः । वरुणाय नमस्तेस्तु हरिदश्व नमोऽस्तु ते ॥ जले परिहरेद्वीपं ध्यात्वा संतर्प्य देवताः इति । लोकार्के रथसम्यां स्नात्वा गंगादिसंगमे । सप्तजन्मकृतैःपापैर्मुक्तो भवति तत्क्षणात् ॥ षष्ठीसप्तमीसंयोगे वारश्वेदंशुमालिनः । योगोदं पद्मको नाम सहस्रार्कश्चैःसमः (एतच्च स्नानं संकल्पं कृत्वा कार्यम्) तत इक्षुदंडेन जलं चालयित्वा सप्तार्कपत्राणि सप्त बद्रीपत्राणि शिरसि निधाय स्नायात् ॥ (तत्र मंत्रः) यद्यज्जन्मकृतं पापं मया सप्तसु जन्मसु । तन्ये रोगं च शोकं च माकरी हंतु सप्तमी ॥ १ ॥ स्नानानंतरमर्थं च दातव्यम् । तत्र अन्त्रः । सप्तसप्तिवह प्रीत सप्तलोकप्रदीपन । सप्तम्या सहितो देव गृहणार्थं दिवाकर ॥ १ ॥ जननी सर्वभूतानां सप्तमी सप्तसप्तिके । सप्तव्याहतिके देवि नमस्ते सूर्यमंडले ॥ १ ॥ स्नानविधिः ॥ अथ व्रतविधानम् (हेमाद्रौ भविष्ये) षष्ठ्यां प्रातः शुक्लतिलैः नद्यादौ स्नात्वा नित्यकर्म कृत्वा सूर्या लयं गत्वा सूर्यं गंधपुष्पाक्षतैः संपूज्य प्रणम्य स्वगृहमागत्य अतिरिं संभोज्य तद्विने तैलवर्जित मन्नं स्वयम श्रीयात् ॥ ततो रात्रौ विप्रं समाहूय संपूज्य नियमं कुर्यात् । सप्तम्यां तु निराहारो

भूत्वा भोगविवर्जित । भोक्ष्येष्टम्यां जगन्नाथ निर्विघ्नं तत्र मे कुरु ॥ १ ॥ इत्युच्चार्य जलं जले
 निक्षिपेत् । ततो विश्रं विसृज्य भूमावेव स्वपेत् । ततःसप्तम्यां प्रातः अरुणोदयवेलायां पूर्वोक्त
 स्नानविधिना हरिद्रामलकचूर्णमृत्तिलैश्च सह स्नात्वा सन्ध्यादिनित्यावश्यकं कृत्वा । ॐ विभ्राङ्ग
 बृहत् ० इत्यादिसूर्यसूक्तं जपेत् । ततो गोमयोपलिप्तायां शुद्धभूमौ नदीतीरे वा गृहांगणे अश्वत्थ
 मूले वा तुलसीमूले गोगृहे वा वस्त्रादिना मंडपं कृत्वा तन्मध्ये वेदिकोपरि कुंकुमादिना अष्टदलं
 कृत्वा तत्र एकचकं हयान्वितं सौवर्णं वा राजतं संस्थाप्य तत्र सौवर्णी श्रीसूर्यप्रतिमां स्थाप
 यित्वा पूजयेत् । तत्रादौ ध्यानम् । द्विभुजं शंखचक्राढयं पद्मासनसप्तन्वितम् । मुहूर्तसमये
 सम्याध्येयं नारायणं शुभम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा पुरुषसूक्तेन (श्रीशूद्राणां नाममन्त्रैश्च) रक्त
 गंधाक्षतरक्तपुष्पगुगुलागुरुधूपपरमान्नैवेद्यादिभिः षोडशोपचारैः संपूज्य । तदथे रजनीचूर्णेन
 कुंकुमेन वाष्टदलं विरच्य तत्र पूर्वादिक्रमेण । ॐ रवये नमः १ आदित्याय २ समित्रे ३
 मित्राय ४ खगपतये ५ सूर्याय ६ भास्कराय ७ दिवाकराय ८ । मध्ये मित्राय नमः ९
 नारायणाय नमः १० इति संपूज्य प्रार्थयेत् । तत्र यन्त्राः । भानो दिवाकरा दित्य भार्तुड जगतां

पते । अपांनिधे जगद्रक्ष भूतभावन भास्कर ॥ १ ॥ प्राणतार्तिहराचित्य विश्वचितामणे विभो ।
 विष्णो हंसादिभूतेश आदिमध्यांतकारक ॥ २ ॥ भक्तिहीनं क्रियाहीनं मन्त्रहीनं जगत्पते ।
 प्रसादात्तव संपूर्णमर्चनं यदिहास्तु मे ॥ ३ ॥ एवं स्तुत्वा स्वमनोपिलषितं प्रार्थयेत् (ददाति
 प्रार्थितं भानुर्भक्त्या संतोषितो नरैः) ततो रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रातः स्नात्वा विश्रान्भूषणाच्छादना
 दिभिः संतोष्य यथोपस्करसंयुतं रथं रक्तवस्त्रं धेनुं च आचार्याय दद्यात् । ततो ब्राह्मणान्संभोज्य
 इष्टजनैः सह स्वयं भुजीत । एवंविधं रथवरं वरवाजियुक्तं हैमं च हैमशतदीधितिना समेतम् ।
 दद्याच्च माघसितमप्तमीवासरे यः सोसंगचक्रगतिरेव यहीं भुनक्ति ॥ १ ॥ इति रथसप्तमी
 व्रतविधानम् ॥ अस्यादेव सप्तम्याम् अचलासप्तमीव्रतं पुत्रसप्तमीव्रतं च कुर्यात् । तद्विधानं तु व्रतराजे
 इष्टव्यम् । इति श्रीगौडपंडितश्रीचतुर्थीलालविरचिते व्रतोद्यापनप्रकाशे सप्तमीव्रतोद्यापनानि ॥ ॥
 अथाऽष्टमीव्रतोद्यापनानि लिख्यन्ते ॥ तत्र तावत् बुधाष्टमीव्रतोद्यापनम् । सा च परयुता
 ग्राह्या । उद्यापनं तु बुधयुक्तायां शुक्लाष्टम्यां कार्यम् । (व्रतराजे) चैत्रमासि च सन्ध्यायां
 प्रसुते च जनार्दने । बुधाष्टमी न कर्तव्या हंति पुण्यं पुरा कृतम् ॥ ॥ अथ बुधाष्टमीव्रतो

यापनप्रयोगः ॥ उद्यापनं तु आदौ मध्ये वा अंत्ये कार्यम् ॥ तत्र सप्तम्यां सकल्पपूर्वकं
 दंतधावनादि कृत्वा दशविप्रान्निमंत्र्य अष्टम्यां प्रातः गंगादितीर्थे स्नात्वा कृतनित्यक्रियः
 गृहमध्ये शुचौ देशे स्वासने प्राङ्मुख उपविश्य आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य मम
 इहजन्मनि जन्मांतरे च बाल्याद्यारभ्य कर्मणा मनसा जानताऽजानता वा स्वर्णाद्यपहर
 दोषपरिहारपूर्वकपूत्रपौत्रादिसकलमनोरथप्राप्त्यर्थं श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं मयाचरितबुधाष्टमीव्रतोद्यापनं
 कारिष्ये । इति संकल्प्य । तदंगत्वेन गणेशपूजनपुण्याहवाचनाद्याचार्यवरणांतं कर्म कुर्यात् । ततः
 आचार्यो रंगवल्ल्यादियुते देशे सर्वतोभद्रं विलिख्य तन्मध्ये पंचवर्णेरष्टदलं कृत्वा मध्ये कर्णिकायां
 पंचप्रस्थधान्योपरि पंचकलशान्मध्ये पूर्वादिदिक्षु च कलशस्थापनविधिना संस्थाप्य गंगाजले
 नापूर्य वक्षादिभिरलंकृत्य पंचपल्लवपंचरत्नसर्वैषधीसुवर्णदीन् तत्तन्मन्त्रेण क्षिपेत् ॥ अशक्तश्वेतदा
 एकं ताम्रकलशं संस्थापयेत् । ततः कलशे पूर्णपात्रोपरि पट्टवस्त्रं प्रसार्य तत्र पंचवर्णः कुमुमेन वा
 अष्टदलं पद्मं कृत्वा तन्मध्ये ॐ उद्दृतुध्यस्वाग्नेप्रतिजागृहित्वमिष्टापूर्तेसर्ठन्सृजेथामयं च । अस्मिन्तसध
 स्थेऽअध्युत्तरस्मिन्विश्वेदेवायजमानश्वसीदत ॥ १ ॥ इति मन्त्रेण कर्षमात्रसुवर्णरचितां बुधप्रतिमां

बाणाकारां संस्थाप्य । तदक्षिणे अधिदैवतं विष्णुम् ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदम् । समूढम्
स्यपाठ्यमुरेस्वाहा ॥ १ ॥ इति मंत्रेण स्थापयेत् । वामे प्रत्यधिदैवतं नारायणम् ॐ सहस्रशीष्ठिपुरुषः
सहस्राक्षः सहस्राद् । सभूमिर्त्तसर्वतस्पृत्वात्यतिष्ठदशांगुलम् ॥ २ ॥ इति मंत्रेण स्थापयेत् ।
ततःकमलदलेषु पूर्वादिकमेण रविं० १ चन्द्रः० २ मङ्गलं० ३ गुरुं० ४ शुक्रं० ५ शनिं० ६ राहुं० ७
केतुं८ च स्थापयेत् । दलाग्रेषु पूर्वादिकमेण । अनंतं० १ वामनं० २ विष्णुं० ३ शौरि० ४ सत्यं० ५
जनार्दनं० ६ हंसं० ७ नारायणं८ च स्थापयेत् । ततस्तद्वाह्ये भूपुरे पूर्वादिदिक्षु । इंद्रं० १
अग्निं० २ यमं० ३ निर्क्षिर्तिं० ४ वरुणं० ५ वायुं० ६ कुबेरं० ७ ईशानं० ८ ईशानपूर्वयोर्मध्ये
ब्रह्माणं० ९ निर्क्षिर्तिपश्चिमयोर्मध्ये अनंतं० १० च संस्थाप्य । दक्षिणे यमं० चित्रगुप्तं० १२ यामलां
च स्थापयेत् । एवं संस्थाप्य । पंचामृतपीतवस्त्रपीतगंधपुष्पाक्षतादिभिरुपचारैः पुरुषसूक्तेन
तत्त्वाममंत्रेण वा पूजयेत् । ततो मंडलपरितः अष्टाष्टलद्वुक्यज्ञोपवीतफलदक्षिणायुतानष्टौ कल
शान् संस्थाप्य गंधादिभिः संपूजयेत् । ततःपुष्पपूजांते अंगपूजा कार्या । बुधाय नमःपादौ पूजयामि
१ सोमपुत्राय० जानुनी० २ तारकाय० कटी० ३ राजपुत्राय० उदरं० ४ इलाप्रियाय० हृदयं०

५ कुमाराय० वक्षः० ६ पुरुरवसः पित्रे० बाहू० ७ सोमसुताय० अंसौ० ८ पीतवर्णाय० मुखं० ९
 ज्ञानाय० नेत्रे० १० बुधाय० मूर्छनिं० ११ इत्यंगपूजा । ततोऽर्घ्यदानम् । सौवर्णादिपत्रे पीतगंधा
 क्षतपुष्पयुतं जलमादाय जानुभ्यामवनीं गत्वा । उर्वश्याश्च गुरुर्यस्तु यः पुरुरवसः पिता । यो
 ग्रहाणामधिपतिर्बुधो नः संप्रसीदतु ॥ १ ॥ इत्यर्घ्यं दद्यात् । ततो रात्रौ कथाश्रवणादिना
 जागरं कृत्वा प्रातः स्नात्वा पुनः पूर्वोक्तप्रकारेण पूजयेत् ॥ ततो मण्डलात्पञ्चिमे चतुरसं
 स्थंडिलं कृत्वा तत्र स्वशाखोक्तविधिना अग्निं प्रतिष्ठाप्य (अहमस्यपक्षे ग्रहान्संस्थाप्य पूजयेत् ।
 केचित्पृथग्ग्रहणं नेच्छंति तेषां मंडलांतः पतित्वात्) ततः कुशकण्ठिकां कृत्वा आघाराज्यभागांते ।
 अपामार्गसमियवब्रीहितिलगोधूमघृतद्रव्यैरष्टोन्नरशतम् । ॐ उद्बुध्यस्वाग्नेप्रतिजागृहित्वमिष्टापूर्तेसर्त्तुः
 सृजेथामयंच । अस्मिन्त्सधस्थेऽध्युक्तरस्मिन्वश्वेदेवायजमानश्वसीदत ॥ १ ॥ इति मंत्रेण
 जुहुयात् । ततः ॐ इदमिष्टापूर्विंचकमेत्रेधानिदधेपदम् । समूढमस्यपा७ुरेस्वाहा । इदं विष्णवे
 २८ ॐ सहस्रशीर्षापुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् । सभूमिर्त्तंसर्वतस्पृत्वात्पतिष्ठदशांगुलम् स्वाहा । इदं
 नारायणाय २८ इति मंत्राभ्यां होमं कृत्वा आवरणदेवताभ्यश्वैकैक्या आज्याहुत्या (अहमस्यपक्षे)

तूर्यादिग्रहेऽयोधिदेवादिभ्यश्च तत्त्वमन्त्रेण अष्टाष्टसंख्यया जुहुयात् । ततः सर्वतोभद्रमंडलदेवताभ्यश्च
एकैक्या वृत्वाहुत्या होमं संपाद्य स्विष्टकृदादिप्रायश्चित्तं हुत्वा बलिदानं पूर्णाहुर्ति च संपाद्य आचा
र्यादीन् संपूजयेत् । आचार्यादयो यजमानमभिषिञ्चेयुः । ततो यजमानः प्रतिमाकलशवस्त्रादीनि
गोदानं दक्षिणादानं च आचार्याय दत्त्वा अन्येऽयो ब्राह्मणादिभ्यश्च पूर्वस्थापितान् कलशान् सदक्षिणा
कान् दत्त्वा ब्राह्मणान्भोजयित्वा तदाशिषो गृहीत्वा स्वयं भुंजीत । यथाष्टमीं बुधयुतां समवाप्य
भक्त्या संपूजयेच्छशिसुतं करकोपरिस्थम् ॥ पक्वान्नपात्रसहितं सहिरण्यवस्थं पश्यत्यसो यमपुरी न
कदाचिदेव ॥ १ ॥ इति भविष्योन्नरपुराणोक्तबुधाष्टमीवतोयापनप्रयोगः समाप्तः ॥ ॥ अथ शुक्रादि
श्रावणकृष्णाष्टम्यां दशाफलब्रतं तदुयापनं च लिख्यते ॥ अष्टम्यां कृष्णजन्मसमये स्नात्वा । देश
कालौ संकीर्त्य मम इहजन्मनि जन्मांतरे च कृतसमस्तपापक्षयार्थं दुःखशोकदारिद्यादिनाशपूर्वक
सकलसुखसौभाग्यादिप्राप्तिद्वारा श्रीकृष्णप्रीत्यर्थं दशवर्षात्मकं दशाहं दशाफलब्रतं करिष्ये । इति
संकल्प्य । पीठादौ श्रीकृष्णं संपूज्य दश तुलसीदलानि । ॐ कृष्णाय नमः १ विष्णवे नमः २ अनंताय
नमः ३ गोविंदाय नमः ४ गरुडध्वजाय नमः ५ दामोदराय नमः ६ द्वषीकेशाय नमः ७ पद्मनाभाय

नमः ८ हरये नमः ९ प्रभवे नमः १० इति दशनामभिः समर्पयेत् ॥ ततः ॐ नारायणाय देवाय गोकुला
 गारवासिने । दिव्यायदिव्यरूपाय बालकृष्णाय ते नमः । इति मंत्रेण संपूज्य तदग्रे दशगुणं दशथंथियुतं
 सत्रं न्यस्य गंधादिभिः संपूज्य प्रदक्षिणाचतुष्टयं कृत्वा साषांगं प्रणमेत् । ततस्तत्पुरतो दश पन्नानि
 पिष्ठेन कृत्वा तत्सूत्रं कंठे हस्ते वा बध्नीयात् । तत्र मंत्रः । संसारार्णवमयानां नराणां पापकर्मणाम् ।
 इहामुत्रफलाभिं वै कुरुष्व पुरुषोत्तम ॥ १ ॥ एवं दशदिनं व्रतं कृत्वा दशमेऽहनि पूजनं कृत्वा प्रस्थ
 (सेर) मित गोधूमचूर्णेन शर्कराघृतयुतेन त्रिंशन्मोदकान्कृत्वा दश देवाय । दश आत्मने
 च निवेदयेत् । ततो दशमोदकदशविधफलदक्षिणायुतं वायनं विप्राय दद्यात् । तत्र मंत्रः । त्रिलोकीनाथ
 देवेश सर्वभूतदया निधे । दानेनानेन देवेश यथोक्तफलदो भव ॥ २ ॥ इति दत्त्वा प्रार्थयेत् । देवदेव
 जगन्नाथ वाञ्छितार्थफलप्रद । व्रतेनानेन सुप्रीतो रक्ष त्वं भवसागरात् ॥ इति प्रार्थ्य ततो भोजनं कुर्यात्
 (दशफलनामानि—नारिकेलं च दाढिंबं नारिंगं कदलीफलम् । पूरीफलं मातुलुंगं जंबीर खर्जुरीय
 कम् । ककोटकीबदामादि दशाफलमिति स्मृतम् १० ।) एवं दशवर्षपर्यंतं व्रतं कृत्वा अंत्ये उधापनं
 कार्यम् ॥ अथ उधापनप्रयोगः ॥ देशकालौ संकीर्त्य मम दुःखशोकदारिश्चादिनाशपूर्वकसकलमुख

सोभाग्यपुत्रपौत्रादिप्राप्तिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं पूर्वाचरितदशवर्षात्मकदशाफलब्रतोयापनं करि
ष्ये । इति संकल्प्य पूर्ववद्गणेशपूजनादि आचार्यवरणांतं कर्म कुर्याद् । ततो वृताचार्यः सर्वतोभद्रस्थ
ताम्रकलशोपरि सुवर्णमयीं श्रीकृष्णप्रतिमां संस्थाप्य पूर्वोक्तप्रकारेण सुवर्णमयतुलसीदलेन च पुरु
षसूक्तेन षोडशोपचारैः संपूज्य रात्रौ कथाश्रवणादिना जागरणं कुर्याद् । ततः प्रातः स्नात्वा पुनः
श्रीकृष्णं संपूज्य स्वसूक्तोक्तविधिना अग्निं प्रतिष्ठाप्य कुशकंडिकां रूत्वा प्रधानदेवकृष्णाय नामं
त्रेण वैदिकेन वा अश्वत्थसमिच्चरुतिलघृतादिङ्घैरष्टोत्तरशतसंख्यया हुत्वा सर्वतोभद्रमंडलदेवता
भ्यञ्च एकैकयाऽऽज्याहुत्या जुहुयात् । एवं होमं समाप्य पूर्वोक्तप्रकारेण वायनं दत्त्वा सोपस्करं
पीठं गां च आचार्याय दद्यात् । ततो ब्राह्मणान्संभोज्य दक्षिणाभिः संतोष्य आशिषो गृहीत्वा भुंजीत ।
या भक्त्या कुरुते नारी ब्रतानामुक्तम् ब्रतम् । सर्वान्कामानवामोति विष्णुलोके महीयते ॥ १ ॥
इति भविष्योत्तरोक्तदशाफलब्रतोयापनं समाप्तम् ॥ ॥ अथ भाद्रपदकृष्णाष्टम्यां जन्माष्टमीब्रतम् ॥
तत्त्वार्थरात्रव्यापिन्यां कार्यम् । तत्र प्रयोगः । पूर्वदिने दंतधावनपूर्वकं कृतैकभक्तो ब्रतदिने कृतनित्य
क्रियो देवताः प्रार्थयेत् । सर्वः सोमो यमः कालः संध्ये भूतान्यहः क्षपा । पवनो दिक्पतिर्मूर्मिरा

काशं स्वेच्छापराः ॥ ब्रह्मेशानं समाख्याय कल्पतामिह सन्निधिष्ठ ॥ इत्युक्त्वा सफल पुष्पाक्षतजल
 पूर्णताप्रपात्रमादाय । देशकालौ संकीर्त्ये एव इह जन्मनि जन्मांतरे च समस्तपापक्षयपूर्वकधर्मा
 र्थकाममोक्षफलप्राप्तिद्वारा श्रीकृष्णचंद्रप्रीतये कृष्णजन्माष्टमीवतं करिष्ये । इति संकल्प्य । वासु
 देवं समुद्दिश्व सर्वपापप्रशांतये । उपवासं करिष्यामि कृष्णाष्टम्यां नभस्यहम् ॥ १ ॥ अथ कृष्णा
 ष्टमीं देवीं नभश्चंद्रं सरोहिणीम् । अर्चयित्वोपवासेन भोक्षयेहमपरेऽहनि ॥ २ ॥ एनसो मोक्षकामो
 स्मि यद्गोविंदवियोजनम् । तन्मे मुच्चतु मां त्राहि पतिं शोकसागरे ॥ ३ ॥ आजन्ममरणं यावद्य
 न्मया दुष्कृतं कृतम् । तत्प्रणाशय गोविंद प्रसीद पुरुषोत्तम ॥ ४ ॥ इत्युक्त्वा पात्रस्थं जलं निक्षि
 पेत् । ततः कदलीस्तंभवासोभिराप्नुव्युतसजलपूर्णकलशैर्दीपैः पुष्पमालाभिर्युतमगरुधूपित
 मयिखड्डकृष्णच्छागर क्षमणिद्वारन्यस्तमुसलादियुतं मंगलोपेतं षष्ठ्या दैव्याधिष्ठितं देवक्या:
 सूतिकागृहं विधाय तस्य समंतात् भित्तिषु कुसुमांजलीन् देवगंधर्वादीन् खड्डचर्षधरं वसुदेवं देवकी
 नंदयशोदागर्गगोपीगोपान् कंसनियुक्तान् गोधेनुकुंजरान् यनुनां तन्मध्ये कालियमन्यत्र
 तत्कालीनं गोकुलचरितं यथासंभवं लिखित्वा सूतिकागृहमध्ये प्रच्छादनपटावृतं मंचकं स्थाप

यित्वा मध्याहे नद्यादौ भस्मादिभिरष्टौ स्नानानि कृत्वा शरीरशुद्धिं संपाद्य अर्द्धरत्रे श्रीकृष्णं
सपरिवारं पूजयेत् ॥ अथ उद्यापनप्रयोगः ॥ तत्रादावाचम्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य
मम अखिलपापक्षयपूर्वकधर्मार्थकाममोक्षचतुर्विधपुरुषार्थसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थमाचारि
तकृष्णजन्माष्टमीवतोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य । तदंगतया गणेशपूजनपुण्याहवाचनाद्या
चार्यवरणांतं कर्म पूर्ववत्कुर्यात् ॥ तत आचार्यः । गोमयादिलिपिशुद्धदेशे पंचवर्णवस्त्रपुण्यमाला
फलादिशोभिते मण्डपे वेदां सर्वतोभद्रमंडले ब्रह्मादीन् संपूज्य तत्र मध्ये ताम्रकलशं संस्थाप्य तदु
परि पूर्णपात्रं निधाय तत्र रौप्यमये पर्यके सौवर्णी देवकीं तदुत्संगे बालकं स्तनपायिनं सौवर्णं
श्रीकृष्णं च ॐ इदंविष्णुर्विचक्रमे त्रेधानिदधेपदम् । समूढमस्यपाठंसुरेस्वाहा ॥ १ ॥
इति मन्त्रेण स्थापयेत् । अथ पूजनम् । तत्रादौ आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ रमृत्वा । मम
धर्मार्थकाममोक्षाख्यचर्विधपुरुषार्थसिद्ध्यर्थं श्रीकृष्णप्रीत्यर्थं च पुरुषसूक्तविधानेन यथासंभव
मिलितोपचारैः कृष्णजन्माष्टमीवतोद्यापनकर्मणि परिवारसहितश्रीकृष्णपूजनमहं करिष्ये । इति
संकल्प्य । तदंगत्वेन कलशार्चनं शंखार्चनं पुरुषसूक्तेन न्यासांश्च कुर्यात् । ततो धंटानादं कृत्वा

प्रतिमायाः प्राणप्रतिष्ठां विधाय ध्यानं कुर्यात् । ध्यायेच्चतुर्भुजं देवं शंखचक्रगदाधरम् ॥ पीतांवर
 युगोपेतं लक्ष्मीयुक्तं विभूषितम् ॥ लसत्कौस्तुभशोभाढयं मेघश्यामं सुलोचनम् ॥ १ ॥ इति
 ध्वात्वा पुरुस्कृतेन आवाहनादिषोडशोपचारैः संपूजयेत् । तथथा । ॐ देवक्यै नमः देवकी
 मावाहयामि १ इति देवकीम् । ॐ श्रीकृष्णाय नमः इति तत्प्रतिमायां श्रीकृष्णमावाह्य २
 ॐ नमो देव्यै श्रियै इति श्रियं० ३ ॐ वसुदेवाय नमः इति वसुदेवं ४ (एवं सर्वत्र ज्ञातव्यम्)
 ॐ यशोदायै नमः ५ ॐ नंदाय नयः ६ ॐ बलदेवाय नमः ७ ॐ चंडिकायै नमः ८ ॐ रोहिण्यै
 नमः ९ ॐ सुभद्रायै नमः १० इत्यावाह्य परितः मत्स्यादिदशरूपेभ्यो नमः ११ आदित्यादि
 ग्रहेभ्यो नमः १२ अश्विन्यादिसप्तविंशतिनक्षत्रेभ्यो नमः १३ देवेभ्यो नमः १४ नागेभ्यो
 नमः १५ यक्षेभ्योः नमः १६ विद्याधरेभ्यो नमः १७ यमुनायै नमः १८ कालियाय० १९ कंसाय०
 २० गोभ्यो नमः २१ योगनिद्राय० २२ चन्द्रमसे नमः २३ सात्यक्यै नमः २४ उद्धवाय० २५
 अक्षराय० २६ उग्रसेनाय० २७ यादवेभ्यो नमः २८ शंखाय० २९ चक्राय० ३० गदायै० ३१
 पद्माय० ३२ त्रुट्यै० ३३ कालात्मनै० ३४ अहोरात्राय० ३५ मासाय० ३६ संवत्सराय० ३७

सर्वात्मने० ३८ द्वारपालेऽयो नमः ३९ पुण्यशीलाय० ४० सुर्शीलाय० ४१ जयाय० ४२ विजयाय० ४३ पुरतः ॐ गरुडाय नमः ४४ एवं नाममंत्रैरावाह्य । ॐ सपरिवाराय कृष्णाय नमः इति मंत्रेण पुरुषसूक्तमन्त्रेण च पृथकूपृथकू षोडशोपचारैः पूजयेत् । पुष्पपूजांते अंगपूजा कार्या तद्यथा । ॐ गोविंदाय नमः पादौ पूजयामि १ माधवाय० जंघे० २ पथुसूदनाय० कटी पू० ३ पद्मनाभाय० नाभि॒ पू० ४ हृषीकेशाय० हृदयं पू० ५ संकर्षणाय० स्तनौ॒ पू० ६ वामनाय० बाहू॒ पू० ७ दैत्यसदनाय० हस्तौ॒ पू० ८ हरिकेशाय० कंठं॒ पू० ९ चारुमुखाय० मुखं॒ पू० १० त्रिवि क्रमाय० नासिकां॒ पू० ११ पुंडरीकाक्षाय० नेत्रे॒ पू० १२ नृसिंहाय० श्रोत्रे॒ पू० १३ उर्पेश्वाय० ललाटं॒ पू० १४ हरये० शिरः॒ पू० १५ श्रीकृष्णाय नमः सर्वांगं॒ पूजयामि १६ एवं पूजां॒ समाप्य साष्टांगं॒ प्रणम्य प्रार्थयेत् । नमस्तुर्भ्यं जगन्नाथ देवकीतनय प्रभो । वसुदेवात्मजानंत यशोदानंदवर्द्धन । गोविंद गोकु लाधार गोपीकांत नमोस्तु ते ॥ इति प्रार्थ्य जातकर्मनालच्छेदषष्ठीपूजानामकर्मकर्माणि संक्षे पतः कृत्वा पुरतः अभयावचाशुंठीगुहूचीमरिचमिष्पलीशश्वाणि स्थापयेत् । ततश्चंद्रोदये शंखे पुष्पाक्षतचन्दनकुशनारिकेलयुतं जलं गृहीत्वा । श्रीकृष्णायाऽर्द्धं दद्यात् । तत्र मंत्रः । जातः कंस

वधार्थाय भूमारोत्तरणाय च । कौरवाणां विनाशाय दैत्यानां निधनाय च ॥ पांडवानां हितार्थाय
धर्मसंस्थापनाय च । गृहणार्थ्यं मया दत्तं देवकीसहितो हरे ॥ इति एवमेव अंगणे भूमौ राजतं चन्द्रं
बिंबं संपूज्य पूर्ववत् शंखं गृहीत्वा जानुभ्यामवनीं गत्वा चंद्राय अर्थं दद्यात् । तत्र मंत्रः । क्षीरो
दार्णवसंभूत लक्ष्मीबिंधो निशाकर । गृहणार्थ्यं मया दत्तं रोहिण्यासहितः शशिन् ॥ १ ॥ ज्योत्स्ना
याः पतये तुभ्यं ज्योतिषां पतये नमः । नमस्ते रोहिणीकांतं सुधावास नमोस्तु ते ॥ २ ॥ नमो
मंडलदीपाय शिरोरत्नाय धूर्जटेः । कलाभिर्वर्द्धमानाय नमश्चंद्राय चारवे ॥ ३ ॥ (ततो रोहिण्यै
अर्थं दद्यात्) दक्षस्य दुहिता साध्वी रोहिणी नाम नामतः । सोमेन सहिते देवि गृहणार्थं नमोस्तु ते ॥
॥ अथ प्रार्थना ॥ अनंतं वामनं शौरिं वैकुंठं पुरुषोत्तमम् । वासुदेवं हृषीकेशं माधवं यधुसूद
नम् ॥ १ ॥ वाराहं पुंडरीकाक्षं वृत्सिंहं दैत्यसूदनम् । दामोदरं पश्चनाभं केशवं गरुडध्वजम् ॥ २ ॥
गोविंदमच्युतं कृष्णमनंतमपराजितम् । अधोक्षजं जगद्वौजं सर्गस्थित्यंतकारिणम् ॥ ३ ॥ अनादिनि
धनं विष्णुं त्रिलोकेशं त्रिविक्रमम् । नारायणं चतुर्बाहुं शंखचक्रगदाधरम् ॥ ४ ॥ पीतांबरधरं नित्यं
वनमालाविभूषितम् । श्रीवत्सांकं जगत्सेतुं श्रीकृष्णं श्रीधरं हरिम् ॥ ५ ॥ शरणं त्वां प्रपद्येहं सर्वकामार्थं

सिद्धये ॥ प्रणमामि महादेवं वासुदेवं जगत्यतिम् ॥ ६ ॥ (इति मंत्रैः प्रणम्य) त्राहि मां सर्वलो
केश हरे संसारसागरात् । त्राहि मां सर्वपापग्र दुःखशोकार्णवात्प्रभो ॥ ७ ॥ सर्वलोकेश्वर त्राहि
पतितं मां भवार्णवे । देवकीनन्दन श्रीश हरे संसारसागरात् ॥ ८ ॥ त्राहि मां सर्वदुःखग्र रोगशोका
र्णवाद्वरे । दुर्वृत्तात्रायसे विष्णो ये स्मरन्ति सकृत्सकृत् ॥ ९ ॥ सोहं देवातिदुर्वृत्तस्त्राहि मां
शोकसागरात् । पुष्कराक्ष निमग्नोऽहं मायाविज्ञानसागरे ॥ १० ॥ त्राहि मां देवदेवेश त्वन्नो नान्यो
स्ति रक्षिता । यद्वाल्ये यच्च कौमारे यौवने यच्च वार्षिके ॥ ११ ॥ तत्पुण्यं वृद्धिमायातु पापं हर
हलायुध ॥ इत्यपराधान् क्षमाप्य । ततः स्तोत्रं पठन् पुराणश्रवणादिना जागरं कुर्यात् ॥ ततो
द्वितीयेदि प्रातःकाले स्नानसंध्यादिनित्यकर्म कृत्वा पूर्ववदेवं सांगं सर्वतोभद्रमंडलदेवांश्च संपूज्य
अग्निं प्रतिष्ठाप्य कुशकंडिकां कृत्वा आज्यभागांते प्रधानदेवश्रीकृष्णाय । ॐ इदं विष्णुर्विचक
मेवेधानिदधेपदम् । समूढमस्यपाठं सुरेस्वाहा ॥ १ ॥ इति मंत्रेण (श्रीशङ्कवात्यानां नावमंत्रेण)
अथवा सर्वेषां द्वादशाक्षरेण अष्टाक्षरेण वा पायसतिलयवत्रीहिघृतादिद्रव्यैरष्टोत्तरशतं हुत्वा पुरुष
सूकृतः प्रत्यृचमेकक्याऽज्याहुत्या महाव्याहृतिभिर्व्य अष्टाविंशतिसंख्याज्याहुतिर्भिर्होमं कुर्यात् ॥

ततःपूर्वोक्तपरिवारदेवताभ्यो ब्रह्मादिमंडलदेवताभ्यश्च एकैकाज्याहुतिं हुत्वा स्विष्टकृदादिपूर्णहुत्यंतं
होमशेषं समापयेत् । ततः । आचार्यं वस्त्राभूषणादिर्भिर्भवत्या संपूज्य सोपस्करां श्रीकृष्णप्रति
मां दद्यात् (तत्र मंत्रौ) श्रीकृष्णःप्रतिगृह्णाति श्रीकृष्णो वै ददाति च । श्रीकृष्णस्तारकोभाभ्यां
श्रीकृष्णाय नमोनसः ॥ १ ॥ कृष्णायानंतरूपाय दास्यामि प्रतिमामिमाम् । इठं विष्णुसमुद्भूतमतः
शांतिं प्रयच्छ मे ॥ २ ॥ ततो ब्रतपूर्तये पयस्त्रिनीं सुशीलां सवत्सां सोपस्करां कपिलाम् अभावे त्व
न्यां वा धेनुं च दद्यात् । ततः सोपस्करशश्यादानं कृत्वा क्रत्विगादिभ्यो यथाशक्ति दक्षिणां दत्त्वा
दीनांधकृपणांश्च यथार्हं संतोष्य आशिषो गृहीत्वा शतधर्मे पंचविंशतिं वा दशाष्टौ वा ब्राह्मणान्संभोज्य
तेष्यः अष्टावन्नपूर्णान् कलशान् दद्यात् । विश्राङ्गया बंधुभिः सह भुंजीत ॥ एवं कृते महाराज
ब्रतोद्यापनकर्मणि । निष्पापस्तत्क्षणादेव जायते विबुधोपमः ॥ १ ॥ पुत्रपौत्रसमायुक्तो धनधान्यस
वन्वितः । भुक्ता भोगांश्चिरं कालमंते मम पुरं ब्रजेत् ॥ २ ॥ इति भविष्यपुराणोक्तकृष्णजन्माष्टमीब्रतो
द्यापनप्रयोगः ॥ अथ भाद्रशुक्लाष्टम्यां ज्येष्ठक्षेत्रं ज्येष्ठाब्रतम् ॥ (स्कंदपुराणे) मासि भाद्रपदे शुक्ले पक्षे
ज्येष्ठक्षेत्रं संयुते । यस्मिन्कस्मिन्दिने कुर्याज्ज्येष्ठायाः परिपूजनम् ॥ तत्राष्टम्यां यदा वारो भानोज्येष्ठ

क्षमेव च । नीज्येष्टेति सा प्रोक्ता दुर्लभा बहुकालिकी ॥ इति (इदं च ज्येष्ठायोगवशेन पूर्वविद्धायां परविद्धायां वा कार्यम् । दिनद्वये तद्योगे परैव । पूर्वेषु रात्रौ तद्योगे पूर्वैव अन्यत्र विशेषः) अथोद्यापन प्रयोगः ॥ देशकालौ संकीर्त्य मम अलक्ष्मीपरिदारपूर्वकधनधान्यपुत्रपौत्रसौभाग्यादिवृद्धिदाराश्रीज्येष्ठा देवताप्रीत्यर्थममुककामनासिद्धर्थं वा ज्येष्ठाव्रतं तदुद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य अष्टदले पञ्चे ताप्र कलशं यथाविधिना संस्थाप्य तदुपरि पलप्रमाणां कर्षप्रमाणां वा सौवर्णीं ज्येष्ठाप्रतिमां संस्थापयेत् । ततः ॐ त्रिलोचनां शुक्लदंतां विभ्रतीं राजतीं तनुम् । विरक्तां रक्तनयनां ज्येष्ठामावाहयाम्यहम् ॥ १ ॥ इत्यावाहा । ॐ ज्येष्ठायै नमः इति नाममंत्रेण आसनं पादम् अर्द्धम् आचमनं च दत्त्वा । ॐ आपोहिष्ठामयोभुवरित्यादितिसृभिर्मन्त्रैः ॐ हिरण्यवर्णेति चतस्रभिश्चाभिषेकं कुर्यात् । तत आचमनं भधुपर्कं कंचुकीं वस्त्रगंधाक्षतान् पुष्पधूपदीपनैवेद्याचमनीयकरोद्दर्तनतांबूलदक्षिणानीराजना दीश्च समर्प्य अर्द्धं दद्यात् । तत्र मंत्रः । ज्येष्ठे श्रेष्ठे ब्रह्मिष्ठे सत्यवादिनि । एहोहि त्वं महामाये अर्द्धं गृह्ण नमोस्तु ते ॥ (प्रार्थना) यस्याः सिंहो रथे युक्तो व्याघ्रश्चापि महाबलः । ज्येष्ठामहमिमां देवीं प्रपद्ये शरणं शुभाम् ॥ ततो रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रातः पुनः संपूज्य । स्थापितेऽग्नौ ततः

पश्चाद्गोममष्टोत्तरं शतम् । द्रव्यैर्दधिमधुक्षीरघृतैः कुर्यात्प्रयत्नतः । तर्पणं च ततः कुर्यादिभिर्मैत्रै
र्विचक्षणः ॥ ॐ ज्येष्ठायै नमः ज्येष्ठां तर्पयामि १ (एवं सर्वत्र) अष्टायै० २ सत्यायै० ३ कलि
नाशिन्यै० ४ विद्यायै० ५ वैनायक्यै० ६ तपोनिष्ठायै० ७ ॥ श्रियै० ८ कृष्णायै० ९ ब्रह्मि
ष्ठायै० १० ॥ विसृज्य च ततो देवीं ज्येष्ठायाः प्रतिमां शुभाम् । कृष्णवस्त्रेण संयुक्तमाचार्यायि
निवेदयेत् ॥ वस्त्राभरणमाल्यादिलेपनैः पूजितं द्विजम् । प्रणिपत्य ततः पश्चात्तस्मै सर्वं निवेदयेत् ॥
ब्राह्मणान् भोजयेत्पश्चात्स्वयं भुंजीत वाग्यतः । ब्राह्मणांश्च ततो नत्वा याचयेत्सर्वयंगलम् ॥
एवं भोज्याः सुवासिन्यः पूज्याः सर्वसमृद्धये । एवं कृते व्रते सम्यक् सर्वशांति प्रजायते । धनधान्य
समृद्धिश्च आरोग्यं भवति ध्रुवम् ॥ इति भविष्योत्तरपुराणोक्तज्येष्ठादेवीव्रतोदायापनम् ॥ अथ भाद्रपद
शुक्लाष्टम्यामपि दूर्वाष्टमीव्रतम् ॥ (अत्र सा पूर्वा ग्राह्या) भविष्ये) प्रातः शुक्लतिलैर्नद्यादौ लात्वा
देशकालौ संकीर्त्य मम इह जन्मनि जन्मान्तरे च अखंडसौभाग्यपुत्रपौत्रादिलक्ष्मीप्राप्त्यर्थं दूर्वाष्ट
मीव्रतं करिष्ये । इति संकल्प्य । उदीचीं दिशं गत्वा दूर्वायूलं नमस्कृत्य प्रार्थयेत् । त्वं दूर्वेऽमृत
जन्मामि वंदित्रामि सुरासुरैः । सौभाग्यं संतर्ति देहि सर्वकार्यकूरी भव ॥ १ ॥ यथा शाखाप्रशाखा

भिर्विस्तृतासि पहीतले । तथा विस्तृतसंतानं देहि त्वप्तजराषरे ॥ २ ॥ ततस्तत्रैव गृहे वा विवस्ति
मात्रां दूर्वायानीय पीठे संस्थाप्य तत्र तन्मूले । शिवं गणेशं च संस्थाप्य । तन्मामंत्रेण षोड
शोपचारैः पूजयेत् (ततो दूर्वापूजा) आगच्छ देवि दूर्वे त्वं सर्वसंपत्प्रदायिनि । यावद्भतं समाप्येत
तावत्त्वं संनिधा भव ॥ १ ॥ इत्यावाह्य दध्यक्षतैः स्त्रियोभिश्च पूजनं कुर्यात् । खर्जूरीनारिकेलमातुलुंग
द्राक्षाबदरलकुचजंबीरबीजपूरदाढिमीफलैनैवेद्यं समर्प्य तैरेव युक्तं वायनं च विप्राय दद्यात् ।
ततः । विष्णुदेहसमुद्भूते दूर्वे त्वं हि प्रसीद मे । वंदिता सर्वदेवैस्तु गम्यतां निजंमदिरम् ॥ १ ॥
इति विसृज्य सदन्नेन ब्राह्मणान्संतर्प्य स्वयमग्निपक्षमन्नं दधिफलमक्षारलवणमशीयात् । एवं
प्रतिमासं शुक्लाष्टम्यां कृत्वा संवत्सरान्ते उद्यापनं कुर्यात् । तत्र प्रयोगः देशकालौ संकीर्त्य
मम इह जन्मनि जन्मांतरे च अखंडसौभाग्यपुत्रपौत्रादिलक्ष्मीप्राप्त्यर्थमाचारितदूर्वाष्टमीवतो
यापनं करिष्ये इति संकल्प्य । गणेशपूजनादि आचार्यवरणांतं पूर्ववत्कुर्यात् । ततः । आचार्यः
सर्वतोभद्रमंडलस्थतामकलशोपरि वंशपात्रे सप्तधान्ययुक्ते हैमीं रौप्यमूलयुतां दूर्वा संस्थाप्य
पूर्वोक्तप्रकारेण पूजयित्वा रात्रौ जागरणं कुर्यात् । प्रातरग्नि प्रतिष्ठाप्य कुशकंडिकां कृत्वा आज्य

भागांते । प्रधानदेवतागौम्यै ॐ काण्डात्काण्डात्प्ररोहंतीपरुषः परुषस्परि । एवानोदूर्वेप्रतनुसह
 स्नेणशतेनच ॥ इति मंत्रेण तिलैराज्येन चाष्टोनरशतं हुत्वा मंडलदेवतार्थ्यश्च एकैकामाहुतिं दत्त्वा
 होमशेषं समाप्य ब्राह्मणेर्थस्तिलपिष्ठगोधूमसप्तधान्यानिः पूर्वोक्तानि च फलानि अभावे देशकालो
 द्रवानि फलानि वायनत्वेन दत्त्वा आचार्य वस्त्रादिभिः संपूज्य सोपस्करं पीठं प्रतिमां ब्रतपूर्तये गां
 च दत्त्वा द्वादशब्राह्मणान्सदन्नेन भोजयित्वा आशिषो गृहीत्वा स्वयं भुजीत । एवं पुण्या पापहरा अष्टमी
 दूर्वसंज्ञिता । चतुर्णामिपि वर्णनां स्त्रीजनानां विशेषतः ॥ १ ॥ दूर्वाष्टमीव्रतं पुण्यं यः करोतीह मानवः ।
 न तस्य क्षयमामोति संततिः सातपौरुषी ॥ नंदते वर्द्धते नित्यं यथा दूर्वा तथा कुलम् ॥ २ ॥
 इति भविष्योत्तरपुराणोक्तदूर्वाष्टमीव्रतोयापनप्रयोगः ॥ ॥ अथ भाद्रपदशुक्लाष्टमीमार्थ्य षोडश
 दिनपर्यंतं महालक्ष्मीव्रतम् ॥ तत्र अर्द्धरात्रातिक्रमवर्तिन्यामष्टम्यां कार्यम् । अत्र ज्येष्ठायुतायां
 प्राशस्त्यम् ॥ तत्र प्रयोगः ॥ अष्टम्यां प्रातः षोडशावारं अंघी करौ मुखं च प्रक्षाल्य वामभागे षोड
 शगंदूषांश्च कृत्वा कातीयस्नानविधिना नद्यादौ स्नात्वा नित्यकर्म कृत्वा संकल्पं कुर्यादि ।
 तदथा । देशकालौ संकीर्त्य । यम सकलदौर्भाग्यदुःखेनिवर्हणपूर्वकधनधान्यैश्वर्यपुत्रपौत्रादिभि

वृद्धिद्वारा श्रीमहालक्ष्मीप्रीत्यर्थं महालक्ष्मीब्रतं करिष्ये । इति संकल्पयेत् । ततः षोडश तंतुमयं
षोडशग्रंथियुतं सूत्रं निर्माय विमलासने संस्थाप्य । तत्र महालक्ष्मि समागच्छ पश्चनाभपदादिह ॥
पंचोपचारपूजेयं त्वदर्थं परिकल्पिता ॥ भो लक्ष्मि इहागच्छ इत्यावाह्य षोडशदूर्वाकुरैर्मालीपुष्प
कर्पूरचंदनादिभिः श्रीसक्तेन । ॐ महालक्ष्म्यै नमः इति नाममंत्रेण संपूज्य प्रार्थयेत् । धनं धान्यं
धरां धर्मं कीर्तिमायुर्यशः श्रियम् ॥ तुरगान्दंतिनः पुत्रान्महालक्ष्मि प्रयच्छ मे ॥ १ ॥ विष्णोर्व
क्षसि पद्मे च शंखे चक्रे तथांबरे । लक्ष्मीदेवि यथासि त्वं गृहे स्त्रे तथा वस ॥ २ ॥ इति प्रार्थ्यं
पुरुषेण दक्षिणकरे ख्रिया वामकरे कंठे वा बद्ध्वा कथां श्रुत्वा भुजीत । एवं कृष्णाष्टमीपर्यंतं प्रत्यहं
तदेव सूत्रमुत्तार्य । ॐ लक्ष्मीदेवि गृहाण त्वं दोरकं यन्मया धृतम् ॥ वर्तं संपूर्णतां यातु रूपा कार्या
मयि त्वया ॥ १ ॥ इति मंत्रेण लक्ष्मीपार्श्वे निवेद संपूज्य धारयेत् । कृष्णाष्टम्यां प्रातः वस्त्रगृहं रंग
वल्ल्यादिभिर्युतं कृत्वा तत्र अष्टदलमिद्रादिशक्तियुतं निर्माय तत्र काष्ठमृच्छनादिभिरचितां चतुर्भुजां
गजपृष्ठागतां श्रीमहालक्ष्मीप्रतिमां संस्थाप्य तदग्रे पूर्ववन्नूतनं सूत्रं प्रतिष्ठाप्य पूजां कुर्याद् । पुष्प०
जांते अंगपूजा कार्या । तदथा । चपलायै नमः पादौ पूजयामि । चंचलायै० आतुनी० २कपलवासिन्यैपू

व० ३ शांत्य० नार्भि पू० ४ मन्मथवासिन्यै० स्तनौ पू० ५ ललितायै० भुजद्वयं पू० ६ कंबु
 कंठयै० कंठं पू० ७ मायायै० मुखं पू० ८ श्रियै० शिरः पू० ९ समायै० नमः सर्वांगं पूजयामि १० इत्या
 वरणपूजां कृत्वा पूर्ववद् षोडशोपचारैः संपूज्य प्रार्थ्य तन्नूतनसत्रं पूर्ववद्वृत्त्वा षोडश नमस्कारान्
 कुर्यात् ॥ ततो जीर्णदोरकं पूर्वोक्तमंत्रेण लक्ष्मीपाञ्चे निवेद ब्राह्मणान्संपूज्य शूर्पे षोडश दीपान् षोडश
 गोधूमलङ्घुकांश्च निधाय दद्यात् । ततो वायनं दद्यात् । तत्र मंत्रः । चतुर्द्वादशसंख्याकान्दीपान्पिडान्धृ
 तप्लुतान् ॥ गृहाण त्वं द्विजश्रेष्ठ वायनं प्रीतये श्रियः ॥ १ ॥ ततश्चंद्रोदये सति चंद्रं संपूज्य अर्ध्य
 दद्यात् । तत्र मंत्रः । नमस्तु निशानाथ लक्ष्मीभ्रातर्नमोऽस्तु ते ॥ ब्रतं संपूर्णतां यातु गृहाणार्ध्य
 विधो मम ॥ १ ॥ ततो भोजनं कृत्वा रात्रौ जागरणं कुर्यात् । ततः प्रातः । ॐ पंकजं देवि संत्यज्य
 मम वेशमनि संविश ॥ यथा सपुत्रभृत्योहं सुखी स्यां त्वत्प्रसादतः ॥ १ ॥ इति मंत्रेण लक्ष्मीं
 विसृज्य । तत्सूत्रं वर्षपर्यंतं धारयेत् ॥ एवं षोडशवर्षपर्यंतम् अशक्तौ षोडशदिनं वाऽचारित्वा
 अन्ते उद्यापनं कुर्यात् ॥ अथ उद्यापनप्रयोगः ॥ देशकालौ संकीर्त्य मम सकलदौर्भाग्यदुःखनिब
 हणपूर्वकधनधान्यैश्वर्यपूत्रपौत्राद्यभिवृद्धिद्वाग् श्रीमहालक्ष्मीप्रीत्यर्थम् आचारितमहालक्ष्मीब्रतोद्यापनं

करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशपूजनाद्याचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्यात् । ततः आचार्यः सर्वतोभद्र
स्थताम्रकलशे हैमीं महालक्ष्मीप्रतिमां ॐ श्रीश्वतेलक्ष्मीश्व १ इति मंत्रेण संस्थाप्य श्रीसूक्तेन
षोडशोपचारैः संपूज्य पुष्पपूजांते नामपूजां कुर्यात् । ॐ श्रियै नमः १ लक्ष्म्यै
नमः २ वरदायै ३ विष्णुपत्यै ४ क्षीरसागरवासिन्यै ५ हिरण्यरूपायै ६ सुवर्णमालि
न्यै ७ मध्मवासिन्यै ८ पद्मप्रियायै ९ मुक्तालंकारिण्यै १० सूर्यायै ११ चन्द्राननायै ॥
१२ विश्वमूर्त्यै १३ मुक्त्यै १४ ॥ मुक्तिदात्र्यै १५ ऋद्धयै १६ ॥ समृद्धयै १७ तुष्टयै १८
पुष्टयै १९ धनेश्वर्यै २० श्रद्धायै २१ भोगिन्यै २२ भोगदायै २३ धात्र्यै २४ इति
नामभिःसंपूज्य चन्द्रायादर्थं दद्यात् । नमस्तेऽस्तु निशानाथ लक्ष्मीभ्रातर्नमोस्तु ते व्रतं संपूर्णं
तां यातु गृहाणादर्थं विधो मम ॥ ततो देवीं प्रार्थयेत् ॥ क्षीरोदार्णवसंभूते कमले कमलालये ॥
प्रयच्छ सर्वकामान्मे विष्णुवक्षःस्थलालये ॥ १ ॥ पुत्रान्देहि धनं देहि सौख्यं सौभाग्यमेव च ॥
कुरु श्रियं महालक्ष्मीमलक्ष्मीं त्वाशु नाशय ॥ २ ॥ इति प्रार्थ्य रात्रौ जागरणं कुर्यात् । ततः
प्रातः स्नात्वा पुनः पूर्ववन्महालक्ष्मीं संपूज्य अग्निं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते प्रधानदेवतामहा

लक्ष्म्यै घृताक्पायसविल्वाज्यैः श्रीश्वतेलक्ष्मीश्वेति मन्त्रेणाष्टोत्ररशत हुत्वा श्रीसूक्तेन प्रत्यंच
 कमलैर्होमं कुर्यात् । ततो मंडलदेवताऽन्यश्वैकैकाज्याहुतिं हुत्वा होमशेषं समाप्य आचार्य
 संपूज्य सोपस्करां लक्ष्मीप्रतिमां गां च दद्यात् । ततः षोडश मिथुनानि वस्त्रादिभिः पूजयित्वा
 शूर्पे षोडश नानाविधभक्ष्याणि चंदनताडपत्रपूर्णीफलानि पत्राणि च निक्षिप्य अन्यशूर्पेणाच्छाद्य
 दद्यात् । क्षीरोदार्णवसंभूता लक्ष्मीश्चंद्रसहोदरा । व्रतेनानेन सन्तुष्टा प्रीयतां विष्णुवल्लभा ॥ ततः
 षोडश ब्राह्मणान्संतर्प्य आषिशो गृहीत्वा भुजीत ॥ इति महालक्ष्मीव्रतोद्यापनप्रयोगः ॥ अथ
 मार्गशीर्षलघ्णाष्टम्यां कालभैरवाष्टमीव्रतम् । तच्च रात्रिव्यापिन्यां कार्यम् । (काशिखण्डे) मार्ग
 शीर्षसिताष्टम्यां कालभैरवसन्निधौ । उपोष्य जागरं कुर्वन्सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ कृत्वा च विविधां
 पूजां महासंभारविस्तरैः । नरो मार्गसिताष्टम्यां वार्षिकं विघ्नमुत्सूजे ॥ अथ तदुद्यापनम् (प्रभात
 खण्डे) उपोष्य नियतो भूत्वा कुर्यादुद्यापनं बुधः । मंडले कारयेदादो लिंगतोभद्रसंज्ञकम् ॥ १ ॥
 कलशं निविशेन्नत्र पञ्चरत्नसमन्वितम् ॥ निष्केण वा तदद्देन तदद्देनैव वा पुनः ॥ २ ॥ शक्त्या
 वा कारयेद्देवं सौवर्णं भैरवं शुभम् ॥ वाहनायुधसंयुक्तं विन्यसेत्कलशे बुधः ॥ ३ ॥ भूषणैश्वंदनैः

पुष्पैर्दीपैनैवेयसंचयः ॥ एवं संपूज्य विधिवद्रात्रौ जागरणं चरेत् ॥ ४ ॥ श्वोभूते कृतमांगल्ये
वहिं स्थाप्य ग्रहान्न्यसेत् ॥ होमं कुर्यात्प्रथत्नेन तिलाज्येन विचक्षणः ॥ ५ ॥ अष्टोत्तरसहस्रं वा
अष्टोत्तरशतं तु वा ॥ भैरवायेति मन्त्रेण होमं कुर्यादधाविधि ॥ ६ ॥ व्रतसंपूर्णसिद्धयर्थं धेनुं
दद्यात्प्रस्त्रियस्वनीम् ॥ शश्यां सोपस्करां दद्याद्वाहणाय कुटुंबिने ॥ ७ ॥ अष्टौ च भोजयेद्विप्रांस्ते
न्यो दद्याच्च दक्षिणाम् ॥ फलमास्रोति सकलं शिवसायुज्यमासुयात् ॥ ८ ॥ इति प्रभासखंडोक्त
भैरवाष्टमीव्रतोद्यापनम् ॥ अथ कृष्णाष्टमीव्रतम् ॥ तच्च मार्गशीर्षकृष्णाष्टम्यां व्रतं प्रगृह्य प्रतिमासं
कृस्पाष्टम्यां वर्षपर्यंतं व्रतं कार्यम् । तद्विधिस्तु व्रतराजे द्रष्टव्यः । अथ तदुद्यापनं लिख्यते ।
(आदित्यपुराणे) उद्यापनं च वर्षाते प्रकुर्याद्वक्तितपरः ॥ विरच्य लिंगतोभद्रं पूजयेत्सर्वदेवताः ॥ १ ॥
वितानं तत्र बध्रीयात्पञ्चवर्णं सुशोभनम् । आचार्यं वरयित्वा च गौर्या रुद्रस्य संयुताम् ॥ २ ॥ सुवर्णप्रतिमां
तत्र वृषभं रजतस्य च ॥ कलशे पूजयित्वा च रात्रौ जागरणं चरेत् ॥ ३ ॥ प्रभाते च पुनः पूज्य
अग्निस्थापनमाचरेत् । हुनेदष्टशतं चैव तिलद्रष्टव्यं घृतप्लुतम् ॥ ४ ॥ ऋंबकेण च मन्त्रेण गौर्या
श्चैव पृथकपृथक् ॥ वर्षाते भोजयेद्विप्राऽच्छवभक्तिसमन्वितान् ॥ ५ ॥ पायसं घृतसंयुक्तं मधुना

ब०

॥८०॥

च परिप्लुतम् ॥ शक्त्या हिरण्यवासांसि भक्त्या तेष्यो निवेदयेत् ॥ ६ ॥ देवाय चापि दध्यन्नं
 विवानं घ्वजचामरम् । कृष्णां पयस्त्रिनीं गां च सधंटां वाससा युताम् ॥ ७ ॥ सरत्नदोहकलशी
 मलंकृत्य च नारद ॥ अलंकारं च वस्त्रं च दक्षिणां च स्वशक्तिः ॥ ८ ॥ भक्त्या प्रणम्य विधिवदाचा
 र्याय निवेदयेत् ॥ करोत्येवं व्रतं पुण्यं वर्षमेकं निरंतम् ॥ ९ ॥ महापातकनिर्मुक्तः सर्वैश्वर्यसमन्वितः ॥
 कल्पकोटिशतं सायं शिवलोके महीयते ॥ १० ॥ इति आदित्यपुराणोक्तकृष्णाष्टमीव्रतोदायप
 नम् ॥ इति गौडपंडितश्रीचतुर्थीलालविरचिते व्रतोदायपनप्रकाशे अष्टमीव्रतोदायपनानि ॥
 अथ नवमीव्रतोदायपनानि लिख्यते ॥ तत्र तावद् चैत्रशुक्लनवम्यां रामनवमीव्रतम् । तच्च पर
 विद्वायां मध्याह्नव्यापिन्यां कार्यम् ॥ अथ रामनवमीव्रतोदायपनप्रयोगः ॥ नवम्यां प्रात
 नित्यकृत्य विधाय दंतधावनपूर्वकं नद्यादौ स्नात्वा संध्यादिनित्यकर्म कृत्वा स्वासने प्राङ्मुख
 उपविश्य आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य ममात्मनः अखिलपापक्षयपूर्वकचतुर्विधपुरु
 षार्थसिद्धिद्वारा आचरितस्य रामनवमीव्रतस्य सांगतासिद्धये तदुद्यापनं कारिष्ये । इति संक
 ळ्प्य । तदंगत्वेन गणेशपूजनादि आचार्यवरणांतं पूर्ववक्तर्म कृयात् । ततः आचार्यः सर्वतोभद्र

मध्यस्थताम्रकलशे ताक्षावपुर्णपात्रे पद्मोणं पद्मं विरच्य तत्र मध्ये हैमं रामम् ॐ रामाय नमः
इति पदक्षरेण मन्त्रेण संस्थाप्य तद्वामतः हैमीं सीताम् ॐ जनकात्मजायै नमः । इति मन्त्रेण च प्रति
ष्ठाप्य परितः पूर्वादिक्रमेण । ॐ दशरथम् १ कौसल्यायै नमः इति कौसल्यां २
लक्ष्मणाय० ३ भरताय० ४ शत्रुघ्नाय० ५ मारुतये नमः ६ इति शममंत्रः प्रतिष्ठाप्य पुरुष
सूक्तेन पूजयेत् (पुष्पपूजांति) अंगपूजा कार्या । श्रीरामचन्द्रायः नमः पादौ पूजयामि १ राजीवलो
चनाय० गुल्फौ पू० २ रावणांतकाय० जानुनी पू० ३ वाचस्पतये० पू० ४ विश्वरूपाय० जंघे
पू० ५ लक्ष्मणायजाय० कटी पू० ६ विश्वमूर्तये० मेढं पू० ७ विश्वामित्रप्रियाय० नार्भि पू० ८
परमात्मने० हृदयं पू० ९ श्रीकंठाय० कंठं पू० १० सर्वाद्विधारिणे० बाहू पू० ११ रघूदहाय० मुखं
पू० १२ पद्मनाभाय०० जिह्वां पू० १३ दामोदराय० दंतान् पू० १४ सीतापतये० ललाटं
पू० १५ ज्ञानगम्याय० शिरः पूजयामि १६ सर्वात्मने नमः सर्वां पूजयामि १७ इति
संपूर्ज्य नमस्कारं कुर्याद् । नमो देवाधिदेवाय रघुनाथाय शङ्खिणे ॥ चिन्मयानंदरूपाय सीता
याः पतये नमः ॥ १ ॥ अथाधर्यदानम् ॥ दशाननवधार्थाय धर्मसंस्थापनाय च ॥ राक्षसानां

विनाशाय दैत्यानां निधनाय च ॥ २ ॥ परित्राणाय साधुनां जातो रामःस्वयं हरिः ॥ गृहणार्थ्य
 मया दत्तं मात्रादिसहितोनघ ॥ ३ ॥ इति । ततःपुराणपठनादिना रात्रौजागरणं कृत्वा प्रातरश्चिं प्रति
 ष्ठाप्य आज्यभागांते प्रधानदेवरामाय ॐ रामाय नमः स्वाहा इति मंत्रेण पायसाज्यादिद्रव्येण
 अष्टोन्नरशतं हुत्वा ॐ जनकात्मजायै स्वाहा २८ दशरथाय० २८ कौसल्याय० २८ लक्ष्मणाय० २८
 भरताय० २८ शत्रुघ्नाय० २८ मारुतये स्वाहा २८ इति मंत्रेण प्रत्येकं पूर्वोक्तद्रव्यैरेवाऽष्टाविंशतिसं
 ख्याकाहुतिभिश्च पुरुस्कृतेन प्रत्यृचमाज्यहोमं च कुर्यात् । ततो मंडलदेवताभ्यश्वैकैकाज्याहुतिं दत्त्वा
 होमशेषं समाप्य आचार्यं संपूज्य सोपस्करां प्रतिमां दद्यात् । तत्र मंत्रः । इमां स्वर्णमयीं रामप्रतिमां
 समलङ्घताम् ॥ श्रीरामप्रीतये दास्ये प्रीतो भवतु राववः ॥ १ ॥ ततो ब्रतपूर्तये सवत्सां गां सोपस्करां
 शश्यां च दत्त्वा सदन्नेन ब्राह्मणान्संभोज्य दक्षिणाभिः प्रतोष्य आशिषो गृहीत्वा वंधुभिः सह
 भुजीत ॥ इति स्कंदपुराणोक्तश्रीरामनवमीव्रतोद्यापनप्रयोगः ॥ अथ रामनामलेखनोद्यापनप्र
 योगः ॥ (भविष्ये) (उधां प्रति महादेववाक्यम्) रामनाम लिखेदस्तु लक्षकोटिशतावधि ॥ एकैक
 यक्षरं पुंसां महापातकनाशनम् ॥ १ ॥ श्रावोति परमां सिद्धिं दीर्घायुः पुत्रसंपदमिति ॥ आचम्य

शाणानायम्य । देशकालौ संकीर्त्य । ममात्मनः सर्वविधपातकक्षयपूर्वकसकलमनोरथाऽब्राह्मिद्वारा
श्रीरामचन्द्रप्रीत्यर्थं मया लिखितं यत्कोटिलक्षायुताऽमुकावधि रामनाम तत्संपूर्णतासिद्ध्ये तदु
द्यापनार्थं कर्म करिष्ये । इति संकल्प्य पूर्ववदाचार्यवरणांतं कर्म कुर्यात् । ततः आचार्यो द्वोण
चतुष्टयतंदुल्पुंजे सर्वतोभद्रस्थताग्रकलशे साक्षतपूर्णपात्रोपरि पलप्रमाणराजतसिंहासने सुवर्णस्य
पलेन तदद्वेष्टन वा शक्त्या निर्मितां श्रीरामप्रतिमां तद्वामे तद्वत् सौवर्णीं सीतां दक्षिणतः लक्ष्मणं
पुरतो हनुमंतं च चतुर्थीशेन सौवर्णीं संस्थाप्य । ॐ रामाय नमः १ श्रीसीतायै नमः २ श्रीलक्ष्म
णाय नमः ३ श्रीहनुमते नमः ४ इति नाममंत्रेण ग्रत्येकमावाह्य पुरुषस्त्वेन षोडशोपचारैः राजो
पचारैर्द्वा संपूजयेत् । ततः परितः सप्तधान्योपरि वारिपूर्णनिष्ठौ कलशान् पूर्वादिक्रमेण यथाविधिना
संस्थाप्य तेषु इंद्रादिलोकपालानावाह्य तत्तन्नामंत्रेण पूजयेत् । तथथा । ॐ इंद्राय नमः १ अग्नये
नमः २ यमाय० ३ निर्झितये० ४ बरुणाय० ५ कुबेराय० ७ ईशानाय नमः ८ ततो रात्रौ
जागरणं कृत्वा प्रातः स्नात्वा नित्यकर्म कृत्वा स्वशाखोक्तविधिना अर्ग्ग्नि प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांतेश्वर
होमं विधाय (बहुकर्तृकहोमपक्षे) लेखनदशांशेन (एककर्तृकहोमपक्षे तु) शतांशेन वा ॐ रामाय स्वाहा इति

मंत्रेण समिदाज्यचरुतिलङ्घयैर्हुत्वा पुरुषस्तकेन प्रत्यृचं पूर्वोक्तद्रव्यैरेकैकाहुतिंहुत्वा परिवारदेवताऽयश्च
 प्रत्येकमष्टोन्नरसहस्रमष्टशतं वा जुहुयात् । ततः सर्वतोभद्रमंडलदेवताऽयश्च एकैकयाज्याहुत्या हुत्वा
 होमशेषं समाप्य आचार्यं सुवर्णभूषणवस्त्रधेनुभिः संपूज्य प्रतिमादानं कुर्याद् । तत्र मंत्राः । नतोस्मि
 देवदेवेश बहुबुद्धिमहात्मभिः ॥ यश्चित्यते कर्मपाशाद्भूदि नित्यं मुमुक्षुभिः ॥ १ ॥ मायया गुणमध्या
 त्वं सृजस्थवसि लुंपसि ॥ अतस्त्वत्पादभक्तेषु त्वद्भक्तिस्तु श्रियोधिका ॥ २ ॥ भक्तिमेव हि वाञ्छंति
 त्वद्भक्ताः सारवेदिनः ॥ अतस्त्वत्पादकमले भक्तिरेव सदास्तु मे ॥ ३ ॥ संसारामयतपानां भैषज्यं
 भक्तिरेव ते ॥ सीतासौमित्रिहनुमद्भक्तियुक्तो नरेश्वरः ॥ ४ ॥ दानेनानेन मे राम भक्तिमुक्तिप्रदो भव ॥
 इति ॥ ततःप्रतिमादानप्रतिष्ठासिद्ध्यर्थं सुवर्णं दत्त्वा ऋत्विग्ययो दक्षिणां दद्यात् । ततो घृतपात्रं
 तिलपात्रं सोपस्करां शध्यां च दत्त्वा दश दानानि (शक्तौ सत्यां रथदानं) दद्यात् । अशक्त॑चेत्स्वर्णं
 दानमेव कृत्वा रामं प्रणमेत् । ततो द्विजेऽयं आशेषं गृहीत्वा उमामहेश्वरौ संपूज्य बटुकमेकं कुमारीणां
 शतं योगिराजं च संभोज्य पक्काच्चपायसलदुकुपादिभिः सहस्रं शतं वा ब्राह्मणान् भोजयेत् । तत
 इष्टज्ञैः सह भंजीत ॥ अश्वमेधसहस्रस्य वाजपेयशतस्य च ॥ एकेन रामनाम्ना तु तत्फलं लभते

१ ॥ इति भविष्यपुराणोक्तराषनामलेखनोद्यापनप्रयोगः समाप्तः ॥ अथ अदुःखनवर्मी
व्रतम् ॥ तच्च भाद्रपदशुक्लनवम्यां मुहूर्तमात्रसत्त्वेषि परयुतायां कार्यम् । देशकालौ संकीर्त्य मम
इह जन्मनि जन्मांतरे च भर्ता सह चिरायुःसौभाग्यप्राप्तये सकलपातकदुःखनाशार्थं व्रतकल्पोक्त
फलप्राप्त्यर्थं श्रीगौरीदेवताप्रीत्यर्थं च अदुःखनमीव्रतं तदंगत्वेन गौरीपूजनं च करिष्ये । इति
संकल्प्य गणपतिपूजनं कुर्यात् । ततो गोपयेनोपलितभूमौ वेदिकां गुडलिप्तामिक्षुच्छादिवामपूप
पायसान्वितामुपरि मंडपिकायुतां कृत्वा तत्र पीठे आसनादिकलशप्रतिष्ठांतं कृत्वा अग्न्युत्तारणपू
र्वकं गौरीप्रतिमां संस्थाप्य ॐ गौर्यै नमः इति मंत्रेण षोडशोपचारैः संपूज्य परितो दिक्पालान्
संपूजयेत् । तद्विने हिंसादिरहितमुपवासः कार्यः । अशक्तश्चेददुम्धं फलं वा भक्षयेत् । ततो रात्रौ नृत्य
गीतादिभिर्जागरणं कृत्वा प्रातः पुनर्देवीं संपूज्य सप्तलीकं ब्राह्मणं संपूज्य एंचनारिकेलादिफला
न्वितं वायनं सोपस्करं दद्यात् । तत्र मंत्रः । गौर्या दुःखविनाशिन्य व्रतसंपूर्णहेतवे ॥ वायनं
द्विजवर्याय सहिष्यं ददाम्यहम् ॥ १ ॥ ततो देवीं विसृज्य प्रतिषां सोपस्करामाचार्याय दत्त्वा
यथाशक्ति सप्तनीकान् भोजयित्वा बंधुभिः सह रथं भोजनं कुर्यात् । एतद्वत् नववर्ष

कार्यम् । इति स्कंदपुराणोक्तमदुःखनवमीव्रतोयापनम् ॥ इति गौडपंडितश्रीचतुर्थीलालकृते
 व्रतोयापनप्रकाशे नवमीव्रतोयापनानि ॥ ॥ अथ दशमीव्रतोयापनानि लिख्यन्ते ॥
 तत्र तावत् आशादशमीव्रतोयापनम् । तत्र शुभमासस्य यस्यांकस्यांच्छुक्लदशम्यां
 कार्यम् । (भविष्योन्नरे) देशकालै संकीर्त्य मम अखिलमनोरथावामिपूर्वकदशाशा
 स्वरूपिषरमेश्वरप्रीत्यर्थमाशदशमीव्रतं तद्यापनं च कारिष्ये । इति संकल्प्य । नक्त
 समये गोमयोपलितगृहांगणे यवैः पिष्टातकेन वा श्वीरूपा दशाशापुत्रलिकाः विलिख्य तत्त्व
 दिंद्रादिदशदिक्पालानामायुधवाहनैश्चिह्निताः कृत्वा तत्तन्यंत्रैर्नामप्रत्रैर्वा संपूज्य घृताकूं नैवेद्यं
 भक्ष्यभोज्यादियुं दीपांश्च पृथक्पृथग्दापयित्वा कालोद्भवानि फलानि च समर्प्य प्रार्थयेत् ।
 आशास्त्वाशाः सदा संतु सिद्धयंतां मे मनोरथाः ॥ भवतीनां प्रसादेन सदा कल्याणमस्तित्वति ॥ १ ॥
 ततो विप्रं संपूज्य दक्षिणां दत्त्वा ब्राह्मणान्संभोज्य स्वयं भुजीत । अनेन क्रमेण मासि समाचरेत् ।
 ततो वर्षाते उद्यापनं कुर्यात् । तत्रादौ पूर्ववत्संकल्पं कृत्वा गणेशपूजनाद्याचार्यवरणांतं कर्म कृत्वा
 सर्वतोभद्रमंडले ब्रह्मादिदेवान्संपूज्य एष्ये अक्षतपुंजेषु दश सौवर्णीः रौप्या वा आशाप्रतिमाः

संस्थाप्य वक्ष्यमाणदशभिर्भैः प्रपूज्य प्रार्थयेत् । तत्र यंत्राः । त्वयि सन्निहितः शकः सुरासुरनम्
स्कृतः । पूज्या त्वं भुवनस्यास्य ऐंद्रि दिग्देवते नमः ॥ १ ॥ अश्वेः परिग्रहावासे त्वमाश्रेयीति पठयसे ।
तेजोरूपा पराशक्तिराश्रेयि वरदा भव ॥ २ ॥ धर्मराजं समाश्रित्य लोकान्संमयस्यमूलं । तेन संय
मनी चासि याम्यै सत्कामदा भव ॥ ३ ॥ खड्गहस्तोतिविकृतो निर्झर्तिस्त्वामुपाश्रितः । तेन निर्झ
तिनामासि त्वमाशां पूरयस्व मे ॥ ४ ॥ त्वम्यास्ते भुवनाधारो वरुणो यादसांपतिः । कामार्थं मम
धर्मार्थं वारुणि प्रवणा भव ॥ ५ ॥ अधिष्ठितासि यस्मान्त्वं वायुना जगदायुना । वायवि त्वमतः
शांतिं नित्यं यच्छ ममालये ॥ ६ ॥ धनदेनाधिष्ठितासि प्रख्याता त्वमिहोत्तरा । निरुत्तरा भव!
स्माकं दत्त्वा सदो मनोरथान् ॥ ७ ॥ ऐशानि जगदीशेन शंभुना त्वमलंकृता । पूरयस्वाशु मे देवि
वांछितानि नमोनमः ॥ ८ ॥ भुजंगाष्टकुलेन त्वं सेवितासि यतो ह्यधः । नागांगनाभिः सहिता
हिता भव ममाद्य वै ॥ ९ ॥ सर्वलोकपरित्राता सर्वदा त्वं शिवाय च । सनकाद्यैः परिवृता ब्राह्मि मां
पाहि सर्वदा ॥ १० ॥ नक्षत्राणि च सर्वाणि श्रहास्त्वारागणास्तथा । नक्षत्रमातरो याश्च भूतप्रेतविना
यकाः । सर्वे यमेष्टसिद्धयर्थं भवन्तु प्रवणाः सदा ॥ ११ ॥ एभिर्भैः संपूज्य ततः गीतवादित्रादि

ब्र०
॥८४॥

मंगलैः पतिपुत्रवतीस्त्रीभिः जायतीभिः सह पुराणपठनादिना रात्रौ जागरणं कुर्यात् । ततः प्रातः स्नात्वा पूर्ववत्संपूज्य दश मिथुनानि वस्त्रादिना संपूज्य (अभावे एकं वा संपूज्य) तेष्यः सौभा ग्यद्रव्ययुतं वायनं दक्षिणायुतं दत्त्वा आचार्यायि सोपस्करं पीठं ब्रतसंपूर्तये धेनुं च दत्त्वा भक्ष्यभोज्यादिना दशब्राह्मणान्संभोज्य दक्षिणादिना प्रतोष्य आशिषो गृहीत्वा सुहन्मित्रादियुतो भुंजीत । य एवं कुरुते पार्थ दशमीब्रतमादरात् । सर्वान्कामानवाप्नोति मनसोऽभीप्सितान्नरः ॥ १ ॥ इत्याशास्त्रं दशमीब्रतोद्यापनं समाप्तम् ॥ अथ भाइपदशुल्कदशम्यां दशावतारव्रतं तदुद्यापनं च (भविष्ये) तच्च दशवर्षपर्यंतं कार्यम् । दशम्यां प्रातर्नद्यादौ स्नात्वा संध्यातर्पणादिनित्यकर्म निर्वर्त्य गृहमागत्य संकल्पं कुर्यात् । देशकालौ संकीर्त्य मम दशावरान्दशपरान्पुरुषानात्मानं चोद्दर्तुकामस्तथा श्वेतद्वीपवासपूर्वकनिरतिशयानंदसुखावाप्तये च दशावतारस्वरूपिष्ठरभीत्यर्थं दशावतारव्रतं करिष्ये । इति संकल्प्य । गणेशपूजनपुण्याहवाचनादिकर्म कुर्यात् ॥ ततो नद्यादितीरे स्वगृहे वा शुद्धगोपयोपलिङ्गभूमौ चंदनादिना गत्यादिदशावतार श्रतिषा विलिख्य । ॐ इदंविष्णुर्विचक्रमे० १

इति मन्त्रेण प्रतिष्ठाप्य पूजस्त्वेन षोडशोपचारैः पूजयेत् (शत्रुहयस्तु तत्त्वापमंत्रैः पूजयेयेयुः)

नैवेद्यादौ विशेषः । गोधूमादिधान्यचूर्णस्य स्वहस्तशसृतित्रयं गृहीत्वा तस्य विंशतिपदार्था घृतपा
 चिताः बक्ष्यमाणसंज्ञिता कर्तव्याः । तत्र दश देवाय दश ब्राह्मणाय दश आत्मने च दद्यात् । वर्षे
 वर्षे भिन्ननामकाः । तद्यथा । प्रथमे पूरिकाः । द्वितीये अपूपाः तृतीये अपूपकसाराः । चतुर्थे मोदकाः ।
 पंचमे सोहालिकाः । षष्ठे खण्डवेष्टकाः । सप्तमे कोकरसाः अष्टमे अर्कपुष्पनिभाः । नवमे कर्ण
 वेष्टकाः । दशमे मंडकाः । एवं प्रतिवर्षं नैवेद्यं निवेद्यं संपूज्यं नमस्कुर्यात् । तत्र मंत्राः । मत्स्यं कूर्मं
 वराहं च नरसिंहं त्रिविक्रमम् । रामं रामं च छृष्णं च बौद्धं चैव सकल्किनम् ॥१॥ गतोऽस्मि शरणं
 देवं हरिं नारायणं प्रभुम् । प्रणतोऽस्मि जगन्नाथं समे विष्णुः प्रसीदतु ॥२॥ छिनत्ति वैष्णवीं मायां
 भक्त्या प्रीतो जनार्दनः । श्वेतद्वीपं नयत्वस्मान्मयात्मा सञ्जिवेदितः ॥ ३ ॥ ततो ब्राह्मणं संपूज्य
 दक्षिणासहितमुक्तपदार्थदशकं दत्त्वा तावन्मितं स्वयं मौनी भुजीत । एवं दशवर्षं प्रतिभादपदशुक्लद
 शम्यां कृत्वा अंत्ये उद्यापनं कुर्यात् । तद्यथा । पूर्ववत् संकल्पं कृत्वा मयांचरितदशावतारव्रतस्य
 उद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशपूजनादि आचार्यवरणांतं कर्म कुर्यात् । अत्र शुचीन्
 मंत्रविदो दश द्विजान् अभावे गुणवंतमेकं वा वृत्त्वा मधुपक्वादिना पूजयेत् । ततस्ते द्विजाः सर्वतोभद्रे

पुर्वेक्षविधिना ब्रह्मादिदेवतास्थापनपूर्वकं ताम्रकलशपतिष्ठांतं कृत्वा तदुपरि हैमीर्दश प्रतिमाः
 मत्स्यादिदशावतारस्त्वरूपाः प्रतिष्ठाप्य । ॐ इदंविष्णुर्विचक्रमे० ॥ १ ॥ इति मंत्रेण तत्त्वाम
 मंत्रेण वा आवाह्य पुरुषसूक्तेन षोडशोपचारैः संपूज्य पुराणस्तोत्रैः स्तुत्वा प्रणमेयुः । ततः पूर्वनि
 मंत्रितान् द्विजान्वस्त्रादिना संपूज्य क्रमेण ताः प्रतिमास्तेभ्यः दक्षिणापुरःसरं दत्त्वा यथाशक्ति
 ब्राह्मणान्संभोज्य आशिषो गृहीत्वा स्वयं भुंजीत । इति भविष्योक्तदशावतारव्रतोद्यापनविधानं
 समाप्तम् ॥ आश्विनशुक्लदशम्यां विजयादशमीव्रतम् । तदुद्यापनं तु प्रमाणाऽभावान्न लिखितम् । व्रतवि
 धानं तु व्रतराजादिषु इष्टव्यम् । एवमेव यदा यस्मिन्कस्मिन्मासे शुक्लपक्षे रविवारयुता दशमी
 वदा दशादित्यव्रतं कार्यम् । तद्विधानमपि तत्रैव ज्ञातव्यम् । ज्येष्ठशुक्लदशहराव्रतं कार्यम् ।
 तत्रैव दशविधपापक्षयकामो गंगास्नानं तत्पूजनं च कुर्यात् ॥ इगि पंडितगौडश्रीचतुर्थालालविरचिते
 व्रतोद्यापनप्रकाशे दशमीव्रतोद्यापनानि ॥ १० ॥ अथ एकादशीव्रतोद्यापनम् ॥ तत्र प्रबोधिन्यां मार्गशीर्षे
 भीमतिथौ माघे वैशाखे वा विन्नसमृद्धौ शुभतिथौ वा कार्यम् । तत्र प्रयोगः । दशम्यां दंतधावन
 पूर्वकं स्नात्वा हविष्यान्नमेकवारं भुक्ता एकादश्यां श्रातर्नदीतडागकूपादौ यथाविधि स्नात्वा संध्या

तर्पणादि नित्यकर्म समाप्य गोषयादिलिपदेशे स्वासनै प्राह्मुख उपविश्य दर्भपवित्रधारणं कृत्वा ।
आचम्य । प्राणानायम्य ताम्रपात्रे जलतिलपुष्पचंदनकुशानादाय संकल्पं कुर्यात् । तथथा । देश
कालौ संकीर्त्य । यम इह जन्मनि जन्मांतरे च कृतकायिकवाचिकमानसिकसांसर्गिकसमस्तपापक्षय
पूर्वकं धर्मार्थकाममोक्षचतुर्विधपुरुषार्थसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं यथा आचरितं शुक्लकृष्णैका
दशीव्रतं तस्य सांगतासिद्ध्यर्थं तत्संपूर्णफलावासये देशकालाघनुसारतो यथाज्ञानेन शुक्लकृष्णै
कादशीव्रतोद्यापनं करिष्ये । तदंगत्वेन गणपतिपूजनं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नांदीशाङ्कमाचार्य
दिवरणं च करिष्ये । इति संकल्प्य । पूर्ववत्सर्वं कुर्यात् । (केचित् रात्रौ पूजनत्वान्मातृकापू
जनं नांदीशाङ्कं च नेच्छंति) ततः पूर्वोक्तप्रकारेण सर्वतोभद्रमण्डले ब्रह्मादिदेवानावाह्यं संपूज्य
तन्मध्ये अक्षतपुंजे ताम्रकलशं राजतपूर्णपात्रसहितं यथाविधिना प्रतिष्ठाप्य तदुपरि पट्टवस्त्रं
प्रसार्ये कुंकुमादिना अष्टदलं लिखित्वा तन्मध्ये सौवर्णी लक्ष्मीनारायणप्रतिमां स्थापयेत् ।
अथावाहनम् ॥ नमो विष्णवे तु यं भगवन्परमात्मने । कृष्णोसि देवकीपुत्रं परमेश्वरं उत्तमं ।
अजोनादिश्च विश्वात्मा सर्वलोकपितामहः ॥ १ ॥ क्षेत्रज्ञः शाश्वतो विष्णुः श्रीमान्नारायणः परः ।

ब०

॥८६॥

त्वमेव पुरुषः सत्योऽतींद्रियोसि जगत्पते ॥ २ ॥ यत्ते तेजः परं सक्षमं तेनेमां वेदिकां विश । ॐ भूः
 पुरुषमावाहयामि । ॐ भुवः पुरुषमावाहयामि । ॐ स्वः पुरुषमावाहयामि । ॐ भूर्भुवःस्वः पुरुष
 मावाहयामि । विष्णो इहागच्छ इह तिष्ठ पूजां गृहाण सुप्रसन्नो वरदो भव । इत्यावाह्य । परितो
 वक्ष्यमाणदेवताः पूर्वादिकमेणावाहयेत् । तदथा । ॐ अश्रये नमः अग्निमावाहयामि १ इंद्राय०
 इन्द्रमावा० २ प्रजापतये० प्रजापति ०० ३ विश्वेष्यो देवेष्यो० विश्वान्देवान्० ४ ब्रह्मणे० ब्राह्मण० ५ वसु
 देवाय० वसुदेव० ६ श्रीरामाय० श्रीराम० ७ श्रिये नमः श्रियमावाहयामि < इत्यावाहयेत् । पुनः
 पूर्वदक्षिणपश्चिमोन्नरदलाभ्यंतरेषु । ॐ श्वीचतुःसहस्रसहितां रुक्मिणीमावाहयामि १ श्वीचतुःसह
 स्रसहितां सत्यभामामावाहयामि २ श्वीचतुःसहस्रसहितां जांबवतीमावाहयामि ३ श्वीचतुःसहस्र
 सहितां मित्रविंदामावाहयामि ४ इत्यावाहयेत् । ततः आश्रेयादिकोणदलेषु क्रमेण । ॐ शंखमावा
 हयामि ५ चक्रमावा० ६ गदामावा० ७ पद्ममावाहयामि < इत्यावाह्य तद्विः पूर्वघटपत्रेषु क्रमेण ।
 ॐ विमलामावाहयामि १ उत्कर्षिणीमावाहयामि २ ज्ञानामावा० ३ क्रियामावा० ४ योगा
 मावा० ५ प्रह्लादमावा० ६ सत्यामावा० ७ ईशानामावा० < (यध्ये) अनुश्रुतमावाहयामि ९

इत्यावाहयेत् ॥ ततो देवस्याशे । ॐ सामध्वनिशरीरस्त्वं वाहनं परमेष्ठिनः । विषपापहरो नित्य
मतः शांतिं प्रयच्छ ये ॥ ॐ गरुडमावाहयामि । इति गरुडमावाह्य भूपुरे परितः पूर्वादिकमेण
इन्द्रादिलोकपालानावाहयेत् । ततः पूर्वादिकमेण केशवादीनावाहयेत् । ॐ केशवाय नमः केशवमा
वाहयामि १ नारायणाय० २ (एवं सर्वत्र) माधवाय० ३ गोविंदाय० ४ विष्णवे० ५
मधुसूदनाय० ६ त्रिविक्रमाय० ७ वामनाय० ८ श्रीधराय० ९ हषीकेशाय० १० पद्मनाभाय० ११
दामोदराय० १२ पुनः पूर्वादिकमेण । ॐ संकर्षणाय० १ वासुदेवाय० २ प्रद्युम्नाय० ३ अनिरु
द्धाय० ४ पुरुषोन्नतमाय० ५ अधोक्षजाय० ६ नारसिंहाय० ७ अच्युताय० ८ जनार्दनाय० ९
उपेंद्राय० १० हरये० ११ श्रीकृष्णाय नमः श्रीकृष्णमावाहयामि १२ इत्येवंप्रकारेणावाह्य ।
ॐ तदस्तु मित्रावरुणातदग्नेशंयोरस्मैयमिदमस्तु शस्तम् । अशीमहिंगाधमुतप्रतिष्ठानमोदिवैबृह
तेसादना १ मनोजूति० २ इति मंत्राभ्यां प्रतिष्ठाप्य । पुरुषसूक्तेन ॐ रुक्मिण्यादावाहितदेवतास
हिताय महाविष्णवे नमः । इति षोडशोपचारैः पूजयेत् (पुष्पपूजानंतरमंगपूजां कुर्यात्) तथथा ।
ॐ दामोदराय नमः पादौ पूजयामि १ माधवाय० जानुनी० २ कामपतये० गुह्यं० ३ वामनमूर्त्ये०

कटी० ४ पमनाभाय० नाभिं० ५ विश्वमूर्तये० उदरं० ६ ज्ञानगम्याय० हृदयं० ७ श्रीकंठसंगिने०
 कंठं० ८ सहस्रबाहवे० बाहू० ९ योगयोगिने० चक्षुषी० १० उरुगाय० ललाटं० ११ नाकसुरेश्व
 राय० नासां० १२ श्रवणेशाय० श्रवणौ० १३ सर्वकामदाय० शिखां० १४ सहस्रशीर्षाय०
 शिरः० १५ सर्वद्विषिणे नमः सर्वांगं पूजयामि १६ (नैवेद्यदाने विशेषः) गोदकान्गुडकांश्चूर्णा
 न्धृतपूरकमेंडकान् । सोहालिकादिकं सारसेवाः सक्तव एव च ॥ १ ॥ वटकान् पायसं दुग्धं शालि
 दध्योदनं तथा । इंडरोकान्पूरिकाश्च अपूपान्गुडमोदकान् ॥ २ ॥ तिलपिण्ठं कर्णवेष्टं शालिपिण्ठं
 सशर्करम् । रंभाफलं च सघृतं मुद्दचूर्णं गुडौदनम् ॥ ३ ॥ एवं क्रमेण नैवेद्यं पृथग्वा चरमेऽहनि ।
 सशर्करम् । ततो नानास्तोत्रैनं मस्कारं कृत्वा विशेषाद्यं दद्यात् । तात्रपात्रे जलं नारि
 केलं बीजपूरमक्षतान्पुष्पाणि तुलसीपत्राणि दूर्वा चंदनं पूगीफलं हिरण्यादीनि च निश्चिप्य जानु
 ध्यानं धरणीं गत्वा इमं मंत्रमुदीरयेत् । ॐ नारायण जगन्नाथ लक्ष्मीकांत दद्यानिधे । गृहणाद्यं
 मया दत्तं ब्रतसंपूर्तिहेतवे ॥ १ ॥ ततो ब्राह्मणान् संपूज्य गीतवादित्रशास्त्रपुराणकथाश्रवणादिना
 जागरपूर्वकं रात्रिं निनयेत् (अत्र जागरणे कृते महापुण्यं महापापनाशनं च भवति) ततः प्रभाते

आचार्यो यजमानश्च स्नात्वा संध्यादिनित्यकम् कृत्वा मंडलदेवताः पंचोपचारैः
संपूज्य होमं कुर्यात् । तथथा । होमसंख्यानुसारेण स्थंडिलं चतुरस्त्रं चतुरुंगुलोच्छ्रूतं
सन्मृदा कृत्वा । देशकालौ संकीर्त्य । शुक्लकृष्णैकादशीव्रतोद्यापनांगभूतं विहितहवनं करिष्ये इति
संकल्प्य स्वगृहोक्तप्रकारेण अर्थि प्रतिष्ठाप्य कुशकंडिकां कृत्वा आज्यभागांते (अहोमपक्षे)
सूर्यादिव्रह्मोमं विधाय प्रधानदेवताहोमं कुर्यात् । तथथा । आज्येन नारायणाय पुरुषसूक्तेन
प्रत्यृचं हुत्वा । पुनः ॐ अग्नये स्वाहा इदमग्नये १ इंद्राय० इद० २ प्रजापतये० इदं० ३ विश्वेऽयो देवे
भ्यः ४ ब्रह्मणे० ५ इत्याज्यहोमं प्रत्येकमेकवारं कृत्वा ततो घृताकृपायसेन ॐ वासुदेवाय० इदं० १
बलदेवाय० इदं० २ श्विय० इदं० ३ विष्णवे० इदं० ४ अग्नये० ५ वायवे० ६ सूर्याय० ७ प्रजापतये० ८ इति
हुत्वा । पायसेन एव ॐ केशवाय स्वाहा १ नारायणाय० २ माधवाय० ३ गोविंदाय० ४ विष्णवे० ५
मधुसूदनाय० ६ त्रिविक्रमाय० ७ वामनाय० ८ श्रीधराय० ९ हृषीकेशाय० १० पद्मनाभाय० ११
दामोदराय० १२ इति द्वादशदेवताभ्यः । ॐ संकर्षणाय० १ वासुदेवाय० २ प्रशुम्नाय० ३
अनिरुद्धाय० ४ पुरुषोन्नमाय० ५ अधोक्षजाय० ६ नारसिंहाय० ७ अच्युताय० ८ जनार्दनाय० ९

च जस्वा अष्टौ पदानि प्रतिदिशं गच्छेद् (एभिर्यत्रैः) कृष्णाय वासुदेवाय हरये परमात्मने । शरण्या
याप्रमेयाय गोविंदाय नमोनमः ॥ १ ॥ नमः स्थूलाय सूक्ष्माय व्यापकायाव्ययाय च अनंताय जग
द्वात्रे ब्रह्मणेऽनन्तमूर्तये ॥ २ ॥ अव्यक्तायाखिलेशाय चिद्रूपाय गुणात्मने । नमो मूर्त्तयि सिद्धाय पराय
परमात्मने ॥ ३ ॥ देवदेवाय वंशाय पराय परमेष्ठिने । कर्त्रे विश्वस्य गोप्त्रे च तत्संहर्त्रे च ते नमः ॥ ४ ॥
ततो देवाय निवेदितं प्रापणं गृहीत्वा मूर्धि रुत्वा घोषयेत् । के वैष्णवाः । के वैष्णवा । के वैष्णवाः ।
इत्युच्चर्वदेत् । ततः समानाः वयं वैष्णवाः । वयं वैष्णवा । वयं वैष्णवाः । इति प्रवदेयुः । ततस्तेऽथ
समानेभ्यो हविर्दत्त्वा स्वयं ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । इदममृतमहं प्राश्नामीति प्राश्य आचम्य ।
आचार्यः सिद्धये स्वाहा इत्यग्नौ आज्यं जुहुयात् । ततः ॐ यतऽद्विभयामहेततोनोऽअभयंकृधि ।
मघवञ्छग्निधतवतन्नञ्जतिभिर्विद्विषोविमृधोजहि ॥ इति भंत्रेणात्मानमभिमंत्र्य प्रायश्चित्तहोमशेषं समा
पयेत् । तत उत्तरपूजां रुत्वा व्रतसमाप्त्यर्थं सवत्सां सोपस्करां सुशीलां सालंकारां दुग्धवतीं कृष्णां
वा श्वेतां गामाचार्यायि विधिवद्यात् (तद्विधिस्तु प्रथमप्रकरणे पूर्वमुक्तः) ततः सोपस्करां सालं
कारां लक्ष्मीनारायणप्रतिमायुतां शश्यां च दत्त्वा चतुर्विंशतिब्राह्मणान् पूर्वोक्तकेशवादिनामभिः संपूज्य

तेष्यः पक्षान्पूरितान्वस्त्रतं बूलयज्ञोपवीतफलदक्षिणायुतान् केशवादिनामांकितान् चतुर्विंशतिकल
 शान् दयात् । तत्र मंत्रः । पक्षान्पूरितं कुभं दक्षिणावस्त्रसंयुतम् । ददामि द्विजवर्याय देवो नः प्रीय
 तामिति ॥ १ ॥ इति प्रत्येकं दयात् । (देवपदस्थाने केशवादिनाम्ना ऊहः कार्यः) (अस्मद्देशो तु
 षड्विंशतिजलपूरितघटदानं कुर्वति तदपि समीचीनम्) ततः पीठदानम् । देशकालौ संकीर्त्य ।
 इदं पीठं सोपस्करं लक्ष्मीनारायणप्रतिमायुतं श्रीमहाविष्णुप्रीतये अमुकशर्मणे ब्राह्मणाय
 तुम्यमहं संप्रददे । इति आचार्याय दयात् । ततः कलशोदकेन सप्तनीकं यजमानं पूर्वोक्तं प्रैरभिषिच्य ।
 अग्निं संपूज्य । यांतु देवगणाः सर्वे० १ इति विसृज्य चतुर्विंशतिः षड्विंशतिर्वा ब्राह्मणान् पायसा
 दिना संभोज्य तेष्यो यथाशक्ति दक्षिणां दत्त्वा तैराशिषो गृहीत्वा व्रतसंपूर्णतां वाचयेत् । जप
 च्छिदं तपच्छिदं यश्छिदं व्रतकर्मणि । सर्वे भवतु मेऽच्छिदं ब्राह्मणानां प्रसादतः ॥ १ ॥ इति
 ब्राह्मणान्संप्रार्थ्य अच्छिदं भवतु ते व्रतमिति ब्राह्मणाः प्रतिवदेयुः । अनेन कर्मणा
 श्रीनारायणः प्रीयतामित्युक्त्वा वांधवादिभिः सोत्सवः भुंजीत ॥ इति बोधायनोक्तशुङ्खकृष्णैका
 दशीव्रतोद्यापनप्रयोगः ॥ अथ मार्गशीर्षकृष्णैकादश्यां वैतरणीव्रतम् (भविष्योत्तरे) प्रातर्नद्यादौ

स्नात्वा नित्यकर्म कृत्वा देशकालौ संकीर्त्य । यम यमलोकाऽदर्शनपूर्वकविष्णुलोकप्राप्तिकामनया
श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं वैतरणीब्रतं करिष्ये । इति संकल्प्य । मध्याह्ने पुनःस्नात्वा नित्यकर्म निर्वर्त्य
रात्रौ कृष्णां सुरभिमानीय पूर्वाभिमुखीं संस्थाप्य । अग्रपादादार्थ्य पश्चात्पादद्वयावधि गां गंधा
दिभिः संपूजयेत् । तदथा । गोरग्रपादार्थ्यां नमः १ गोरास्याय नमः २ गोः शृंगार्थ्यां नमः ३ गोः
स्कंधार्थ्यां नमः ४ गोः पुच्छाय नमः ५ गोः पश्चात्पादार्थ्यां नमः ६ गोः सर्वागेऽयो नमः ७ इति
स्थानेष्वेतेषु गंधादीनि निक्षिप्य धूपदीपैवेयादिभिः संपूज्य गोः पुच्छं गृहीत्वा पूर्ववर्त्तपूर्णं कृत्वा प्रार्थ
येत् । असिपत्रादिकं धोरं नदीं वैतरणीं तथा । प्रसादात्ते तरिष्यामि गौमतिस्ते नमोनमः ॥ १ ॥
सुखेन तीर्यते यस्मान्नदी वैतरणी ध्रुवम् । तस्मादेकादर्शीं कृत्वा नाम्ना वैतरणी भवेत् ॥ २ ॥
एवं संपूज्य नक्तब्रतं कुर्याद् । तदथा । मार्गशीर्षादिके भक्तं यावन्मासचतुष्टयम् । अन्यन्मासचतुष्कं
तु यावकाशनमेव च ॥ १ ॥ श्रावणादिषु मासेषु चतुष्वद्याच्च पायसम् । तदन्नस्य त्रयो भागा
गोगुरुस्वार्थमेव च ॥ २ ॥ मासिमासि प्रकुर्वति मासद्वादशकं ब्रतम् । उद्यापनं ततः कुर्यात्पूर्णे
संवत्सरे तदा ॥ ३ ॥ शत्र्या सूतूलिका कार्या दंपत्योः परिधानकम् । सवत्सा कृष्णवर्णा तु धेनुः

कार्या पयस्त्विनी ॥ ४ ॥ सौवर्णी सुरभिं रूत्वा स्थापयेत्त्रूलकोषरि । सुरभिं पूजयेन्मन्त्रैः पूर्वोक्तैर्भ
 किसंयुतः ॥ ५ ॥ ततस्त्वां गुरुवे दद्यात्सर्वं तत्र क्षमापयेत् । भारो लोहस्य दातव्यः कार्पासद्वाण
 संयुतः ॥ ६ ॥ वैतरण्यां समाप्त्यर्थं ब्राह्मणाय कुटुंबिने ॥ नारी वा पुरुषो वापि व्रतस्थाप्त्य प्रभा
 वतः ॥ ७ ॥ राज्यं बहुदिनं भुक्त्वा स्वर्गलोके महीयते । इति । अन्यत्सर्वं पूर्ववत् । इति वैतरणी
 व्रतोद्यापनविधानम् । अथ गोपद्यव्रतम् ॥ तत्र आषाढशुल्कादश्यां समाराध्य कार्तिकशुल्क
 द्वादश्यंतं कार्यम् । एतद्वतं पंचवर्षात्मकम् । अस्योद्यापनं तु पूर्णे पंचमे वर्षे कार्तिकशुल्कादश्यां
 कार्यम् । तत्र प्रयोगः देशकालौ संकीर्त्य ममात्मनो यमदंडनिरसनपूर्वकपुत्रपौत्रसौभाग्यादि
 वृद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं पंचवर्षाचरितगोपद्यव्रतोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशपूज
 नायाचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्याद् । ततः । आचार्यो गोमयोपलिसे शुद्धस्थाने ब्रीहिपिष्टैः
 त्रयस्त्रिंशत्पञ्चानि रूत्वा पंचरंगैः शोभयित्वा गंधपुष्पैः प्रपूजयेत् । ततः सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवा
 नसंपूज्य तन्मध्ये ताम्रकलशोपरि कर्षमात्रसुवर्णरच्चितां लक्ष्मीनारायणप्रतिमां चतुर्भुजीं गोपाल
 रूपां प्रतिष्ठाप्य । ॐ इदम्बिष्णुर्विचक्षये ० १ इत्यावाह पुरुषसूक्तेन षोडशोपचारैः संपूज्य केशवा

दिद्वादशनामभिः पूजयेत् । ततः । नमस्ते देवदेवेश नमस्ते गरुडध्वज । नमस्ते विष्णवे तुःयं
ब्रतस्थ फलदायक ॥ १ ॥ इति शार्थ्य रात्रौ गीतवाद्यादिमंगलैर्जागरणं कृत्वा श्रातः पुनः संपूज्य
अर्घ्नि प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते केशवादिद्वादशनामभिः समित्तिलाज्यद्वयैहोमं कृत्वा । ॐ इदम्बि
ष्णुर्विचक्रमे० १०८ इति मन्त्रेणाऽष्टोत्तरशतं पायसं हुत्वा ब्रह्मादिसर्वतोभद्रदेवताभ्यश्वैकक्याज्या
हुत्या होमं कुर्याद् । ततः स्त्वष्टुकदादिपूर्णहुत्यंतं होमशेषं समाप्य सवत्सां धेनुमाचार्याय दत्त्वा
सपत्नीकान्पञ्च ब्राह्मणान् षड्सैः संभोज्य तेभ्यो वस्त्राणि पंचवायनानि च दत्त्वा अन्यानपि यथा
शक्त्या ब्राह्मणान्संभोजयेत् । ततो बंधुभिः सार्वे स्वयं भुञ्जीत । कृत्वा चेदं ब्रतं पुण्यं सर्वान्कामा
नवाप्नुयात् । अंते स्वर्गपदं गच्छेत्सर्वपापविवर्जितः ॥ १ ॥ इति गोपश्ववतोद्यापनम् ॥ इति श्रीगौड
पंडितश्रीचतुर्थीलालविरचिते ब्रतोद्यापनप्रकाशे एकादशीब्रतोद्यापनानि समाप्तानि ॥ ११ ॥ अथ
द्वादशीब्रतोद्यापनानि लिख्यन्ते ॥ तत्र तावत् वामनजयंतीब्रतोद्यापनम् ॥ तत्र भाद्रशुक्लैकादशी
युतायां द्वादश्यां श्रवणयोगे कार्यम् । बुधवारयोगे प्रशस्ततरम् । तत्र प्रयोगः । प्रातरुत्थाय दंतधावनं
कृत्वा नद्यादौ । ॐ वरो वरेण्यो वरदो वराहो धरणीधरः । अपवित्रं पवित्रं मां करोतु भगवान्हरिः ॥

इति मंत्रेण तिलकल्कं स्वशरीरे विलिप्य यथाविधि स्नात्वा स्नानांगर्तर्पणं विधाय संध्यादिनित्य
 कर्म निर्वर्त्य संकल्पं कुर्यात् । देशकालौ स्मृत्वा ममात्मनः अखिलपापक्षयपूर्वकपिशाचादिदुर्योनिनिर
 सनद्वारा श्रीविष्णुलोकप्राप्त्यर्थमाचारितवामनजयंती (श्रवणद्वादशी) ब्रतोद्यापनं करिष्ये । इति
 संकल्प्य गणेशपूजनायाचार्यवरणांतं कर्म कुर्यात् । ततः आचार्यो वेदां सर्वतोभद्रं विरच्य तत्र
 ब्रह्मादिदेवानावाह्यं संपूज्य तन्मध्ये यथाविधि ताम्रकलशसंस्थाप्य तदुपरि सुवर्णरौप्यताम्रदारु
 वंशजान्यतमं पात्रं निधाय तिलाढकेन प्रस्थेन वा यवगोधूमैर्वा प्रपूर्य तत्र मृगचर्मं प्रसार्य तत्र
 कुंकुमादिना द्वादशारयुतं पद्मं विलिख्य तन्मध्ये सौबर्णं वामनं शिखाकमंडलुधरं छत्रयज्ञोपवीतिनं
 संस्थापयेत् । ततः ॐ त्रीणिपदाविचक्रमेविष्णुगोपाऽअदाभ्यः । अतोधर्माणिधारयन् ॥ १ ॥ ॐ
 भूर्भुवः स्वः ॐ वामनाय नमः वामनमावाहयामि इत्यावाह्यं पुरुषसूक्तेन षोडशोपचारैः यथा
 कालोद्भवैः पुष्टैः फलैश्च नानाविधभक्ष्यभोज्यैश्च सम्पूजयेत् । पुष्टपूजांते अंगपूजां कुर्यात् ।
 ॐ भत्स्याय नमः पादौ पूजयामि १ कूर्माय० जानुनी पू० २ वराहाय० गुह्यं पू० ३ नृसिंहाय० नाभिं
 पू० ४ वामनाय० उदरं पू० ५ परशुरामाय० दक्षिणभुजं पू० ६ दाशरथिरामाय० वामभुजं

पू० ७ कृष्णाय० मुखं पू० ८ बुद्धाय० कर्णै पू० ९ कल्किने नमः शिरः पूजयामि १० ॐ नमो
भगवते वासुदेवाय सर्वां पूजयामि ११ इति संपूज्य दधिभक्तैवेद्यं निवेद्य प्रार्थयेत् । नमस्तेऽदिति
पुत्राय नमस्ते कश्यपात्मज । त्रिविक्रमाय देवाय वामनाय नमोनमः ॥ १ ॥ ततो न्यग्रोधम् ॐ
कद्रुद्रायप्रचेतसेमीदुष्टमायनव्यसे । वोचेमशन्तमंहदे ॥ इतिमंत्रेण संपूज्य दध्योदनयुतं शिक्यं जल
पूरितं करकं च संपूजयेत् । तत्र मंत्रौ । शिक्योसि दधिभक्तोऽसि लंबितोसि मयोपरि । सूत्रेणैवाश्रि
तोसि त्वं वामनः प्रीयतामिति ॥ १ ॥ करकं पूजयिष्यामि सरितां संगमे जलैः । पंचरत्नसमायुक्तं तेन
तुष्यतु वामनः ॥ २ ॥ ततः सर्वान्प्रार्थयेत् । पर्जन्यो वरुणः सूर्यः केशवः सलिलं शिवः । त्वष्टा
यमो वैश्रवणः सदा पापं हरन्तु मे ॥ ३ ॥ ततः कथाश्रवणादिना रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रातःस्नात्वा
अग्निं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते प्रधानदेवश्रीवामनाय पायसधृतसमित्तिलैः प्रतिद्रव्यमष्टोत्रशतसं
ख्यया हुत्वा सर्वतोभद्रदेवताभ्यश्वैकक्याज्याहुत्या होमं कुर्यात् । तत्र होममंत्राः । ॐ इरावतीतिमंत्रेण
पायसं घृतं च । ॐ इदम्विष्णुर्विचक्रमे० इति मंत्रेण समित् । ॐ त्रीणिपदाविचक्रमे० इति मंत्रेण ।
ॐ विष्णोःकर्माणिपश्यत० इति मंत्रेण तिलाश्व होतव्याः । ततो द्वादशसंख्याकान् विप्रान्वस्त्रादि

ब्र० ॥१२॥

ना संपूज्य दधिभक्तान्नोपवीतचन्दनयुतान्सुगंधजलपूरितान्द्वादशकरकांस्तेभ्यो दद्यात् । तत्र मंत्रः ।
 सुगंधिजलसंपूर्णं दधिभक्तयुतं द्विज । करकं ते प्रदास्त्यामि वामनः प्रीयतामिति ॥ १ ॥ वामनः
 प्रतिगृह्णाति वामनो वै ददाति च वामस्तारकोभाभ्यां वामनाय नमोनमः ॥ १ ॥ इति मंत्रेण
 सोपस्करं पीठमाचार्याय दद्यात् । ततो ब्रतपूर्त्येगां च दत्त्वा विप्रान् भोजयेत् ॥ इति श्रीवामन
 जयंती (श्रवणद्वादशी) ब्रतोद्यापनं समाप्तम् ॥ ॥ अथ पौष्टक्षणद्वादश्यां सुखपाद्वादशीब्रतम् ।
 अथवा पौषे पुष्यक्षेण यदा तदा वा कार्यम् । (एतत्तु गुर्जरदेशे प्रसिद्धम्) देशकालौ संकीर्त्य ममा
 त्मनो दौर्भाग्यदौर्बण्ड्यादिशमनपूर्वकम् अतुलसौभाग्यपुत्रपौत्राघभिवृद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थ
 सुखपाद्वादशीब्रतोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य आचार्यवरणांतं कर्म पूर्ववत्कुर्यात् । ततः
 आचार्यः सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवान्संपूज्य तन्मध्ये तात्रकलशं संस्थाप्य तदुपरि तिलपूर्णपात्रं धृत्वा
 तत्र सौवर्णं लक्ष्मीसहितं नारायणं स्थापयेत् । ततः ॐ सहस्रशीर्षा० इति पुरुषसूक्तेन षोडशोपचारैः
 संपूज्य परितः । ॐ शंखाय नमः १ चक्राय० २ गदायै० ३ पञ्चाय नमः ४ इत्यायुधानि संपूज्य
 तिलमिश्रितपक्वान्ननैवेद्यं समर्प्य विष्णवे अर्द्धं दद्यात् । तत्र मंत्रः परमशांताय विख्यपाक्षं न सोस्तु

॥१२॥

ते । सर्वकल्मषनाशाय गृहणार्थं नमोस्तु ते ॥ १ ॥ ततः स्वयमुपोष्य रात्रौ जागरणं कुर्यात् ।
 ततः प्रावरग्निं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते प्रधानदेवमहाविष्णवे ऊँ सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्र
 पाद । सभूमिर्ठिसर्वतस्पृत्वात्यतिष्ठदशाङ्गुलं स्वाहा ॥ इतिमंत्रेणाष्टोन्नशतं शुद्धगोमयं व्याहतिभिश्च
 तिलद्व्यर्विष्णुं लक्ष्मीयुतं ध्यायन् होमं कुर्यात् (अत्र अमेध्यभक्षणरहिताया गोः पतितं गोमयमं
 तरिक्षाद्रात्यम्) ततः सर्वतोभद्रमंडलदेवताऽयश्वैकैक्याज्याहुत्या हुत्वा होमांते वैष्णवं श्राद्धं च कृत्वा
 सोपस्करां विष्णुमूर्तिं विप्राय दद्यात् । ततो यथाशक्ति ब्राह्मणान् भोजयित्वा प्रदक्षिणं कृत्वा बंधु
 भिः सह स्वयं भोजनं कुर्यात् । अथवा रात्रौ होमादिकं कृत्वा प्रातः स्वयं पारणं कुर्यात् । एवं यः
 कुरुते देवि सुरुपाद्वादशीव्रतम् । दौर्भाग्यं स न पश्येत अपि जन्मांतरार्जितम् ॥ १ ॥ इति भविष्योन्न
 रोक्तसुरुपाद्वादशीव्रतोद्यापनम् ॥ अथ विष्णुपंचकव्रतं तदुद्यापनं च लिख्यते (विष्णुधर्मोन्नरे)
 तत्र भाद्रपदशुक्लद्वादश्यां यदा श्रवणक्षेत्रे तदारभ्य वर्षपर्यंतं कार्यम् । तत्र मासेमासे पंचोपोषणानि
 कार्याणि । एकं श्रवणनक्षत्रे १ द्वितीयं कृष्णैकादश्याम् २ तृतीयं शुक्लैकाद० ३ चतुर्थम् अमायाम्
 ४ पंचमं पूर्णिमायाम् ५ तत्र सर्वत्र विष्णुं संपूज्य उपवासं कुर्यात् । एवं संवत्सरं कृत्वा अंते द्वादश्या

मुद्यापनं कार्यम् ॥ अथोद्यापनप्रयोगः । देशकालौ संकीर्त्य ममात्मनः पंचमहापातकोपपातकादि
सकलपातकक्षयपूर्वकविष्णुलोकप्राप्तिद्वारा श्रीमहाविष्णुप्रीतये आचरितस्य वर्षपर्यंतं विष्णुपंचक
ब्रतस्य पूर्णतासिद्धये तदुद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य । गणेशपूजनादि आचार्यवरणांतं पूर्वव
त्कर्म कुर्यात् । ततः आचार्यः सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवान्संपूज्य मध्ये पूर्वे दक्षिणे पश्चिमे चोत्तरे पंच
ताम्रकलशान् यथाविधि संस्थाप्य तेषामुपरि पंच सौवर्णीः विष्णुप्रतिमाः क्रमेण वक्ष्यमाणमंत्रपंच
केन प्रतिष्ठापयेत् । तद्यथा । प्रथमे श्रवणकर्षकलशे । ॐ त्रीणिपदाविचक्रमेविष्णुर्गोपाऽअदाह्यः । अतो
धर्माणिधारयन् ॥ ॐ विष्णो इहागच्छ । ॐ विष्णवे नमः ॥ १ ॥ द्वितीये शुक्लैकादशीकलशे । ॐ
तद्विष्णोः परमं पदंसदापश्यंतिसूरयः । दिवीवचक्षुराततम् ॥ २ ॥ तृतीये पूर्णिमाकलशे ॐ तद्विप्रासो
विपन्यमोजागृवा ७ सःसमिन्धते । विष्णोर्यत्परमंपदम् ॥ ३ ॥ चतुर्थे कृष्णैकादशीकलशे ॐ अतोदेवाऽ
अवन्तुनोयतोविष्णुर्विचक्रमे । पृथिव्याः सप्तधामभिः ॥ ४ ॥ पंचमे अमावास्याकलशे ॐ इदम्बिष्णु
र्विचक्रमेत्रधामनिदधेपदम् । समूढप्रस्थपा ७ सुरेस्वाहा ॥ ५ ॥ इत्यावाह्य । ॐ मनोजूतिर्जुषता० इति
प्रतिष्ठाप्य । ततः क्रमेण कलशपंचके तत्तद्द्वादश देवताः परितः स्थापयेत् । तद्यथा । प्रथमे । ॐ

गोवर्द्धनधरमावाहयामि ॐ गोवर्द्धनधराय नमः १ (एवं सर्वत्र) अनंताय नमः २ पुण्डरीका
क्षाय ० ३ नित्याय ० ४ वेदगर्भाय ० ५ यक्षाय ० ६ पुरुषाय ० ७ सुब्रह्मण्याय ० ८ जयाय ० ९ शैरये ० १०
वैकुंठाय ० ११ गरुडध्वजाय नमः १२ (द्वितीये कलशे) केशवाय ० १ नारायणाय ० २ माधवाय ० ३
गोविंदाय ० ४ विष्णवे ० ५ मधुसूदनाय ० ६ त्रिविक्रमाय ० ७ वामनाय ० ८ श्रीधराय ० ९ हृषीकेशा
य ० १० पद्मनाभाय ० ११ दामोदराय ० १२ (तृतीये) विघ्वे नमः १ शशिने ० २ शशांकाय ० ३ चं
द्राय ० ४ सोमाय ० ५ उदुपाय ० ६ मनोरमाय ० ७ अमृताय ० ८ पावनाय ० ९ हिमकृताय ० १० निशा
कराय ० ११ आप्यायनाय ० १२ (चतुर्थकलशे) संकर्षणाय ० १ वासुदेवाय ० २ प्रयुम्नाय ० ३ अनि
रुद्धाय ० ४ पुरुषोन्नमाय ० ५ अधोक्षजाय ० ६ नारसिंहाय ० ७ अच्युताय ० ८ जनार्दनाय ० ९ उर्पे
द्राय ० १० हरये ० ११ कृष्णाय ० १२ (पंचमे) महीधराय ० १ जगन्नाथाय ० २ देवेन्द्राय ० ३ देवकीसुं
ताय ० ४ चतुर्भुजाय ० ५ गदापाणये ० ६ सुरेशाय ० ७ सुलोचनाय ० ८ चार्वगाय ० ९ चक्रपाणये ० १०
सुभित्राय ० ११ असुरांतकाय नमः १२ इत्यावाह्य पुरुषसूक्तेन पूर्वोक्तपञ्चमंत्रैश्च षोडशोपचारैः संपूज्य
पूर्वोक्तवृष्टिनामभिर्नमस्कारात् कृत्वा रात्रौ जागरणं कुर्याद् । ततः प्रातरर्ग्नि प्रतिष्ठाप्य आज्यभा

गांते पूर्वोक्तैः पंचमंत्रैः पृथक्पृथक् महाविष्णवे वृताक्तपायसापूपंचामृतसघृततिलादिद्रव्यैरष्टोत्तर
 शतं हुत्वा श्रवणदेवताभ्यो वृताक्ताऽपूपैः १ शुक्लेकादशीदेवताभ्यो गुडपायसेन २ पूर्णिमादेवताभ्यश्च
 वृतपायसाभ्याम् ३ कृष्णेकादशीदेवताभ्यः पंचामृततिलौदनैश्च ४ अमादेवताभ्यश्चतिलमु
 द्वगुडौदनैश्च ५ प्रत्येकमेकैकाहुत्या होमं कृत्वा सर्वतोभद्रदेवताभ्यश्वैकैक्याज्याहुत्या होमं कुर्यात् ।
 ततो होमांते आचार्यं संपूज्यं सोपस्करां विष्णुप्रतिमां ब्रतपूर्तये गां च दत्त्वा विभवे
 सति सस्यवतीं भूमिं च दयात् । ततः अन्यपंचब्राह्मणेभ्यो गोमेदपुष्परागवैद्युर्नीलमाणि
 क्यानि इति पंचरत्नानि दक्षिणासहितानि ॐ हिरण्यगर्भं १ इति मंत्रेण दत्त्वा षष्ठिब्राह्मणान्
 पायसापूपादिभिः संभोज्य तैराशिषो गृहीत्वा बंधुभिः सह भुजीत । एवं कृते पंचमहापातकादि
 भ्यो मुक्तो भवति ॥ इति विष्णुपञ्चकब्रतोद्यापनप्रयोगः ॥ इति गौडपंडितश्रीचतुर्थीलालविरचिते
 व्रतोद्यापनप्रकाशे द्वादशीब्रतोद्यापनानि ॥ ॥ अथ त्रयोदशीब्रतोद्यापनानि ॥ तत्र तावत् आषा
 दशुक्लत्रयोदश्यां जयापार्वतीब्रतम् । एतद्वंतं गुर्जरदेशे प्रसिद्धम् । तत्र विंशतिवर्षपर्यंतम् । त्रयोदशी
 मुहूर्यं तत्त्वीयपर्यंतं षड्दिनात्मकं च कार्यम् । प्रत्यहयुमामहेश्वरपूजा कार्या । देशकालौ स्मृत्वा

ममात्मनो वैधव्यताशाऽखंडसौभाग्यपुत्रपौत्रादिप्राप्तिद्वारा श्रीमदुमामहेश्वरप्रीत्यर्थं जयापार्वतीवतं
करिष्ये इति संकल्प्य । मंडले कलशोपरि सुवर्णवृषभोपरि सुवर्णराजतनिर्मितौ उमामहेश्वरौ
ॐ गौरीर्मिमाय० १ इति मंत्रेण । ॐ तत्पुरुषाय विघ्नहे महादेवाय धीमहि ॥ तन्मो रुद्रःप्रचोदयात् २
इत्यनेन च संस्थाप्य षोडशोपचारैः पूजयेत् ॥ ततः सुवासिनीं संपूज्य नक्तवतं कुर्यात् । तत्र
स्वभक्षणनियमप्रकारः । पंचाब्दं यावनालम् । पंचाब्दं लवणवर्जिता यवाः । पंचाब्दमिक्षुरसवर्जिता
स्तंडुलाः । पंचाब्दं मुद्राश्व भक्षणीयाः । यूथिकादंतकाष्ठम् । व्रतांते उद्यापनम् । तत्र पूर्वोक्तसं
कल्पं कृत्वा गणेशपूजनाद्याचार्यवरणांतं कर्म कृत्वा । लिंगतोभद्रे ताम्रकलशोपरि सौवर्णं राजतं वा
वृशभं संस्थाप्य तदुपरि सौवर्णं गौरीप्रतिमां राजतीं महेश्वरप्रतिमां च पूर्वोक्तमंत्राभ्यां प्रतिष्ठाप्य
पुरुषसूक्तेन षोडशोपचारैः संपूज्य रात्रौ जागरणं कुर्यात् ततः प्रातरग्निं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते ।
गौर्हैयं महेश्वराय च पायसतिलाभ्यामष्टोत्तरशतं पूर्वोक्तमंत्राभ्यां प्रत्येकं हुत्वा मंडलदेवताभ्यर्थैचै
कैकयाज्याहुत्या होमं कुर्यात् । ततो होमांते विंशतिमिथुनानि वस्त्रादिना संपूज्य परमान्नेन संभोज्य
पकान्नसौभाग्यद्रव्ययुतं वायनं सदक्षिणाकं दत्त्वा व्रतपर्त्ये आचार्याय गां सोपस्करं प्रतिमाद्यं

च दत्त्वा सर्वसयुतं स्वयं भुजीत । इति भविष्योत्तरोक्तं जयापार्वतीव्रतोद्यापनम् ॥ ॥ अथ गोत्रि
रात्रव्रतोद्यापनम् ॥ एतद्वतं भाद्रशुक्लत्रयोदश्यामथवा आश्विनशुक्लत्रयोदश्यां यथाचारं
कार्यम् । ब्रतं त्रिरात्रोषणम् । वर्षत्रयात्मकं च कर्त्तव्यम् । चतुर्थे वर्षे प्राते पूर्णिमायामुद्यापनं
कार्यम् ॥ अथोद्यापनप्रयोगः ॥ पूर्णिमायां प्रातः स्नात्वा संध्यादिनित्यकर्म समाप्य मध्याह्ने
पुनर्नद्यादौ स्नात्वा देवर्षिपितृतर्पणं च कृत्वा रात्रौ गोमयोपलिते शुद्धदेशे स्वासने प्राङ्मुख उप
विश्य । आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य मम समस्तपापश्यपूर्वकसत्पुत्रसुखसौभाग्याद्य
भिवृद्धिद्वारा श्रीलक्ष्मीनारायणप्रीत्यर्थं वर्षत्रयाचारितगोत्रिरात्रव्रतोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य
आचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रमंडले ब्रह्मादिदेवान्संपूज्य तन्मध्ये ताम्रकलशं
यथाविधि संस्थाप्य पूर्णपात्रे पट्टवस्त्रं प्रसार्य तत्र कुंकुमादिना अष्टदलं कृत्वा तत्रैव कर्षसुवर्णनि
र्मितां श्रीलक्ष्मीनारायणप्रतिमां नूतनपट्टवस्त्रयुतां संस्थाप्य । ॐ इदम्बिष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधेप
दम् । समूढमस्यपाठ्यसुरेस्वाहा ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः लक्ष्मीनारायण इहागच्छ इहतिष्ठ इत्यावाह्य पुरुष
सुक्लेन पंचामृतैः नानाभक्ष्यभौज्यादिनैवेद्ययुतैश्च षोडशोषचारैः संपूज्य । तत्रैव सवत्सां धेनुं च

पूजयेत् । तत्र मंत्रः । पञ्च गावः समुत्पन्ना मथ्यमाने महोदधौ ॥ तासां यध्ये तु या नंदा
तस्यै धेन्वै नमोनमः ॥ १ ॥ गावो ममाश्रवः संतु गावो ये संतु पृष्ठतः ॥ गावो मे हृदये संतु गवां
यध्ये वसाम्यहम् ॥ २ ॥ इति प्रार्थ्य अर्द्ध्य दद्यात् । सनारिकेलकृष्मांडमातुलुंगं सदाडिष्मम् । गोत्रि
रात्रब्रतार्थाय सफलं च करे धृतम् ॥ सर्वकामप्रदे देवि गृहणार्थ्य नमोस्तु ते ॥ ३ ॥ एवं संपूज्य
रात्रौ जागरणं कुर्यात् । ततः प्रातरग्निं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते लक्ष्मीनारायणाय ॐ इदम्बिष्णुर्विं
चक्रमेत्रेधानिदधेपदम् । समूढपस्थपाऽसुरेस्वाहा ॥ इति मंत्रेणाष्टोत्तरशतं पायसाज्यादिद्रव्यै
हुत्वा ॥ ॐ आगावो अग्नन्तुतभद्रमक्रत्सीदन्तुगोष्ठेरणयन्त्वस्मे । प्रजावतीः पुरुरुपाऽइहस्यु
रिन्द्रायपूर्वीरुषसोदुहानाः ॥ इति मंत्रेण धेन्वै पायसद्रव्येण एवाष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिर्वा जुहुयात् ।
ततः सर्वतोभद्रदेवताऽयश्चैककाज्याहुतीहुत्वा होमशेषं समाप्य वस्त्रादिभिराचार्यं संपूज्य तिक्ष्णो
धेनवः सवत्सामेकां वा सुशीलां बहुदोग्ध्रीं तरुणीं सोपस्करां गां दत्त्वा शश्यां सोपस्करां पीठं च
दद्यात् । ततो वेणुपात्रस्थनारिकेलद्वाक्षाखर्जूरदाडिष्मवीजपूरसौभाग्यद्रव्ययुतं वायनं सदाक्षिणाकं
दंपतीस्यो दत्त्वा यथाशक्ति ब्राह्मणान्परमान्नेन संभोज्य तैराशिषो गृहीत्वा वांधवजनैः सह भुजीत ।

एवमुद्यापनं कार्यं व्रतस्य फलमिच्छता ॥ नारी वा पुरुषो वा पि पुत्रवाञ्चायते ध्रुवम् ॥ इहलोके सुखं
 भुक्ता अंते गोलोकमाप्नुयात् ॥ १ ॥ इति भविष्योत्तरोक्तं गोत्रित्रव्रतोद्यापनम् ॥ ॥ अथ पक्षप्र
 दोषव्रतोद्यापनम् ॥ एतद्वतं पक्षद्वयस्य पूर्वविद्वायां त्रयोदश्यां वर्षपर्यंतं यावज्जीवं वा कार्यम् ।
 शनिवारयोगे शनिप्रदोषस्तत्र महाफलम् । भौमयोगे कृष्णमोचनम् । शुक्रवारयोगे सौभाग्यघ्वीस
 मृद्धिः । आदित्यसंयोगे आरोग्यामिः । सोमवारसंयोगे पुत्रामिश्च भवति ॥ तदुद्यापनं तु कर्त्तिका
 दिशुभमासेषु कर्तव्यम् । अथोद्यापनप्रयोगः कार्तिके श्रावणे वा मंदवारादियुतायां पूर्णशुक्लत्रयो
 दश्यां देशकालौ संकीर्त्य ममात्मनः समस्तपापक्षयपूर्वकाऽयुरारोग्यैश्वर्यपुत्रपौत्रायभिवृद्धिशत्रुप
 राजयद्वारा श्रीमदुमामहेश्वरप्रीत्यर्थम् आचरितपक्षप्रदोषव्रतोद्यापन करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशपूज
 नायाचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्यात् । ततो लिंगतोभद्रे तत्रस्थदेवान्संपूज्य मध्ये यथाविधि तात्रक
 लशं संस्थाप्य तदुपरि रौप्यपात्रं धृत्वा तंडुलैः परिपूर्द्धं तत्र कर्षसुवर्णरचितामुमामहेश्वरप्रतिमां
 पुरतो राजतं वृषभं च संस्थाप्य वस्त्रमाल्यविभूषणैर्भूषयित्वा । ॐ देवेश भक्तसुलभ सर्वावरणसं
 पुरतो याजत्वां पूजयिष्यामि तावत्तं सुस्थिरो भव ॥ इति प्रतिष्ठापयेत् । ततः पुरुषसूक्तेन अथवा

१३० इति रुद्राध्यायोक्त्रिषोडशमंत्रैः ॐ भवानीशंकराऽन्यां नमः इतिषंचेण च षोडशोपचारैः
पंचामृतनानावस्थाभरणपुष्पविल्वपत्रफलभक्ष्यभोज्यादिभिञ्च संपूज्य कर्पूरगर्भितवहुवर्तिभिर्ना राजनं
कृत्वा प्रदक्षिणात्रयं विधाय साष्टांगं प्रणायं कुर्यात् । तत्र पुष्पपूजांते आवरणपूजा कार्या
तदथा । परितः ईशानपूर्वादिकमेण । ॐ ईशानाय नमः १ तत्पुरुषाय नमः २ अघोराय नमः ३
वामदेवाय ४ सग्नोजाताय ५ इति पंच मूर्तीः पूजयेत् । पुनः ईनः ईशनादिषु । ॐ निवृत्त्यै नमः १
प्रतिष्ठायै २ विद्यायै ३ शांत्यै ४ शांत्यतीतायै ५ इति कलाः पूजयेत् । पुनः पूर्वादिक्षु सूर्या
यै ६ इंद्रै ७ क्षित्यै ८ तोयायै ९ अग्नयै १० पवनायै ११ आकाशायै १२ यज्वने नमः ८
इत्यष्टमूर्तीः पूजयेत् । पूर्वादिषु अनंतायै १ सूक्ष्मायै २ शिवोत्तमायै ४ एकनेत्रायै ४ एकरुद्रा
यै ५ त्रिमूर्तयै ६ श्रीकंठायै ७ शिखंडिने ८ इति विघ्नेशान् पूजयेत् । उत्तरादिकमेण । उमायै
नमः १ चंडेश्वरायै २ नंदिने ३ महाकालायै ४ गणेशायै ५ वृषभायै ६ भृंगरिट्यै ७ स्कंदाय
नमः ८ इति गणेशान् पूजयेत् । तद्वाह्ये भूपुरे पूर्वादिकमेण । ॐ इंद्राय नमः १ अग्नयै २ यमायै ३
निर्ऋतयै ४ वरुणायै ५ वायवे ६ कुबेरायै ७ ईशानायै ८ ईशानपूर्वयोर्मध्ये ब्रह्मणे नमः ९

निर्कृतिपश्चिमयोर्मध्ये अनंताय नमः १० इति दिक्पालानपूजयेत् । तद्वाह्ये पूर्वादिषु तत्तत्सवीपे ॐ
 वज्राय० १ शक्त्य० २ दंडाय० ३ खड्डाय० ४ पाशाय० ५ अंकुशाय० ६ गदाय० ७ त्रिशूलाय० ८
 पद्माय० ९ चक्राय नमः १० इत्यायुधानि संपूजयेत् । एवं सगणं शिवं संपूज्य अर्थ्य दद्यात् ।
 रजतादिपात्रे क्षीरकुशद्वृदधिघृततंडुलसर्षपगंधपुष्पफलादि क्षित्स्वा जलेनापूर्य जानुभ्यामवनी
 गत्वा । ॐ भवरोगादिदारिश्चपापक्षुदपमृत्यवः । ऋणशोकमनस्तापा नश्यन्तु मम सर्वदा ॥ इत्यनेन
 त्रिवारमर्थ्य दत्त्वा प्रार्थयेत् । प्रसीद देवदेवेश प्रसीद परमेश्वर । प्रसीद सोम सर्वज्ञ प्रसीद करुणा
 कर ॥ १ ॥ जय देव जगन्नाथ जय शंकर शाश्वत । जय सर्वसुराध्यक्ष जय सर्वसुरार्चित ॥ २ ॥
 जय सर्वगुणातीत जय सर्ववरप्रद । जय नित्य निराधार जय विश्वभराव्यय ॥ ३ ॥ जय विश्वैकवं
 देश जय नागेन्द्रभूषण । जय गौरीपते शंभो जय नित्य निरंजन ॥ ४ ॥ जय नाथ रूपासिंधो जय
 भक्तार्तिभंजन । जय दुर्स्तरसंसारसागरोत्तारण प्रभो ॥ ५ ॥ प्रसीद मे महादेव संसारादधिखिद्यतः ॥
 सर्वपापक्षयं कृत्वा रक्ष मां परमेश्वर ॥ ६ ॥ इति प्रार्थ्य क्षमापराधस्तोत्रेण क्षमापयित्वा पुनःपुन
 देवं प्रणम्य बह्मणान्संतर्प्य गीतवादित्रनृत्यकथाश्रवणादैर्गृहे देवालये वा रात्रौ जागरणं कुर्यात् ।

ततः प्रातरुत्थाय नद्यादौ स्त्रात्वा संध्यातर्पणादि नित्यकर्म संपाद्य पौडशोपचारैः सांगं महेशं
संपूज्य स्थंडिले अग्नि प्रतिष्ठापयेत् । ततः कुशकंडिकां कृत्वा आज्यभागांते गौर्यैः महेश्वराय च
पलाशसमिद्विल्वपत्रतिलपायसाज्यद्रव्यैः प्रत्येकमष्टोन्नरशतसंख्यया ॐ गौरीर्मिषायस्त्विलानितक्षत्येक
पदीद्विपदीसाचतुष्पदी । अष्टापदी नवपदी॥बभूवुषीसहस्राक्षरापरमेव्योमनूरूपाहा ॥ इदं गौर्यै
१०८ ॐ अंबकंयजामहे० ॥ इदं शिवाय १०८ इति मंत्रद्वयेन जुहुयात् । ततः आवरणदेवता
श्यो लिंगतोभद्रदेवताऽयैकैकयाज्याहुत्या हुत्वा होमशेषं समाप्य सप्तनीकमाचार्यं वस्त्रालंकारं
चंदनैः संपूज्य पयस्त्विनीं गां सोपस्करां प्रतिपाँ च दद्यात् । ततो यथाशक्ति ब्राह्मणान् भोजयित्वा
दक्षिणाभिः प्रतोष्य दीनानाथांश्च संतर्प्य अच्छिद्रं वाचयित्वा विप्राज्ञया बंधुभिः सह शुचिः भुंजीत ॥
अनेनैव विधानेन कुर्यादुद्यापने विधिम् । आयुरारोग्यमैश्वर्यं पुत्रपौत्रसमन्वितः ॥ शत्रून्विजयते
नित्यं प्रसादाच्छंकरस्य च ॥ १ ॥ एवमेव शनिवारादियुतप्रदोषस्य विधिर्ज्ञेयः । इति स्कंदपुराणोक्तं
प्रदोषव्रतोद्यापनम् ॥ अथ अनंगत्रयोदशीव्रतं तदुद्यापनं च लिख्यते ॥ तच्च मार्गशीर्षशुक्लत्रयोदशी
मार्गश्य प्रतिमासं शुक्लत्रयोदश्यां वर्षपर्यंतं कार्यम् ॥ मार्गशीर्षशुक्लत्रयोदश्यां प्रातरश्वत्थकाष्ठेन

दंतधावनं कृत्वा नदीतडागादौ स्नात्वा संध्यादिनित्यकर्म संपाद्य स्वासने प्राङ्मुख उपविश्य
 आचम्य प्राणानायम्य । देशकालौ संकीर्त्य ममात्मनः इह जन्मनि जन्मांतरे च कृत
 समस्तपापक्षयार्थं श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलप्राप्त्यर्थं दुर्भगत्वंध्यात्वमृतवंध्यात्वादिष्ठिरसन
 पूर्वकं तत्त्वमासकल्पोक्तफलप्राप्तिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं च अनंगत्रयोदशीव्रतं करिष्ये इति
 संकल्प्य । उक्तविधिना पीठे लिंगस्थिणमनंगं प्रतिष्ठाप्य ॐ अनंगाय नमः इति यंत्रेणावाह्य पृथ
 कपृथक् पंचामृतैर्गर्धोदकेन च संस्नाप्य नानागंधैर्मरुबकपुष्पैर्धूपदीपकेणिकानैवेद्यादिभिर्च षोडशोप
 चारैः संपूज्य । नारिंगफलेनार्घ्यं दद्यात् तत्र यंत्रः । स्वर्गे चैव तु पाताले मर्त्यलोके तथैव च ॥ सर्व
 व्यापिन्ननंग त्वं गृहणार्घ्यं नमोस्तु ते ॥ १ ॥ इत्यर्घ्यं दत्त्वा प्रार्थयेत् । नमोस्त्वनंगदेवाय सर्व
 संघनिवासिने । हृदयस्थाय नित्याय सूक्ष्माय परमेष्ठिने ॥ २ ॥ इति प्रार्थ्यं मधुप्राशनं कृत्वा रात्रौ
 जागरणं च कृत्वा प्रातर्बाह्यणसुवासिनीयो भोजनं दत्त्वा स्वयं भुजीत । एवं सर्वमासेषु त्रयोदश्यायु
 पोषणं पूजाविधानं च ज्ञेयम् (दंतकाष्ठपुष्पफलार्घ्यनैवेद्यादिषु च विशेषः) तदथा । पोषशुक्लयो
 दश्याम् औदुंबरकाष्ठदंतधावनम् । जातीषुष्यैः पूजनम् । दाढियेनार्घ्यम् । अशोकवर्तिकानैवेद्यम् ।

ॐ नाट्येश्वराय नम इति मंत्रेण पूजा । नाट्येश्वराय शर्वाय ईश्वराय नमोनमः ॥ नमस्ते भुवनेशाय
गृहाणार्थं नमोस्तु ते ॥ १ ॥ इत्यर्थदानमंत्रः । रात्रौ चंदनं प्राश्य स्वपेत् ॥ २ ॥ षष्ठे न्यश्रोध
दंतकाष्ठम् । कुंदपुष्पाणि । बीजपूरेणार्थम् । शर्करा नैवेद्यम् । योगेश्वरो देवता । ॐ योगेश्वराय
देवाय योगजंबूनिवासिने । गृहाणार्थं मया दत्तं योगेश्वर नमोस्तु ते ॥ ३ ॥ इत्यर्थमंत्रः ॥ ततो
मौक्तिकोदकं प्राश्य रात्रौ स्वपेत् ॥ ४ ॥ फाल्गुने बादरं दंतकाष्ठम् । जपापुष्पाणि । कंकोलेनार्थम् ।
अपूपनैवेद्यम् । वीरेशोनाम देवता । वीरेश्वर वीरभद्र उमाकान्त सुरेश्वर । हिममध्यनिवासिस्त्वं
गृहाणार्थं महेश्वर ॥ ५ ॥ इत्यर्थम् । रात्रौ कंकोलं प्राशयेत् ॥ ६ ॥ चैत्रे मल्लिकादंतकाष्ठम् ।
दमनपुष्पम् । द्राक्षयार्थम् । वटकाः नैवेद्यम् । विश्वरूपदेवता । नमस्ते विश्वरूपाय स्वरूपाय महा
त्मने । गृहाणार्थं मया दत्तं विश्वरूप नमोस्तु ते ॥ ७ ॥ इत्यर्थं दत्त्वा कर्पुरं प्राशयेत् ॥ ८ ॥
वैशाखे अपामार्गं दंतकाष्ठम् । मल्लिकापुष्पाणि । खजूरेणार्थम् । नैवेद्ये सक्तवः । महारूपदेवता ।
महारूपाय नमस्ते सर्वविज्ञानरूपिणे । गृहाणार्थं मया दत्तं महारूप नमोस्तु ते ॥ ९ ॥ इत्यर्थं
दत्त्वा रात्रौ जातीफलं प्राशयेत् ॥ १० ॥ ज्येष्ठे निर्गुडीदंतधावनम् । बकुलपुष्पम् । श्रीफले

नार्थम् । नैवेद्ये मंडकाः । प्रघुम्नदेवता । नमस्ते पशुपतये प्रघुम्न भुवनेश्वर । गृहणार्थ्यं मया दत्तं
 प्रघुम्न परमेश्वर ॥ १ ॥ इत्यर्थम् । रात्रौ लवंगप्राशनम् ॥ ७ ॥ आषाढे नारिंगका
 ष्ठेन दंतधावनम् । कदंबपुष्पम् । नारिकेलेनार्थम् । नैवेद्ये दधिभक्तम् । उमापतिर्देवता ।
 उमापते महाबाहो कामदाहक ते नमः । गृहणार्थ्यं मया दत्तं चन्द्रमौले नमोस्तु ते ॥ १ ॥ इत्य-
 र्थमंत्रः । रात्रौ तिलोदकप्राशनम् ॥ ८ ॥ श्रावणे कारंजं दंतकाष्ठम् । पञ्चपुष्पम् । रंभाफलेना-
 र्थम् । नैवेद्ये पायसम् ॥ शूलपाणिर्देवता । नमस्ते गिरिजानाथ नमस्ते भक्तिभावन । गृहणार्थ्यं
 मया दत्तं शूलपाणे नमोस्तु ते ॥ १ ॥ इत्यर्थमंत्रः । रात्रौ गंधोदकप्राशनम् ॥ ९ ॥ भाङ्गपदे कंको
 लकाष्ठेन दंतधावनम् । चंपकपुष्पाणि । नैवेद्ये घृतपूरिकाः । पूगीफलेनार्थम् । त्रिदशेशदेवता ।
 त्रिदशेशाय देवाय सधोजाताय वै नमः । गृहणार्थ्यं मया दत्तं सधोजात नमोस्तु ते ॥ १ ॥ इत्यर्थ्यं
 दत्त्वा रात्रौ अगरुं प्राशयेत् ॥ १० ॥ आश्विने कंकतीकाष्ठेन दंतधावनम् । करवीरपुष्पम् । कर्कटिकाफले-
 नार्थम् । नैवेद्ये शुभ्रमण्डकाः । त्रिदशपतिर्नाम देवता । त्रिदशाधिप देवेश उमाकान्त महेश्वर ।
 त्रिधारूपस्थस्त्वं हि अर्धोयं प्रतिगृह्यताम् ॥ १ ॥ इत्यर्थमंत्रः । रात्रौ कांचनं तोयं प्राशयेत् ॥ ११ ॥

कार्तिकशुक्लयोदश्यां कदं बकष्णेन दंतधावनम् । रक्तोत्पलैः पूजनम् । कूष्मांडफलेनार्घ्यम् ।
पूरिका नैवेद्यम् । जगदीश्वरी नाम देवता । नमस्ते जगदीशाय तापिने शूलपाणये । गृहाणार्घ्ये
महेशान जगदीश नमोस्तु ते ॥ १ ॥ इति मंत्रेणार्घ्यम् । ततो रात्रौ मदनफलं प्राश्य जागरं
कुर्यात् ॥ १२ ॥ एवं सर्वत्र प्रदोषे पूजनं भक्षणं च ज्ञेयम् । ततो वत्सरांते उद्यापनं कार्यम् ।
तदथा । देशकालौ संकीर्त्य मम समस्तपापक्षयपूर्वकं मार्गशीर्षादितत्तन्यासकल्योक्तफलप्राप्तिहारा
श्रीमदर्थनारीश्वरमहेशप्रीत्यर्थम् आचारितानंगत्रयोदशीत्रोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य । आचार्य
वरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्यात् । ततः आचार्यो लिंगतोभद्रे ब्रह्मादिदेवान्संपूज्य यध्यस्थे तात्रकलशे
कर्षसुवर्णरच्चितमर्द्धनारीश्वरं अहेशं संस्थाप्य ऋग्म्बकमंत्रेणावाह्य वस्त्रयुग्मेन संबोध्य षोडशोपचारैः
संपूज्य अर्द्ये दत्त्वा प्रार्थयेत् । ततः प्रातरग्निं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते घृताक्तपायसद्रव्येण ऋग्म्ब
कमंत्रेणाष्टोत्तरशतं हुत्वा ब्रह्मादिलिंगतोभद्रदेवताभ्यश्चैकक्याज्याहुत्या होमं कुर्यात् । ततो होमांते
छत्रोपानत्कम्फलुमुद्दिकासनवस्त्राभूषणादिद्रव्यैराचार्यं संपूज्य सवत्सां पयस्त्रिनीं गां सोपस्करां
शर्व्यां चाचार्याय निवेद्य तस्य पादौ मूर्ध्नि समारोप्य प्रणिपत्य प्रार्थयेत् । भगवंस्त्वत्प्रसादेन व्रतसं

पूर्णता मम । एवमस्तिवति संब्रूयात्तव तुष्टोस्तु शंकरः ॥ १ ॥ इति प्रार्थ्यं सोपस्करं पीठं च निवेद्य
 द्वादशाष्टौ वा दंपतीन् ब्राह्मणान् भोजयित्वा स्वयं भुजीत ॥ एतद्वतं मम श्रेष्ठं गृह्याद्युग्र्यतरं
 परम् । राज्यमर्थान्सुतान् सिद्धिमैधव्यं प्रयच्छति ॥ १ ॥ इति भविष्योत्तरपुराणोक्तमनंगत्रयो
 दशीव्रतोदापनं समाप्तम् ॥ इति पंडितगौडश्रीचतुर्थालालविरचिते व्रतोदापनप्रकाशे त्रयोदशी
 व्रतोदापनानि ॥ ॥ अथ चतुर्दशीव्रतोदापनानि ॥ तत्रादौ नृसिंहचतुर्दशीव्रतोदापनम् । तच्च
 वैशाखशुक्लचतुर्दश्यां प्रदोषव्यापिन्यां कार्यम् । स्वातीनक्षत्रशनिवारसिद्धियोगवणिजकरण
 योगे महाफलम् । तत्र प्रयोगः । प्रातर्दत्तधावनपूर्वकं स्नात्वा संध्यादि नित्यकर्म लृत्वा मध्याह्ने
 पुनर्नवादौ मृत्तिकागोमयधात्रीफलतिलादिभिश्च कातीयस्नानविधिना स्नात्वा शुक्लवाससी परिधाय
 मध्याह्नसंध्यां लृत्वा नृसिंहं देवं संस्मरन् गृहमागच्छेत् । ततः शुचिदेशे गोमयं प्रलिप्य तत्र स्वा
 सने प्राङ्गुस्त उपविश्य । आचम्य । प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य । यमाखिलपापनाशपूर्व
 कधनधान्यराज्यायुरारोग्यैश्वर्यपुत्रपौत्रसौभाग्यभुक्तिमुक्त्यादिफलप्राप्तिद्वारा श्रीनृसिंहप्रीत्यर्थमाचारित
 नृसिंहजयंतीव्रतोदापनं करिष्ये । इति संकल्प्य । आचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्यात् । ततः

आचार्यः सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवानावाह्य संपूज्य तन्यध्ये तात्रकलशोपरि स्वर्णषयी लक्ष्मीनृसिंह
प्रतिमां प्रतिष्ठाप्य । ॐ इदम्बिष्णुर्विचक्षयेत्वेधानिदधेपदम् । समूढवस्यपाऽऽसुरेस्वाहा ॥ इति मंत्रेणा
वाह्य । ॐ नमो नृसिंहायेति मूलमंत्रेण पुरुषसूक्तेन च षोडशोपचारैः संपूज्य । नृसिंहाच्युत दवेश
लक्ष्मीकान्त जगत्पते । अनेनार्थ्यप्रदानेन सफलाः स्युर्मनोरथाः ॥ १ ॥ इति विशेषार्थ्य दत्त्वा
पीतांबर महावाहो प्रद्वादभयनाशन । यथाभूतेनार्चनेन यथोक्तफलदो भव ॥ १ ॥ इति प्रार्थ्य गीतवादि
ऋपुराणश्वरणादिभी रात्रौ जागरणं कुर्यात् । ततः प्रातरश्चि प्रतिष्ठाप्य कुशकंडिकां क्षत्वा
आज्यभागांते । ॐ लक्ष्मीनृसिंहाय स्वाहा इति मंत्रेण । ॐ इदम्बिष्णुरित्यनेन वा
अष्टोत्तरशतं पायसाज्यतिलैर्हृत्वा ब्रह्मादिदेवताऽन्यश्चैकक्याज्याहृत्या होमं कुर्यात् । ततो होमांते
पुनर्देवं संपूज्य । श्रीनृसिंह रमाकान्त भक्तानां भयनाशन । क्षीरांबुनिधिवासिंस्त्वं चक्रपाणे जना
र्दन ॥ व्रतेनानेन देवेश भुक्तिमुक्तिप्रदो भव ॥ १ ॥ इति प्रार्थ्य देवं विसृज्य आचार्याय सोपस्करं
पीठं सवत्सां गां सोपस्करां शर्घ्यां च निवेदयेत् । ततो यथाशक्ति ब्राह्मणान्भोजयित्वा दक्षिणा
भिस्तान्प्रतोष्य बंधुभिः सह स्वयं भुंजीत ॥ इति श्रीनृसिंहपुराणोक्तं नृसिंहजयंतीव्रतोद्यापनम् ॥ अथ

अनंतव्रतोदायापनम् ॥ तच्च भाद्रपदशुक्लचतुर्दश्यां त्रिमुहूर्तव्यापिन्यां कार्यम् । व्रतं तु चतुर्दशवर्षी
 त्मकं यावज्जीवं वा कुर्यात् । तत्र प्रयोगः । चतुर्दश्यां प्रातः पुण्यतीर्थादौ सर्वोषधितिलामलक
 कल्कैः स्नात्वा स्नानांगतर्पणं संध्यादिनित्यकर्म च कृत्वा गृहमागत्य शुद्धमृदा वेदिं कृत्वा
 तत्र सर्वतोभद्रं पंचवर्णोर्विलिख्य कदलीस्तंभादिभिर्मंडपं कुर्यात् । ततः स्वासने प्राह्मुख उप
 विश्य वामभागे पत्नीं चोपवेश्य पवित्रपाणिराचम्य प्राणानायम्य गणपत्यादिस्परणपूर्वकं संक
 ल्पं कुर्यात् । तदथा । ताम्रपात्रै गंधपुण्याक्षतदूर्वादियुतं जलं गृहीत्वा देशकालौ संकीर्त्य ममा
 त्मनः समस्तपापक्षयपूर्वकचतुर्वर्गफलप्राप्तिद्वारा श्रीमदनंतप्रीत्यर्थम् आचारिताऽनंतव्रतोदायापनं
 करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशपूजादाचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्यात् ॥ ततः आचार्यः सर्वतोभद्र
 मंडले ब्रह्मादिदेवता आवाह्य संपूज्य तत्र यध्ये महीघौरित्यादिप्रकारेणाऽव्रणं ताम्रकलशं संस्थाप्य
 तत्र ॐ यमुनामावाहयामि स्थापयामि इत्यावाह्य ॐ यमुनायै नमः इति नाममन्त्रेण श्रीसूक्तेन
 च षोडशोपचारैः (कथाप्रसंगोक्तप्रकारेण) आवरणादियुतां पूजां विधाय । भवानि च यहालक्ष्मि
 सर्वकामप्रदायिनि । व्रतं संपूर्णतां यातु यमुनायै नमोस्तु ते ॥ १ ॥ इति प्रार्थयेत् । ततस्तदु

ननः ३ सहस्राशाय० ४ पितामहाय० ५ इंद्राय० ६ पिनाकिने० ७ विश्वेशाय० ८ स्कन्दाय० ९ सोमा
 य० १० वरुणाय० ११ पवनाय० १२ पृथिव्यै० १३ वसुभ्यो नभः १४ इति संपूज्य । नमस्ते देवदे
 वेश नमस्ते धरणीधर । नमस्ते सर्वनागेन्द्र अनंताय नमोनमः ॥ १ ॥ अनंतकामान्ये देहि सर्व
 कामफलप्रद । अनंताय नमस्तुभ्यं पुत्रपौत्रान्प्रवर्द्धय ॥ २ ॥ ब्रतेनानेन संतुष्टो भवत्विह सदा
 मम । इति प्रार्थ्य गीतवादित्रनृत्यपुराणश्रवणादिना रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रातहोमं कुर्यात् ॥ (अस्म
 द्वेशीयपंडितास्तु दिवैव होमं ब्राह्मणभोजनादिकर्म च कुर्वति परंपराव्यवहारसिद्धत्वाद्) तथथा ।
 प्रातः स्नात्वा आचार्यादिभिः सह पूर्ववदनन्तं संपूज्य तत्पश्चिमे कुंडे स्थंडिले वा अग्नि प्रतिष्ठाप्य
 कुशकण्डिकां कृत्वा अज्यभागांते दधिमध्वाज्यदुग्धाक्षैरश्वत्थसमद्विस्थिलैः पायसेन आज्येन च
 प्रतिद्वयमष्टोन्नरसहस्रं वा अष्टोन्नरशतमष्टाविंशतिं वा । ॐ अतोदेवाऽअवन्तुनोयतोविष्णुर्विचक्रमे ।
 पृथिव्याःसप्तधामभिः ॥ १०८ ॥ इति मंत्रेण स्त्रीशूद्धादीनां नाममंत्रेण च जुहूयात् । ततस्तैरेव इव्यैः ।
 ॐ अनंताय स्वाहा १ कपिलाय० २ शेषाय० ३ कालात्मने० ४ अहोरात्राय० ५ मासाय० ६
 अर्धमासाय० ७ षष्ठ्युभ्यः० ८ संवत्सराय० ९ परिवत्सराय० १० उषसे० ११ कलाय० १२ काष्ठायै०

१३ मुहूर्ताय स्वाहा १४ इति हुत्वा अंथिदेवताभ्यः पीठदेवताभ्यः आवरणदेवताभ्यश्च हुत्वा सर्व
तोभद्रमंडलदेवताभ्यश्चैकेकयाज्याहुत्याजुहुयात् । ततो होमशेषं समाप्य पुरुषसूक्तेन अनंतं स्तुत्वा
वस्त्रालंकारभूषायैराचार्यं संपूज्य सोपस्करं पीठं सवत्सां गां च दयात् । तत्र मंत्रः । प्रतिगृह्य द्विज
श्रेष्ठं समस्तफलदायकं । त्वत्प्रसादादहं विप्र विमुच्ये भवबंधनात् ॥ १ ॥ अनंतः प्रतिगृह्णाति
अनंतो वैददाति च । अनंतस्ताराकोभाभ्यामनन्ताय नमो नमः ॥ २ ॥ ततः पूर्वेद्युः निर्भन्त्रितांश्चतु
र्दश ब्राह्मणान् वस्त्रादिना संपूज्य चतुर्दशकलसान् पक्षान्नादिपूरितान् सदक्षिणाकान् दयात् । ततः ।
क्रियाहीनं भक्तिहीनं इव्यहीनं तथैव च । मंत्रहीनं कृतं यच्च परिपूर्णं तदस्तु मे ॥ १ ॥ इति
प्रार्थ्यं आचार्यादीश्चतुर्दशब्राह्मणान् संभोज्य तैराशिषो गृहीत्वा बंधुयुतः स्वयं भुंजीत ॥ एवं कृतेऽ
नंतफलदातानंतो भवेन्नृणाम् ॥ १ ॥ इति भविष्योत्तरपुराणोक्तम् अनंतव्रतोदायापनं समाप्तम् ॥
॥ अथ कदलीव्रतोदायापनम् । तच्च भाद्रपदशुक्लचतुर्दश्यां कार्तिंक्यां वा माघ्यां वा वैशाख्यां ज्येष्ठ्यां
वा यथाचारं कार्यम् ॥ तत्र प्रयोगः । पूर्वेद्युरेकभुक्तो द्वितीयदिने प्रातर्नद्यादौ स्नात्वा पंचगव्यं
प्राश्य संकल्पं कुर्यात् । देशकालौ संकर्त्य यगात्मन इह जन्मनि जन्मांतरे च सौभाग्यारोग्य

पुत्रपौत्रधनधान्यलक्ष्मीवृद्धिसर्वदुःखनाशनपूर्वकमुमामहेश्वरप्रीत्यर्थम् आचारितकदलीब्रतोदापनं करिष्ये ।
 इति संकल्प्य । कदल्याः परित आलबालं कृत्वा तदुपरि मंडपं चतुर्द्वारयुतं च कृत्वा
 कदलीमूलदेशे मृदा वेदिं विधाय तत्र लिंगतोभद्रे वा सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवता आवाह्य संपूजयेत् ।
 ततस्तन्मध्ये ताम्रकलशस्थपूर्णपात्रोपरि हैमं शिवं गौरीं । ॐ त्र्यंबकंयजामहेसुगंधिम्पुष्टि
 वर्द्धनम् । उर्वारुकमिवं धनान्मृत्योर्मुक्षीयमामृतात् ॥ १ ॥ इति मंत्रेण । ॐ गौरीर्मिमाय० २ इति
 मंत्रेण च प्रतिष्ठाप्य पुरतो वृषभं राजतं च प्रतिष्ठापयेत् । यस्मिन्देशे कदली न लक्ष्यते तत्र सुवर्ण
 कदलीं कृत्वा तत्रैव स्थापयेत् । एवं प्रतिष्ठाप्य । ॐ उमामहेश्वराभ्यां नमः इति नाममंत्रेण पुरुषसूक्ते
 न च वा रुद्राध्यायेन षोडशोपचारैः संपूज्य कदलीपूजां कुर्यात् । तथथा । ॐ कदल्यै कामदा
 यिन्यै मेधायै ते नमोनमः । रंभायै भूतिसारायै सर्वसौख्यप्रदे नमः ॥ १ ॥ इति मंत्रेण कदली
 आवाह्य तैलहरिद्रादिना यंगलस्नानं कारयित्वा श्वीवस्त्राभूषणैर्भूषयित्वा पुरतः आदर्शं चापरं छाँ
 च धृत्वा उपरि पूरिकावंधनमिक्षुदंडवेष्टनं च कृत्वा कदल्याभ्युतुर्दिक्षु गुडाचलं जीरकं लवणं शुभ्राक्ष
 तांश्च संस्थाप्य । ॐ कदल्यै नमः इति नाममंत्रेण षोडशोपचारैः संपूज्य उत्तमोदकेन सिंचेत् ।

तत्र मंत्रः । यथा रंभे विवृद्धिस्तु शाखादीनां सदा भवेत् । तथा वर्द्धय मां देवि सेचनात्पार्वती
प्रिये ॥ १ ॥ ततः प्रार्थना । यथायथा हि कदलि प्रसवो वर्द्धते तव । तथा मनोरथानां ये प्रभवो
भवतु स्वयम् ॥ १ ॥ इति प्रार्थ्य । पुराणश्रवणादिना रात्रौ जागरणं कुर्यात् ॥ ततः प्रावरण्मि
प्रतिष्ठाप्य कुशकंडिकां कृत्वा आज्यभागांते प्रधानदेवशिवगौरीकदलीश्यः पलाशसमिन्मधुसर्पि
स्तिलब्रीहिङ्गव्यैः प्रत्येकमष्टोन्नरशतं जुहुयात् । तत्र क्येण होममंत्राः । ॐ त्यंबकंयजामहे० १
गौरीर्मिमाय० २ ॐ आं ह्वाँ क्ली कामिन्यै विघ्नहे त्रैलोक्यक्षोभिष्यै धीमहि । तत्रः कदली प्रचोद
यात् स्वाहा ३ ततः सर्वतोभद्रमंडलदेवताश्यो नापमंत्रैः पृथक्पृथगाज्याहुतीर्हुत्वा होमशेषं समाप्य
उत्तरपूजां च कृत्वा प्रार्थयेत् । उमे गौरि नमस्तुश्यं नमस्ते विश्वधारिणि । परमानन्दरूपिण्यै कदल्यै
ते नमोनमः ॥ १ ॥ ततः षोडशाष्टौ यथाशक्ति वा मिथुनानि वस्त्रादिना संपूज्य वंशपात्रस्थ
सौभाग्यद्रव्ययुतं फलदक्षिणासहितं वायनं दद्यात् । ततः आचार्यं संपूज्य सोपस्करं पीठं कदलीं
च दद्यात् । तत्र मंत्रः । कदलीं कामदात्रीं च सर्वसौख्यप्रदायिनीम् । गिरिजाहररूपां वै ब्राह्मणाय
ददाम्यहम् ॥ १ ॥ प्रतिगृह्ण द्विजश्रेष्ठ समस्तफलदायक । कदल्याश्वं प्रदानेन पूर्णाः संतु मनोर

थाः ॥ २ ॥ कदली प्रतिगृह्णाति कदली वै ददाति च । कदली तारका चैव कदल्यै ते नमो
 नमः ॥ ३ ॥ इति प्रार्थ्य । कदलीदानसांगतासिद्ध्यर्थं हिरण्यं दक्षिणात्वेन दत्त्वा कर्मपूर्तये सोप
 स्करां सवत्सां गां च दद्यात् । ततोऽन्यानपि ब्राह्मणान् पादुकोपानच्छत्रालंकारदक्षिणाभिः प्रतो
 ष्य सदन्नेन यथाशक्ति ब्राह्मणान् भोजयित्वा आशिषो गृहीत्वा वाङ्यतो बंधुभिः सह स्वयं भुंजीत ।
 एवं नारी नरो वापि यः कुर्यात्कदलीब्रतम् । सर्वान्कामानवामोति स्वर्गलोके महीयते ॥ १ ॥
 इति भविष्योत्तरोक्तं कदलीब्रतोद्यापनम् । अथ वैकुण्ठचतुर्दशीब्रतोद्यापनम् ॥ तच्च कार्तिकशुक्ल
 चतुर्दश्यामरुणोदयव्यापिन्यां कार्यम् । देशकालौ संकीर्त्य मम समस्तपापक्षयपूर्वकशिवपदप्राप्तिका
 मनयाऽचरितवैकुण्ठचतुर्दशीब्रतोद्यापनं करिये । इति संकल्प्य आचार्यवरणांतं कर्म कुर्यात् ।
 ततो लिंगतोभद्रे ताम्रकलशोपरि सुवर्णमयं विश्वेश्वरं वामे सौवर्णीं गौरीं पुरतो राजतं वृषभं च
 संस्थाप्य पुरुषसूक्तेन रुद्राध्यायेन वा षोडशोपचारैः सहस्रकमलैश्वसंपूज्य अपराधान् क्षमाप्य
 प्रदक्षिणात्रयं कृत्वा साष्टांगं प्रणम्य कथाश्रवणादिना रात्रिं निनयेत् । ततः प्रातरश्चि प्रतिष्ठाप्य
 आज्यभागांते घृताक्तिलैरष्टोत्तरशतम् ॐ नमः शिवाय इति मंत्रेण हुत्वा लिंगतोभद्रदेवाताक्ष्यश्वैर्कै

काज्याहुतिंहृत्वा होमशेषं समापयेत् । तत आचार्यं संपूज्य सोपस्करं पीठं ब्रतपूर्त्ये सवत्सां धेनुं
च दत्त्वा यथाशक्ति ब्राह्मणान् परमान्नेन भोजयेत् ॥ इति सनत्कुमारसंहितोक्तं वैकुंठचतुर्दशीव्रतो
यापनम् ॥ ॥ अथ शिवरात्रिव्रतोद्यापनम् ॥ तत्र फाल्गुनकृष्णचतुर्दश्यामर्ढिरात्रव्यपिन्यां
कार्यम् तत्र प्रयोगः । त्रयोदश्यामेकभक्तं कृत्वा चतुर्दश्यां प्रातर्नद्यादौ स्नात्वा नित्यकर्म
कृत्वा संभारान् संपाद्य मंडपं कुर्यात् । ततो मंडपमध्ये शुद्धमृदा वेदिं कृत्वा तत्र द्वादशलिंगतो
भद्रम् अथवा सर्वतोभद्रं विलिख्य रुपासने उद्घमुखः प्राङ्मुखो वा उपविश्य पवित्रपाणिः
रुद्राक्ष भस्मधारणं कृत्वा आचम्य प्राणानायम्म संकल्पं कुर्यात् । देशकालौ संकीर्त्य । अमात्यनः
सर्वपापक्षपूर्वकं धर्मार्थकाममोक्षचतुर्वर्गफलसिद्धिद्वारा श्रीभगवानीशंकरप्रीतये आचरितशिवरात्रि
व्रतोद्यापनं करिये । इति संकल्प्य गणेशपूजनायाचार्यवरणांतं पूर्ववत् कर्म कृत्वा चतुर्दशर्त्विजो
वृणुयात् ॥ ततो लिंगतोभद्रे ब्रह्मादिदेवता आवाह्य संपूज्य मध्ये ताम्रकलशं यथाविधि संस्थाप्य
तस्य परितः पूर्वादिषु चतुर्षु दिक्षु द्वादशलिंगेषु द्वादशकलशान् द्वौ मध्यकलशादुत्तरदक्षिणयोश्च
स्थापयेत् । एवं चतुर्दशकलशान् मध्ये चैकं संस्थाप्य तेषामुपरि तंडुलपूर्णपात्राणि निधाय तत्र

मध्यकलशे सौवर्णीमुमामहेश्वरमूर्ति तत्पुरतो राजतं वृषभं च प्रतिष्ठाप्य परितो द्वादशकलशेषु
 मध्यकलशयोथ्वं चतुर्दशलिंगानि अभावे स्वर्णप्रतिमाथ्वं स्थापयेत् । ततो मध्ये ॐ त्र्यंबकंयजामहे
 सुगंधिम्पुष्टिवर्जनम् । उर्वारुकमिवबंधनान्मृत्योर्मुक्षीयमामृतात् ॥ १ ॥ ॐ नमः शंभवायचमयो
 भवायचनमः शंकरायचमयस्करायचनमः शिवायचशिवतराच ॥ २ ॥ इति मंत्राञ्चयामुमामहेश्वर
 मावाह्य पूर्वादिकलशस्थलिंगेषु क्रमेण नाममंत्रेणावाहयेत् । तत्र मंत्रः । ॐ अजैकपदे नमः १
 अहिर्बुद्ध्न्याय नमः २ भवाय नमः ३ शर्वाय नमः ४ उमापतये० ५ रुद्राम० ६ पशुपतये० ७
 शंभवे० ८ वरदाय० ९ शिवाय० १० ईश्वराय० ११ महादेवाय० १२ हराय नमः १३
 भीमाय नमः १४ इति चतुर्दशनामभिः शिवमावाहयेत् । ततः पूर्वे ॐ नंदीमहाकालाञ्चयां
 नमः १ दक्षिणे शृंगिभृंगिञ्चयां नमः २ पश्चिमे वृषस्कंदाञ्चयां नमः ३ उत्तरे देशकालाञ्चयां
 नमः ४ पाश्वे गंगायमुनाञ्चयां नमः । इति सगणं शिवमावाह्य पुरुषक्तेन रुद्राध्यायेन वा
 ॐ सगणाय महेश्वराय नमः । इति रुद्राभिषेकपूर्वकं पत्रपूष्पांतपूजां कृत्वा अंगपूजामाव
 रणपूजां च कुर्यात् । पुष्पाण्यादाय ॐ शर्वाय नमः पादौ पूजयामि १ पशुपतये० ऊर्ख

१० २ रुद्राय० कटी पू० ३ ईश्वराय० बाहू पू० ४ सद्योजाताय० कंठं पू० ५ शंभवे० मुखं पू० ६ वामदे
वाय० जक्षुषी पू० ७ भीमाय० श्रुत्वौ पू० ८ उमापतये० ललाटं पू० ९ सर्वव्यापिने नमः मूर्छनं पूज
यामि १० इत्यंगपूजा । अथावरणपूजा । ऐशान्यां पूर्वादिदिक्षु च ईशानाय नमः १ तत्पुरुषाय नमः २
अधोराय नमः ३ वामदेवाय० ४ सद्योजाताय० ५ (पुनः ईशानादिषु) ॐ निवृत्त्यै नमः १ प्रतिष्ठायै० २
विद्यायै० ३ शांत्यै नमः ४ शांत्यतीतायै० ५ इति कलाः पूजगेत् । पुनः पूर्वादिदिक्षु ॐ सूर्याय नमः १
इंद्रवे नमः २ क्षित्यै० ३ तोयाय० ४ अग्नवे० ५ पवनाय० ६ आकाशाय० ७ यज्वने नमः ८ इत्यष्ट
मूर्तीः पूजयेत् । (पुनः पूर्वादिषु) अनंताय नमः १ सक्षमाय० २ शिखोन्तमाय० ३ एकनेत्राय० ४
एकरुद्राय० ५ त्रिमूर्त्यै० ६ श्रीकंठाय० ७ शिखंडिने० ८ पुनरुन्तरादिक्रमेण ॐ उमायै नमः १ चंडे
श्वराय० २ नंदिने० ३ महाकालाय० गणेशाय० ५ वृषभाय० ५ भृंगरिट्यै० ७ स्कंदाय० ८ इति
गणान् पूजयेत् । पुनः पूर्वादिषु । ॐ इंद्राय नमः १ अग्नये० २ यमाय० ३ निर्झितये० ४ वरुणाय०
५ वायवे० ६ कुबेराय० ७ ईशानाय० ८ ब्रह्मणे० ९ अनंताय० १० (तद्वाह्ये तत्तत्समीपे) वज्राय
नमः १ शक्तये० २ दंडाय० ३ खड्डाय० ४ पाशाय० ५ अंकुशाय० ६ गदायै० ७ त्रिशूलाय० ८

व्र० ९ चकाय नमः १० इत्यावरणपूजां कृत्वा धूपदीपनानाविधैवेयतांब्रूलपूगीफलरुफल
 पक्षिणादिभिः षोडशोपचारैः संपूज्य कर्पूरगर्भितबहुवर्तिभिर्नीराजयित्वा प्रदक्षिणात्रयं विधाय
 साष्टाङ्गं प्रणम्य अर्द्धं दद्याद् । तत्र मंत्रः । नमः शिवाय शांताय सर्वपापहराय च । शिवरात्रौ
 मया दत्तं गृहणार्थ्यं प्रसीद मे ॥ १ ॥ ततः प्रार्थना । नमो यज्ञं जगन्नाथं नमस्त्रिभुवनेश्वर । पूजां
 गृहणं मद्दत्तां महेशं प्रथमे पदे ॥ १ ॥ इति प्रथमप्रहरपूजनम् । एवमेव प्रतियामं पूजा कार्या । अद्येषु
 विशेषः । तथथा । मया कृतान्यनेकानि पापानि हर शंकर । गृहणार्थमुमाकान्तं शिवरात्रौ
 प्रसीद मे ॥ १ ॥ नमोऽव्यक्ताय सूक्ष्माय नमस्ते त्रिपुरांत । पूजांकं गृहणं देवेशं यथाकृत्योपपा
 दिताम् ॥ २ ॥ इति द्वितीये प्रहरे । दुःखदारिद्रियभावैश्च दग्धोहं पार्वतीपते । मां वै त्राहि महादेव
 गृहणार्थ्यं नमोस्तु ते ॥ १ ॥ बद्धोहं विविधैः पाशैः संसारभयबंधनैः । पतितं मोहजाले मां त्वं
 समुद्धर शंकर ॥ २ ॥ इति तृतीये० । किं जानासि देवेश तावद्गतिं प्रयच्छ मे । स्वपादाश्रतले
 देव दास्यं देहि जगत्पते ॥ १ ॥ नमो यज्ञं जगन्नाथं नमस्त्रिभुवनेश्वर । पूजां गृहणं मद्दत्तां शिवरात्रौ
 प्रसीद मे ॥ २ ॥ इति चतुर्थे प्रहरे पूजां कुर्यात् (अन्यतर्स्वं पूर्ववत्) एवं संपूज्यं नृत्यगीतवाय

पुराणपठनादिना रात्रि निनयेत् । ततः प्रभाते स्नात्वा संध्यादिनित्यक्रियां समाप्य पुनः पूर्ववत्
सांगं पहेशं संपूज्य । स्थंडिले अश्चि प्रतिष्ठाप्य कुशकंडिकां कृत्वा आज्यभागांते तिलबीहिय
वशर्कराघृतविल्वपत्रदूर्तपायसद्रव्यैः । ॐ त्यंबकंयजामहेसुगंधिम्पुष्टिवर्जनम् । उर्बारुकमिवबंधना
न्मृत्योर्मुक्षीयमामृतात्स्वाहा ॥ १ ॐ नमः शंभवायचमयोभवायचनमः शंकरायचमयस्करायच
नमः शिवायचशिवतरायचस्वाहा ॥ २ ॥ इदं शिवाय १० इति मंत्राभ्यामष्टोत्तरशते हुत्व
तैरेव इव्यैः । ॐ गौरीर्मिपायसलिलानितश्त्येकपदीद्विपदीसाचतुष्पदी । अष्टापदीवभूषी
सहस्राक्षरापरमेव्योमन्तस्वाहा १०८ (क्र० २ । ३ २२) इति मंत्रेणापि गौद्यै अष्टोत्तरशतहोमं
कुर्यात् । ततो विल्वपत्रैः ॐ अजैकपदे स्वाहा १ अहिर्बुध्न्याय० २ भावाय० ३ शर्वाय० ५ उमाप
तये० ५ रुद्राय० ६ पशुपतये० ७ शंभवे० वरदाय० ९ शिवाय० १० ईश्वराय० ११ महादेवाय० ११
हराय० १३ भीमाय स्वाहा १४ इति चतुर्दशनामभिर्जुहुयात् । ततः पूर्वोक्तावरणदेवताभ्यो लिंगतो
भद्रदेवताभ्यश्चैकक्याज्याहुत्य हुत्वा होमशेषं समाप्य आचार्यं वस्त्रालंकारभूषणैः संपूज्य सोप
स्करां प्रतिमां दद्यात् । तत्र मंत्रः । शंभो प्रसीद देवेश सर्वलोकेश्वरं प्रभो । तव रूपप्रदानेन मम

संतु मनोरथाः ॥ १ ॥ ततो ब्रतपूर्तये सवत्सां गामाचार्याय दत्त्वा अन्यपि चतुर्दशविप्रांश्चतुर्दश
 नामभिः संपूज्य तेऽयो जलपूरितचतुर्दशकलशान्वस्त्रपतिमायज्ञोपवीतदक्षिणासहितान्दद्यात् । ततः
 शक्तौ सत्यां द्वादश गाः सोपस्करां शद्या परिधानादिकं च दत्त्वा चतुर्दश यथाशक्ति वा ब्राह्मणान्
 परमान्नेन साज्ज्येन भोजयित्वा दक्षिणाभिः प्रतोष्य । ब्रतमेतत्कृतं यन्मे पूर्णं वाऽपूर्णमेव च ।
 सर्वं संपूर्णतां यातु प्रसादाद्द्वता मम ॥ १ ॥ इति संप्रार्थ्य पुनःपुनः प्रणम्य स्वजनैः सह स्वयं
 भुंजीत । इति कालोन्नरनिबंधोक्तं वार्षिकशिवरात्रिवतोयापनम् । एवमेव माशिकशिवरात्रिवतोयापनं
 द्वयम् । इति पंडितगौडश्रीचतुर्थलालविरचिते ब्रतोयापनपकाशे चतुर्दशीब्रतोयापनानि ॥ १४ ॥
 अथ पूर्णिमाब्रतोयापनानि लिख्यन्ते ॥ तत्रादौ (दक्षिणदेशप्रसिद्धं) कोकिलाब्रतोयापनम् । तत्त्वं
 यस्मिन्वर्षे आषाढद्वयं तदा शुद्धाऽषाढपूर्णिमायां ब्रतश्चहणम् । श्रावणपूर्णिमायां समापनम् (अशक्तेन
 दिनाष्टकं त्रिदिनं वा कार्यम्) एवं मासपर्यंतं कृत्वा अंते पूर्णिमायामुद्यापनं कुर्यात् । तत्र
 प्रयोगः । देशकालौ स्मृत्वा यमेहजन्मनि जन्मांतरे च सर्वपापक्षयपूर्वकं पुत्रपौत्राऽवैधव्यनिः साप
 त्न्यलक्ष्मीसौभाग्यरूपलावण्याद्यभिवृद्धिद्वारा श्रीगौरीरूपकोकिलाप्रीत्यर्थमाचरितकोकिलाब्रतो यापनं

करिष्ये । इति संकल्प्य । आचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्यात् । ततः एकतो भद्रे ब्रह्मादि
देवताः संपूज्य तन्मध्ये ताङ्ग्रकलशं कृष्णवस्त्रवेष्टिं संस्थाप्य । तदुपरि एकविंशतिबंधात्मकतिल
पूर्णवंशपात्रं निधाय तत्र सौबर्णीं रौप्यापादां मौक्किकनेत्रां प्रवालमुखीं पंचरत्नपृष्ठीं राजताम्रवृक्षस्थां
पक्षिरूपिणीं कोकिलाम् ॐ गौरीर्मिमाय ० इति मंत्रेण प्रतिष्ठापयेत् । ततः श्रीसूक्तेन नाममंत्रेण वा
षोडशोपचारैः संपूजांते अंगपूजां कुर्यात् । ॐ शिवायै नमः शिरः पूजयामि १ वनवा
सिन्यै० ललाटं पू० २ सुखपायै० भ्रूवमध्यं पू० ३ पार्वत्यै० चंचुं पू० ४ तिर्यशूपधारिण्य० कंठं पू० ५ कोकि
लायै० हृदयं० ६ पक्षिरूपिण्यै० गुह्यं० ७ पद्मवत्यै० पादौ० ८ कृष्णवण्यै० सर्वांगं पूजयामि ९ इत्यंग
पूजा । एवं संपूज्य अर्द्धं दद्यात् । तिलस्नेहे तिलमुखे तिलसौख्ये तिलप्रिये । सौभाग्यं धनपुत्रांश्च
देहि मे कोकिले नमः ॥ १ ॥ अर्द्धं गृहण देवेशि वाञ्छितार्थप्रदायिनि । आषाढस्याऽसिते
पक्षे मेघवर्णे हरप्रिये ॥ कोकिले त्वं जगन्मार्तर्गृहणार्द्धं नमोस्तु ते ॥ २ ॥ ततः प्रार्थना ॥
कोकिले कृष्णवर्णे त्वं सदा वससि कानने । भवान्यै हरकांतप्रिये कोकिलायै नमोनमः ॥ १ ॥ रूपं
देहि जयं देहि सौभाग्यं देहि मे सदा । शुचान्देहि धनं देहि सर्वान्कामान्कुरुज्व मे ॥ २ ॥ काकवंध्या

४०

॥ १०८ ॥

विवत्सा च मृतवंध्या च दुःखदा । तास्तु वैकल्यतां यांतु कोकिले त्वत्प्रसादतः ॥ ३ ॥ त्वया
 लब्धः पितुलोके शंकरो लोकशंकरः । अतोहं त्वत्प्रसादेन लभेयं पतिमुक्तमम् ॥ ४ ॥
 ततो गुडमिश्रिततिलानां वायनं दद्यात् । तिलगुडमिश्रितपकाञ्जनैवेयम् । प्रदोषकाले
 पूजा । स्वयं तिलगुडमक्षणं हविष्याशनं वा कुर्यात् । रात्रौ जागरणं कार्यम् । प्रातरश्चि
 प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते ।ॐ गौरीर्मिमाय० इति मंत्रेण ।ॐ कोकिलायै स्वाहा १०८ इति
 नाममंत्रेण वा तिलचंपकपुष्पतंदुलपायसाज्यइव्यैः प्रत्येकमष्टोन्तरशतं हुत्वा व्याहतिमंत्रेण
 बिल्वपत्रैरष्टोन्तरशतं जुहुयात् । ततो मंडलदेवताऽप्यश्चैककाज्याहुतीर्दत्त्वा होमशेषं समाप्य
 पंच मिथुनानि द्वयं वा पूजयेत् । तेभ्यो गुडतिलमिश्रितपकाञ्जपूरितकरयुतं सौभाग्यइव्यदक्षिणा
 न्वितं वंशपात्रस्थं कृष्णवस्त्रवेष्टितं वायनं दद्यात् । तत्र मंत्रः । सोपस्करं द्विजश्रेष्ठ वायनं व्रतपूर्तये ।
 ददामि ते गृहणेदं कोकिला प्रीयतामिति ॥ १ ॥ ततो विसर्जनम् । देवि चैत्ररथोत्पन्ने विंध्यपर्वत
 वासिनि । अर्चिता पूजिताऽसि त्वं कोकिले हरवद्धभे ॥ २ ॥ कोकिले कलकंठासि पाधवे
 मध्यस्तुरे । वासंते वस्त्रे देवि गच्छ त्वं नंदनं वनम् ॥ ३ ॥ ततः पीठं व्रतपूर्तये गां च आचा

याय दत्त्वा ब्राह्मणान्भोजयित्वा वस्त्रादिभिस्तान्शतोष्य आशिषो गृहीत्वा स्वयं भुजीत । इति
 कोकिलावतीयापनम् ॥ अथ उमामहेश्वरब्रतोयापनम् ॥ तच्च भाद्रपदशुल्पूर्णिमायां कार्यम् ।
 (एतद्वतं कर्णटिकदेशे प्रसिद्धम्) शिवरहस्ये । तत्र पूर्वेषुः सायं शिवं संपूज्य हविष्याशी शिवध्यान
 परो देवसञ्चिधौ निद्रां कुर्यात् । ततः प्रातर्नद्यादौ स्नात्वा संध्यादिनित्यकर्म समाप्य भर्मोद्भूलित
 सर्वांगो रुद्राक्षधारणं च कृत्वा । देशकालौ संकीर्त्य ॥ यम इह जन्मनि जन्मांतरे च कृतसम
 स्तपापक्षयार्थं दुःखदारिद्रिनाशपूर्वकशिवपदप्राप्निकामनया आचरितोमामहेश्वरब्रतोयापनं
 करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशपूजनाद्याचार्यवरणांतं कर्म पूर्ववत् कृत्वा पंचदश शिवभक्तानु
 द्विजान्निमत्रयेत् । ततश्चतुर्द्वारोपशोभिते मण्डपे भद्रपीठे लिंगतोभद्रं रचयित्वा तत्रस्थ
 देवताः संपूज्य तन्मध्ये यथाविधि ताम्रकलशं संस्थाप्य तत्र पूर्णपात्रे प्रतिसरथंथिकुशं गव्याकं
 कुंकुमाकं पंचदशथंथियुतं दोरकं निधाय तत्र सौवर्णं राजतं वा पलादधिकमुमामहेश्वरयोः प्रति
 माद्यं त्र्यंबकमिति मंत्रेण । गौरीर्मिमाय ० । इति मंत्रेण च प्रतिष्ठाप्य तत्पीठपरितः पीठेषु पंचदश
 कुंभान्वस्त्रयुग्मवेष्टितान्संस्थापयेत् ॥ एवं प्रतिष्ठाप्य विध्युक्तप्रकारेण पूजयेत् । तत्रादौ ध्यानम् ।

पंचाननमुमाकांतमनलेन्दुरविप्रभम् । चंद्रार्दशेस्वरं नित्यं जटामुकुटमण्डितम् ॥ १ ॥ भस्मो
 दधूलितसवर्वांगं रुद्राक्षाभरणान्वितम् । ऋतं सत्यं परं ब्रह्म विष्णुब्रह्मादिवंदितम् ॥ विश्वं विश्वेश्वरं
 देवं ध्यायामि परमेश्वरम् ॥ २ ॥ एवं शिवं ध्यात्वा उमां ध्यायेत् । ध्यायामि परमां गौरीमादिविद्यां
 सुरेश्वरीम् । लक्ष्मीसेवितपादाब्जां चंद्रार्दशेस्वराम् ॥ १ ॥ ब्रह्मेन्द्रोपेन्द्रजननीं महेशार्द्दीगगामिनीम् ।
 प्रसन्नवदनां शांतां ध्यायेद्वीमुमां सतीम् ॥ २ ॥ इति ध्यात्वा महेशं पुरुषसूक्तेन रुद्राध्यायोक्त
 षोडशमंत्रैर्वा सद्योजातमित्यादिपंचब्रह्ममंत्रैर्वा पंचामृतादियुक्तैः षोडशोपचारैरस्वंडितविल्वपत्राद्यैश्च
 संपूज्य । श्रीसूक्तेन गौरीं च पूजयेत् । पुष्पोत्तरमंगपूजा पुष्पैः कार्या । तदथा ॐकपर्दिने नमः कप
 दपूजयामि १ भाललोचनाय ० भालं पू० २ सोमसूर्याश्विलोचनाय ० नेत्रत्रयं पू० ३ श्रुतिश्रोत्राय ०
 श्रोत्रे पू० ४ घ्राणंधाय ० घ्राणं पू० ५ स्मृतिदंताय ० दंतान् पू० ६ श्रुतजिह्वाय ० जिह्वां पू० ७
 सुकपोलाय ० कपोलौ ८ ज्ञानोष्ठाय ० ओष्ठौ ९ नीलकंठाय ० कंठं १० भूरिवक्षसे ० वक्षः पू० ११
 हिरण्यबाहवे ० बाहू १२ विश्वोदराय ० उदरं १३ विश्वोरवे ० ऊरु ० पू० १४ विश्वजंघाय ० जंघे ० १५
 विश्वपादाय ० पादौ १६ विश्वनस्त्राय ० नस्त्रान् पू० १७ सर्वात्मकाय ० सर्वांगं पूजयामि १८ । इति

शिवांगपूजा । अथ शक्त्यंगपूजा । शिवायै० शिरः पू० १ पृथुवेष्यै० वेणी० पू० सीमंतराजितायै०
सीमंतं० ३ कुंकुमभालायै० भालं० ४ सोमसूर्याभिलोचनायै० नेत्रे० ५ श्रुतिश्रोत्रायै० श्रोत्रे० ६
गंधप्रियायै० घ्राणं० ७ सुभगकपोलायै० कपोलौ० ८ कुद्धमलदंतायै० दंतान्० ९ विद्याजिह्वायै०
जिह्वां० १० बिंबोष्ट्रायै० ओष्ट्रौ० ११ वृत्तकंठायै० कंठ० १२ पृथुलकुचायै० कुचौ० १३ विश्व
गर्भायै० उदरं १४ शुभकट्टयै० कटी पू० १५ दिव्योरुदेशायै० ऊरु० १६ वृत्तजंघायै० १७ जंघे पू० १७
लहमीसेविवपादुकायै० पादौ पू० १८ महेश्वरप्रियायै० नखान्० पू० १९ शोभनविश्रहायै० सर्वगं
पू० २० । एवमंगपूजां कृत्वा दोरकं पूजयेत् । प्रथमयंथिमारथ्य दोरकयंथिषु विल्वपत्रादिभिः
ॐ नमः ससोमाय० इति मंत्रेण पूजां कृत्वा कुंकुमादिना अंकयित्वा पंचदशप्रस्थगोधूमांस्तंडुलांश्च उपा
यनार्थं निवेद्य गौवृतपाचितपंचदशगोधूमापूपानां वा मंडकानां वायनं दक्षिणासहितं स्थापयेत् ।
ततः पुराणपठनादिना रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रातः पुनः पूर्ववत्संपूज्य ऋत्विक्सहितो मुख्याचायः
अग्निं प्रतिष्ठाप्य । आज्यभागांते व्यंबकमंत्रेण ॐ गौरीर्मिमाय० इति मंत्रेण च अथवा ॐ उमामहेश्वराय
नमःस्वाहा । इति नाममंत्रेण ॐ नमः सोमायेति मंत्रेण वा पञ्चविंशतिसहस्रं पंचदशसहस्रं वा

पंचदशशतानि वा घृताक्तपायसद्वयेण हुत्वा लिंगतोभद्रदेवताभ्यश्रैवकैकाज्याहुत्या हुत्वा होमशेषं समाप्य आचार्यादिब्राह्मणान् बिल्वपत्रपुष्पमालाभस्मादिभिर्नावस्त्रादिभिश्च संपूज्य वायनानि कलशांश्च तेऽयो दद्यात् । तत्र मंत्रः । उमेशः प्रतिगृह्णाति उमेशो वै ददाति च । उमेशस्तारकोभा अथामुमेशाय नमोनमः ॥ १ ॥ ततः आचार्याय सोपस्करं प्रतिमाद्वयं सुवर्णदक्षिणां च यथाक्ति दत्त्वा ब्रतपूर्तये पंचदश गास्तन्मूल्यं वा दत्त्वा अन्यान् द्विजान् सुवासिनीश्च संपूज्य देवं प्रार्थ येत् उद्यापनं कृतं संभो मयैतदधुना प्रभो । इदं संपूर्णतां यातु त्वत्प्रसादान्महेश्वर ॥ १ ॥ मंत्र हीनं भक्तिहीनं च यत्कृतम् । सांगं भवतु तत्सर्वं तवैव स्मरणात्प्रभो ॥ २ ॥ ततः शैवान् विप्रान् भोजयित्वा तैराशिषो गृहीत्वा वाग्यत इष्टजनैः सह भुंजीत । एवं यः कुरुते सम्यगुमा महेश्वरब्रतम् । स सर्वभोगान्भुक्तांते मोक्षमापोति सर्वथा ॥ १ ॥ इति शिवरहस्योक्तमुमापहे श्वरब्रतोद्यापनम् ॥ अथ द्वार्त्तिशत्पूर्णिमा (बन्तीशीपूर्णिमा) ब्रतोद्यापनं लिख्यते ॥ भविष्ये । पूर्णिमा मार्गशीर्षस्य माघवैशास्योरुत्था । ब्रतं प्रारंभयेत्तस्यां पौषं भाद्रं तु वर्जयेत् ॥ १ ॥ उपया सहितो देवः पूजनीयो वृषध्वजः । उपचारैः षोडशभिरागमोक्तविधानतः ॥ २ ॥ एकैकं

दीपकं कृत्वा मासिमासि च दापयेत् । एवं सार्वद्वयं वर्षं द्विमासाधिकमाचरेत् ॥ ३ ॥ ज्येष्ठस्य
पूर्णिमायां च कुर्यादुद्यापनं बुधः । अथवा शुभमासस्य पूर्णिमायां समाचरेत् ॥ ४ ॥ चतुर्दश्या
पुष्पवसेद्रात्रौ पूजनमारभेत् । अथ प्रयोगः । देशकालौ संकीर्त्यं यम इह जन्मनि जन्मांतरे च वैधव्य
नाशपुत्रपौत्रसौभाग्यादिप्राप्तिपूर्वकं भर्तुरायुर्वद्विद्वारा उमामहेश्वरप्रीत्यर्थमाचारितस्य द्वात्रिंशत्पूर्णिमाव्र
तस्य पूर्णतासिद्धये तदुद्यापनाख्यं कर्म करिष्ये । इति संकल्प्य । आचार्यवरणांतं पूर्ववत्कृत्वा
लिंगतोभद्रमध्यस्थताम्रकलशे हैमम् उमामहेश्वरप्रतिमाद्वयं तत्पुरतो राजतं वृषभं च संस्थाप्य ।
पुरुषसूक्तेन वा ऋंवकमंत्रेण नाममंत्रेण वा षोडशोपचारैः पचामृतनानाविधनैवेद्यैश्च संपूज्य कथा
श्रवणादिना रात्रौ जगरणं कुर्यात् । ततः प्रातः पुनः पूर्ववत्संपूज्य अग्निं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते
ॐ नमः शिवाय स्वाहा इति मंत्रेण ॐ उमायै स्वाहा इति मंत्रेण च यवतिलाज्यद्रव्यैः
प्रत्येकमष्टोत्तरशतं हुत्वा लिंगतोभद्रदेवताऽप्यश्वैकैकाज्याहुतिं जुद्यात् । ततो होमशेषं समाप्य
आचार्यादीन्वस्त्रादिभिः संपूज्य वापनं दद्यात् । तद्यथा । द्वात्रिंशद्वन्धनयुतवंशपात्रे व्रीह्युपरिस्थे
द्वात्रिंशन्महादीपान् द्वात्रिंशद्वन्महादीपान् द्वात्रिंशद्वन्महादीपान् द्वात्रिंशद्वन्महादीपान्

मंत्रः । द्वात्रिशद्भिः फलैर्युक्तं सदीपं वस्त्रवेष्टितम् । वाणकं तव तुष्ट्यर्थं ददामि गिरिजापते ॥ १ ॥
 (प्रतिग्रहमंत्रः) महेशः प्रतिगृह्णाति महेशो वै ददातिच । महेशस्तारकोभाव्यां महेशाय नमो
 नमः ॥ १ ॥ ततो द्वात्रिशद्वालणान् सपत्नीकान् षड्सैः सह भोजयित्वा ब्रतपूर्त्ये आचार्याय
 पुंवत्सेन युतां धेनुं दत्त्वा बंधुभिः सह स्वयं भुंजीत । इत्येतत्कथितं सर्वं ब्रतस्योदापनं मया । याः
 कुर्वति ब्रतमिदं विधवा न भवति ताः ॥ १ ॥ इह भुक्ता तु विपुलान्कामान्सर्वान्मनोगतान् ।
 स्वर्गमंते गमिष्यन्ति कुलकोटिशतैरपि ॥ २ ॥ इति द्वात्रिशीपूर्णिमाब्रतोदापनम् ॥ अथ सत्यनारा
 यणब्रतोदापनं लिख्यते ॥ तच्च शुक्रास्तादिरहिते यस्मिन्कस्मिन् शुद्धमासे पूर्णिमायां कार्यम् । अत्र
 पूर्णिमा प्रदोषव्यापिनी शाह्या । यजेच्चैव निशामुखे इति वाक्यात् । अथ प्रयोगः । पूर्णिमायां प्रात
 रुत्थाय दंतधावनपूर्वकं नयादौ यथाविधि स्नात्वा संध्यादिनित्यक्रियां संपाद्य गोमयोपलिसे
 शुद्धदेशे कदलीस्तंभादिभिः सुशोभितं चतुर्द्वारं पंचभिः कलशैर्जुष्टं ध्वजतोरणान्वितं पंडपं
 कृत्वा तन्मध्ये वेदिकायां सर्वतोभद्रमण्डलं विलिखेत् । ततः प्रदोषे पुनः स्नात्वा धौतशुल्क
 वाससी परिधाय कृतचंदनादितिलकः सपवित्रकरः सायंसंध्यां कृत्वा वेद्याः पश्चिमतः स्वासने

यजमानः सप्तनीकः प्राइमुख उपविश्य आचम्य प्राणानायम्य । ताम्रपत्रे जलतिलाक्षतपूष्पफ
लदूर्वाद्रिव्याणि गृहीत्वा देशकालौ संकीर्त्य मम आत्मनः इह जन्मनि जन्मांतरे च कृतसमस्तपाप
क्षयार्थं धर्मार्थकाममोक्षचतुर्वर्गप्राप्निद्वारा (कलिकल्मषनाशपूर्वकं) श्रीसत्यनारायणप्रीतये अमुक
कामनया वा आचरितसत्यनारायणब्रतोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशपूजनं पुण्याहवाचनम्
आचार्यादिवरणं च पूर्ववत्कृत्वा आचार्याय वस्त्रद्वयं मुद्रिकाकम्बलुप्रभृतीनि च दद्यात् । ततः
आचार्यः सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवताः संपूज्य तत्र मध्यकमले यथाविधि ताम्रकलशं संस्थाप्य
तदुपरि तंडुलपूरितं ताम्रपूर्णपात्रं निधाय पट्टवस्त्रं प्रसार्य कुंकुमादिनाऽष्टदलं विलिख्य तन्मध्ये
स्वर्णादिसिंहासने शालग्रामं कर्षपारिमितसुवर्णरचितां सत्यनारायणप्रतिष्ठां च ॐ इदम्बिष्णुर्वि
चक्रमे त्रेधानिदधेपदम् । समूढमस्यपा॑७१७सुरेस्वाहा ॥ इति मंत्रेण प्रतिष्ठापयेत् । अथ पूजनप्रकारः ।
तत्रादौ ध्यानम् (तुलसीमंजरी धृत्वा ध्यायेत्सत्यस्थितं हरिम् ।) नारायणं सांद्रघनावदातं चतुर्भुजं
पीतमहार्हवाससम् ॥ प्रसन्नवक्त्रं नवकंजलोचनं सनंदनाद्यैरुपसेवितं भजे ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा । करोमि
ते ब्रतं देव सायंकाले त्वदर्चनम् । श्रुत्वा गाथां त्वदीयां हि प्रसादं ते भजाम्यहम् ॥ १ ॥ इति

मनसा प्रार्थ्य पुरुषस्तकेन ॐ नमो भगवते नित्यं सत्यदेवाय धीमहि । चतुःपदार्थदात्रे च नमस्तुभ्यं
 नमोनमः ॥ १ ॥ इति मंत्रेण च पंचामृतादिसहितैः षोडशोपचारैः संपूजयेत् । नैवेयं तु प्रस्थादिमानेन
 सपादं गोधूमचूर्णं गोधृतक्षीरशर्करादियुतं नानाभक्ष्यभोज्ययथादेशकालोद्धरंभाफलादिसहितम्
 अभावे शालिचूर्णं गुडं शर्करां वा समर्पयेत् । एवं संपूज्य प्रार्थनां कुर्यात् । नवांभोजनेत्रं रमाकेलिपात्रं
 चतुर्बाहुचामीकरं चारुगात्रम् । जगत्राणहेतुं रिपौ धूमकेतुं सदा सत्यनारायणं स्तौमि नित्यम् ॥ १ ॥
 इति प्रार्थ्य । पूजांते प्रसादभक्षणं कृत्वा नृत्यगीतवायपुराणकथाश्रवणादिना रात्रौ जागरणं कुर्यात् ।
 ततः प्रभाते स्नात्वा पुनः पूर्ववत्संपूज्य स्थंडिले अग्निं प्रतिष्ठाप्य कुशकंडिकां कृत्वा आज्यभा-
 गांते तिलब्रीहियवशर्करावृतपायसद्व्यैरष्टोत्तरशतं जुहुयात् । तत्र मंत्रः । ॐ नमो भगवते
 नित्यं सत्यदेवाय धीमहि । चतुःपदार्थदात्रे च नमस्तुभ्यं नमोनमः स्वाहा ॥ १ ॥ इदं सत्यनारा-
 यणाय १०८ इत्यनेन हुत्वा पुरुषस्तकेन प्रत्यृचमाज्यं जुहुयात् । ततः सर्वतोभद्रदेवताऽप्यरैकैकया
 ज्याहुत्या हुत्वा होमशेषं समाप्य आचार्य वस्त्रादिभिः संपूज्य सोपस्करां प्रतिमां ब्रतपूर्तये सव-
 त्सां गां च दद्यात् । शक्तौ सत्यां सोपस्करां शध्यां पंचदशजलपूरितघटान्वस्त्रदक्षिणासहिता

नदत्वा पञ्चदश ब्रह्मणान् यथाक्ति वा गोधूषचूर्णकृतभक्ष्यभोज्यादिभिः पायसेन च भोज
येत् । ततो दक्षिणाभिस्तान् प्रतोष्य आशिषो गृहीत्वा स्वज्ञातिष्यः कथाश्रोतृष्यश्च भगवत्प्र
सादं दत्त्वा बंधुभिः सह वाग्यतो भुंजीत (उक्तं च भविष्यपुराणे) तर्पणं मार्जनं कृत्वा कथां
श्रुत्वा हरेरिमाम् । षड्ध्यायीं सत्यमुख्यां तत्पश्चात्प्रसादकम् ॥ १ ॥ सम्यग्विभज्य तत्सर्वं
दापयेच्छ्रोतृकान्नरान् । आचार्यायादिभागं च द्वितीयं स्वकुलाय सः ॥ २ ॥ श्रोतृष्यश्च तृतीयं च
चतुर्थं चात्महेतवे । विप्रेभ्यो भोजनं दत्त्वा स्वयं भुंजीत वाग्यतः ॥ ३ ॥ देवर्षेऽनेन विधिना सत्य
नारायणार्चनम् । कारयेददि भक्त्या च श्रद्धया च समन्वितः ॥ व्रती कामानवामोति वांछितानीह
जन्मनि ॥ ४ ॥ इति भविष्योक्तं सत्यनारायणव्रतोद्यापनं समाप्तम् ॥ अथ भीष्मपञ्चकव्रतोद्या
पनम् ॥ एतद्रत्ं च कार्तिकशुक्लकादशिमारष्य पूर्णिमांतं पञ्चदिनात्मकं कार्यम् । (व्रतविधानं तु
व्रतराजादिषु लिखितमेव तत्र इष्टव्यम्) अथोद्यापनप्रयोगः । पूर्णिमायां प्रातर्नद्यादौ लात्वा
नित्यकर्म कृत्वा गोमयोपलिमे शुद्धदेशे चतुर्द्वारोपशोभितं मण्डपं कृत्वा तत्र वेदिकायां सर्वतो
भद्रं विलिङ्गेत् । ततः सायंकाले पुनः स्नात्वा सायंसंध्यामुपास्य वेदाः पश्चिमे रुवासने सप्तनीकः

प्राह्मुख उपविश्य आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ स्मृत्वा ममात्मनः अस्तिलपापक्षयपूर्वक
 धर्मार्थकाममोक्षचतुर्विधपुरुषार्थसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थमाचरितभीष्मपंचकव्रतोद्यापनं करिष्ये ।
 इति संकल्प्य आचार्यवरणांतं कर्म कुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रे देवताः संपूज्य मध्ये तात्र
 कलशोपरि कर्षसुवर्णरचितां विष्णुप्रतिमाम् । ॐ इदम्बिष्णुर्विचक्रमेत्रधानिदधेपदम् । समूढमस्य
 पाठ्यसुरे ॥ इति मंत्रेण प्रतिष्ठाप्य । पुरुषसूक्तेन । ॐ नमो भवते वासुदेवाय इति द्वादशा अश्वरेण च
 षोडशोपचारैः संपूजयेत् । पुष्पजांते कमलैर्विष्णोः पादौ पूजयेत् १ बिल्वपत्रैर्जानुदेशं २ शृंगार
 केण नाभिं ३ बालबिल्वांकुरैः स्कंधौ ४ मालतीपुष्पैः शिरश्च संपूजयेत् ५ । पुष्पाभावे तुलसी
 सर्वत्रार्पणीया । ततः कथाश्वरणादिना रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रातः पुनः संपूज्य अग्निं प्रतिष्ठाप्य
 आज्यभागांते पुरुषसूक्तेन प्रत्यृचम् आज्यहोमं कृत्वा । ॐ इदम्बिष्णुर्विचक्रमेत्रधानिदधेपदम् ।
 समूढस्यपाठ्यसुरेरस्वाहा । इदं विष्णवे इति मंत्रेणाष्टोत्तरशतमश्वत्थसमित्तिलपायसाज्यैर्जुहुयात् ।
 अथवा ॐ नमो भगवते वासुदेवाय स्वाहा इति मंत्रेण जुहुयात् । ततस्तैरेव इव्यैः ॐ मत्स्याय स्वाहा
 इदं मत्स्याय ३ कूर्माय स्वाहा इदं २ वराहाय ३ नारसिंहाय ० इदं ४ त्रिविक्रमाय ०

इदं० ५ रामाय० इदं० ६ श्रीरामाय० इदं० ७ कृष्णाय० इदं० ८ बुद्धाय० इदं० ९ कल्किने स्वाहा
इदं० १० इति दशावतारेभ्यः प्रत्येकं हुत्वा सर्वतोभद्रदेवताभ्यश्वैकैकाज्याहुति जुहुयात् । ततो होम
शेषं समाप्य आचार्य वस्त्राभूषणैः संपूज्य सोपस्करां प्रतिमां व्रतपूर्त्ये सवत्सां गां च दद्यात् । ततो
यथाशक्ति पंच वा सप्तनीकान् ब्राह्मणान् षड्सैर्भेऽजयित्वा तेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा आशिषो गृही
त्वा बंधुभिः सह भुजीत । एवं छत्वा व्रतमिदं पवित्रं पापनाशनम् । पूर्वजन्मार्जितैः पापैरिहजन्मा
र्जितैरपि । आगामिजैश्च पापैस्तु मुच्यते नात्र संशयः ॥ १ ॥ इति पञ्चपुराणोक्तं भीष्मपंचकव्रतोद्याप
नम् ॥ इति पण्डितगौडश्रीचतुर्थीलालविरचिते व्रतोद्यापनप्रकाशे पूर्णिमाव्रतोद्यापनानि समाप्तानि ॥
अथ अमावास्याव्रतोद्यापनानि ॥ तत्रतावत् वटसावित्री (बडसातैँ) व्रतोद्यापनं लिख्यते । एतद्वतं
तु ज्येष्ठकृष्णत्रयोदशीमारण्य अमावास्यांतं दिनत्रयात्मकं कार्यम् । उद्यापनं च अमावास्यायां कर्त
व्यम् । (उक्तं च निर्णयामृते भविष्ये च) अमायां च तथा ज्येष्ठे वटमूले महासतीम् । त्रिरात्रो
पोषिता नारी विधिनानेन पूजयेत् ॥ अशक्तौ तु त्रयोदश्यां नक्तं कुर्याज्जितेद्विद्या । अयाचिंतं
चतुर्दश्यामयायां समुपोषणम् ॥ (दक्षिणात्यास्तु शुक्लपक्षे पूर्णिमांत कुर्वति तदपि स्कांदोक्तं

तमीचीनम्) अथोदायापनप्रयोगः । तत्रादौ पूर्वोक्तं त्रिरात्रोपोषणं कृत्वा अषावास्यायां प्रातः तिला
 मलककल्केन केशान् संशोध्य सर्षपमृज्जलैर्नवादौ खात्वा नित्यकर्म कृत्वा वटसमीपे गत्वा ।
 देशकालौ संकीर्त्य । मम भर्तुः पुत्राणां चायुरारोग्यप्राप्तये जन्मजन्मनि अवैधव्यप्राप्तये च वट
 सावत्रीव्रतांगत्वेन वटपूजनं करिष्ये । इति संकल्प्य । वटमूले स्थितो वटमध्ये जनार्दनः ।
 वटाये तु शिवो देवः सावित्री वटसंश्रिता ॥ वट सिंचामि ते मूलं सलिलैरमृतोपमैः ॥ १ ॥ इति यंत्रेण
 बहूदकैः वटं सिंचेत् । ततः सूत्रेण वेष्टयित्वा ।ॐ वटाय नमः । सावित्र्यै नमः । इति यंत्रेण गंध
 पुष्पाक्षतैः संपूज्य ॐ नमो वैवस्वताय इति यंत्रेण प्रदक्षिणां कृत्वा स्वगृहमागच्छेत् । ततो वट
 मूले गृहे वा मृदा वेदिं विधाय तत्र सर्वतोभद्रं विरच्य यथाचारं मण्डपं कृत्वा । आसने प्राङ्मुख
 उपविश्य आचम्य देशकालौ संकीर्त्य । मम भर्तुः पुत्रादीनां च आयुरारोग्यैश्वर्यादिप्राप्तिपूर्वकमिह
 जन्मनि जन्मान्तरे च आत्मनः अवैधव्यप्राप्तये आचरितवटसावित्रीव्रतोदायापनं करिष्ये इति
 संकल्प्य । आचार्यवरणांतं पूर्ववत्कुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवताः संपूज्य तत्र तात्रकल
 शद्यं यथाविधि प्रतिष्ठाप्य तत्रैकस्मिन्कलशे हैमं ब्रह्माणं तद्वामे हैमीं गायत्रीं सावित्रीं च

प्रतिष्ठापयेत् । तत्र ब्रह्मस्थापने ॐ ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ता द्विसीमतः सुरुचो वेनऽआवः । सबुध्न्याऽउ
पमाऽअस्यविष्टाः सतश्चयोनिमसतश्च विवदः । इति मंत्रः । गायत्रीसावित्रीस्थापने तु गायत्रीमंत्रो
द्वैयः ॥ ततस्तदुक्तरे द्वितीयकलशे पलादधिकरजतस्य राजतपर्यं के सुवर्णमण्ड्यः सत्यवत्—१
सावित्री २ यमराज ३ नारद ४—प्रतिमाश्वतस्त्रो नाममंत्रैः प्रतिष्ठाप्य तत्पुरतः काष्ठभारं सौवर्णं
राजतं वा कुठारं निधाय तत्त्वाममंत्रेणावाह्य षोडशोपचारैः पूजयेत् । नाममंत्राः । ॐ ब्रह्मणे नमः १
गायत्र्यै नमः २ सावित्र्यै नमः ३ सत्यवते नमः ४ सावित्र्यै नमः ५ यमाय नमः ६ नारदाय
नमः ७ पुष्पपूजांते अंगपूजा कार्या । सावित्र्यै नमः पादौ पूजयामि १ सावित्र्यै नमः जानुनी
पू० २ कमलपत्राद्वै० कटी पू० ३ भूतधरिण्यै उदरं पू० ४ गायत्र्यै० कंठं पू० ५ ब्रह्मणः
प्रियायै० शिरः पूजयामि ६ (ततो ब्रह्मसत्यवतोः) धात्रे नमः पादौ पूजायामि १ ज्येष्ठायै० ऊरु
पू० २ परमेष्ठिने० घेदूं पू० ३ अग्निरूपायै० कटी पू० ४ वेधसे० उदरं० पश्चनाभायै० हृदयं ६
विधये० कंठं पू० ७ हेषगर्भायै० मुखं पू० ८ ब्रह्मणे० शिरः पूजयामि ९ विष्णवे नमः सर्वांगं
पू० १० एवं संपूज्य रजतादिपात्रेण द्वयोरर्दर्थं दद्यात् । तत्र मंत्राः । ॐ कारपूर्विके देवि वीणापुस्त

ब०

॥ ११५ ॥

कधारिण । वेदमातर्नमस्तुःयमवैधव्यं प्रयच्छ मे ॥ १ ॥ पतिव्रते महाभागे वह्निजाते शुचि
 स्मिते । हृढव्रते हृढमते भर्तुश्च प्रियवादिनि ॥ २ ॥ अवैधव्यं च सौभाग्यं देहि त्वं मम सुव्रते ।
 पुत्रपौत्रांश्च सौख्यं च गृहाणार्थ्यं नमोनमः ॥ ३ ॥ (अथ ब्रह्मसत्यवतोर्धर्यमंत्रः) त्वया सृष्टं
 जगत्सर्वं सदेवासुरमानवम् । सत्यव्रतधरो देव ब्रह्मरूप नमोस्तु ते ॥ १ ॥ (यमस्यार्थ्यमंत्रः) त्वं
 कर्मसाक्षी लोकानां शुभाशुभविवेककृत् । वैवस्वत गृहाणार्थ्यं धर्मराज नमोस्तु ते ॥ १ ॥
 धर्मराजः पितृपतिः साक्षीभूतोसि जंतुषु । कालरूप गृहाणार्थ्यमवैधव्यं च देहि मे ॥ २ ॥ (नार
 दास्यार्थ्यमंत्रः) नारदाय नमस्तुःयं सुरेशाद्यभिवंदित । गृहाणार्थ्यं मया दत्तमवैधव्यं प्रयच्छ मे ॥ १ ॥
 एवमर्थ्यं दत्त्वा प्रार्थयेत् (सावित्रीप्रार्थना) सावित्री ब्रह्मगायत्री सर्वदा प्रियभाषणी । तेन सत्येन
 मां पाहि दुःखसंसारसागरात् ॥ १ ॥ (त्वं गौरी त्वं शक्ती लक्ष्मीस्त्वं प्रभा चंद्रमंडले ॥ त्वमेव च जग
 न्माता मामुद्धर वरानने ॥ २ ॥ सौभाग्यं कुलवृद्धिं च देहि त्वं मम सुव्रते ॥ यन्मया दुष्कृतं सर्वं
 कृतं जन्मशतैरपि ॥ भस्मीभवतु तत्सर्वमवैधव्यं च देहि मे ॥ ३ ॥ (अथ ब्रह्मसत्यवतोः प्रार्थना)
 अवियोगो यथा देव सावित्र्या सहितस्व । अवियोगस्तथास्माकं भूयाज्जन्मनिजन्मनि ॥ १ ॥

(यमप्रार्थना) कर्मसाक्षिङ्गत्पूज्य सर्ववंद्य प्रसीद मे । संवत्सरं ब्रतं सर्वं परिपूर्णं तदस्तु मे ॥ १ ॥
(सावित्रीप्रार्थना) सावित्री त्वं यथा देवि चतुर्वर्षशतायुषम् । पर्ति प्राप्नासि गुणिनं मम देवि तथा
कुरु ॥ १ ॥ सावित्री च प्रसावित्री सततं ब्रह्मणः प्रिये । पूजितासि द्विजैः सर्वैः स्त्रीभिर्मुनिगणै
स्तथा ॥ २ त्रिसंध्यं देवि भूतानां वंदनीयासि सुब्रते । मया दत्ता च पूजेयं त्वं गृहाण नमोस्तु ते
॥ ३ ततः सुवासिनीः संपूज्य वायनानि दत्त्वा कथाश्रवणादिना रात्रिं निनयेत् । ततः प्रात
रमिं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते गायत्रीमंत्रेण पायसघृततिलब्रीहिदूर्वाभिः प्रत्येकमष्टोत्तरशतं हुत्वा
तिलब्रीहियवाज्यैः प्रत्येकमष्टोत्तरशतं व्याहतिहोमं कुर्यात् । तथथा ।ॐ भूः स्वाहा इदमश्ये १०८
ॐ भुवः स्वाहा इदं वायवे १०८ ॐ स्वः स्वाहा इदं सूर्याय १०८ इति व्याहतिमंत्राः । ततो ब्रह्मा
दिदेवताऽन्यश्चैकक्याऽज्ज्याहुत्या हुत्वा होमशेषं समाप्य चतुर्विंशतिं द्वादशाष्टौ चत्वारि वा मिथु
नानि वस्त्रादिना संपूज्य वायनानि दद्यात् । (वायनम्) पूरिकामोदकमंडकादिकूप्मांडनारिकेल
मातुलुंगदाडिमवीजपूरादिफलहरिङ्गकुमकेशरविचूर्णिकाकज्जलकंठ सूत्रकंकणमौक्तिकपादभूषणवस्त्रकंचुक्यादर्श
पात्रादिदक्षिणात्वूलादियुतशूर्पविहितं वायनं दद्यात् । तत्र मंत्रः । सोपस्करं द्विजश्रेष्ठ

व्रतसंपूर्तिकारकम् । वायनं ते प्रयच्छामि सावित्री प्रीयतामिति ॥ १ ॥ ततः आचार्य
 सपत्नीकं वस्त्रालंकारवेष्टनैः संपूज्य सोपस्करं प्रतिमायुतं पीठं सोपस्करां शश्यां सवत्सां
 धेनुं च दद्यात् । ततः अन्येभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा रात्रौ अरुंधत्यै प्रणम्य अर्द्धं
 दद्यात् । तत्र मंत्रः । अरुंधति नमस्तेऽस्तु वसिष्ठस्य प्रिये शुभे । सर्वदेवनमस्कार्ये
 पतिव्रते नमोस्तु ते ॥ १ ॥ अर्द्धमेतन्मया दत्तं फलपुष्पसमन्वितम् । पुत्रान्देहि सुखं
 देहि गृहणार्द्धं नमोस्तु ते ॥ २ ॥ ततो यथाशक्ति ब्राह्मणान् संभोज्य तेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा
 आशिषो गृहीत्वा इष्टजनैः सह भुंजीत । एवं या कुरुते नारी व्रतमेतदनुत्तमम् । भ्रातरः पितरौ पुत्राः
 श्वशुरः स्वजनास्तथा ॥ १ ॥ चिरायुषस्तथाऽरोगा भवंति च न संशयः । भ्राता च सहिता साध्वी
 ब्रह्मलोके महीयते ॥ २ ॥ इति स्कंदपुराणोक्तं वटसावित्रीव्रतोद्यापनं समाप्तम् ॥ ॥ अथ सोमवत्य
 मावास्याव्रतोद्यापनं लिख्यते ॥ (अमावास्या तु सोमेन सप्तमी भानुना सह । चतुर्थी भूमिपुत्रेण
 सोमपुत्रेण चाष्टमी ॥ १ ॥ चतुर्थस्तिथ्यस्त्वेताः सर्यग्रहणसन्निभाः । स्नानं दानं तथा शाङ्कं सर्वं
 तत्राक्षयं भवेत् ॥ २ ॥) सोमवत्यमावास्यायां प्रातर्नद्यादौ स्नात्वा नित्यक्रियां कृत्वा अश्वत्थमुदक

सेचनपूर्वकं सूत्रेण वेष्टयित्वा तन्मूले लक्ष्मीसहितविष्णुं पुरुषसूक्तेन श्री चेन्नाममंत्रेण षोडशोपचारैः
 संपूज्य । अमायै नमः १ सोमायै नमः २ इति अमासोमयोः पूजां कुर्यात् । ततोऽश्वत्थं गंधादिना
 संपूज्य । अश्वत्थं हृतभुग्वासा गोविंदस्य सदा प्रिय । अशेषं हरे पापं वृक्षराज नमोस्तु ते ॥ १ ॥
 यन्मया मनसा वाचा नियमात्पूजनं कृतम् । सर्वं संपूर्णतां यातु तद्विष्णुोश्च प्रसादतः ॥ २ ॥
 इति प्रार्थयेत् । ततो वायनं दत्त्वा । नमो भगवते वासुदेवाय १ इति मंत्रेण प्रतिप्रदक्षिणमेकैकफला
 दर्पणपूर्वकमष्टोत्तरशतं प्रदक्षिणाः कार्याः । इति प्रातःकृत्यम् ॥ ततो देशकालौ संकीर्त्य मम स
 कलपापक्षयपूर्वकमवैधव्यपुत्रपौत्रातुलसौभाग्यप्राप्निद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थमाचारितसोमवत्यमावास्याव
 तोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य । आचार्यवणांतं पूर्ववत्कुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदे
 वताः संपूज्य तन्मध्ये ताम्रकलशोपरि रौप्यमयं पीठं संस्थाप्य तदुपरि सुवर्णरचितमश्वत्थं च स्था
 पयित्वा तदधः हैमं लक्ष्मीनारायणं प्रतिष्ठापयेत् । तत्र मंत्रः । ॐ इदंविष्णुर्विचक्रमेत्वेधानिदधे
 पदम् । समूढमस्यपाठ्मसुरे ॥ ततः पुरुषसूक्तेन नाममंत्रेण वा षोडशोपचारैः संपूज्य
 कथाश्रवणादिना रात्रिं निनयेत् । ततः प्रातरग्निं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते ॥ ॐ इदंविष्णुर्विं

चक्रमे० । इति मंत्रेण अश्वत्थसमित्यायसतिलाज्यद्वयैः प्रत्येकमष्टोन्नरशतसंख्यया हुत्वा सर्व
तोभद्रदेवताभ्यश्वैकैक्याज्याहुत्या होमं कुर्यात् । ततो होमशेषं समाप्य आचार्यं ब्रह्मादिना संपूज्य
सोपस्करं पीठं ब्रतपूर्तये गां च दयात् । ततो द्वादश ब्राह्मणान् दृतान्वितपायसादिनान्नेन तर्पयित्वा
आशिषो गृहीत्वा स्वयं भुंजीत । इति भविष्योन्नरपुराणोक्तं सोमवत्यमावास्याब्रतोद्यापनं समा
मम् ॥ ॥ अथ गौरीतपोब्रतं तदुद्यापनं च ॥ तद्वतं मार्गशीर्षोमावास्यायां कार्यम् । इदं ब्रतं
षोडशवर्षात्मकम् । अशक्तौ षोडशमासात्मकम् । तत्र प्रथमेष्वदे चतुर्दश्यां नक्तममावास्यायामुपो
षणं पूजनं च । प्रतिपदि पारणम् । ततो द्वितीये वर्षे अमावास्यायां नक्तं प्रतिपदि उपोषणं
द्वितीयायां पारणम् एवं प्रतिवर्षं तिथिवृद्धिः । पूर्वा त्यक्ता द्वितीयामाचरेत् । एवं षोडशवर्षं
कृत्वा अंते उद्यापनं कार्यम् ॥ अथोद्यापनप्रयोगः । मार्गशीर्षपूर्णिमायां प्रातः स्नात्वा नित्यकर्म
कृत्वा शिवालये स्वगृहे वा सर्वतोभद्रं विरच्य तत्पश्चिमतः प्राङ्मुख उपविश्य देशकालौ संकीर्त्य
यम पतिपुत्रादिसुखशास्त्रिपूर्वकातुलसौभाग्यधनसमृद्धिद्वारा श्रीगौरीश्रीत्यर्थं षोडशवर्षचरितगौरीतपोब्रतो
द्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य आचार्यवरणांतं पूर्ववत्कुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवताः

संपूज्य तन्मध्यस्थे ताम्रकलशे सुवर्णमयीं गौरीप्रतिष्ठामीश्वरप्रतिष्ठां च । ॐ गौरीर्मिषाय० १ ऋष्व
कंयजामहे० २ इति मंत्राभ्यां प्रतिष्ठापयेत् । ततः पुरुषसूक्तेन नामयंत्रेण वा षोडशोपचारैः संपूज
येत् । तत्र पुष्पपूजांते अंगपूजा कार्या । तद्यथा । पार्वत्ये नमः पादौ पूजयामि १ हैमवत्यै०
जानुनी पू० २ अंबिकायै० जंघे० ३ गिरीशवल्लभायै० गुह्यं० ४ गंभीरनाभ्यै० नाभिं० ५ अप
ण्यै० उदरं पू० ६ महादेव्यै हृदयं० ७ श्रीकंठकामिन्यै० कंठं ८ षण्मुखमात्रे० मुखं० ९
लोकमोहिन्यै० ललाटं पू० १० येनकाकुक्षिरत्नायै० शिरः पूजयामि ११ (दक्षिण) सवाहनं
श्रीगणेशं पूजयामि १२ (वामे) सवाहनं स्कंदं पूजयामि १३ ततः सफलमर्द्य दत्त्वा ताम्र
पात्रे फलपूरिकातिलतं हुलसौभाग्याष्टकयुते घृतदीपमष्टतं तुमयीर्वर्तियुतं प्रजवाल्य स्योदयपर्यंतं
संरक्ष्य कथाश्रवणादिना रात्रिं निनयेत् । ततः प्रातः पुनः संपूज्य । अग्निं प्रतिष्ठाप्य आज्यभा
गांते घृततिलद्व्येण गौच्छ्ये ईश्वराय च प्रत्येकं नामयंत्रेणाष्टोन्नरशतं हुत्वा ब्रह्मादिदेवताभ्यश्वैकैका
ज्याहुतिं हुत्वा होमांते षोडश दंपतीन् वस्त्रादिना संपूज्य । शर्करापूपमोदकं पूरितान्धातुमयान्
मृन्मयान्वा करकान् सदक्षिणां स्तेष्यो दद्यात् । तत्र मंत्रः । मोदकाद्येष्व संपूर्ण ब्रतसंपूर्ति

कारकम् । करकं ते प्रयच्छामि गौरी मे प्रीयतामिति ॥ १ ॥ ततः आचार्य संपूज्य सोपस्करं प्रतिमाद्वयं ब्रतपूर्त्ये सवत्सां गां च दद्यात् । ततो यथाशक्ति ब्राह्मणान् भोजयित्वा तैराशिषो गृहीत्वा बंधुभिः सह भुञ्जीत । इति कालिकापुराणोक्तं गौरीतपोव्रतोद्यापनं समाप्तम् ॥ ॥ अथ पौषमाघामावास्यायामधोदयब्रतम् । (उक्तं च स्कांदे यहाभारते च) अमार्कपातश्वर्णैर्युक्ता चेत्पौषमाघयोः । अधोदयः । स विज्ञेयः कोटिसूर्यश्चहैः समः ॥ दिवैव योगः शस्त्रोयं न तु रात्रौ कदाचन इति ॥ तत्र प्रयोगः । पूर्वाङ्गे संगमे तीर्थादौ स्नात्वा संध्यातर्पणादिनित्यकर्म समाप्त्य शुचिभूत्वा सर्वपापविशुद्ध्यर्थं नियमस्यो भवेत् । देशकालौ संकीर्त्य यम समस्तपापक्षयपूर्वकं धर्मार्थकाममोक्षचतुर्विधपुरुषार्थसिद्धिद्वारा ब्रह्मविष्णुशिवप्रीत्यर्थमधोदय ब्रतं करिष्ये । इति संकल्प्य । सामान्यतो गणपतिपूजनं कुर्यात् । ततः त्रिदैवत्यं ब्रतं देवाः करिष्ये मुक्तिदं परम् । भवंतु सञ्जिधौ येऽय त्रयो देवाशयोदयः ॥ १ ॥ इति नियमं श्रावयेत् ॥ ततो गोपयोपलिते शुद्धभूमौ आस्तृतकुशोपरि सार्वशतत्रयद्वोणपारिमिततिलानां पर्वतत्रयं कृत्वा (अथवा यथाशक्ति तिलपर्वतं कृत्वा) तत्र क्रपेण पलाधिकसुवर्णरचितं

हिरण्यगर्भपुरुष प्रधानव्यक्तरूपक । प्रसीद सुमुखो भूत्वा पूजां गृह्ण नमोस्तु ते ॥ १ ॥ इति
 प्रार्थयेत् ॥ (विष्णुपूजां) नारायण जगन्नाथ नमस्ते गरुडध्वज । पीतांवर नमस्तुऽयं जनार्दन
 नमोस्तु ते ॥ १ ॥ ॐ अनंताय ० पादौ पूजयामि १ विश्वरूपाय ० ऊरु पू० २ मुकुंदाय ०
 जानुनी पू० ३ गोविन्दाय जंघे पू० ४ प्रद्युम्नाय ० गुह्यं पू० ५ उद्धनाभाय ० नार्भि पू० ६ भुवनोदराय ०
 उदरं पू० ७ कौस्तुभवक्षसे ० वक्षः पू० ८ चतुर्भुजाय ० बाहू पू० ९ विश्वतोमुखाय ० मुखं पू० १०
 सहस्रशिरसे देवायानंताय नमः शिरः पूजयामि ३३ इति संपूज्य । आदित्यचंद्रनयन दिग्बाहो
 दैत्यसदन । पूजां दत्तां मया भक्त्या गृहण करुणाकर ॥ १ ॥ इति प्रार्थयेत् ॥ (शिवपूजा) महे
 श्वर महेशान नमस्ते त्रिपुरांतक । जीमूतकेशाय नमो नमस्ते वृषभध्वज ॥ १ ॥ ॐ ईशानाय ०
 पादौ पू० १ चंद्रशेखराय ० जंघे पू० २ पशुपतये ० जानुनी पू० ३ शंकराय ० ऊरु पू० ४ उमाकां
 ताय ० गुह्यं पू० ५ नीललोहिताय ० नार्भि पू० ६ कृत्तिवाससे उदरं पू० ७ नागयज्ञोपवीतिने ०
 हृदयं पू० ८ भुजंगभूषणाय ० बाहू पू० ९ नीलकंठाय ० कंठं पू० १० पंचवञ्चाय ० मुखं पू० ११
 कपर्दिने ० शिरः पू० १२ इति संपूज्य । अंधकारैऽप्येयात्मन्मो लोकांतकाय च । पूजां मया छतां

भक्त्या गृहण वृषभध्वज ॥ १ ॥ इति प्रार्थयेत् । ततः सप्तनीकं वेदशास्त्रविदं ब्राह्मणमाचार्य
त्वेन वृत्वा वस्त्रालंकारभूषणैः संपूज्य पुनर्ब्रह्मविष्णुमहेशानां पंचामृतपुरःसरं पूजनं कार्यम् ।
तत्र ब्रह्मणे पीठं छत्रं कमंडलं श्वेतवस्त्रयुग्मं कमलपुष्पाणि चार्पयेत् १ विष्णवे पीतवस्त्रयुग्मं
तुलसीपत्राणि च २ शिवाय रक्तवस्त्रयुग्म अखंडितविल्वपत्राणि चार्पयित्वा ३ प्रार्थयेत् ।
ब्रह्मविष्णुमहेशानाः कर्मणां फलहेतवः । भक्त्या मया छतां पूजां गृह्णीध्वं जगदी
श्वराः ॥ १ ॥ ततः आचार्यः अग्नि प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते घृताक्तिलशर्कराद्रथ्यैः प्रति
दैवतं सहस्रसंख्यया होमं कुर्यात् । तत्र मंत्राः । ॐ ब्रह्माजज्ञानं० स्वाहा इदं ब्रह्मणे १ ॐ इदंविष्णु
र्विचक्रमे० स्वाहा इदं विष्णवे २ ॐ ऋंबकं यजामहे० स्वाहा इदं शिवाय ३ (भविष्ये तु ब्रह्मणे
पलाशसमिच्चरुतिलाज्यानि १ विष्णवे अश्वत्थ समित्तिलपयसानि २ शिवाय चर्वाज्यवीहयश्च
होमद्रव्याण्युक्तानि ३) ततः लोकपालेभ्यस्तत्त्वाममंत्रेण वैदिकेन वा एकैकामाज्याहुतिंहृत्वा
होमांते तिलपर्वतं प्रतिमात्रयुतं ब्राह्मणाय दद्यात् । तत्र मंत्रः । तिलपर्वतमध्यस्था ब्रह्मविष्णु
महेश्वराः । दहंतु पातकं सर्वं यच्छन्तु मयं सद्विम् ॥ १ ॥ ततः सांगतासिद्ध्यर्थं रक्तकृष्णश्वेतवर्णं

सुरभित्रयं सोपस्करं शश्यात्रयं च दद्यात् । अभावे सवत्सां सोपस्करामेकां गामाचार्यायि दद्यात् ।
 घृतपूरितं वा पायसपूरितं कांस्यपात्रं सदक्षिणं समुवर्णं च कस्मैचिहन्त्वा ब्राह्मणान् पायसान्नेन
 भोजयित्वा तेभ्यो दक्षिणां च दत्त्वा आशिषो गृहीत्वा स्वयं भुजीत् ॥ इति स्कंदपुराणोक्तमधों
 दयव्रतविधानम् ॥ इति गौडपण्डितश्रीचतुर्थालालविरचिते व्रतोद्यापनप्रकाशे अमावाश्याव्रतो
 द्यापनानि ॥ अथ मलमासव्रतोद्यापनम् ॥ मलमासस्य कृष्णपक्षे चतुर्दश्यां त्रयोदश्यां
 नवम्यामष्टम्यां तृतीयायां वाऽन्यतमतिथौ कार्यम् । तत्र प्रयोगः । प्रातर्नद्यादौ ल्लात्वा
 संध्यादिनित्यकर्म कृत्वा वासुदेवं हृदि स्मरन्मध्याह्ने मध्याह्नसंध्यां कुर्यात् । ततः स्वगृहे
 कदलीस्तंभादिभिः पुष्पमंडपं कृत्वा तन्मध्ये वेदिकायां सर्वतोभद्रं विरच्य । तत्पश्चिमतः
 प्राङ्मुख उपविश्य देशकालौ संकीर्त्य मम समस्तपापक्षयपूर्वकं धर्मर्थिकामषोक्षसिद्धिद्वारा
 श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं मासव्रतोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य । आचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्यात् ।
 ततः सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवताः संपूज्य तत्र ताम्रकलशोपारि सौवर्णं लक्ष्मीयुतं विष्णुं संस्थाप्य ।
 ॐ इदंविष्णुर्विचक्रमे० इति मन्त्रेणावाह्य पुरुषसूक्तेन षोडशोपचारैः संपूजयेत् । तत्र पंचामृतं

गंधतोयं पीतवस्त्रद्वयं यज्ञोपवीते केशरं नानाविधपीतपुष्पाणि कोमलानि तुलसीदलानि भक्ष्य
भोज्यादिनानाविधं नैवेद्यं तांबूलं नानर्तुकालदेशोद्धवफलानि च निवेद्य कर्पूरगर्भितवहुघृतवर्तिभि
नीराजनं कृत्वा प्रदक्षिणाचतुष्टयं विधाय साष्टांगं प्रणम्य त्रयस्त्रिंशत्रामभिः प्रार्थयेत् । तदथा ।
ॐ जिष्णवे नमः १ विष्णवे नमः २ महाविष्णवे० ३ हरये० ४ कृष्णाय० ५ अधोक्षजाय० ६
केशवाय० ७ माधवाय० ८ रामाय० ९ अच्युताय० १० पुरुषोत्तमाय० ११ गोविंदाय० १२
वामनाय० १३ श्रीशाय० १४ श्रीकंठाय० १५ विश्वसाक्षिणे० १६ नारायणाय० १७ मधुरि
पवे० १८ अनिरुद्धाय० १९ त्रिविक्रमाय० २० वासुदेवाय० २१ जगद्योनये० २२ शेषतल्पग
ताय० २३ संकर्षणाय० २४ प्रद्युम्नाय० २५ दैत्यारये० २६ विश्वतोमुखाय० २७ जनार्द
नाय० २८ धराधराय० २९ श्रीधराय० ३० गरुडधर्वजाय० ३१ हृषीकेशाय० ३२ पश्चनाभाय०
३३ । ततस्ताम्रपात्रे जलचंदनाक्षतपुष्पदूर्वाकुरपंचरत्ननानाफलानि गृहीत्वा जानुभ्यामवर्नि गत्वा
हस्तौ भाल आरोप्य श्रद्धयाऽर्द्धं दद्यात् । तत्र मंत्रः देवदेव जगन्नाथ प्रलयोत्पत्तिकारक । गृहा
णार्द्धं मया दत्तं कृपां कृत्वा ममोपरि ॥ १ ॥ स्वयंभुवे नमस्तुभ्यं ब्रह्मणेऽमिततेजसे नमोस्तु ते

प्रियानंतं ब्राह्मणानां दयां कुरु ॥ २ ॥ ततो रात्रौ कीर्तनश्ववणादिना जागरणं कृत्वा आमावास्यायां प्रातर्विष्णुं पूर्ववत्संपूज्य अर्थं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते समित्तिलाज्यचरुद्रव्यैः । अँ अतोदेवा० इति षष्ठ्मंत्रैरयुतम् अथवा इदंविष्णुरिति मंत्रेण सहस्रं वाष्टोत्तरशतं होमं कृत्वा पूर्वोक्तैऽन्नयस्त्रिंशत्त्रा मभिः सर्वतोभद्रदेवतानामभिश्वैकैकाज्याहुतिं जुहुयात् । ततो होमशेषं समाप्य सप्तल्नीकमाचार्यं वस्त्रादिभिः संपूज्य त्रयस्त्रिंशदपूर्णान् कांस्यपात्रे निधायस घृतं सहिरण्यं दद्यात् । तत्र मंत्रः । दावा दिवाकरो देवो ग्रहीता च दिवाकरः । दानेनानेन विप्रेण्ड्र सूर्यो मे प्रीयतामिति ॥ १ ॥ प्रीयतां देवदे वेशाः ब्रह्मशंभुजनार्दनाः । तेषां प्रसादात्सकला मम संतु मनोरथाः ॥ २ ॥ ततो ब्रतपूर्त्ये सवत्सां गां सोपस्करां शय्यां प्रतिमायुतं पीठं च आचार्यायि दत्त्वा ऋत्विग्यो वासांसि दद्यात् । ततस्त्रिंश त्कुंभान् कांस्यपात्रसमायुक्तान् घृतापूर्णान् वटकैः सहितान् यथाशक्ति दक्षिणासहितांश्च दत्त्वा शर्क राघृतपायसैब्रह्मणान् भोजयित्वा दक्षिणां दत्त्वा आशिषो गृहीत्वा बंधुभिः सह भुंजीत ॥ इति भवि ष्योक्तं मलमासब्रतोदापनम् ॥ अथ कार्तिकमासोदापनम् ॥ कार्तिकशुक्लचतुर्दश्यां प्रातर्नद्यादौ स्नात्वा नित्यकर्म समाप्य तुलसीसमीपे चतुर्द्वारं मंडपं कृत्वा द्वारेषु पूर्वादिकमेण मृन्मयान् पुण्य

शीलं १ सुशीलं २ जयं ३ विजयं ४ च एतान् द्वारपालान्स्थापयेत् । वतस्तुलसीमूलदेशे वेयाँ
सर्वतोभद्रं विलिख्य तत्पश्चिमतः प्राङ्मुख उपविश्य । देशकालौ स्मृत्वा । मम समस्तपापक्षयपू
र्वकं धर्मार्थकाममोक्षसिद्धिद्वारा श्रीदामोदरप्रीतये कार्तिकोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य । आचा
र्यवर्णतं पूर्ववत्कुर्याद् । ततः सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवताः संपूज्य तत्र तात्रकलशोपरि सौवर्णी
लक्ष्मीसहितां दामोदरप्रतिमां प्रतिष्ठाप्य । ॐ इदंविष्णुरितिः मंत्रेणावाह्य पुरुषसूक्तेन षोडशोपचारैः
संपूज्य परितो लोकपालांश्चावाह्य पूजयेत् । ततो गीतवाद्यादिमंगले रात्रौ जागरणं कृत्वा पौर्णमास्यां
प्रातरश्चि प्रतिष्ठाप्य । आज्यभागांते । अतो देवाऽअवन्तुनोयतोविष्णुर्विचक्रमे । पृथिव्याः सप्तधा
मभिःस्वाहा १ इदं विष्णवे० । ॐ इदंविष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदम् । समूढमस्यपा७७सुरेस्वाहा २
इदं विष्णवे । इति द्वाभ्यां मंत्राभ्यां तिलाज्यपायसैरष्टोत्तरशतं हुत्वा सर्वतोभद्रेवताभ्यश्चैकाज्या
हुतिं हुत्वा होमशेषं समापयेत् । ततः सप्तनीकान् एकत्रिंशद्वाल्लणान्निमंत्र्य आचार्यं वस्त्रालंकारैः
संपूज्य तांश्च संपूज्य प्रार्थयेत् । युष्मतप्रसादादेवेशः प्रसन्नो मम सर्वदा । ब्रतादस्माच्च यत्पापं
सप्तजन्मकृतं मया ॥ १ ॥ तत्सर्वं नाशमायातु स्थिरा मे चास्तु संततिः । मनोरथाच्च सफलाः

संतु नित्यं तवार्चनात् ॥ देहांते वैष्णवं स्थानं प्राप्नुयामतिदुर्लभम् ॥ २ ॥ इति क्षमाप्य देवं विसृ
 ज्य सोपस्करां प्रतिमां ब्रतपूर्त्ये कपिलां गां सोपस्करां शध्यां च आचार्याय दद्यात् । ततो ब्राह्म
 णान् भोजयित्वा तैराशिषो गृहीत्वा बंधुभिः सह भुंजीत ॥ एवमेव माघवैशाखोद्यापनं च कार्यम् ।
 इति स्कांदोक्तं कार्तिकमाघोद्यापनम् ॥ अथ स्वस्तिकब्रतोद्यापनम् ॥ एतद्वत् तु आषाढादि
 आश्विनांतं कार्यम् । देवालये गोष्ठे तुलस्यालये गृहे वा गोपयोपलिङ्गशुद्धभूमौ पंचरंगैर्वर्णैः प्रत्यहं
 सहस्राणि स्वस्तिकानि लिङ्गित्वा तत्र गोपालं संपूजयेत् । एवं चरित्वा अंत्य उद्यापनं कुर्यात् ।
 (तस्य प्रयोगः) देशकालौ संकीर्त्य मम शत्रुपराजयपापक्षयवैधव्यादिदुःखनिरसनपूर्वकं पुत्रपौत्र
 सौभाग्यायुरारोग्यैश्वर्यादिवृद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थमाचरितस्वस्तिकब्रतोद्यापनं करिष्ये । इति
 संकल्प्य आचार्यवरणांतं पूर्ववत्कुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवताः संपूज्य । तत्र मध्यस्थे
 ताम्रकलशे सौवर्णं गोपालरूपिणं विष्णुम् । इदं विष्णुर्विचक्षमेऽ । इति मन्त्रेण प्रतिष्ठाप्य नाममन्त्रेण
 पुरुषसूक्तेन च पूजयेत् । ततः प्रातरश्चिं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते स्वस्तिकदशांशेन शतांशेन वा ।
 ॐ स्वस्त्ययनंताक्षर्यमारिष्टनेमि महद्वृतं वायसं देवतानामसुरद्विन्दसस्वंसमत्सुवृहत्यशोनावमि

वारुहेम । इति मंत्रेण । अथवा ॐ स्वस्तिनऽहन्दो वृद्धश्वाः० । इत्यनेन पौराणिकमंत्रेण
वाघृताक्षपायसहोमं कुर्याद् । (पौराणिकमंत्रः) स्वस्तिना परमं दैवं स्वस्तिकगणकारणात् ।
स्वस्तये पायसं यच्छ संयुक्तं ममाश्ये स्वाहा ॥ १ ॥ ततो ब्रह्मादिदेवताभ्यश्वैकेकाज्याहुतिं हुत्वा
होमशेषं समाप्त्य होमदशांशेन होम मंत्रेण तर्पणम् । तदशांशेन मार्जनं तदशांशेन ब्राह्मणभोज
नम् । ततो विशिष्टान् दश ब्राह्मणान् वक्षादिना संपूज्य तेभ्यः पञ्चरंगयुतान्योर्णनि तदभावे
दर्भजान्यासनानि दक्षिणासहितानि दत्त्वा आचार्यायि सोपस्करां प्रतिषां ब्रतपूर्तये गोमिथुनं
च दद्यात् । तदभावे यवानां द्रोणं दत्त्वा पूरिकामोदकादिभिर्ब्रह्मणान् भोजयित्वा आशिषो गृही
त्वा स्वयं भुंजीत ॥ इति भविष्योक्तं स्वस्तिकब्रतोद्यापनम् ॥ अथ वारब्रतोद्यापनानि ॥ तावत्
रविवारे सूर्यब्रतं तदुद्यापनं च लिख्यते । एतद्रतं मार्गशीर्षाद्यरविवारे प्रगृह्य वर्षपर्यंतं कार्यम् ।
तदथा । प्रातर्नद्यादो स्नात्वा संध्यातर्पणादिनित्यकर्म विधाय देशकालौ स्मृत्वा मम समस्तरो
गनिरासार्थमायुरारोग्यपुत्रपौत्रसौभाग्यादिप्राप्तिद्वारा श्रीसूर्यनारायणप्रीतये आदित्यब्रतं करिष्ये
इति संकल्प्य । गोमयोपलिसे शुचौ देशे पञ्चरंगैद्वादशारं पञ्चं विलिख्य तत्र ताप्रपात्रं निधाय तन्मध्ये

रक्तचंदनादिना अष्टदलं पञ्चं कृत्वा तत्र सुवर्णमयीं सूर्यप्रतिमां संस्थाप्य वक्ष्यमाणरीत्या प्रतिमासं
 रविवारे पुरुषसूक्तेन स्त्री चेन्नाम मंत्रेण षोडशोपचारैः पूजयेत् । मार्गशीर्षादिप्रत्यर्क्वारे अर्द्धनैवे
 दस्वभक्ष्यादिषु विशेषः । तदथा । मार्गशीर्षे मित्रो नाम सूर्यदेवता । नालिकेरेणार्द्धदानम् । नैवेद्ये
 गुडौदनम् । स्वयं तुलसीपत्रत्रयभक्षणम् । साज्यगुडौदनेन सदक्षिणं ब्राह्मणमेकं भोजयेत् ॥ १ ॥ पौषे
 विष्णुर्नामि देवता । बीजपूरेणार्द्धम् । नैवेद्ये कृसरम् । पलत्रयघृतप्राशनम् । विप्राय घृतकृसरभोजनम्
 ॥ २ ॥ माघे वरुणदेवता । पूर्णीफलेनार्द्धम् । सतिलगुडं नैवेद्यम् । मुष्टित्रयं तिलाः प्राश्याः । विप्राय
 गुडतिलदानम् ॥ ३ ॥ फालगुनेसूर्यदेवता । जंबीरेणार्द्धम् । सघृतं दधि नैवेद्यम् पलत्रयदधिप्रा-
 शनम् । दधितंहुलान्नेन विप्रभोजनम् ॥ ४ ॥ चैत्रे भानुर्नामि देवता । दाढिमीफलसहितमर्द्धम् ।
 घृतपूरिका नैवेद्यम् । पलत्रयदुग्धप्राशनम् । विप्राय मिष्ठानं सदक्षिणम् ॥ ५ ॥ वैशाखे तपनः सूर्यः ।
 द्राक्षासहितमर्द्धम् । सघृतमाषान्नं नैवेद्यम् । गोमयप्राशनम् । सघृतसदक्षिणं याषान्नं विप्राय
 दानम् ॥ ६ ॥ ज्येष्ठे इंद्रनामा सूर्यः । सहकारेणार्द्धम् । दधिसूक्तवो नैवेद्यम् । अंजलित्रयजलप्राश-
 नम् । दध्योदनेन विप्रभोजनम् ॥ ७ ॥ आषाढे रविनामि देवता । जातीफलेनार्द्धम् । पृथुका नैवेद्यम् ।

मरिचत्रयभक्षणम् । चिपिटकान्नेन विप्रभोजनम् ॥ ८ ॥ श्रावणे गभस्तिनामा सूर्यः । त्रपुषी (ककडी)
फलेनार्द्धम् । यवसक्तु पूरिका नैवेद्यम् । मुष्टित्रयसक्तुप्राशनम् । यथेष्टं विश्राय भोजनम् ॥ ९ ॥ भाद्र
पदे यमो नाम देवता । कूष्मांडेनार्द्धम् । साज्यौदनं नैवेद्यम् । गोमूत्रप्राशनम् । यथेष्टं विप्रभोजनम्
॥ १० ॥ आश्विने हिरण्यरेता नाम देवता । दाढिषेनार्द्धम् । नैवेद्ये शुद्धशर्करा । पलत्रयशुद्ध
शर्कराप्राशनम् । शालिशर्करया विप्रभोजनम् ॥ ११ ॥ कार्त्तिके दिवाकरनामा सूर्यः । रंभाफलेना
र्द्धम् । पायसनैवेद्यम् । पायसप्राशनम् । पायसेन विप्रभोजनम् ॥ १२ ॥ एवं वर्षपर्यंतं कुर्यात् ।
कुष्ठादिमहारोगशांतिकामस्तु द्वादशवर्षपर्यंतं कृत्वा अंते मार्गशीर्षाय विवासरे उद्यापनं कुर्यात् ।
अथोद्यापनप्रयोगः । प्रातर्नद्यादौ स्नात्वा नित्यकर्म कृत्वा । देशकालौ संकीर्त्य । मम समस्तपा
पक्षयपूर्वकं शरीरायुरारोग्यैश्वर्यपुत्रपौत्रसौभाग्यादिप्राप्तिद्वारा श्रीसूर्यनारायणप्रीतये आचरितसूर्य
ब्रतोद्यापनं करिष्ये इति संकल्प्य गणेशपूजनाद्याचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्यात् । ततो मध्याह्ने सर्व
तोभद्रे ब्रह्मादिदेवताः संपूज्य तत्र ताम्रकलशं प्रतिष्ठाप्य तदुपरि रक्ताक्षतपूर्णं ताम्रपात्रं निधाय रक्त
पट्टवस्त्रं प्रसार्य मत्र कुमुकादिना द्वादशारं कमलं विलिख्य तन्मध्ये रौप्यमयं रथं प्रतिष्ठाप्य तदु

परि सौवर्णं सहस्रकिरणं संज्ञया सहितं सूर्यं स्थापयेत् । तत्र मंत्रः । ॐ आळष्णेनरजसावर्त्तमानो
निवेशयन्नमृतंमत्येच । हिरण्ययेनसवितारथेनादेवोयातिभुवनानिपश्यन् ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवःस्व भग
वन् सूर्यं इहागच्छ इह तिष्ठ इत्यावाह्य परितो द्वादशदलेषु द्वादशमासाधिपात्रं क्रमेण स्थापयेत् ।
तथथा । ॐ मित्राय नमः मित्रमावाहयामि १ विष्णवे नमः विष्णु० २ वरुणाय० वरुण० ३ सूर्याय०
सूर्य० ४ भानवे० भानु० ५ तपनाय० तपन० ६ इंद्राय० ७ रवये० ८ गभस्तये० ९ यमाय० हि
रण्यरेतसे० ११ दिवाकराय नमः दिवाकरमावाहयामि १२ इत्यावाह्य । संज्ञया भार्यया सहिताय
सूर्याय नमः इति नाममंत्रेण पुस्षस्त्रेन च षोडशोपचारैः पूजयेत् । पूजने रक्ताक्षतरक्तचंदनरक्तपूष्प
कौसुंभवस्त्रयुग्मं पायसनैवेद्यादिकं दद्यात् । पूष्पपूजांते अंगपूजा कार्या । तथथा । मित्राय नमः
पादौ पूजयामि १ रवये० जंघे पू० २ सूर्याय० जानुनी पू० ३ खगाय० ऊर्ह पू० ४ पूष्णे० गुह्यं
पू० ५ हिरण्यगर्भाय० कटी पू० ६ मरीचये० नार्भि पू० ७ आदित्याय० जठरं पू० ८ सवित्रे० हृदयं
पू० ९ अर्काय० स्तनौ पू० १० भास्कराय कंठं पू० ११ अर्यम्णे० स्कंधौ पू० १२ प्रभाकराय० हस्तौ
पू० १३ अहस्कराय० मुखं पू० १४ ब्रह्माय० नासिकां पू० १५ जगदेकचक्षुषे नैत्रे पू० १६ सवित्रे०

कर्णै पू० १७ त्रिगुणात्पधारिणे० लालाटं पू० १८ विरचिनारायणशंकरात्थने नमः शिरः पूजया
मि १९ तिमिरनाशिने नमः सर्वांगं पूजयामि २० । इति संपूज्य विशेषार्थ्यं नारिकेलयुतं दद्यात् । तत्र
मंत्रः । नमः सहस्रकिरणं सर्वव्याधिविनाशनं । गृहाणार्थ्यं यथा दत्तं संज्ञया सहितो रवे ॥ १ ॥
इत्यर्थ्यं दत्त्वा आरातिं कुत्वा सप्त प्रदक्षिणा विधाय सूर्यदैवतं आदं कुर्यात् । ततः अथि प्रतिष्ठाप्य
आज्यभागांते संज्ञया सहिताय सूर्याय ॐ आळणेन० इति वैदिकमंत्रेण नाममंत्रेण व
पायसद्रव्येणाऽष्टोत्तरशतं हुत्वा द्वादशदेवताभ्यो ब्रह्मादिदेवताभ्यश्चैकाज्याहुतिं जुहुयात् ।
ततो होमशेषं सप्ताप्य वस्त्रादिभिराचार्यं संपूज्य सोपस्करां प्रतिमां ब्रतपूर्तये सवत्सां गां च दत्त्वा
द्वादश ब्राह्मणान् पायसेन भोजयित्वा दक्षिणां दत्त्वा बंधुभिः सह भुंजीत । एवमेव आश्विनाधर
विवारमारभ्य प्रतिरविवारं नक्तव्रतं वर्षपर्यंतम् आशादित्यव्रतं कुत्वा अंत्ये उद्यापनं कुर्यात् । इति
भविष्यपुराणोक्तं रविवारव्रतो यापनं समाप्तम् ॥ अथ सोयवारब्रतोयापनम् ॥ श्रावणे चैत्रवैशाखे ऊर्जे
च मार्गशीर्षके । प्रथमे सोमवारे तद्गृहीयाद्वतमुत्तमम् ॥ १ ॥ एतद्वतं यावज्जीवं चतुर्दशाऽद्यमथवा
अष्टवर्षपर्यंतं कर्तव्यम् । अंत्ये पूर्वोक्तश्रावणादिमासे शुक्लपक्षे सोमदिने उद्यापनं कुर्यात् । तत्र

प्रयोगः प्रातर्नद्यादौ स्नात्वा नित्यकर्म रुत्वा । देशकालौ संकीर्त्य ममात्मनः समस्तपापक्षयपूर्वक
पुत्रपौत्रधनधान्यैश्वर्यादिप्राप्तिद्वारा श्रीमदुमामहेश्वरप्रीतये आचारितसोमवारव्रतोदायापनं करिष्ये ।
इति संकल्प्य । आचार्यवरणांतं पूर्ववत् कुर्यात् । ततः आचार्यो मंडपं रुत्वा तत्र अष्टादशांगुलो
त्सेधां विस्तिद्वयविस्तृतां समचतुरस्तां वेदिं विधाय तत्र लिंगतोभद्रम् अथवा सर्वतोभद्रं वा
शुक्लतंडुलैः षोडशारं कमलं विरच्य तत्र ब्रह्मादिदेवताः संपूज्य तन्मध्ये ताप्रकलशोपरि सौवर्णं
शिवं तद्वामे सौवर्णीं गौरीं च पुरतो राजतं वृषभं प्रतिष्ठापयेत् । तत्र मंत्राः । ॐ ऋं व्यं बकं यजा
महे० ॐ भू० शिव इहागच्छ० १ ॐ गौरीर्मिमाय० गौरीहागच्छ० २ ॐ वृषमा० वृषभ इहा
गच्छ० ३ इत्यावाह्य परितः पूर्वादिक्रमेण । ॐ अनन्ताय नमः १ सक्षमाय० २ शिवाय० ३ उत्त
माय० ४ त्रिमूर्तये० ५ रुद्राय० ६ श्रीकंठाय० ७ शिखंडिनै० ८ पुनराश्रेष्ठादिविदिक्षु । गणे
शाय नमः १ मातृस्थ्यो० २ दुर्गायै० ३ क्षेत्रपालाय० ४ पुनः पूर्वादिदिक्षु । इंद्राय० १ अश्वे० २
यमाय० ३ निर्झर्तये० ४ वरुणाय० ५ वायवे० ६ कुबेराय० ७ ईशानाय० ८ एवं लोकेशांथ
प्रतिष्ठाप्य । पुरुषसूक्तेन षोडशोपचारैः पंचामृतबिल्वपत्राद्यैथ संपूज्य पुष्पपूजांते अंगपूजां

कुर्यात् । तदथा । शिवाय नमः पादौ पूजयामि १ शंकराय० गुल्फौ पू० ३ भवहारिणे० जानुनी
पू० ३ शूलपाणये० कटी० ४ शंभवे० गुह्यं० ५ महादेवाय० नाभिं० ६ विश्वकर्त्रे० उदरं० ७
सर्वतोमुखाय० पाश्चौ० ८ स्थाणवे० स्तनौ० ९ नीलकंठाय० कंठं० १० देवाय० मुखं० ११
त्रिनेत्राय० नेत्रत्रयं० १२ शर्वाय० ललाटं० १३ शशिभूषणाय० शिरः १४ देवाधिपाय० सर्वांगं
पूजयामि १५ एवं संपूज्य कर्पूरेणारातिकं कृत्वा प्रदक्षिणात्रयं विधाय साष्टांगं प्रणम्य चंद्रमसे अर्द्धे
दत्त्वा प्रणम्य कथाश्रवणादिना रात्रौ जागरणं कुर्यात् । ततः प्रातः पुनः संपूज्य । स्थंडिले अर्णि
प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते । ॐ त्र्यंबकं यजामहे० १ गौरीर्मिमाय० १ इति मंत्रेण यवब्रीहितिलाज्यप
लाशसमित्पायसद्व्यैः प्रत्येकमष्टोत्तरशतद्वयं हुत्वा । ॐ आप्यायस्वेति मंत्रेण पृष्ठदाज्यम् । गौरीर्मि
मायेति मंत्रेण त्रिमध्वाक्तदूर्वाकुरैश्वाष्टोत्तरशतं जुहुयात् । ततो ब्रह्मादिदेवताभ्य एकैकाज्याहुतिं हुत्वा
होमशेषं समाप्य वस्त्रादिराचार्यं संपूज्य षोडश त्रयोदश वा ब्राह्मणान् वक्ष्यमाणनामभिः
तावतः फलपक्कान्नैस्तदभावे तंडुलैर्वा पूरितान् दक्षिणायुतान् घटान् दद्यात् । तत्र षोडश नामानि ।
सोमेश्वराय नमः १ ईशानाय० २ शंकराय० ३ गिरिजाधवाय० ४ महेशाय० ५ सर्वतेशाय० ६ भू

स्मरारये० ७ त्रिपुरांतकाय० ८ शिवाय० ९ पशुपतये० १० शंभवे० ११ त्र्यंबकाय० १२ चंद्रशेख
 राय० १३ गंगाधराय० १४ महादेवाय० १५ वामदेवाय० १६ इति ॥ त्रयोदशपक्षे तु । भवाय० १
 शर्वाय० २ रुद्राय० ३ पशुपतये० ४ उग्राय० ५ महते० ६ भीमाय० ७ ईशानाय० ८ सद्योजा
 ताय० ९ वामदेवाय० १० अघोराय० ११ तत्पुरुषाय० १२ ईशानाय नमः ॥ १३ ॥ इति त्रयोदशना
 मानि । ततः कुंभसहितां प्रतिमामाचार्याय निवेदयेत् । तत्र मंत्रः ॥ शंभो श्रसीद देवेश सर्वलोके
 श्वर प्रभो । तव रूपप्रदानेन मम संतु मनोरथाः ॥ १ ॥ यद्भक्त्या देवदेवश मया ब्रतमिदं कृतम् ।
 न्यूनं वाथ क्रियाहीनं परिपूर्णं तदस्तु मे ॥ २ ॥ इति प्रार्थ्य ब्रतपूर्त्ये सवत्सां गामाचार्याय
 दत्त्वा यथाशक्ति ब्राह्मणान् पायसादिना संतर्प्य आशिषो शृणुत्वा बंधुभिः सह भुञ्जीत । इति
 स्कांदोक्तं सोमवारब्रतोद्यापनम् ॥ अथ यंगलवारब्रतोद्यापनं लिख्यते । तत्र तावद् यंगलब्रतविधा
 नम् । (स्कंदपुराणे) मार्गशीर्षे वैशाखे वा शुक्लपक्षे चंद्रताराबलान्विते भौमवासरे ब्रतं प्रगृह्य
 वक्ष्यमाणविधाना संवत्सरपर्यंतमेकविंशतिवर्षपर्यंतं वा कार्यम् । तथा । यंगलवारे अरुणोदय
 वैलायामृत्थाय शौचविधिं विधाय अपापार्गकाष्ठेन मौनपूर्वकं दंतधावनं कृत्वा नद्यादौ यथाविधि

स्नात्वा संध्यादिनित्यक्रियां समाप्य शिवालये गृहे वा रक्तवाससी परिधाय रक्तगोपयलित्तमण्डले
स्वासने प्राह्मुख उद्भूमुखो वा उपविश्य सपवित्रकरः आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य
यम कृष्णायपत्नुज्जिपूर्वकधनधान्यपुत्रपौत्रायभीष्मनोरथसिद्धिद्वारा श्रीमंगलदेवताप्रीत्यर्थं भौम
ब्रतं तत्पूजनं च करिष्ये इति संकल्प्य । अथ देवेश ते भक्त्या करिष्ये ब्रतमुत्तमम् । कृष्णव्याधिवि
नाशम् धनसंतानहेतवे ॥ १ ॥ इति प्रार्थ्यं कर्ता स्वदेहे न्यासं कुर्यात् । तथथा । ॐ मंगलाय
नमः अंष्ट्योः १ भूमिपुत्राय० जानुनोः २ कृष्णहर्त्रै० ऊर्वोः ३ धनप्रदाय० कट्योः ४ स्थिरास
नाय० गुह्ये ५ महाकालाय० उरसि ६ सर्वकामावरोधकाय० वामवाहौ ७ लोहिताय० दक्षिण
वाहौ ८ लोहिताक्षाय० गले ९ सामगानां कृपाकराय० मुखे १० धरात्मजाय० नासिकायाम् ११
कुजाय० अक्षणोः १२ भौमाय० ललटे १३ भूमिदाय० भ्रुवोर्मध्ये १४ भूमिनंदनाय०
शिरसि १५ अंगारकाय० शिखायाम् १६ यमाय० सर्वगे १७ सर्वरोगापहारकाय०
बाहुद्वये १८ दृष्टिकर्त्रै० मूर्छादिपादपर्यंतम् १९ दृष्टिहर्त्रै० चरणादिमस्तकांतम् २०
सर्वकामफलप्रदाय० दिक्षु २१ आराय० नाभौ १ वक्राय० वक्षसि २ भूमिजाय० मूर्ध्नि ३

एवं न्यासं कृत्वा ध्यायेत् । रक्तमाल्यांबरधरः शक्तिशूलगदाधरः ॥ चतुर्मुजो मेषगमो वरदः
 स्थाद्वरासुतः ॥ १ ॥ एवं ध्वात्वा अर्द्धं संस्थाप्य पूजां कुर्यात् । तथा । त्रिकोणे स्थंडिले
 यथाविधि ताम्रकलशं संस्थाप्य तत्र एकर्विशतिकोषाढ्यं त्रिकोणं ताम्रयंत्रमथवा रक्तचंदननि-
 मितां शूलशक्तिधरां मेषाखडां भौमप्रतिमां संस्थाप्य प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा आवाहनं कुर्यात् । ॐ
 एह्येहि भगवन् ब्रह्मनंगारकं प्रभो । त्वयि सर्वं समायातं त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ २ ॥ भौममावा-
 हयिष्यामि तेजोमूर्तिं दुरासदम् । रुद्रहृष्मनिर्देश्यं वक्तं च रुधिरप्रियम् ॥ ३ ॥ ॐ अग्निर्मूर्ढादिवः
 ककुत्पतिःपृथिव्याऽअयम् । अपाञ्छ्रेताञ्छ्रिजिन्वति ॥ ४ ॥ अंगारकाय विघ्नहे शक्तिहस्ताय धीमहि ।
 तन्मो भौमः प्रचोदयात् ॥ इति भौममावाह्य पाद्यादिरक्तपुष्पांतैरुपचारैः संपूज्य आवरणपूजां कुर्यात् ।
 मंगलाय नमः पादौ पूजयामि १ भूमिपुत्राय ० जानुनी पू० २ ऋणहत्रै० ऊरु पू० ३ धनप्रदाय० कटी०
 ४ स्थिरासनाय० गुह्यं० ५. यहाकायाय० उरः पू० ६ सर्वकर्मावरोधकाय० वायवाहुं पू० ७ लोहि-
 ताय० दक्षिणवाहुं० ८ ॥ लोहिताशाय० कंठं० ९ सामगानां कृपाकराय० मुखं० १० धरात्मजा०
 नासिकां० ११ कुजाय० नेत्रद्रव्यं १२ भौमाय० ललाटं० १३ भूमिदाय० भुवोर्मध्यं० १४ भूमि

नंदनाय० मस्तकं० १५ अंगारकाय० शिखां० १६ यमाय० सर्वांगं० १७ सर्वरोगापहारकाय०
बाहुद्वयं० १८ वृष्टिकर्त्रे० मूर्धा॒दिपा॑दपर्यंतं० १९ वृष्टचपहर्त्रे० चरणादिपस्तकांतं० २० सर्वकाम
फलप्रदाय० दिशः पूजयामि २१ ततो बाह्यत्रिकोणेषु । वक्राय नमः १ आराय० २ भूमिजाय० ३
तद्विरष्टदले पूर्वादिकमेण । ॐ ब्राह्मयै नमः १ माहेश्वर्यै नमः २ कौमार्यै० ३ वैष्णव्यै० ४ वारा
ह्य० ५ इंद्राण्यै० ६ चामुंडायै० ७ महालक्ष्यै० ८ इति मातृकाः पूजयामि । तद्वाह्ये भूपुरे पूर्वादि
कमेण ॐ इंद्राय नमः १ अग्नये० २ यमाय० ३ निर्त्तिये० ४ वरुणाय ५ वायवे० ६ कुबेराय० ७
ईशानाय० ८ ब्रह्मणे० ९ अनंताय० १० इति दशदिक्पालान् पूजयामि । तद्वाह्ये । वज्राय० १ शक्तये०
२ दंडाय० ३ खड्डाय० ४ पाशाय० ५ अंकुशाय० ६ गदायै० ७ त्रिशूलाय० ८ पञ्चाय० ९
चक्राय नमः १० इत्यस्त्राणि पूजयामि । एवमावरणपूजां कृत्वा धूपदीपगोधूमाञ्जैवेद्यतांबूलदक्षिणानी
राजनादिभिः संपूज्य अर्घ्यं दद्यात् । जलपूर्णे तात्रपात्रे रक्तचंदनरक्ताक्षतपुष्पफलानि निक्षिप्य
जानुर्घ्यामवनीं गत्वा । ॐ भूमिपुत्र महातेजाः स्वेदोद्भव पिनाकिनः । श्रेयोर्थी त्वां प्रपञ्चोऽहं गृहा
णार्घ्यं नमोस्तु ते ॥ १ ॥ प्रसीद देवदेवेश विघ्नहारिन्धरात्मज ॥ गृहाणार्घ्यं मयादत्तं पथ शांति

प्रदो भव ॥ २ ॥ रक्त प्रवालसंकाश जपाकुमुमसन्निभि । महीसुत महाबाहो गृहणार्थ्यं नमोस्तु
ते ॥ ३ ॥ इत्यर्थं दत्वा पूर्वोक्तैर्नामभि प्रणम्य । एकविंशतिप्रदश्चिणाः कृत्वा साषांगं प्रणमेत् ।
ततः खदिरांगारकेन स्वपुरतः क्रृष्णरेखात्रयं समं कृत्वा वामपादेन प्रमार्जयेत् । तत्र मंत्रौ । दुःखदौ
भाग्य नाशाय पुत्रसंतानहेतवे । कृतरेखात्रयं वामपादैनैतत्प्रमाज्ञ्यहम् ॥ १ ॥ क्रृष्णदुःखविना
शाय मनोभीष्टार्थसिद्धये । मार्जयाम्यसितारेखास्तिस्तो जन्मत्रयोद्भवाः ॥ २ ॥ ततः पुष्पांजलिं
गृहीत्वा प्रार्थयेत् । धरणीगर्भसंभूतं विद्युत्तेजः समप्रभम् । कुमारं शक्तिहस्तं च मंगलं प्रणमाम्य
हम् ॥ ३ ॥ क्रृष्णहत्रे नमस्तुर्थ्यं दुःखदारिद्रियनाशिने । नमामि द्योतमानाय सर्वकल्याणका
रिणे ॥ ४ ॥ देवदानवंधर्वयक्षराक्षसपन्नगाः । सुखं यांति यतस्तस्मै नमो धरणिसूनवे ॥ ५ ॥
यो वक्तगतिमापन्नो नृणां विद्वं प्रयच्छति । पूजितः सुखसौभाग्यं तस्मै क्षमासूनवे नमः ॥ ६ ॥
प्रसादं कुरु मे नाथ मंगलप्रद मंगल ॥ मेषवाहन रुद्रात्मन् पुत्रान्देहि धनं यशः ॥ ७ ॥ अंगारक
महाभाग भगवन्भक्तवत्सल । त्वां नमामि ममाशेषमृणमाशु विमोचय ॥ ८ ॥ क्रृष्णरोगादिदा
रिद्रियं ये चान्ये चापमृत्यवः । भयक्षेत्रेष्वनस्तापा नश्यन्तु यम सर्वदा ॥ ९ ॥ अतिवक्र दुराराध्य

भोगमुक्तजितात्मनः । तुष्टो ददासि साम्राज्यं रुष्टो हरसि वत्क्षणात् ॥८॥ विरंचिशकविष्णुनां
मनुष्याणां तु का कथा । तेन त्वं सर्वसत्त्वेन श्रहाराजो महाबलः ॥९॥ पुत्रान्देहि धनं देहि
त्वामस्मि शरणं गतः । कृष्णदारिश्चदुःखेन शत्रूणां च भयात्तः ॥१०॥ इति प्रार्थ्यं पुष्पांजलिं
दद्यात् । ततो ब्राह्मणान्संपूज्य गुरवे दक्षिणां दत्त्वा पूजायां निवेदितान्नेन एकभक्तव्रतं कुर्यात् ।
एवं प्रतिभौमदिनं संवत्सरावधि कृत्वा समाप्ते व्रते उद्यापनं कुर्यात् । अथोद्यापनप्रयोगः । देश
कालौ संकीर्त्य मम अभीष्टकामनासिद्धर्थमाचरितभौमवारव्रतोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य ।
गणेशपूजनाद्याचार्यवरणांतं कर्म कुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवताः संपूज्य तन्मध्ये ताम्र
कलशोपरि स्वर्णमयीं भौमप्रतिमामुक्तलक्षणां वा त्रिकोणां संस्थाप्य पूर्वोक्तविधिना संपूज्य पुराण
पठनादिना रात्रिं निनयेत् । ततः प्रातः खात्वा पुनः पूर्ववत् पूजां कृत्वा ऐशान्यां त्रिकोणे स्थंडिले
अर्थं प्रतिष्ठाप्य । आज्यभागांते । ॐ अश्विर्मूर्छा० इति मंत्रेण पूर्वोक्तभौमगायत्र्या वा ।
गुडाज्यमिश्रिततिलश्चयेण अष्टोन्नरशतं हुत्वा पूर्वोक्तैकविंशतिनामभिरष्टाष्टसंख्यया जुहुयात् ।
ततः सर्वतोभद्रमंडलदेवताभ्य एकैकाज्याहुर्ति हुत्वा होमशेषं समाप्य पूर्वोक्तैरेकविंशतिनामभिः ।

एकविंशतिब्राह्मणान्संपूज्य तेष्यो रक्तचन्दनचर्चितान् गुडमिश्रिततिलचूर्णपूरितान् रक्तवस्त्रदक्षिणा
 सहितान् कलशान् यथाचारं दद्यात् । तत्र मंत्रः । मंगलः प्रतिगृह्णाति मंगलो वै ददाति च मंग
 लस्तारकोभास्यां मंगलाय नमोनमः ॥ १ ॥ ततः आचार्य वस्त्रादिभिः संपूज्य तस्यै कलश
 युतां प्रतिमां व्रतपूर्त्ये रक्तवर्णी सवत्सां धेनुं विभवे सति रक्तमनङ्गाहं सोपस्करां शध्यां च
 दद्यात् । ततो गोधूमान्नरचितपदार्थेन पंचाशत् एकविंशतिं वा ब्राह्मणान् भोजयित्वा दक्षिणाभिः
 प्रतोष्य आशिषो गृहीत्वा वंधुभिः सह भुजीत । इति स्कांदपाद्ममंत्रमहोदध्यादिप्रोक्तं मंगलव्रत
 विधानं तदुदापनं च समाप्तम् ॥ अथ शनैश्चरव्रतोदापनम् ॥ श्रावणशुक्लाद्यशनिवारे शनैश्चर
 व्रतम् । तत्र विधिः । प्रातः शमीकाष्ठेन दंतधावनं कृत्वा नद्यादौ स्नात्वा नित्यकर्मनिर्वत्य पूजा
 सामग्रीमादाय शमीमूलमथवा अश्वत्थमूलं गत्वा तत्र मृदा वैदिं विधाय तत्र तिलैर्धनुषाकारं
 मण्डलं विलिख्य तत्र कृष्णायसनिर्मितां पहिणासनां द्विभुजां दंडपाशधरां शनैश्चरप्रतिष्ठां
 संस्थाप्य कृष्णवस्त्रवेष्टितां च कृत्वा संकल्पं कुर्यात् । तद्यथा । देशकालौ संकीर्त्य यम समस्त
 पीडादुःखदौर्भाग्यनिरसनपूर्वकमतुलसुखपुत्रपौत्रधनधान्यादभिवृद्धिद्वारा शनैश्चरप्रीतये शनैश्चरव्रतं

करिष्ये इति संकल्प्य गणेशं संपूज्य प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा ध्यायेत् । तत्र ध्यानम् । शनैश्चरं
दीर्घदेहं दंडपाशधरं तथा । पिंगाशं स्थूलदेहं च ध्यायामि रविनंदनम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा ॐ
शनैश्चरभिष्ट्यऽआपोभवंतुपीतये । शंयोरभिस्ववंतुनः ॥ १ ॥ शनैश्चराय नमः इतिषंत्रेण षोडशोप
चारैः संपूजयेत् । पूजने तिलतैलेन पुरुषसूक्तेन पूर्वोक्तमंत्रेण वा अभिषेकं कृत्वा कृष्णवस्त्रेण सप्ततुभि
थसंवेष्ट्य कृष्णपुष्पैः संपूज्य सप्त प्रदक्षिणाः सप्त नमस्कारांश्च कृत्वा प्रार्थयेत् । नमः कृष्णाय नीला
य शितिकंठनिभाय च । नमः परुषगात्राय स्थूलरोम्णे नमोनमः ॥ १ ॥ तपसा दग्धदेहाय नित्यं योग
रताय च । नमस्ते ज्ञाननेत्राय काश्यापायार्कसूनवे ॥ २ ॥ इत्यादिशनैश्चरस्तोत्रेण स्तुत्वा एकं विश्रं
संपूज्य प्रस्थतिलानां वायनं सदक्षिणं दत्त्वा देवं विसृज्य गृहमागत्य तिलपिष्टमिश्रितान्नं ब्राह्म
णाय दत्त्वा स्वयं तथैव भुंजीत । एवंप्रकारेण वर्षपर्यंतं त्रिंशच्छनिवासरपर्यंतं वा प्रतिशनिवारं कृत्वा
असामर्थ्ये तु श्रावणशनिवासरेषु वा कृत्वा अंत्ये उद्यापनं कुर्यात् । ततः प्रयोगः । देशकालौ
संकीर्त्य एम आयुरारोग्यसुखसंपत्प्राप्निपूर्वकमभीष्टमनोरथसिद्धिद्वारा श्रीशनैश्चरप्रीतये आच
रितशनैश्चरव्रतोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य आचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्यात् । ततः सर्वतो

भद्रमध्ये ताम्रकलशोपरि सुवर्णमये शमीपत्रे सौवर्णीं शनैश्चरप्रतिमां संस्थाप्य । ॐ शनोदेविरभि
 ष्ट्यऽआपोभवंतुपीतये । शंयोरभिस्त्वंतुनः ॥ इति मंत्रेणावाह्य पुरुषसूक्तेन षोडशोपचारैः संपूज्य
 पूर्वोक्तस्तोत्रेण प्रार्थयेत् । ततः अग्निं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते शमीसमित्तिलाज्यद्वयैः शन्नोदेवी
 रिति मंत्रेणाष्टोत्रशतं जुहुयात् । ततः सर्वतोभद्रदेवताभ्यश्वैककाज्याहुतिं हुत्वा होमशेषं समाप्य
 सप्त द्विजान्संपूज्य तेष्यो दक्षिणायुतानि सप्त तिलपात्राणि दत्त्वा आचार्याय पीठं गां च दत्त्वा
 तिलमिश्रितपक्कान्नेन यथाशक्ति ब्राह्मणान् संभोज्य आशिषो गृहीत्वा स्वयं भुजीत ॥ इति रुक्ंद
 पुराणोक्तं शनिवारब्रतोद्यापनं समाप्तम् ॥ ॥ अथ व्यतीपातब्रतोद्यापनम् ॥ मार्गशीर्षादिशुभ
 मासे यदा व्यतीपातयोगस्तद्विने प्रातर्नद्यादौ स्नात्वा नित्यकर्म कृत्वा देशकालौ संकीर्त्य । मम
 समस्तपापक्षयार्थं धर्मार्थकाममोक्षप्राप्तिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं चतुर्दशवर्षाचरितव्यतीपातब्रतो
 द्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशपूजनाद्याचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्षं कुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रे
 ब्रह्मादिदेवताः संपूज्य तन्मध्ये पंचरंगोपेतकमले कलशस्थापनविधिना शर्करापूरितं ताम्रकलशं
 प्रतिष्ठाप्य तत्र तंदुलपूरिते ताम्रपत्रे अष्टादशभुजायुतां सौवर्णीं व्यतीपातप्रतिमां प्रतिष्ठाप्य पुरुषस्

केन षोडशोपचारैः संपूज्य पंचरत्नान्वितपुष्पांजलिं दद्यात् । तत्र मंत्रः । नमस्तेर्स्तु व्यतीपात
सोमसूर्यसुत प्रभो । यद्वानादिग्रन्तं किंचित्तदनंतमिहार्तु मे ॥ १ ॥ इति गृहणार्थं अर्ध्यं दद्यात् ।
तत्र मंत्रः । गृहणार्थं व्यतीपात सोमसूर्यसुत प्रभो । सप्तजन्मकृतं पापं त्वत्प्रसादात्प्रण
श्यतु ॥ १ ॥ तत्रः सुवर्णादि दत्त्वा पुराणकथाश्रवणादिना रात्रि नीत्वा श्रातरश्चिं प्रतिष्ठाप्य
आज्यभागांते क्षीरवृक्षसमिन्निलपायसाज्यद्वयेः ॐ व्यतीपाताय स्वाहा इति नाममंत्रेण अष्टोत्तर
शतं जुहुयात् । ततः सर्वतोभद्रदेवताभ्यएकैकाज्याहुतिं हुत्वा होमशेषं समापयेत् (पुराणांतरे तु
इमंदेवा० इति मंत्रेण पूर्वोक्तद्वयैः सोमाय । आकृष्णेनरजसा० इति मंत्रेण सूर्याय होमः । इदंविष्णु
र्विचक्रमे० इति मंत्रेण पायसेन विष्णवे च व्याहृतिभिः फलैर्हेमश्च प्रोक्तः तदपि यथाशक्ति कार्यः)
ततः आचार्यं संपूज्य तस्मै सोपस्फुरां शध्यां फलशयुतां प्रतिषां च दद्यात् । तत्र मंत्रः । वंदे
व्यतीपातमहं महांतं रवीदुसूरुं सकलेष्टसिद्धच्यै । सप्तस्तपापस्य मम क्षयोस्तु पुण्यस्य वृद्धिर्मम
सर्वदास्तु ॥ १ ॥ ततो ब्रतपूर्वतये पयस्त्विनीं वेनुमाचार्याय दत्त्वा त्रयोदशा ब्राह्मणान् लब्द्वापायसै
भोजयित्वा तेभ्यः सुवर्णदक्षिणां दत्त्वा आशिषो गृहीत्वा बंधुभिः सह स्वयं भुंजीत । इति वाराह

नारदीयपुराणोक्तं व्यतीपातव्रतोद्यापनम् ॥ अथ धारणापारणाव्रतोद्यापनम् ॥ तद्वत् तु आवाह
 शुक्लैकादशीमारण्य कार्तिकशुक्लैकादशीपर्यंतं मासचतुष्टयं वा कार्यम् । तत्र एकस्मिन्दिने
 उपवासः द्वितीयदिने भोजनमिति धारणंपारणम् । तत्र विधिः । एकादश्यां शातर्नवादौ स्नात्वा
 नित्यकर्म कृत्वा देशकालौ संकीर्त्य यम बंधुवधादिजनितपापक्षयपूर्वकमुक्तप्रलोकप्राप्तिद्वारा श्रीपर
 मेश्वरप्रीत्यर्थं धारणापारणाव्रतं करिष्ये इति संकल्प्य गणेशं संपूज्य विष्णुं पीठे ॐ नमो नारायणाय
 इत्यष्टाक्षरमन्त्रेण षोडशोपचारैः संपूज्य तद्विने उपवासं कुर्यात् । ततो द्वादश्यां श्रातः स्नात्वा देवं
 संपूज्य अष्टाक्षरमनुमष्टोन्नरशतं जप्त्वा तेनैवाष्टोन्नरशतमर्थं दत्त्वा ब्रह्मणभोजनपुरःसरं गौती स्वयं
 भोजनं कुर्यात् । एवं मासचतुष्टयं वा चरित्वा कार्तिकशुक्लैकादशयामुद्यापनं कार्यम् ॥ अथो
 द्यापनप्रयोगः ॥ देशकालौ स्मृत्वा यम सर्वविधपातकनिवृत्तिपूर्वकधर्मार्थकामभोक्षसिद्धिद्वारा श्रीप
 रमेश्वरप्रीतये आचारितधारणापारणाव्रतोद्यापनं करिष्ये इति संकल्प्य गणेशपूजनाद्याचार्यवरणांतं
 पूर्ववत्कर्म कुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवताः संकल्प्य तन्मध्ये ताम्रकलशे सौवर्णी लक्ष्मीना
 रायणप्रतिमाम् ॐ विष्णोर्नुकंवीर्याणिप्रवोचयः पार्थिवानिविष्मयेरजाञ्छियोऽअस्त्रभायदुन्नर्ठन्त्सध

स्थं विक्रमाण स्त्रेधोरुगायोविष्णवेत्वा ॥ १ ॥ इति मंत्रेण प्रतिष्ठाप्य । पुरुषसूक्तेन ॐ नमो
नारायणाथ इत्यनेन पंचामृतपुरः षोडशोपचारैः संपूज्य । रात्रौ कथाश्रवणादिना
जागरणं कुर्यात् । ततः प्रातरर्थि प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते ॐ निषसीदतगणपतेगणेषुत्वा
माहुर्विष्णवं कवीनाम् । नऽऋतेत्यवक्रियतेर्किञ्चनारेमहायकं यघवंचित्रमर्चं स्वाहा ॥ १ ॥ इति
मंत्रेण तिलौदनेन १०८ । ॐ अरायिकाणेविकटेगिरिंगच्छसदान्वे । शिरिंबिठंस्यसत्त्वभिस्तेभिष्ठा
चातयामसिस्वाहा ॥ १ ॥ इति मंत्रेण वृत्तौदनं १०८ ॐ नमोनारायणाय स्वाहा इत्यष्टाक्षरेण
पायसं च प्रत्येकमष्टोन्नरशतं हुत्वा सर्वतोभद्रदेवताऽप्यश्वैकैकाहुतिं जुहुयात् । ततः आचार्यं
वस्त्रादिभिः संपूज्य सोपस्करां प्रतिमां ब्रतपूर्त्ये सवत्सां गां सोपस्करां शय्यां च दद्यात् ।
ततः प्रतिमासं पञ्चदश ब्राह्मणान् पायसाद्यन्नेन संतर्प्य दक्षिणां दत्त्वा आशिषो गृहीत्वा स्वयं
भुंजीत । इदं ब्रतं महापुण्यं तपसामुत्तमं तपः । तस्मात्त्वमपि राजेन्द्र कुर्विदं विधिपूर्वकम् ॥ १ ॥
इति भविष्योन्नरोक्तं धारणापारणावतोद्यापनम् ॥ अथ मासोपवासव्रतोद्यापनम् । तत्र आश्विन
शुक्लेकादशीपारम्यं कार्तिकशुक्लेकादशीपर्यंतं मासोपवासं कृत्वा अंत्ये उद्यापनं कार्यम् । शत्यहं

त्रिकालस्नानं विष्णुमंत्रजपः विष्णुपूजनं तुलसीदलानामर्पणम् असदालापवर्जनं पुराणश्वरणं
 पठनं च ब्राह्मणपूजनं यथाशक्ति दानं च एवमादिनियमान् कुर्यात् । देशकालौ संकीर्त्य । प्रम
 समस्तपापक्षयपूर्वकधर्मर्थिकाममोक्षप्राप्तिद्वारा श्रीमहाविष्णुप्रीत्यर्थम् आचारितमासोपवासव्रते
 यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशपूजनाद्याचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्यात् । ततः सर्वतो
 भद्रे ब्रह्मादिदेवताः संपूज्य तत्र मध्ये ताम्रकलशोपरि सुवर्णमयीं लक्ष्मीनारायणप्रतिमां पीतकौ
 शेयवस्त्रयुग्मवेष्टिम् संस्थाप्य । ॐ इदंविष्णुर्विचक्षमे० १ इत्यावाह्य पुरुषसूक्तेन द्वादशाक्षरमनुना
 च पंचामृतपुरःसरं षोडशोपचारैः कोमलतुलसीदलैश्च संपूज्य रात्रौ जागरणं कुर्यात् । ततः श्रावनं
 यादौ स्नात्वा देवर्षिपितृन्संतर्प्य नित्यकर्म समाप्य स्थंडिले अर्घि प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते
 पूर्वोक्तवैदिकमंत्रेण ॐ नमो भगवते वासुदेवाय स्वाहा इत्यनेन वा तिलाज्यपायसद्व्यैरष्टोत्रशतं
 हुत्वा सर्वतोभद्रदेवताऽन्यश्चैकेकाज्याहुतिं हुत्वा होमशेषं समाप्य आचार्यायि सोपस्करां प्रतिमां
 व्रतपूर्त्ये सवत्सां गां शय्यां च दत्त्वा वेदशास्त्रसंपन्नांस्त्रिंशद्वाल्लाणान् पायसानेन संतर्प्य दक्षिणा
 वस्त्राभूषणयात्रादिभिः संपूज्य प्रार्थयेत् । भो द्विजा अनुमोदध्वं विष्णुलोकं प्रयाम्यहम् । ततो

द्विजाः प्रतिवदेयुः । ब्रजब्रज नरश्चेष्ट विष्णुलोकमनामयम् । विमानं वैष्णवं दिव्यं शध्यायां परि
 कल्पितम् ॥ तेन विष्णुपदं याहि सच्चिदानन्दरूपिणम् ॥ १ ॥ ततो दीनानाथान्प्रतोष्य बंधुभिः सह
 स्वयं मौनी भुंजीत । अशक्तेन तु एतद्वत् कंदमूलफलपयोभक्षणादिना कर्तव्यम् । अनेन सर्व
 पापमुक्तो भवति ॥ इति विष्णुरहस्योक्तं पासोपवासवतोदायापनम् ॥ अथ सर्वसंक्रांतिवतो
 दायापनम् ॥ अयनसंक्रांतौ विषुवत्संक्रांतौ वा प्रातः शुक्लतिर्लैनद्यादौ स्नात्वा गोमयोपलिमे शुद्ध
 देशे कुंकुमादिनाष्टदलं विरच्य पूजासामर्थीं संपाद्य देशकालौ संकीर्त्य यम अग्निष्ठोमादिफलप्रा
 निपूर्वकसप्तजन्मधनधान्यपुत्रपौत्रविविधभोगप्राप्तिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थम् आचारिताऽमुकसंक्रां
 तिवतोदायापनं करिष्ये । इति संकल्प्य गणेषुजनाद्याचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्यात् । ततः
 पूर्वरचितपद्मे ब्रह्मादिदेवताः संपूज्य तन्मध्ये ताङ्गकलशोपरि रक्तकौशियवस्त्रं प्रसार्य तत्र कुंकुमा
 दिनाऽष्टदलं विरच्य तन्मध्ये कर्णिकायां सुवर्णमयीं सूर्यप्रतिमां प्रतिष्ठाप्य ॐ आळणेनरजसा० १
 इति मंत्रेणावाह्य परितः पूर्वादिष्वष्टदिक्षु देवताः स्थापयेत् । तथथा । पूर्वे आदित्याय नमः १
 (आग्रेष्यम्) सोमार्चिषे नमः २ (याम्याम्) ऋग्मंडलाय नमः ३ (नैऋत्ये) सवित्रे नमः ४

(पश्चिमे) तपनाय नमः ५ (वायव्याम्) मित्राय नमः ६ (उत्तरे) मार्तडाय नमः ७ (एशान्याम्)
 विष्णवे नमः ८ इति संस्थाप्य पुरुषसूक्तेन संपूज्य । चंदनोदकपुष्पैरर्घ्यं दद्यात् । तत्र मंत्रः । विश्वाय
 विश्वरूपाय विश्वधाम्ने स्वयंभुवे । नमोनंत नमो धात्रे ऋक्सामयजुषां पते ॥ १ ॥ ततः अर्थं
 प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते पूर्वोक्तमंत्रेणाष्टोत्तरशतं पायसहोमं कृत्वा ब्रह्मादिदेवतान्यश्चैकाहुतिं
 जुहुयात् । ततो होमं समाप्य आचार्यं वस्त्रादिभिः संपूज्य सोपस्करां प्रतिमां सुवर्णकमलं च दत्त्वा
 सवत्साः सोपस्कराः सप्त गाः अशक्तस्तु कपिलामेकां वा दद्यात् । ततो हैमीं रौप्यां वा ताम्रमयीं
 वा पैष्ठीं तिलैर्वा पृथिवीं विधाय सौवर्णसूर्यसहितां दद्यात् । ततः सोदकं कुंभं तिलपात्रं ससुवर्णं
 कस्मैचिद्वालणाय दत्त्वा द्वादश ब्राह्मणान् पायसेन भोजयित्वा तेऽयो जलपूरितान्द्वादश घटान्
 सदक्षिणाकान्दत्त्वा तैराशिषो गृहीत्वा स्वयं भुंजीत । इति हेमाद्रौ मत्स्यपुराणोक्तं सर्वसंक्रांतिव्रतोद्या
 पनम् ॥ अथ तांबूलव्रतोथापनम् ॥ शुभमासे शुभदिने वैवाहिकनक्षत्रे च अथवा कार्तिकशुक्ले
 कादश्यां पौर्णमास्यां वा प्रातः स्नात्वा देशकालौ संकीर्त्य यम आनंददीर्घायुष्यसौमनस्यपुष्टि
 सौभाग्यधन धान्यपुत्रपौत्रविद्यालाभादिशास्त्रिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थम् आचारिततांबूलव्रतोद्यापनं

कारिष्ये । इति संकल्प्य गणेशपूजनाद्याचार्यवरणांतं पूर्ववत्कुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रमण्डले
ब्रह्मादिदेवताः संपूज्य तत्र रौप्यमयं ताम्रमयं वा कलशं यथाविधि संस्थाप्य तत्र सौवर्णीः लक्ष्मी
नारायण २-उमा महेश्वर २-सावित्रीब्रह्म २-रतिकामदेव २-ऋद्धिसिद्धिसहितगणेशानां २ प्रतिमाः
प्रतिष्ठाप्य अथवा रौप्यमये शेषे सौवर्णी नागकन्यायुतां लक्ष्मीनारायणप्रतिमां संस्थाप्य
शिवादिदेवांस्तत्तन्मन्त्रेणावाह्य तत्परितः इंद्रादिलोकपालांश्वाऽवाह्य पुरुषसूक्तेन पंचामृताभिषे
कपुरः सरं षोडशोपचारैः संपूजयेत् । तत्र नानाविधभक्ष्यभोज्यघृतयुतपायसोपहारं निवेद्य
देवाये द्वोणपरिमितपूगानि यथाशक्ति वा नागपर्णायुतं संथाप्य द्वादशनामभिः पूजयेत्प्रणमेत्त्र
तद्यथा । ॐ पुरुषोत्तमाय नमः १ शार्ङ्गपाणये० २ गरुडध्वजाय० ३ अनंताय० ४ यज्ञपुरुषाय० ५
पुंडरीकाक्षाय० ६ नित्याय० ७ वेदगर्भाय० ८ गोवर्धनाय० ९ सुब्रह्मण्याय० ११ शौरिणे ११ ईश्व
राय नमः १२ ततो दश नव वा सुवर्णरूप्यताम्रपित्तलान्यतमपर्णस्थापनपात्राणि अभावे कुंभान् वा
तांबूलद्रव्यपूगयुतानि तावंति तीक्ष्णचूर्णपात्राणि तथा तीक्ष्णानि पूगीफलप्रस्फोटनशङ्खाणि च कानि
चिन्मागवल्लीपात्राणि तथा एलालवंगादिमुखवासद्रव्याणां पात्राणि तत्तद्रव्यपूरितानि च नव वंशशू

र्पनवके निधाय वस्त्रद्वयेन संवेष्ट्य सतधान्योपरि देवाश्रे निधाय तत्र नागरूपं ध्यात्वा संपूज्येत्
 प्रार्थयेत् । तत्र मंत्रः । नवनागमहाराज बल्या तव प्रपूजनात् । ईप्सितं देहि मे शीघ्रं सर्वसौख्यं
 सदा प्रभो ॥ १ ॥ इति प्रार्थ्य गीतवादित्रपुराणपठनादिना रात्रिं निनयेत् । ततः प्रातर्देवं संपूज्य
 स्थंडिलेऽग्निं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते अँ अतोदेवा० १ इति मंत्रेण पायसाज्यद्रव्येणाऽष्टोत्तरस
 हस्तं हुत्वा पूर्वोक्तशिवादिभ्यस्तत्त्वामभंत्रेण पुरुषोत्तमादिद्वादशनामभिश्च समस्तव्याहृतिमंत्रेण च
 पलाशसमित्तिलब्रीहिपायसद्रव्यैः प्रत्येकमष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिसंख्यया वा होमं कुर्यात् । ततः
 सर्वतोभद्रदेवताभ्य एकैकाज्याहृतिं हुत्वा होमशेषं समाप्य दंपतिनवकं वस्त्रादिना संपूज्य पूर्वस्थापित
 शूर्पनवकं तेष्यो दद्यात् । तत्र मंत्रः । तांबूलं श्रीकरं भद्रं ब्रह्मविष्णुशिवात्मकम् । अस्य प्रदाना
 हेवेश सफलं मेऽभिकांक्षितम् ॥ १ ॥ ततस्तेष्यो नव गोदानानि तदभावे तन्मौल्यं वा दक्षिणात्वेन
 दत्त्वा देवं प्रार्थयेत् । तांबूलदानमाहात्म्यात्मीतो भव जनार्दन । संपूर्णं कुरु मे देव कांक्षितं पुरु
 षोत्तम् ॥ १ ॥ इति प्रार्थ्य सोपस्करां प्रतिमां कपिलां गां च आचार्याय दत्त्वा ब्राह्मणान् भोजयि
 त्वा तेष्यो दशिणायुतानि तांबूलानि दत्त्वा स्वयं भूंजीत । (तांबूललक्षणम्) द्वात्रिंशत्पत्रकैर्युक्तं

पूर्णीफलसमन्वितम् । एलालवंगकर्पूरैर्युक्तं तांबूलमुच्यते ॥ १ ॥ यथालाभं भवेद्वापि देयं द्विजवराय
च । द्विजाभावे सुवासिन्यै तदभावे कुमारिकाम् ॥ २ ॥ आनन्दो दीर्घमायुष्यं सौमनस्यं च
पुष्टिः । सौभाग्यं च धनादिभ्यो विद्यालाभस्तथैव च ॥ ३ ॥ एतनु पंचकं राजस्तांबूलाष्ट्रय
ते नरैः । मेधावी सुभगः प्राङ्गो दर्शनीयथ जायते ॥ ४ ॥ फलेन तृप्यते ब्रह्मा पत्रेण भगवान्हरिः।
चूर्णमीश्वरतृस्यर्थं खदिरः कामतृप्तये ॥ ५ ॥ कर्पूरैलालवंगादिजातीपत्रफलैस्तथा । इंद्राया लोक
पालाश्च संतुष्टाश्च भवन्ति हि ॥ ६ । वारिदः सुखमाप्नोति राज्यं प्राप्नोति चान्नदः ॥ दीपदश्वक्षुरा
मोति त्रयं तांबूलदानतः ॥ ७ ॥ इति वायुपुराणभविष्योत्तरोक्तं तांबूलवतोयापनम् ॥ ॥ अथ
मौनवतोयापनम् ॥ चातुर्मास्ये मौनव्रतं प्रगृह्य चतुर्मासं वत्सरं वा यावज्जीवं वा यथाशक्ति कृत्वा
कार्तिकशुक्लकादशयां पूर्णिमायां वा उद्यापनं कुर्यात् ॥ तत्र प्रयोगः । प्रातर्नवादौ स्नात्वा देवर्षिपि
तृन्संतर्प्य नित्यकर्म कृत्वा चतुर्द्वारयुतं तोरणपताकादिसहितं पट्टवस्त्रादिभूषितं मंडपं कुर्यात् ।
तस्य द्वारचतुष्टयेषु क्रमेण । पुण्यशीलं १ सुशीलं २ जयं ३ विजयं ४ च मृन्मयान् गदायायुधस
हितान्संस्थाप्य संपूज्य मण्डपमध्ये वेदां सर्वतोभद्रं रचयेत् । ततो देशकालौ संकीर्त्य मम सर्ववि

धर्मातकनिवृत्तिपूर्वकविष्णुलोकप्राप्त्यर्थं श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थम् आचरितमौनब्रतोद्यापनं करिष्ये ।
 इति संकल्प्य गणेशपूजनाद्याचार्यवणांतं कुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवताः संपूज्य ताव्र
 कलशोपरि सौवर्णी विष्णुप्रतिमां संस्थाप्य तदेवे गरुडचिह्नांकितां धंटां च संस्थाप्य पुरुषसूक्तेन
 षोडशोपचारैः पूजयेत् । ततो रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रातरग्निं प्रतिष्ठापय आज्यभागांते छँ अतो
 देवाऽअवन्तुनोयतोविष्णुर्विचक्रमे । पृथिव्याः सप्तधामभिःस्वाहा । इदं विष्णवे १ इति यंत्रेणाष्टोत्तरशतं
 घृताहुतीर्दत्त्वा मंडलदेवताभ्यश्वैककाज्याहुतिं जुहुयात् । ततो होमांते आचार्यं संपूज्य पीठदानं
 धंटादानं च दत्त्वा व्रतपूर्तये सवत्सां गामाचार्याय दद्यात् । ततो दीपदानं कृत्वा यथाशक्तिं ब्राह्मणान्
 भोजयेत् ॥ इदं व्रतं मया पूर्वं कृतमुत्पत्तिहेतवे । तेन व्रतप्रभावेण सृष्टचुत्पत्तिर्मया कृता ॥ १ ॥
 कर्तव्यं तु प्रयत्नेन सर्वकामार्थसिद्धये । य इदं कुरुते वत्स स साक्षान्मामकीतनुः ॥ २ ॥ इति
 ब्रह्मांडपुराणोक्तं मौनब्रतोद्यापनम् ॥ अथ लक्षपञ्चब्रतोद्यापनम् ॥ गुरुशुक्रास्तरहिते शुभे मासे शुक्ल
 पक्षे शुभदिने च देशकालौ संकीर्त्य एष सर्वपातकनिवृत्तिपूर्वकपूत्रपौत्रधनधान्यसौभाग्यादि
 प्राप्तिद्वारा श्रीसर्वनारायणप्रीतये आचरितलक्षपञ्चब्रतोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशपू

जादि पूर्ववत्कुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रे ताम्रकलशोपारि सौवर्णी सर्वप्रतिमां सुवर्णमयं पञ्चं च संस्था
प्य रक्तपट्टवस्त्ररक्तचंदनरक्तपुष्पादिभिः पंचामृतपुरः सरैः षोडशोपचारैः पुरुषसूक्तेन संपूजयेत् । ततः
अग्निं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते गायत्रीमंत्रेण तिलाज्यपायसङ्क्षयैरष्टोत्तरसहस्रमष्टोत्तरशतं वा
होमं कृत्वा होमांते आचार्यं संपूज्य । ॐ अतोदेवाऽअवन्तुनोयतोविष्णुर्विचक्रमे । पृथिव्याः सप्तधा
मभिः १ इति मंत्रेण सोपस्करां प्रतिमां पञ्चं च दत्त्वा ब्रतपूर्त्ये सबत्सां गां च दद्यात् । ततः
शर्करापायसैर्यथाशक्ति ब्राह्मणान् भोजयित्वा तेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा प्रदक्षिणीकृत्य मूर्ध्नि कृतांज
लिना प्रणम्य बंधुभिः सह स्वयं भोजनं कुर्यात् । एतत्ते ब्रतमाख्यातं स्त्रीणां कामफलात्मये ॥
पुत्रपौत्रादिसंतानवृद्धयर्थं कुरुनंदन ॥ या नारी कुरुते भक्त्या हरिस्तस्याः प्रसीदति ॥ १ ॥ इति
सौरपुराणोक्तं लक्षपञ्चलेखनब्रतोदापनम् ॥ अथ लक्षपूजाविधानम् ॥ तत्रादौ शिवस्य नानापुष्पा
दिद्रव्यैर्लक्षपूजाविधानं तदुदापनं च लिख्यते । स्कंदपुराणे । श्रावणे माधवे वोर्जे विदध्यालक्षपु
ष्पिकाम् । एकैकं मूलमंत्रेण रुद्रमंत्रेण वा पुनः ॥ १ ॥ मूलमंत्रः (नमः शिवाय इति) रुद्रमंत्रः
(नमो भगवते रुद्राय इति) अथवा रुद्रसूक्तेन सहस्रेणाथवा ब्रती । अर्पयेत्पार्वतीनाथे नमो रुद्राय

व० || * || वा जपन् ॥ २ ॥ अनेनैव प्रकारेण लक्षपूजां समर्पयेत् । लक्षपुष्पैः पूजनेन प्रसन्नः शंकरो भवेत् ॥ ३ ॥
 (ब्रह्मांडे) चंपकैर्मल्लिकापुष्पैर्जातीकिंशूकपाटलैः । द्रोणपुष्पैः कदंबैश्च बिल्वशाखादलैस्तथा ॥ ४ ॥
 नागवल्लीदलैर्वापि रत्नैर्नानाविधैरपि । तत्त्वालोद्भवैः पुष्पैः पद्मैः कोमलैरपि ॥ ५ ॥ धान्यैश्च
 विविधैः शुद्धेरसंडर्वाहितंदुलैः । लक्षपूजा प्रकुर्वात् नामभिर्मूलमंत्रतः ॥ ६ ॥ अथोद्यापनप्रयोगः ।
 माघादिपुण्यमासेषु चातुर्मास्ये वा श्रावणे विशेषेण चंद्रतानुकूले शुभदिने शुभतिथिवासरे चतु
 र्द्वारयुतं मंडपं कृत्वा तत्र वेदिं विरच्य लिंगतोभद्रमंडलं कुर्यात् । ततः प्रातर्नद्यादौ स्नात्वा
 नित्यकर्म निर्वर्त्य देशयालौ संकीर्त्य मम सर्वविधपातकनिवृत्तिपूर्वकधर्मार्थकाममोक्षसिद्धिद्वारा
 श्रीभवानीशंघरप्रीतये आचरितं लक्षपुष्पपूजाविधानं तत्संपूर्णफलावासये तदुद्यापनारूपं कर्म
 करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशापूजनद्याचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्यात् । ततः आचार्यो लिंग
 तोभद्रे देवताः संपूज्य तन्मध्ये ताम्रकलशं यथाविधि स्थापयेत् । अथवा वैद्यशान्यां तंदुलकैः
 कैलासं कृत्वा तस्योपरि कलशस्थापनं कृत्वा तत्र पट्टवस्त्रं प्रसार्य सौवर्णं शिवम् ॐ नमः
 शंभावाय च ० इति मंत्रेण प्रतिष्ठाप्य तद्वामे सौरीम् ॐ गौरीर्मिमाय ० १ इति मंत्रेण

तत्पुरतो राजतं वृषभं च संस्थाप्य तदक्षिणे सौवर्णं ब्रह्मणम् उत्तरे विष्णुं च प्रतिष्ठापयेत् ।
ततः तत्तन्नाममन्त्रेणाऽवाह्य परितो वक्ष्यमाणदेवता आवाहयेत् । तथथा । अँ सावित्र्यै नमः १
पार्वत्यै नमः २ लक्ष्म्यै नमः ३ गणपतये नमः ४ स्कंदाय० ५ भैरवाय० ६ चंडाय० ७
गरुडाय० ८ इति परिवारदेवानावाह्य रुद्राध्यायेन पुरुषसूक्तेन वा पंचामृतपुरःसरं षोडशोप
चारैः संपूजयेत् । ततः । विष्णुपाक्ष महादेव विश्वरूप महेश्वर । मया कृतां लक्षपूजां गृहीत्वा
वरदो भव ॥ १ ॥ मृत्युंजयाय यज्ञाय देवदेवाय शंभवे । आश्रितेशाय शर्वाय महा
देवाय ते नमः ॥ २ ॥ नमः शिवाय शांताय सगणाय ससूनवे । सर्वेश्वराय देवाय कारणत्रय
हेतवे ॥ ३ ॥ ततो दशैकं वा सुवर्णपुष्टं लक्षबिल्वार्पणे सौवर्णं बिल्वपत्रं च समर्प्य पुराणपठ
नादिना रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रभाते पुनः संपूज्य स्थंडिले अङ्गि प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते पाय
साज्यतिलैः येन मन्त्रेण पुष्पादर्पणं कृतं तन्मन्त्रेण तदशांशतो होमस्तदशांशेन तर्पणं तदशां
शेन मार्जनं च कुर्यात् । अशक्तस्तु दशसहस्रमष्टोन्नसहस्रं वा हुत्वा परिवारदेवताभ्यश्च तिला
ज्यैरष्टाधिंशतिं प्रत्येकं जुहुयात् । ततो लिंगतोभद्रदेवताभ्य एकैकाज्याहुतिं हुत्वा होमांते सगणं

शिवं संपूज्य कर्पूरेण नीराजनं कृत्वा त्रिः परिकम्य साष्टांगं प्रणमेत् । ततः आचार्यं वस्त्राभूषणैः
 संपूज्य अन्यानपि ब्राह्मणान् यथाशक्ति गोभूहिरण्यवस्त्रादैः पूजयेत् । ततः सोपस्करां प्रतिमां
 वतपूर्त्ये गोमिथुनं च आचार्याय प्रतिपाद्य यथाशक्ति ब्राह्मणान् भोजयित्वा आशिषो
 गृह्णीयात् । ततः । सभार्यो यजमानो द्विजैः सह शिवालये गत्वा पंचामृतेन शिवं संस्नाप्य
 रुद्राध्यायेनाभिषेकं कृत्वा सुवर्णपुष्पैर्कृतुकालोद्भवपुष्पैश्च वस्त्रयुग्मेन च संपूज्य नीराजनं कृत्वा
 त्रिः परिकम्य साष्टांगं प्रणम्य क्षमापयेत् । तत्र मंत्रः । महादेव जगन्नाथ भक्तानां कार्यकारक ।
 त्वत्प्रसादहं याचे शीघ्रं कार्यप्रदो भव ॥ १ ॥ इति प्रार्थ्यं बंधुभिः सह भुंजीत । अनेनैव विधा
 नेन लक्षपूजां करोति यः । पुत्रपौत्रप्रपौत्रैश्च राज्यं प्राप्नोति शाश्वतम् ॥ २ ॥ इति स्कांदब्रह्मांडा
 दिपुराणोक्तं लक्षपुष्पविल्वपत्रादिपूजोद्यापनम् ॥ अथ विष्णुलक्षपुष्पतुलस्यादिपूजाव्रतोद्यापनम् ॥
 (अभिपुराणे) चातुर्मास्ये तु संप्राप्ते लक्षपूजां समाचरेत् । माघादिपुष्यमासेषु लक्षपूजा हरेः
 स्मृता ॥ १ ॥ यद्यद्वौ भवेत्पुष्पं विष्णवे तत्तदर्पयेत् । अतसी तुलसी धात्री पञ्चं द्वूर्वाकुरस्तथा
 ॥ २ ॥ करवीरं कर्णिकारं शतपत्रं च केतकम् । चंपकं मोगरं चैव सौंवीरं कनकं तथा ॥ ३ ॥

जातीपुष्पं पाटलकं पुन्नां च कदंबकम् । बादरं चामलं पूर्णं फैलैरन्यैश्च पूजयेत् ॥ ४ ॥
सुगंधैक्रितुसंभूतैः शस्तैः पादपप्लवैः । यद्यत्पूजयते पुष्पं तत्स्वरूपं हिरण्मयम् ॥ ५ ॥ कारयेच्छतके
चैकं सहस्रे वापि कारयेत् । लक्षे वा दापयेद्वीमान्यथावित्तानुसारतः ॥ ६ ॥ विष्णोर्नाम
सहस्रेण गायत्र्या मूलमंत्रतः । सहस्रं द्विसहस्रं वा त्रिसहस्रं यथाविधि ॥ उपक्रमदिने याव
त्प्रत्यहं तावती भवेत् ॥ ७ ॥ अथोद्यापनप्रयोगः ॥ वैशाखे माघे वा कार्त्तिके गुरुशुक्रास्तरहिते
शुक्लपक्षे शुभदिने मण्डपं कृत्वा प्रातर्नवादौ स्नात्वा नित्यकर्म समाप्त्य । देशकालौ संकीर्त्य ।
मम समस्तपापनिवृत्तिपूर्वकधर्मार्थकाममोक्षफलावासिद्वारा श्रीलक्ष्मीनारायणप्रीत्यर्थम् आचारि
ततुलस्यादिलक्षपूजाव्रतोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य । गणेशपूजनायाचार्यवरणांतं कर्म कुर्यात् ।
ततो वेदिकायां सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवान्संपूज्य तन्मध्ये तंदुलैः श्वेतद्वीपं कृत्वा तत्र तात्रकलशं
संस्थाप्य तदुपरि पीतपट्टवस्त्रं प्रसार्य कुंकुमादिना अष्टदलं कृत्वा तन्मध्ये सौवर्णं नारायणं लक्ष्मीं
युतं संस्थाप्य तत्पुरतः राजतं गरुडं सौवर्णं तुलस्या आलवालं पत्रं वा पुष्पार्पणे पुष्पं च स्थाप
येत् । ततः (ऐशान्याम्) ॐ शंखाय नमः १ (आश्रेष्याम्) ॐ चक्राय नमः २ (नैऋत्याम्) गदायै

नमः ३ (वायव्याम्) पद्माय नमः ४ इत्यायुधानि प्रतिष्ठाप्य पूर्वादिदिक्षु इंद्रादिलोकपालांश्च
संस्थापयेत् । ततः पुरुषस्त्वेन पंचामृतपुरःसरं षोडशोपचारैः संपूज्य नानास्तोत्रैः प्रार्थयेत् । (गरु
डप्रार्थना) सामध्वनिशरीरस्त्वं वाहनं परमेष्ठिनः । विषपापहरो नित्यमतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥१॥
ततः पुराणकथाश्रवणादिभी रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रभाते पुनः संपूज्य स्थंडिलेऽग्निं प्रतिष्ठाप्य
आज्यभागांते तुलस्याद्यर्पणमंत्रेण अथवा ॐ नमो नारायणाय स्वाहा इति विष्णुमंत्रेण विष्णुस
हस्तामभिर्वा मधुलाजमिश्रिततिलपासघृतचरुद्रव्यैस्तुलस्याद्यर्पणदशांशेन अथवा अष्टोन्नरस
हस्तं होमं कृत्वा सर्वतोभद्रदेवताभ्यश्चैककाज्याहुतिं हुत्वा होमशेषं समापयेत् । ततः आचार्यं वस्त्रा
भूषणादिभिः संपूज्य सोपस्करां प्रतिपां दद्यात् । तत्र मंत्रः । जलशायी ब्रह्मपिता यद्भर्ते सचराच
रम् । अनंतभोगशयनः प्रीयतां मे जनार्दनः ॥ १ ॥ ततोऽन्येभ्योपि ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा
ब्रतपूर्त्ये सवत्सां पयस्त्विनीं गां सोपस्करां शश्यां च आचार्याय दत्त्वा ब्राह्मणसहस्रमष्टोन्नरशतं
वाष्टाविंशतिं च भोजयेत् । ततस्तेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा आशिषो गृहीत्वा बंधुभिः सह भोजयेत् ॥
एवमेव विधानेन गणेशांविक्योर्नृप । तत्तन्मंत्रेण पूजा तु तत्त्वामसहस्रकैः ॥ १ ॥ गणेशो लङ्घुकै

होमं पञ्चखायैरथापि वा । पायसेन तु देव्याश्च तिलैर्वा केवलैरपि ॥ २ ॥ एवं छत्वा विधानेन
स्वर्गलोके महीयते । होमभस्म समादाय रक्षणं त्वात्मनश्चरेत् ॥ ३ ॥ ब्रह्मराक्षसभूतानि पिशाच
ग्रहराक्षसाः । पीडां न तत्र कुर्वति होमभस्म तु यत्र वै ॥ ४ ॥ सर्पादिबाधके प्राप्ते गर्भिण्याश्चावि
निर्गमे । भस्मप्रक्षेपमात्रेण सर्वं नश्येद्यं नृणाम् ॥ ५ ॥ इत्यग्निपुराणभविष्योत्तरप्रोक्तं विष्णोरुतु
लसीपुष्पादिलक्षार्पणोदापनम् ॥ अथ शिवादिदेवानां लक्षनमस्करात्मकं ब्रतं लिख्यते ॥ (भविष्ये)
वसिष्ठ उवाच । ब्रह्महत्यादिपापानां प्रायश्चित्तं यदीच्छसि । तदा लक्षनमस्कारब्रतं कुरु महीपते ॥ १ ॥
चातुर्मास्ये तु संप्राप्ते केशवे शयनं गते । आषाढस्य सिते पक्षे एकादश्यां समारभेत् ॥
कार्त्तिकस्य सिते पक्षे पौर्णमास्यां समापयेत् ॥ २ ॥ इति । अथवा मार्गशीर्षे माघे वा चैत्रे वैशाखे
वा पूर्णिमायां समापयेत् । अथ प्रयोगः । देशकालौ संकीर्त्य ममानेकजन्मोपार्जितनानाविधपात
कशमनपूर्वकातुलभोगप्राप्तिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं शिवस्य वा विष्णोरमुकदेवस्येति वा लक्षन
मस्कारब्रतं करिष्ये । इति संकल्प्य तुलस्यग्रे अश्वत्थमूले गंगातीरे वा गवां गोष्ठे वान्यत्र शुभ
स्थले यद्देवताप्रीतये ब्रतं तद्वेवं पीठे पुरुषस्तकेन संपूज्य । नमोस्त्वनंताय० इत्यादिना स्तुत्वा तद्वेवता

नाममंत्रेण तद्वेताप्रकाशवैदिकमंत्रेण मूलमंत्रेण वा नमस्कारान् कृत्वा समाप्तव्यापनं कुर्यात् ॥
 अथोद्यापनप्रयोगः । देशकालौ संकीर्त्य मम समस्तपापक्षयपूर्वकधर्मार्थकाममोक्षसिद्धिद्वारा श्रीपरमे
 श्वरप्रीत्यर्थम् आचारितलक्षनमस्कारव्रतोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य । गणेशपूजनाद्याचार्यवर
 णांतं कुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिवेवताः संपूज्य तन्मध्ये ताम्रकलशोपरि सौवर्णी देवताप्रतिमां
 तद्वेतामंत्रेण संस्थाप्य पुरुषसूक्तेन षोडशोपचारैः संपूज्य विशेषाद्यर्थत्रयं दद्यात् । तत्र मंत्रः ।
 देवदेव जगन्नाथं सर्वक्रतुफलप्रद । ब्रतेनानेन संतुष्टो गृहाणादर्थं मयार्पितम् ॥ १ ॥ ततोऽग्निं प्रति
 ष्ठाप्य आज्यभागांते प्रधानदेवतायै तन्माममंत्रेणाष्टोत्तरशतं पुरुषसूक्तेन च सप्तावृत्त्या चरुतिलब्री
 हिपलाशसमित्सर्पिङ्गव्यैहर्मं कृत्वा ब्रह्मादिदेवताभ्यश्वैकेकाज्याहुतिं जुहुयात् । ततः आचार्य
 वस्त्रादिभिः संपूज्य सोपस्करां प्रतिमां सवत्सां गां च दत्त्वा अष्टोत्तरशताधिकद्विजान् यथाशक्ति
 वा भोजयेत् ॥ इति लक्षनमस्कारव्रतोद्यापनम् ॥ अथ लक्षप्रदक्षिणाव्रतोद्यापनम् । (स्कांहे) ब्रह्मह
 त्यादिपापानां प्रायश्चित्तं यदीच्छति । लक्षप्रदक्षिणा नाम ब्रतं कुर्यान्महीपते ॥ १ ॥ शावणे माधवे
 वोर्जे माघे नियमपूर्वकम् । लिंगप्रदक्षिणाः कुर्याच्छ्रद्धया विधिपूर्विकाः ॥ २ ॥ शिवापते: प्रत्यहं

च पूजा कार्या प्रयत्नतः । लक्षं समाप्य पश्चात् कुर्यादुद्यापनं ब्रती ॥ ३ ॥ विष्णुधर्मोत्तरे) अषाढशुल्क
पूर्णिमायां प्रारंभः कार्तिकयां समापनम् । अथवा शुभमासे प्रारंभं समापनं च कुर्यात् ॥ सुरालयेऽश्व
त्थमूले तुलस्या गोब्रजेथवा । कुर्यात्प्रदक्षिणाः सर्वाः पूजयित्वा यथाविधि ॥ तत्र प्रयोगः । देशकालौ
संकीर्त्य मम सर्वविधपापनिवृत्तिपूर्वकधर्मार्थकाममोक्षफलप्राप्तिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं शिवस्य
विष्णोर्वा अमुकदेवस्य वा लक्षप्रदक्षिणाब्रतं करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशं पूजयेत् । ततः पूजासा
मयीं गृहीत्वा देवालये अश्वतथादिसमीपं वा गत्वा पुरुषक्तेन संपूज्य सहस्रनामादि पठन् करचा
लनादिरहितः एकाग्रचित्तः प्रदक्षिणाः एकरूपतया समाप्तिपर्यंतं कृत्वा अंते उद्यापनं कुर्यात् ॥
अथोद्यापनप्रयोगः । देशकालौ स्मृत्वा मम सर्वविधपातकनिवृत्तिपूर्वकश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थम् अमुक
कामनया वा आचरितलक्षप्रदक्षिणाब्रतोद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य । गणेशपूजनाद्याचार्य
वरणांतं कर्म पूर्ववकुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रे ताप्रकलशोपारि सुवर्णमयं कृतप्रदक्षिणं देवं
तत्तन्मंत्रेण संस्थाप्य पुरुषसूक्तेन नाममंत्रेण वा पंचामृतपुरः सरं षोडशोचारैः संपूज्य साष्टांगं
प्रणमेत् । ततोऽश्चिं प्रतिष्ठाप्य प्रधानदेवतायै तद्वैदिकमंत्रेण वा नाममंत्रेण अथवा विष्णुगायत्र्या चरु

तिलाज्यद्रव्यैः प्रदक्षिणादशांशेन अथवा अष्टोन्नरसहस्रमष्टोन्नरशतं वा हुत्वा सर्वतोभद्रदेवताभ्यो घृता
 हुतिं जुहुयात् । ततो होमांते तदशांशेन तर्पणं तदशांशेन भोजनं च रुत्वा आचार्यं संपूज्य सौप
 स्करां प्रतिमां कपिलां गां च दत्त्वा यथाशक्ति ब्राह्मणान्भोजयेत् । अत्र यदेवताकप्रदक्षिणास्तदेवत
 प्रकाशको मंत्रः पूजाहोमादौ यात्यः । एवमेव अश्वत्थतुलसीगोब्राह्मणाग्निहनुमल्लक्षप्रदक्षिणाब्रतोदापनं
 कुर्यात् ॥ अथ अश्वत्थप्रदक्षिणासु विशेषविधिः (भविष्ये) आदावाराधयेद्विष्णु ध्यानावाहनपूर्व
 कम् । तथैव पिप्पलतरुं नारायणस्वरूपिणम् ॥ १ ॥ अर्चयेत्पुरुषसूक्तेन उपचारैश्च षोडशैः ।
 ततः प्रदक्षिणां कुर्यात्तत्सर्वं सफलं भवेत् ॥ २ ॥ लक्षमेकं द्विलक्षं वा त्रिचतुःपञ्चलक्षकम् ।
 कार्यस्य गैरमाज्ज्ञेयं द्वादशांतं समाचरेत् ॥ ३ ॥ ब्रह्मचारी हविष्याशी ह्यधःशायी जिरेद्विष्यः ।
 मौनी ध्यानपरो भूत्वा पिप्पलस्य स्तुतिं पठेत् ॥ ४ ॥ विष्णोर्नार्मसहस्रं च पौरुषं वैष्णवं तथा ।
 ततो लक्षदशांशेन सघृतं पायसं हुनेत् ॥ ५ ॥ तर्पणं तदशांशेन भोजनं तदशांशतः । होमादौ
 विष्णुगायत्री विष्णोर्नार्मसहस्रकम् ॥ ६ ॥ ततो होमांते द्वोणपारिमितंदुलपुंजोपारि पलाधिक
 रौप्यपीठे सुवर्णदधिकहैममश्वत्थतरुं रुक्मिंशाखायुतं संस्थाप्य एवमेव तुलसीप्रदक्षिणासु रौप्य

मयमालवालं सुवर्णमयीं तुलसीं च स्थापयेत् । श्वेतवस्त्रेण संछाय षोडशोपचारैः संपूज्य विप्राय
दद्यात् । तत्र मंत्रः । पिप्पलो वृक्षराजेन्द्रो ह्यग्निर्भस्त्वमेव च । प्रभुर्वनस्पतीनां च पूर्वजन्मनि
यत्कृतम् अघौर्धं नाशय क्षिप्रं तत्र रूपप्रदानतः ॥ १ ॥ ततो द्विजप्रार्थना । अमुं तरुं गृहण
त्वं विष्णुरूपं द्विजोत्तम । स्वीकृत्य दुष्कृतं घोरं क्षिप्रं शांतिं प्रयच्छ ये ॥ १ ॥ ब्रतपूर्त्ये शुक्लां
गामाचार्याय दद्यात् । अन्यत्सर्वे पूर्ववत् । इत्यश्वत्थतुलसीप्रदक्षिणाविधानम् ॥ अथ लक्षदीपदा
नविधानं तदुद्यापनं च लिख्यते ॥ (विष्णुधर्मोत्तरे) पंचायतनदेवानामाराध्यस्यैव वाऽग्रतः ।
चातुर्मास्ये तु संप्राप्ते शुभे वा मासि भूमिप ॥ १ ॥ प्रत्येकं चैकदीपं च दीपितं गोघृतेन च । तिल
तैलेन वा कुर्यात्कर्पूरेण समन्वितम् ॥ २ ॥ दीपं प्रज्वाल्य विधिवद्वत्या कार्पाससंभवा । एकसूत्र्या
त्रिसूत्र्या वा बिल्वाख्या माणिकान्विता ॥ ३ ॥ (स्कंदपुराणे) रुद्रसंख्यात्तिछवस्याग्रे दीपान् प्र
त्यहर्मर्पयेत् । वर्षमेकं तदर्धं वा वर्षद्वयमथापि वा ॥ १ ॥ लक्षसंख्यांस्तदर्धान्व द्विलक्षान्वा स्वश
क्तिः । दीपमालां यथाशक्ति कार्तिके श्रद्धयान्विताः ॥ २ ॥ घृतेन ये प्रकुर्वति तेषां पुण्यं
बदामि ते । यावत्कालं प्रज्वलंति दीपास्तस्य शिवाग्रतः ॥ तावद्युगसहस्राणि स्वर्गलोके

महीयते ॥ ३ ॥ अथ बिल्ववर्तिप्रकारः ॥ कार्पासस्य स्वहस्तेन तंतुं निष्कास्य यत्नतः । स्वकी
 यैर्वा पि विश्रायैरंगुलीत्रयसंमिता ॥ १ ॥ त्रिवृता शोभना चैव बिल्ववर्तिरुदाहता । तां
 तु संवर्तयेद्वार्ति स्वप्रदेशिनिसंमिताम् ॥ एवं लक्ष्मिताः कार्याः शक्तौ कोटिमिता अपि ॥ २ ॥
 घृते निमज्य वा तैले स्थापयेत्ताप्रपात्रके । अथवा मृन्मये पात्रे प्रत्यहं संख्यान्विताः ॥ ३ ॥
 श्रावणे माधवे माधे कार्तिके तु विशेषतः । दिनेदिने सहस्रं तु अर्पयेद्विल्वव
 र्तिकाः ॥ ४ ॥ उद्यवकेश्वरमुद्दिश्य देवागारे विशेषतः । गंगातीरेऽथवा गोष्ठे यद्वा ब्राह्मणस
 निधौ ॥ ५ ॥ प्रज्वालयेत्तु पूजांते ब्रह्मलोकजिगीषया । एवं संपाद्य वैशाख्यां कार्तिक्यां
 वा विशेषतः ॥ ६ ॥ माघ्यां वाप्यथवा यस्यांकस्यांचित्पूर्णिमातिथौ । प्रातः स्नात्वा शुचिर्भूत्वा
 कुर्यादुद्यापनं बुधः ॥ ७ ॥ अथ रुद्रवर्तिप्रकारः ॥ (भविष्योत्तरे) कार्पासतंतुभिः कार्या रुद्रवर्तिः
 शिवप्रिया । कर्तितव्यं स्वहस्तेन सूत्रं श्वेतं हृदं नवम् ॥ एकादशैस्तंतुभिश्व कारयेद्विल्ववर्तिकाः ॥ १ ॥
 लक्षसंख्यायुताश्वैव गठ्याजयेन परिप्लुताः । देयाः शिवालये नित्यं भक्तियुक्तेन चेतसा ॥ २ ॥
 अथ विष्णुवर्तिप्रकारः ॥ (स्कांदे) शुभे तिथौ शुभे लघे चंद्रतारे च शोभने । सम्यग्विशोध्य

कार्पसं तृणधूलिविवर्जितम् ॥ १ ॥ तस्य सूत्रं विधायाशु चतुरंगुलिका कृता । पंचसूत्रयुता
वर्तिर्विष्णुवर्तीति कथ्यते ॥ २ ॥ एवं कुर्याद्विक्षसंख्या गोघृतेन पारिप्लुताः । उद्दीपयेत् विष्णवश्चे
पात्रे राजमृतम् ये ॥ ३ ॥ अथवा प्रत्यहं देयाः सहस्रद्वयसंमिताः । एवं दिनानि पंचाशदंते
चौद्यापनं चरेत् ॥ ४ ॥ अथ लक्षदीपब्रतोद्यापनप्रयोगः ॥ पूर्वोक्तप्रकारेण देवाश्चे लक्षदीपदानं
कृत्वा कार्तिकपूर्णिमायामुद्यापनं कार्यम् । तदथा । पूर्वदिने उषवासं विधाय प्रातर्नद्यादौ
स्नात्वा देवार्षीपितृन्संतर्प्य नित्यकर्म कृत्वा देशकालौ संकीर्त्य मम विविधपापक्षयपूर्व
काभीष्टकामसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थम् आचरितलक्षदीपदानसांगतासिद्धये तदुद्यापनं
कारिष्ये । इति संकल्प्य गणेशपूजनाद्याचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रे
ब्रह्मादिदेवताः संपूज्य तन्मध्ये तात्रकलशोपरि सौवर्णीम् उमामहेश्वरप्रतिमां कर्षप्रमाणां
त्र्यंबकमंत्रेण प्रतिष्ठाप्य पुरुषसूक्तेन पंचामृतपुरः सरं षोडशोपचारैः संपूज्य रजतपात्रे सुवर्ण
वर्तिकां कार्पसवर्तिकां च संस्थाप्य गोघृतेनापूर्य कर्पूरेण सह महानीराजनं कृत्वा प्रदक्षिणा
त्रयं विधाय सांष्टांगं प्रणमेत् । ततो रात्रौ पुराणश्वरणादिना जागरणं कृत्वा प्रातः पुनः संपूज्य

स्थं डिलेऽग्निं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते तिलसार्पीर्वचरुविल्वपत्रादिभिः ॐ सद्योजातं प्रपद्यामि
 सद्योजाताय वैनमोनमः भवेभवेना तिभवेभवस्वमां भवोद्भवायनमः स्वाहा ॥ १ ॥ ॐ वामदेवायनमो
 ज्येष्ठायनमः श्रेष्ठायनमो रुद्रायनमः काळायनमः कलविकरणायनमो बलविकरणायनमो बलायन
 मो बलप्रमथनायनमः सर्वभूतदमनायनमो मनोन्मनायनमः स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ अधोरेऽयोथधोरेऽयो
 धोरघोरतरेऽयः । सर्वेऽयः सर्वशर्वेऽयोनमस्तेऽअस्तु रुद्ररुपेऽयः स्वाहा ॥ ३ ॥ ॐ तत्पुरुषाय विद्वहेमहा
 देवायधीमहि । तन्मोरुद्रः प्रचोदयात् स्वाहा ॥ ४ ॥ ॐ ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वभूतानाम् ।
 ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोधिपतिर्ब्रह्माशिवोमेऽअस्तु सदाशिवोम् स्वाहा ॥ ५ ॥ इति मंत्रैः प्रत्येकमष्टोक्तरशतं
 हुत्वा सर्वतो भद्रदेवताऽयश्चैककाज्यहुतिं हुत्वा होमशेषं समाप्येत् । ततो होमांते पुनर्महेशं सांगं
 संपूज्य । आचार्याय सोपस्करां प्रतिष्ठां दत्त्वा व्रतपूर्त्ये सवत्सां सहिरण्यां गां च दत्त्वा
 सुवर्णवर्तिसंयुतं रौप्यदीपं घृतपूरितं कांस्यपात्रसहितं कस्मैचिद्वालणाय दद्यात् । ततो यथाशक्ति
 ब्राह्मणान् भोजयित्वा । तेऽयो वस्त्रालंकारादि समर्प्य आशिषो गृहीत्वा गुरोराज्ञया वंधुभिः
 सह भुजीत । एवमेव रुद्रवर्तीक्ष्मूरवर्तीविल्ववर्तीनामुद्यापनं कुर्यात् । एवं यः कुरुते पत्यो

लक्षदीपादिदीपनम् । नरो वाप्यथवा नारी सोश्रुते पदमव्ययम् ॥ १ ॥ इति स्कांदोकं शिवादि
लक्षदीपकदानोद्यापनम् ॥ अथ विष्णोर्लक्षवर्तिव्रतोद्यापनम् ॥ श्रावणशुक्लप्रतिपदमार्ह्य
कार्तिकपौर्णमासीपर्यंतं सहस्रवर्तिकोद्दीपनं कृत्वा अंते उद्यापनं कार्यम् । अथवा माघे वैशाखे
वा पूर्णिमायां कार्यम् । तत्र प्रयोगः देशकालौ संकीर्त्य मम समस्तपापक्षयपूर्वकविष्णुलोक
प्राप्तिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थम् आचरितं यज्ञक्षवर्तिव्रतं तत्संपूर्णफलावाप्तये तदुद्यापनं करिष्ये ।
इति संकल्प्य आचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवान्संपूज्य तन्मध्ये
ताम्रकलशोपरि सौवर्णं विष्णुं लक्ष्मीसहितम् ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमे० इति मंत्रेण प्रतिष्ठाप्य
तदक्षिणे सावित्र्या सहितं ब्रह्माणम् ॐ ब्रह्मजज्ञानं० १ इति मंत्रेण । विष्णोरुन्तरे उमासहितं
शिवम् ॐ नमः शंभवाय० १ इति मंत्रेण च संस्थाप्य तत्पुरतो राजतं गरुडं प्रतिष्ठाप्य
पुरुषसूक्तेन तत्त्वान्ना च पंचामृतपुरः सरं षोडशोपचारैः संपूज्य सुवर्णवर्तियुक्तराजतपात्रं धृतेना
पूर्य कार्पासवहुवर्तिभिः सह महानीराजनं कृत्वा प्रदक्षिणाचतुष्टयं विधाय साषांगं प्रणमेत् ।
पुष्पपूजांते अंगपूजा कार्या । तदथा । ॐ कालाय नमः शिरः पूजयामि १ विष्णवे नमः

ललाटं पू० २ वहये० नेत्रे० ३ रवये० कण्ठ० ४ दीप्ताय० नासां० ५ निशाकराय० मुखं० ६
 रुद्राय० कंठं० ७ शेषाय स्कंधौ० ८ जगद्वापिने० बाहू० ९ तेजोरूपाय० स्तनौ० १० महेश्व
 राय० वक्षः पू० ११ निरंजनाय० उदरं पू० १२ फलाध्यक्षाय० १३ विश्वरूपिणे० कटी
 पू० १४ जगत्प्रभवे० गुदं० १५ स्वप्रकाशाय० ऊह० १६ स्वयंज्योतिषे० जानुनी० १७ चतु
 र्थ्यहाय० गुल्फौ० १८ जनाधिपाय० पादौ पू० १९ परब्रह्मणे नमः सर्वांगं पूजयामि २० । इत्यंग
 पूजां पुष्पपत्रैः कृत्वा विशेषोपहारादि समर्प्य रात्रौ जागरणं कुर्यात् । ततः प्रातरश्चि प्रतिष्ठाप्य
 आज्यभागांते । ॐ अग्नेनयसुपथारायेऽअस्मान्विश्वानिदेववयुनाविद्वान् । युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनो
 भूयिष्ठान्तेनमऽउक्तिविधेम १ इति मंत्रेण पायसेन सहस्रमष्टोन्नरशतं वा । ॐ इदम्विष्णुर्विचक्षमे०
 स्वाहा इति मंत्रेण पलाशसमिधः । विष्णुगायत्र्या घृतं च सहस्रं वाष्टोन्नरशतं हुत्वा ब्रह्मणे शिवाय
 च तत्तन्मंत्रेणाष्टाविंशतितिलाहुतिभिर्होमं कुर्यात् । ततः सर्वतोभद्रदेवताभ्य एकैकाज्याहुतिं दत्त्वा
 होमशेषं समाप्य ततो दुग्धमिश्रितजलेन दशसाहस्रं तर्पणमष्टोन्नरशतं मार्जनं च कृत्वा पुनर्देवं
 सांगं संपूज्य गोवतालोडितसहस्रवर्तिभिरष्टोन्नरशतवर्तिभिर्वा कर्पूरेण सह महानीराजनं कृत्वा

प्रदक्षिणाचतुष्टयं विधाय प्रणम्य क्षमापयेत् । ततः आचार्य संपूज्य सोपस्करां प्रतिष्ठां
घृतपूरितत्रिशत्पलपरिमितं कांस्यपात्रं यथाशक्ति वा तथा सुवर्णवर्तिसंयुक्तं रौप्यपात्रं च दृश्यात् ।
तत्र मंत्रः । रौप्यपात्रस्थितं दीपं हेमवर्तिसमन्वितम् ॥ कांस्यपात्रेण सहितं ददामि ब्रतपूर्तये ॥ १ ॥
ततः सवत्सां धेनुं सोपस्करां शश्यां च दत्त्वा यथाशक्ति ब्राह्मणान् भोजयित्वा आशिषो गृहीत्वा
बंधुभिः सह स्वयं भुजीत ॥ एवमेव माणिक्यलसवर्तीव्रतोद्यापनं कुर्यात् । इति विष्णुरहस्योक्तं
विष्णुलक्ष्मवर्तीव्रतोद्यापनम् ॥ अथ पार्थिवलिंगोद्यापनम् ॥ तत्रादौ लिंगारंभकालादि लिख्यते ।
(शैवागमे) कार्तिके मार्गशीर्षे वा माघवैशाखसंज्ञिते । श्रावणे बहुले पक्षे ब्रतस्याचरणं भवेत् ॥ २ ॥ गोष्ठे गृहे
वा देवाग्निसूर्यगोविप्रसन्निधौ । शिवपूजा प्रकर्तव्या पूर्वपूर्वं महाफलम् ॥ ३ ॥ कार्तिकादिशुभे मासे
लिंगानां च समापनम् । चतुर्दशी दर्शयुक्ता चाष्टमी नवमीयुता ॥ ४ ॥ समाप्तिस्तत्र कर्तव्या रौद्र
युक्ते पुनर्वसौ । अन्येष्वपि च कालेषु शुभेषु च समापनम् ॥ ५ ॥ सहस्रं वाथ लक्षं वा कोटिं
वाथ विधानतः । लिंगानां पूजयित्वा तु सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ ६ ॥ शुद्धप्रदेशसंभूतां मृदमा

हत्य यत्नतः । शुद्धेन वारिणाम्युक्ष्य सुसंघटय तु तत्पुनः ॥ ७ ॥ लिंगानां संख्या कुर्यात्पृथक् पिंडान्यथाक्रमम् । पलद्वयान्न कर्तव्यं न्यूनं लिंगं सदैव हि ॥ ८ ॥ अखंडं तु चरं लिंगं द्विखंडं स्थावरं स्मृतम् । लिंगमादौ विधायाथ पिंडिकां रचयेत्ततः ॥ ९ ॥ पक्षजंबूफलाकारं लिंगं कुर्यान्मनोहरम् । वर्तुलं चतुरस्त्रं वा समं पीठद्वयं शुभम् । साक्षतं स्थापयेत्तस्मान्निर्माणक्षण एव तत् ॥ १० ॥ (पूजास्थानं स्कांदे) पाषाणदारुजे देशे दर्भातिरितसंस्थले । पुष्पप्रकरसंकीर्णे माणौ वा वैदिके भुवि ॥ ११ ॥ सबिल्वताप्रपात्रे वा स्थापयेत्पार्थिवं शिवम् । मृद्धिसहस्त एवाशु संक्षालितकरेऽथवा ॥ १२ ॥ यस्तु पूजयते लिंगं भक्त्या त्रिभुवनेश्वरम् । स स्वर्गराज्यमोक्षाणां क्षिप्रं भवति भाजनम् ॥ १३ ॥ आदौ कृत्वा गणेशं च लिंगं कुर्यात्ततः परम् । पश्चाच्छक्तिं ततः स्कंदं ततो लिंगान्यथाविधि ॥ १४ ॥ हरो महेश्वरः शंभुः शूलपाणिः पिनाकधृकू । शिवः पशुपतिश्चैव महादेव इति क्रमात् ॥ १५ ॥ मृदानयनसंघटप्रतिष्ठाहानमेव च । स्त्रपनं पूजनं चैव क्षमस्वेति विसर्जनम् ॥ १६ ॥ अथ पार्थिवलिंगोद्यापनप्रयोगः ॥ पूर्वोक्तमासे चतुर्दश्यां वा सोमवारे प्रातर्नद्यादौ स्नात्वा देवर्षि पितृन्संतर्प्य धौतवाससी परिधाय भस्मच्चिपुंडं रुद्राक्षधारणं च कृत्वा संध्यादिनित्यकर्म समाप्य

नित्यपूजावद पार्थिवं संपूज्य सर्वसंभारान् संपाद्य सपत्नीको मंडपं प्रविश्य स्वासने प्राङ्मुख उपविश्य आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य यथ समस्तपापनाशपूर्वकधर्मार्थकाममोक्ष सिद्धिद्वारा श्रीभवानीशंकरप्रीतये अमुककाषनया वा कृतानां पार्थिवलिंगानां संपूर्णफलावासये तदुद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशपूजनायाचार्यवरणांतं कर्म कृत्वा एकादश द्वादश वा क्रत्विजो वृणुयात् । ततो द्वादशलिंगतोभद्रे ब्रह्मादिदेवताः संपूज्य तन्मध्ये ताम्रकलशोपरि रक्तपट्ट वस्त्रं प्रसार्य तत्र विल्वपत्रोपरि लिंगाकारां सौवर्णीं महेश्वरप्रतिमां वस्त्रद्वयवेष्टितां ऋष्यकमंत्रेण प्रतिष्ठाप्य शिवस्य वामे ॐ गौरीर्मिमाय० १ इति मंत्रेण अथवा ॐ नमो भगवत्यै उमादेव्यै शिव प्रियायै नमः इति मंत्रेण च सौवर्णीं गौरीम् । तदक्षिणे ॐ तत्पुरुषायविभ्रहेवक्रतुंडायधीमहि । तन्मो दंतिः प्रचोदयात् ॥ मंत्रेण सौवर्णं गणेशं च । तदक्षिणे ॐ तत्पुरुषायविभ्रहेमहासेनायधीमहि । तन्मः षण्मुखः प्रचोदयात् । इति मंत्रेण सौवर्णं स्कंदम् । पुरतो राजतं वृषभं च संस्थाप्य परितः इंद्रादि लोकपालान्संस्थापयेत् ॥ अथ पूजनम् । तत्रादौ स्वशरीरे न्यासं कुर्यात् । ॐ शिवाय नमः ललाटे १ ॐ रुद्राय नमः कंठे २ ॐ ईशानाय० नाभौ ३ ॐ शंकराय० जान्वोः ४ ॐ सदा

शिवाय नमः पादयोः ५ इति न्यासं कृत्वा ध्यायेत् । (ध्यानम्) मंगलायतनं देवं भवं कांतं
 मनोरमम् । ध्यायेत्कल्पतरोमूर्ले समासीनं सहोमया ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा ॐ नमो भगवते
 रुद्राय इति पुष्पाक्षतान् लिंगोपारि क्षिस्वा पुरुषसूक्तेन पंचामृतपुरःसरं षोडशोपचारैः संपूज्य
 रुद्राध्यायेनाऽभिषेकं कृत्वा कर्पूरेण नीराजयित्वा त्रिः परिकम्य प्रार्थयेत् । नम ॐ काररूपाय
 नमोक्षरवपुर्धृते । नमो नादात्मने तुभ्यं नमो बिंदुकलात्मने ॥ २ ॥ अलिंगलिंगरूपाय
 रूपातीताय ते नमः । त्वं माता सर्वलोकानां त्वमेव जगतः पिता ॥ ३ ॥ त्वं भ्राता त्वं सुहन्मित्रं
 त्वं पिता त्वं पितामहः । नमस्ते भगवन् रुद्र भास्करामिततेजसे ॥ ४ ॥ नमो भवाय देवाय
 उमया सहिताय च । सर्वाय क्षितिरूपाय सदा सुरभिणे नमः ॥ ५ ॥ पशूनां पतये चैव
 कामिनेऽमिततेजसे । भौमाय द्योमरूपाय शब्दरूपाय ते नमः ॥ ६ ॥ महादेवाय सोमाय
 अमृताय नमोनमः । उग्राय यजमानाय नमस्ते कर्मयोगिने ॥ ७ ॥ इति प्रार्थ्य क्षमापयेत् ।
 ॐ अंगहीनं क्रियाहीनं विधिहीनं महेश्वर । पूजितोसि मया देव तत्क्षमस्व जगत्पते ॥ ८ ॥
 इति क्षमाप्य पुराणपठनादिना रात्रौ जागरणं कुर्यात् । तद्विने उपोषणम् । ततः प्रातरश्चि

प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते कृतलिंगदशांशेन पायसमधुर्शकराज्यतिलाक्षतवित्वपत्रादिक्षयैः
केवलपायसेन क ऋंबकमंत्रेण अथवा नमः शिवाय इति पंचाक्षरेण होमं कृत्वा । गौरीगणेश
षष्ठमुखेऽयः पूर्वोक्तद्वयैः प्रत्येकं दशदशाहुतीः वृषभलोकपालेऽयो दशदशतिलाहुतीर्षिडल
देवताऽयश्वैकैकाज्याहुतिं च जुहुयात् । ततो होमशेषं समाप्य होमदशांशेन तर्पण तदशांशेन
मार्जनं च कृत्वा विशेषसत्कारेण पीठस्थं देवं सांगं संपूज्य आचार्यपूजनं कृत्वा ब्रतपूर्त्ये सवत्सां
धेनुं दद्यात् । ततोऽन्यानपि शिवरूपान् विश्रान् वस्त्रदक्षिणादिभिः संपूज्य सोपस्करं पीठमा
चार्याय दद्यात् । तत्र मंत्रः । पीठं गृहण भूदेव शिवशक्त्यादिसंयुतम् । वाच्छितार्थं प्रयच्छायुर्देहि
मे ब्रतं फलम् ॥ १ ॥ शिवशक्त्यात्मकं यस्माज्जगदेतच्चराचरम् । तस्मादेतेन मे सर्वं
करोतु भगवाच्छिवः ॥ २ ॥ कैलासवासी गिरिशो भगवान्भक्तवत्सलः । चराचरात्मको
लिंगरूपी दिशतु वांछितम् ॥ ३ ॥ इति प्रार्थ्य मार्जनदशांशेन यथाशक्ति वा सदन्नेन ब्राह्मणान्
संतर्प्य पूर्णवां वाचयित्वा इष्टजनैः सह भुंजीत ॥ सोद्यापनं ब्रतमिदं यः कुर्यात्प्रयतः स तु ।
शिवलोकं समाप्ताय तत्रैव वसते चिरम् ॥ १ ॥ इति भविष्योत्तरपुराणशैवाग्मादिप्रोक्तं पार्थिव

लिंगव्रतोद्यापनम् ॥ अथ पार्थिवगणेशोद्यापनम् ॥ (रुद्रपामले) यथा पार्थिवलिंगं तु सर्वसिद्धि
 प्रदायकम् । तथा विष्णुश्वरं देवं पार्थिवं सर्वकामदम् ॥ १ ॥ (पाने) सहस्रं दशसाहस्रं लक्षं कोटि
 तथैव च । यः करोति गणेशानां पार्थिवानां नरोत्तमः ॥ सर्वसिद्धिमवामोति नात्र कार्या
 विचारणा ॥ १ ॥ अथ प्रयोगः । माघादिशुभमासे शुक्लपक्षे चतुर्थ्यादिशुभतिथौ प्रातर्नद्यादौ
 स्नात्वा नित्यकर्म कृत्वा । देशकालौ संकीर्त्य मम समस्तपापक्षयपूर्वकधर्मार्थकाममोक्षसिद्धि
 द्वारा श्रीगणेशदेवताप्रसन्नार्थं वाऽमुककामनया कृतानां पार्थिवगणेशानां संपूर्णफलावासये
 तदुद्यापनं करिष्ये । इति संकल्प्य आचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्याद् । ततः आचार्यः
 चतुर्द्वारोपशोभितमंडपांतर्वेदिकायां सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवताः संपूज्य तन्मध्ये ताप्रकल्प
 शोपरि सुवर्णमयीं गणेशप्रतिमाम् ॐ गणानां त्वा० १ इति मंत्रेण प्रतिष्ठाप्य पुरतो राजतं
 मूषकं च स्थापयेत् । ततः पुरुषसूक्तेन षोडशोपचारैः पंचामृतरक्तचंदनरक्तपुष्पाक्षतलङ्घुकनैवेद्या
 दिभिश्च संपूज्य गणेशार्थवशिरसा प्रार्थ्य विशेषार्थ्य दत्त्वा क्षमापयेत् । पुष्पपूजांते आवरण
 पूजा अंगपूजा च कर्त्तव्या । तथथा । पूर्वादिकमेण ॐ वक्रतुंडाय नमः १ एकदंश्राय० २ गजान

नाय० ३ महादेवाय० ४ विकटाय० ५ विघ्नराजाय० ६ धूम्रवण्यि० ७ हेरंबाय नमः ८ । इति
पूजयेत् । तद्वाहे पूर्वादिषु ॐ ब्राह्मयै नमः १ माहेश्वर्यै० २ कौमार्यै० ३ वैष्णव्यै० ४ वाराहै० ५
इंद्राण्यै० ६ चामुंडायै० ७ वैनायक्यै नमः ८ । तद्वहिः पूर्वादिदिक्षु इंद्रादिदिक्षपालान्संपूज्य ।
अंगपूजां कुर्यात् । तथथा । ॐ गणनाथाय नमः पादौ पूजयामि १ गणेशाऽ जानुनी पू० २
गणंजयाय० ऊरु पू० ३ गणक्रीडाय० कटी पू० ४ वक्रतुंडाऽ पू० ५ लंबोदराय० कंठं
पू० ६ गजाननाय० स्कंधौ० ७ हेरंबाय० हस्तौ० ८ विकटाय० आस्य० ९ विघ्नराजाय०
नेत्रै० १० धूम्रवण्यि० शिरः पूजयामि ११ सर्वसिद्धिप्रदायकाय नमः सर्वांगं पूजयामि १२ । एवं
संपूज्य स्तोत्रैः स्तुत्वा पुराणपठनादिना रात्रि निनयेत् । ततः प्रातरश्चि प्रतिष्ठाप्य आज्यभांते
प्रधानदेवगणेशाय ॐ गणानां त्वा० १ इति मंत्रेण अथवा गं गणपतये स्वाहा । इति नाममंत्रेण च
कृतपार्थिवगणेशदशांशेन पायसतिलाज्यमोदकरक्ताक्षतपंचखायशमीदूर्वाद्रव्याष्टकेन वा तिलपाय
साज्ज्यहेमं कृत्वा आवरणदेवतामंडलदेवताभ्यश्च दशदशा तिलाहुतीर्दयात् । ततो होमं समाप्त्य
देवं पुनः संपूज्य होमदशांशेन तर्पणं तदशांशेन मार्जनं च कृत्वा आचार्यं संपूज्य सोपस्करं पीठं

सवत्सां गां च दत्त्वा मार्जनदशांशेन वा एकविंशतिं ब्राह्मणान् मोदकादिभिर्भोजयित्वा तेष्यः पक्षा
 अपूरितवस्त्रयुग्मसहितान् सदक्षिणाकान् कलशान् एकविंशतिगणेशनामभिर्दत्त्वा पूर्णतां वाचयित्वा
 आशिषो गृहीत्वा इष्टजनैः सह भुंजीत । इति रुद्रयामलोकं पार्थिवगणेशवतोद्यापनं समाप्तम् ॥
 अथ तुलसीविवाहविधिः ॥ (विष्णुयामले) आदावेवाथ तुलसीं वने वा स्वगृहेऽपि वा । मासमा
 त्रेण संवर्ध्य ततो यजनमारभेत् ॥ १ ॥ सौम्यायने प्रकर्त्तव्यं गुरुशुक्रोदये तथा । अथवा कार्तिके
 मासि भीष्मपञ्चदिनेऽथवा ॥ २ ॥ वैवाहिकेषु ऋक्षेषु पूर्णिमायां विशेषतः । मंडपं कारयेत्तत्र
 कुंडवेदी विवाहवत् ॥ ३ ॥ ब्राह्मणं देशिकं चैव चतुरश्च तथर्त्तिंजः । श्रहयज्ञं पुरस्कृत्य मातृणां
 यजनं तथा ॥ ४ ॥ कृत्वा नांदीमुखं शाङ्कं सौवर्णं स्थापयेद्वरिष्ठ । कृत्वा तु रौप्यतुलसीं लघ्ने ह्यस्तमिते
 रवौ ॥ ५ ॥ (गोधूलिकलघ्ने इत्यर्थः) संपूज्यालंकृतां तां च प्रदयाद्विधितो हरेः । (हरये इत्यर्थः)
 समश्रुतेन मंत्रेण वस्त्रयुग्मेन वेष्टयेत् ॥ ६ ॥ यदावध्नेति मंत्रेण कंकणं पाणिपङ्क्खवे । कोदादिति च
 मंत्रेण करव्रहो विधीयते ॥ ७ ॥ कर्तव्यश्च ततो होमो विशेषाद्विधिपूर्वकम् । आचार्यो वेदिका
 कुण्डे जुहूयाच्च नवाहृतीः ॥ ८ ॥ यजमानः सपत्नीकः सहायात्यैश्च गोत्रजैः । प्रदक्षिणाः प्रकुर्वीत

चतुर्स्रो विष्णुना सह ॥ ९ ॥ (विष्णुसहिततुलस्या इत्यर्थः) पठेयुः शांतिकाद्यायांस्तथा वैष्णव
संस्तवान् । गायंतु मंगलं नार्यो भेरीतूर्यादिनिस्वनैः ॥ १० ॥ गां पीडं च तथा शद्यामाचार्याय
निवेदयेत् । ऋत्विग्यो दक्षिणां दयात्सद्भैर्भोजयेद्विजान् ॥ ११ ॥ एवं प्रतिष्ठितां देवीं विष्णवे
यः समर्पयेत् । आजन्मोपार्जितात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥ १२ ॥ अथ तुलसीविवाहप्रयोगः ॥
उत्तरायणे वा गुरुशुक्रोदये अथवा कार्तिके भीष्मपञ्चकदिनेषु तत्रापि नवम्याषेकादश्यां वा पूर्णि
मायां वैवाहिकनक्षत्रे च कुंडवेद्यादिसहितं विवाहवत् मण्डपं कृत्वा प्रातर्नद्यादौ ल्लात्वा देवर्षिपितृ
न्संतर्प्य नित्यकर्म समाप्य देशकालौ संकीर्त्य यम अखिलविविधपातकशमनपूर्वकाभीष्टसिद्धि
द्वारा श्रीमहाविष्णुप्रीत्यर्थं तुलसीविवाहं करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशपूजनं स्वस्तिपुण्याहवाचनं
मातृकापूजनपुरः सरं नांदीशाङ्कं सर्यादिश्वपूजनं कुलदेवतापूजनं च यथाचारं कृत्वा आचार्या
दिवरणं च पूर्ववत्कुर्याद् ॥ (अथवा विवाहदिने तत्पूर्वदिने वा प्रातर्नांदीशाङ्कं कुर्यात्) ततः
तुलस्या आलवालं परितः कृतमण्डपे विवाहवत् तुलसीपुरतः षड्वप्रां श्रीधरीं वेदीं कृत्वा तुलस्या
हरिद्वारोपणादि कृत्वा वेदां सर्वतोभद्रं विलिख्य तत्र ब्रह्मादिर्देवताः संपूज्य तन्मध्यकमले ताङ्क

लशं यथाविधि संस्थाप्य तदुपरि पट्टवस्त्रं प्रसार्य तत्र सिंहासनोपरि सुवर्णमयीं विष्णुपतिमां
 तद्वामे रौप्यमयीं तुलसीप्रतिमां च अग्न्युक्तारणपूर्वकं प्रतिष्ठापयेत् । तत्र मंत्रौ । आगच्छ भगवन्
 देव अर्चयिष्यामि केशव । तुभ्यं दास्यामि तुलसीं सर्वकामप्रदो भव ॥ १ ॥ ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमे
 व्रेधानिदधेपदम् । समूढमस्यपाञ्चसुरेस्वाहा ॐ भूर्भुवः स्वर्महाविष्णो इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ १ ॥
 ॐ तुलसि श्रीसखि शुभे पापहारिणि पुण्यदे । नमस्ते नारदनुते नारायणसदाप्रिये ॥ ॐ भूर्भुवः
 स्वः तुलसि इहागच्छ इह तिष्ठ ॥ इत्यावाह्य तुलसीसहितं श्रीमहाविष्णुं पुरुषसकेन षोडशोपचारैः
 संपूज्य ॐ अद्द्यःसंभृतःपृथिव्यै । इत्यादिष्पूर्वमन्त्रैः प्रार्थ्य विष्णोर्मधुपर्कपूजां कुर्याद् । तथथा । यज
 मानः पायपात्रमादाय ॐ पायं पायं पायम् इति त्रिः पठित्वा ॐ एतावानस्यमहिमा० १ ॐ
 महाविष्णवे नमः पायम् । इति मंत्रेण विष्णोः पादौ प्रक्षालयेत् । ततो दूर्वाक्षतफलपुष्पचंदनादि
 युतमर्घपात्रं गृहीत्वा ॐ अर्घोऽर्घोऽर्घः । इत्युक्ता ॐ त्रिपादूर्ध्वऽउदैत्युरुषः० १ ॐ महाविष्णवे
 नमः अर्द्धम् इति मंत्रेणार्द्धं निवेदयेत् । ततः आचमनीयपात्रं गृहीत्वा । ॐ आचमनीय
 माचमनीयपाचमनीयमिति पठित्वा ॐ ततो विराङ्गजायत० महाविष्णवे नमः आचमनीयम् ।

इति मंत्रेणाचमनं दद्यात् । ततः कांस्यपात्रस्थवस्त्रगालितदधिमधुघृतानि द्वितीयकांस्यपात्रपि
 हितानि आदाय ।ॐ मधुपकर्को मधुपकर्को मधुपकर्कः इत्युक्ता । ॐ मधुवाताऽऽत्तायते० १ ।
 विष्णो दधिमधुघृतं कांस्यपात्रपुटीकृतम् । मधुपर्कं गृहण त्वं वासुदेव नमोस्तु ते ॥ १ ॥ श्रीमहा
 विष्णवे नमः मधुपर्कम् इति मधुपर्कं च दत्त्वा पुनः पूर्ववत् आचमनं दद्यात् । एवं मधुपर्कपूजां
 कृत्वा तुलसीपूजां कुर्यात् । तत्र तावत् वस्त्रभूषणादिना तुलसीं भूषयित्वा गोधूलीयलभे तुलसीसं
 मुखां श्रीकृष्णप्रतिमां कृत्वा मंगलवायैः सुगंधितैलहरिद्राश्यां नागवल्लीदलगृहीतास्यामुष्णोदकेना
 भिषिच्य वस्त्रयज्ञोपवीतचंदनादि दत्त्वा तुलस्यै हरिद्राकुंकुमाक्ककंठसत्रायलंकारांश्च दत्त्वा घंटादिवा
 यघोषेण । ॐ यदावध्मं दाक्षायणा हिरण्यर्थशतानीकायसुमनस्यमानाः । तन्यऽआवध्मायिशत
 शारदायायुष्माञ्जरदर्शिर्यथासम् ॥ १ ॥ इति मंत्रेणोभयोः कंकणं बद्ध्वा तुलसीं ध्यायेत् । ध्यायामि
 तुलसीं देवीं श्यामां कमललोचनाम् । प्रसन्नां पञ्चकल्पारवराभयचतुर्भुजाम् ॥ १ ॥ किरीट
 हारकेयूरकुंडलादिविभूषिताम् । ध्वलांशुकसंयुक्तां पञ्चासननिषेदुषीम् ॥ २ ॥ इति ध्यानम् ।
 भगवत्यै तुलस्यै नमः आवाहनम् १ विष्णुवल्लभायै नमः आसनम् २ सर्वदेवप्रयायै० पादम् ३

सर्वतीर्थमयायै० अर्ध्यम् ४ दैत्यांतङ्गत्प्रियायै० आचमनीयम् ५ सर्वलोकहितायै० स्नानम् ६
 लक्ष्मीसहोदरायै० वस्त्रयुगम् ७ महादेव्यै० गंधम् ८ रमावासायै० पुष्पाणि ९ अभीष्टदायै०
 धूपम् १० पापहारिण्यै० दीपम् ११ भगवत्यै० नैवेद्यम् आचमनीयं च १२ अमृतसंभूतायै०
 मुखवासतांबूलम् १३ अमृतरूपिण्यै० दक्षिणाम् १४ जगद्वात्र्यै० नीराजनम् १५ सुदक्षिणायै०
 प्रदक्षिणाम् १६ परमेश्वर्यै० पुष्पांजलिम् १७ अभीष्टदात्र्यै नमः नमस्कारम् १८ एवं संपूज्य
 प्रार्थनां कुर्यात् । सौभाग्यं संतर्ति देवि धनं धान्यं च मे सदा । आरोग्यं शोकशमनं कुरु मे माध
 वप्रिये ॥ १ ॥ अभीष्टफलसिद्धिं च सदा देहि हरिप्रिये । देवैस्त्वं निर्मिता पूर्वमर्चितासि मुनी
 श्वरैः ॥ २ ॥ अतो मां सर्वदा भक्त्या ऋपादृष्ट्या विलोक्य । पतरायुश्च भाग्यं च सदा देहि
 हरिप्रिये ॥ ३ ॥ पूतनाभयसंत्रासाद्रक्षितश्च यथा हरिः । तथा संसारसंत्रासाद्रक्ष मे वंशमुत्त
 मम् ॥ ४ ॥ तुलसि श्रीसखि शुभे पापहारिणि पुण्यदे । नमस्ते नारदनुते नारायणयनः प्रिये ॥ ५ ॥
 एवं तुलसीं संपूज्य तुलसीसंमुखां श्रीकृष्णप्रतिमां कृत्वा मध्येन्तः पटं प्रसार्य बंगलाष्टकपद्मानि
 पठेत् । (तुलसीमंगलम्) श्रीमत्कार्तिकशुक्लगा तिथिवरा चैकादशी द्वादशी तस्यां गोरजलश्चके

वधुवरौ साक्षाज्जगत्रायकौ । श्रीकृष्णरतुलसीविवाहमकरोत्स्मन्विवाहोत्सवे तौ देवौ भवतां सदा
शुभकरौ लक्ष्मीकरौ मंगलम् ॥ १ ॥ ततौतः पटं विसृज्य अक्षतान् विकीर्य दामोदरहस्ते तुलसीदानं
कुर्यात् । तथथा उद्घमुख उपविश्य आचम्य प्राणानायम्य शंखस्थदूर्वाक्षतफलपुष्पचंदनजला
न्यादाय देशकालौ संकीर्त्य मयेह जन्मनि जन्मारे वा कृतकायिकवाचिकमानसिकसांसर्गिकदोषपारि
हारार्थं तथा च विष्णुप्रसन्नतार्थम् अमुकगोत्रस्यामुकप्रवरस्य अमुकशर्मणः प्रपौत्रीम् अमुकगोत्रस्य
अमुकप्रवरस्य अमुकशर्मणः पौत्रीम् अमुकगोत्रस्य अमुकप्रवरस्य अमुकशर्मणः पुत्रीम् इत्यनेन
क्रमेण त्रिरावर्त्य काश्यपगोत्राय दामोदराय महाविष्णवे वराय कन्यावत्संवर्द्धितामिमां तुलसीं श्रीख
पिणीम् यथाशक्त्यलंकृतां तुर्यं श्रीधरायाहं संप्रददे इति संकल्प्य देवपुरतः साक्षतजलं क्षिपेत् ।
श्रीमहाविष्णुः प्रीयतामित्युक्त्वा इमां देवीं प्रतिगृह्णातु भवानिति वदेत् । ततो देवहस्तं तुलस्याः
स्पर्शं कृत्वा पठेत् । अनादिमध्यनिधनं त्रैलोक्यपरिक्षकं ॥ इमां गृहण तुलसीं विवाहविधिने
श्वर ॥ १ ॥ पार्वतीबीजसंभूतां वृद्दाभस्मनि संस्थिताम् । अनादिमध्यनिधनां वल्लभां ते ददाम्य
हम् ॥ २ ॥ पयोधर्टैश्च सेवाभिः कन्यावद्वर्धिता मया । त्वत्प्रियां तुलसीं तुर्यं दास्यामि त्वं

ब०

॥१५०॥

गृहण भोः ॥ ३ ॥ (तुलसीप्रार्थना) त्वं देवी मेघतो भूयास्तुलसीदेवि पार्श्योः ॥ देवि त्वं पृष्ठतो
 भूयास्त्वद्वानान्मोक्षमाप्नुयाम् ॥ १ ॥ इति संप्रार्थ्य पुनस्तौ पूज्य कोदात् कस्मा इति पठेत् । ततः
 कतैतनुलसीदानप्रतिप्रासिद्धर्थमिमां सुवर्णदक्षिणां तुभ्यं दामोदराय संप्रददेवपुरतो हिरण्य
 दक्षिणामर्पयेत् ॥ ततः ॐ कोदात्कस्माऽअदात्कामोदात्कामायादात् ॥ कामोदाताकामः प्रति
 ग्रहीताकामैतते ॥ १ ॥ इति मंत्रेण कृत्वा आचार्यो वेदिकायाम् अर्ग्मि प्रतिष्ठाप्य कुश
 कंडिकां कृत्वा आज्यभागांते ॐ नमो भगवते वासुदेवाय स्वाहा इति मंत्रेण । अथवा ॐ नमो
 नारायणाय स्वाहा इत्यष्टाक्षरेण पायसाज्यक्षौद्रितैरष्टोत्तरशतं जुहुयात् । ततः सर्वतोभद्रदेवताभ्य
 एकैकाज्याहुर्ति हुत्वा शेषेण स्विष्टकृदादिपूर्णहुत्यंतं होमशेषं समापयेत् । ततः यजमानः
 सपत्नीकः सहामात्यैः सगोत्रजैश्च चतस्रः प्रदक्षिणाः कृत्वा शांतिकाध्यायां । विष्णुस्तोत्राणि च
 पठित्वा भेरीतूर्यादिनि स्वनैः सह ब्रियो यंगलगायनं कुर्युः । ततः आचार्य वस्त्रभूषणादिभिः
 संपूज्य सोपस्करां प्रतिमां कर्मपूर्त्ये सवासां गां सोपस्करां शद्यां च दत्त्वा ऋत्विग्यो दक्षिणां
 च दत्त्वा सदन्नेन यथाशक्ति ब्रह्मणान् भोजयेत् । ततस्तेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा ऋत्विग्यो दक्षिणां

॥१५०॥

बंधुभिः सह स्वयं भोजनं कुर्यात् । (सनत्कुमारसंहितायाम्) स्वशास्त्रोक्तविधानेन तुलस्याः
करपीडनम् । कन्यादानफलं तस्य जायते नात्र संशयः ॥ १ ॥ (अस्तीति शेष) सांभाग्यार्थ
धनार्थं च विषार्थं तु निवृत्तये । संतत्यर्थं प्रकर्त्तव्यं तुलस्याः पाणिपीडनम् ॥ २ ॥ एवमेव धात्र्यश्च
त्थयोर्विवाहं कुर्यात् । तदुक्तं च तत्रैव-धात्र्यश्चत्थौ य एकत्र पालयित्वा समुद्भवेत् । न नश्यते तस्य
पुण्यं कल्पकोटिशतैरपि ॥ ३ ॥ इति तुलसीविवाहप्रयोगः समाप्तः ॥ अथ धात्री (आमलकी)
ब्रतं तदुग्रापनं च लिख्यते (विष्णुधर्मोत्तरे) आश्विनपौर्णमासीमार्श्य कार्तिकपौर्णमासीप
र्यं कर्तव्यम् । अशक्तस्तु अंतिमदिनश्च पूर्णमायां वा कुर्यात् ॥ तत्र विधिः । प्रातर्नवादौ
स्थात्वा नित्यकर्म संपाठ धात्र्या आलवालं कृत्वा तन्मूले पंचरंगोपेतां वेदी विधाय । तत्समीपे
स्वासने प्राह्मुख उपविश्य आचम्य प्राणानायस्य संकल्पं कुर्यात् । देशकालौ संकीर्त्य । मम
अखिलपापक्षयपूर्वकधर्मार्थकाममोक्षसिद्धिद्वारा श्रीपरयेश्वरप्रीत्यथ धात्रीमूले विष्णपूजां
धात्रीपूजां च करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशं पूजयेत् । ततो वेदिमध्ये श्रीविष्णुं संस्थाप्य ।
शांतवाकारं भुजगशयनं० १ इत्यादि ध्यात्वा ॐ सहस्रशीर्षा० इति पुरुषसूक्तेन षोडशोपचारैः

संपूज्य पुष्पाक्षतैरंगपूजां कुर्यात् । तथथा । दामोदराय नमः पादौ पूजयामि १
 केशवाय० कटी० २ नारायणाय० उदरं० ३ वामनाय० कण्ठं० ४ श्रीधराय० बाहू० ५ गोविंदाय०
 मुखं० ६ सहस्राक्षाय० नेत्रे० ७ सर्वेश्वराय० ललाटं० ८ विष्णुवे० शिरः० ९ त्रिविक्रमाय० नमः
 सर्वांगं० १० नमस्कारानंतरं विशेषार्थ्यं पुष्पश्रीफलसंयुक्तं दद्यात् । तत्र मंत्रः । नमः सहस्रशीर्षाय
 सहस्राक्षाय ते नमः । नमस्ते सहस्रपदे पुरुषाय नमोस्तु ते ॥ १ ॥ सहस्रनाम्ने देवेश प्रसीद त्वं
 ममाच्युत । अर्थ्यं गृहाण भगवन्सर्वकामप्रदो भव ॥ २ ॥ ततः प्रार्थयेत् । भगवन्देवदेवेश लोकनाथ
 जगत्पते । अक्षया संततिर्मेऽस्तु दामोदर नमोस्तु ते ॥ ३ ॥ ततो धात्र्यै नम इति नाम
 मंत्रेण षोडशोपचारैः धात्रीं संपूज्य अथवा षोडशनामभिः षोडशोपचारान् कल्पयेत् । शांत्यै
 नमः १ कान्त्यै० २ मेधायै० ३ प्रकृत्यै० ४ विष्णुपत्न्यै० ५ महालक्ष्म्यै० ६ रमायै० ७
 कमलायै० ८ इंदिरायै० ९ कल्याण्यै० १० कमलीयायै० ११ सावित्र्यै० १२ जगद्गात्र्यै० १३
 गायत्र्यै० १४ धृत्यै० १५ अव्यक्तायै० १६ (गंधोक्तरमंगपूजा) विश्वस्तपायै नमः पादौ पू० १
 सुरुपायै० कटी पू० २ अव्यधिसंभवायै० हृदयं० ३ लोकमात्रे० मुखं० ४ धात्र्यै० शिरः पू० ५ एवं
 संपूज्य ततोऽष्टदिक्षा दीपान्बलिं धात्र्यै नमः इति दत्त्वा तथैवाष्टकत्वः सत्रेण वेष्टयित्वाष्टकत्वः

प्रदक्षिणाः नमस्कारांश्च कृत्वा प्रार्थयेत् । धात्रि देवि नभस्तुभ्यं सर्वपापंक्षयंकरि । वर्चस्वं कुरु
मां देवि धनवंतं तथा कुरु ॥ १ ॥ पुत्रान्पौत्रान्बलं प्रज्ञां देहि मे जगदीश्वरि । संवत्सरं कृतं
पापं दूरीकुरु ममाक्षये ॥ २ ॥ ततो धात्रीमूले सव्येनैव तर्पयेत् । पिता पितामहाश्वान्ये अपुत्रा ये
च गोत्रिणः । वृक्षयोनिगता ये च ये च कीटत्वमागताः ॥ ३ ॥ तिर्यग्योनिगता ये च ये च ब्रह्मांडम
ध्यगाः । पिशाचत्वं गता ये च ये च प्रेतत्वमागताः ॥ ४ ॥ ते पिबन्तु मया दत्तं धात्रीमूलेऽक्षयं
पयः । ते सर्वे तृप्तिमायांतु धात्रीमूले निषेचनाद् ॥ ५ ॥ एवं प्रत्यहं मासपर्यंतं कृत्वांते उद्यापनवि
धिना मंडले सौवर्णीं धात्रीं मूले हैमं विष्णुं पूर्ववत्संपूज्य घृताक्तिलैरष्टोन्नरशतं पृथक्पृथक् तत्त
न्मंत्राभ्यां हुत्वाऽचार्याय पीठं व्रतपूर्तये गां च दत्त्वा सर्वसंपूर्णतासिद्धये सुवर्णयुक्तघृतपूरितकांस्य
पात्रं दद्याद् । तत्र मंत्रः । कांस्यं ब्रह्मयं प्रोक्तमाज्यं भोज्यं दिवौकसाम् । सुवर्णमग्निदैवत्यमतः
शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ ६ ॥ ततो द्विजान् संभोज्य आशिषो गृहीत्वा स्वयं भुंजीत ॥ इति विष्णुधर्मोक्तं
धात्रीवतोयापनम् ॥ अथ धात्र्यश्वत्थयोर्विवाहविधानम् (अस्मद्देशीयास्तु धात्र्यभावात् शम्यां सह
विवाहं कुर्वति) तत्र प्रयोगः । पूर्वोक्ततुलसीविवाहमासादिषु प्रातर्नवादौ स्नात्वा कृतनित्यक्रियो

गोधूलीयलघे देशकालौ संकीर्त्य मम समस्तपापक्षयपूर्वकाभीष्टसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थम्
 श्वत्थविवाहं करिष्ये । इति संकल्प्य गणेशपूजनादि आचार्यवरणांतं पूर्ववत्कर्म कुर्यात् ॥ ततः
 सर्वतोभद्रे ब्रह्मादिदेवताः संपूज्य तन्मध्ये ताम्रकलशोपरि सुवर्णमयीं विष्णुप्रतिमां संस्थाप्य पुरुषस्
 केन षोडशोपचारैः संपूज्य अग्निं प्रतिष्ठापयेत् । ततो धात्र्यश्वत्थयोरन्वारबधं कृत्वा मंगलवायैः
 मुगंधितैलहरिङ्गामुष्णोदकेनाभिषिच्य वस्त्रादिनावेष्य यज्ञोपवीतचंदनादि दत्त्वा धात्र्यै हरिं
 द्राकुंकुमाक्तसूत्रं वस्त्रकंचुक्यलंकारांश्च दत्त्वा घंटादिवायघोषेण अश्वत्थपूजां कुर्यात् । तथथा ।
 आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ स्मृत्वा । मम समस्तपापक्षयपूर्वकाभीष्टसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वर
 प्रीत्यर्थम् अश्वत्थपूजां करिष्ये । संकल्प्य । अश्वत्थाय वरेण्याय सर्वैश्वर्यप्रदायिने । अंततः
 शिवरूपाय वृक्षराजाय ते नमः ॥ ॐ अश्वत्थाय नमः आवाहनम् ॥ १ ॥ इत्यावाहयेत् ।
 मूलतो ब्रह्मरूपाय मध्यतो विष्णुरूपिणे । नमो दुःखमनाशाय सुस्वभफलदायिने ॥ ॐ अश्व
 त्थाय नमः आसनम् ॥ २ ॥ अग्निर्गर्भः शमीगर्भो देवगर्भः प्रजापतिः । हिरण्यगर्भो भूगर्भो यज्ञगर्भो
 नमोस्तु ते ॥ ॐ अश्वत्थाय नमः पाष्ठम् ॥ ३ ॥ (एवं सर्वत्र) आयुर्बलं यशो वर्चः प्रजाः पशु
 वस्त्रनि च ॥ ब्रह्म प्रज्ञां च मेधां च त्वं नो देहि वनस्पते । इत्यदर्थम् ॥ ४ ॥ त्वं क्षीरफलकश्चैव

शीतलध्वं वनस्पते । त्वामाराध्य नरो विद्यादैहिकामुष्मिकं फलम् ॥ ५ ॥ चलद्व
लाय वृक्षाय सर्वदाश्रितविष्णवे । बोधितत्त्वाय देवाय ह्यश्वत्थाय नमोनमः । इति स्नानम् ॥ ६ ॥
एकादशात्मरुद्रोसि वसूनां च शिरोमणिः । नारायणोऽसि देवानां वृक्षराजोऽसि पिप्पल ॥
इति वस्त्रम् ॥ ७ ॥ क्षीरदस्त्वं च येनेह येन श्रीस्त्वां निषेवते । सत्येन तेन वृक्षेन्द्र मामपि
श्रीनिषेवताम् ॥ इति यज्ञोपवीतम् ॥ ८ ॥ श्रीखंडं चंदनं दिव्यं गंधाढचं सुमनोहरम् । विलेपनं
सुरश्रेष्ठ गृहाण देव पिप्पल ॥ इति गंधम् ॥ ९ ॥ यं दृष्ट्वा मुच्यते रोगैः स्पृष्ट्वा पापैः प्रमुच्यते । यदा
अयाद्विरंजीवी तमश्वत्थं नमाम्यहम् ॥ इति पुष्पाणि ॥ १० ॥ वनस्पतिरसोद्भूतः सर्वैषधिविजृभितः ॥
आघ्रेयः सर्वदेवानां धूपोयं प्रतिगृह्यताम् ॥ इति धूपम् ॥ ११ ॥ साज्यं च वर्तिसंयुक्तं वह्निना योजितं
मया । दीपं गृहाण देवेश मम ज्ञानप्रदो भव ॥ इति दीपम् ॥ १२ ॥ नैवेद्यं गृह्यतां देव मे भक्तिं
ह्यचलां कुरु ॥ ईप्सितं च वरं देहि परत्रेह परां गतिम् ॥ इति नैवेद्यम् ॥ १३ ॥ आचमनीयं च ॥
आयुः प्रजां धनं धान्यं सौभाग्यं सर्वसंपदम् ॥ देहि देव महावृक्ष त्वामहं शरणं गतः ॥ इति पूर्णीफ
लम् ॥ १४ ॥ कङ्गयजुः साममंत्रात्मा सर्वरूपी परात्परः । अश्वत्थो वेदमूलोसावृषिभिः प्रोच्यते सदा ॥

इति दक्षिणा ॥ १५ ॥ ततो नीराजनम् । अश्वत्थं यस्मात्त्वयि वृक्षराजं नारायणस्तिष्ठति सर्वकाले ॥
 अतः श्रुतस्त्वं सततं तरुणां धन्योसि चारिष्टविनाशकोसि ॥ इति पुष्पांजलिम् ॥ १६ ॥ यानिकानि
 च पापानि जन्मान्तरकृतानि च । तानि सर्वाणि नश्यति प्रदक्षिणपदेपदे ॥ इति प्रदक्षिणाः ॥ १७ ॥
 एवं षोडशोपचारैः संपूज्य तुलसीविवाहवन्मधुपकार्दि दत्त्वा अंतः पटं धृत्वा मंगलाष्टकादिप
 यानि पठेत् । ततोऽश्वत्थाय धात्रीं दयात् । तथथा । देशकालौ संकीर्त्य ममेहजन्मनि जन्मान्तरे वा
 कृतसमस्तपापक्षयार्थं परमेश्वरप्रीत्यर्थम् अमुकशर्मणः प्रपौत्रीम् अमुकशर्मणः पौत्रीम् अमुकशर्मणः
 पुत्रीम् इत्यनेन क्रमेण त्रिरावर्त्य श्रीमदश्वत्थरूपिणे महाविष्णवे इमा धात्रीं कन्यावत्संवर्द्धितां श्रीरू
 पिणीं यथाशक्त्यलंकृतां तुभ्यमश्वत्थायांहं संप्रददे । इति संकल्प्य त्रीविष्णुः प्रीयतामिति जलमुत्सृ
 जेत् । अनादिमध्यनिधनस्त्रैलोक्यपरिरक्षक ॥ इमां शमीं गृहणं त्वं विवाहविधिनेश्वर ॥ १ ॥ इति
 प्रार्थयेत् । ततो दानप्रतिष्ठासिद्धये हिरण्यदक्षिणां सपर्यं नीराजयित्वा शांतिसक्तानि पठेत् । ततोऽग्नेः
 परिस्तरणादि कृत्वा अघारादिद्वादशाहुतीर्हुत्वा द्वादशाक्षरेण वा अष्टाक्षरेण अष्टोक्तरशत
 माज्याहुतीर्दत्त्वा पूर्णाहुतिपर्यंतकर्म समाप्य आचार्यादिभ्यो दक्षिणां दत्त्वा बालणान् भोजयेत् ॥
 अन्यतर्स्वं तुलसीविवाहवज्ज्ञेयम् । अस्य फलमुक्तं सनत्कुमारसंहितायाम् । धात्र्यश्वत्थौ य एकत्र

पालयित्वा समुद्दहेत् । न नश्यते तस्य पुण्यं कल्पकोटिशतैरपि ॥ इत्यश्वतथविवाहः ॥ अथालं
कारः ॥ देशे विशाले हि मरौ बभूव वीकोजिनामा नृपतिः पुरा हि ॥ तस्यैव नामा खलु राजधानी
लोके विकानेर इति प्रसिद्धा ॥ १ ॥ तत्रान्तरे देवपुरोपमे पुरे श्रीरत्नदुर्गे नृपदुगमे शुभे ॥
विद्यासदाचारयुतैश्च सदूद्धिजैवैश्यैर्धनाढैर्यर्बहुभिश्च मणिते ॥ २ ॥ आसीद्विष्णान्वयगौडविष्णो
माध्यंदिनीयो बुधजीवराजः ॥ विवृद्धमानो विदुषां समाजे सज्जैनरैः सर्वसमृद्धिभाक् सः ॥ ३ ॥
तस्यात्मजा बाणमितास्तु सद्गुणाः सुवेदविद्याध्ययने च नैपुणाः ॥ आयातयातद्विजशुद्धप्रा
ङ्गणा वीर्येण संताडितवैरिदुर्गणाः ॥ ४ ॥ एतेषु मुख्यः किल राष्ट्रकूणो ज्ञानेन स्वल्पीकृतसर्व
तृष्णः ॥ स्वबुद्धितः खणितवैरिप्रभः सुभक्तिसंतर्पितदेवकृष्णः ॥ ५ ॥ तस्याभवत्राममिताः ३
सुपुत्राः स्वर्धमरक्ताः सुकलत्रमित्राः ॥ गृहेषु संलखितरम्यचित्राश्श्रीकान्तपूजानिरताः पवित्राः ॥ ६ ॥
इमानि नामानि भवन्ति तेषां चतुर्भुजाख्यो विबुधोग्रजातः ॥ कस्तूरिचन्द्राभिधसज्जनोऽन्योऽपरो
गुणी ज्येष्ठमुखस्तु रामः ॥ ७ ॥ तत्रापि मध्या निजवंशपालकाः कस्तूरिचन्द्राख्यमहत्सु
सत्कृताः ॥ तेषां सुपुत्रावनवयमन्दितावास्तां किल द्वौ नितरां धरातले ॥ ८ ॥ चातुर्थिलालाख्य

गुरुमुखाख्यौ सुज्ञौ गुणाद्यौ निजधर्मरक्तौ ॥ ज्येष्ठस्तयोर्वै खलु पण्डिताश्रयः श्रीशंभुपादाब्ज
 विलग्नचित्तः ॥ ९ ॥ षट्शास्त्रवेत्ता निजधर्मतत्परः परोपकारी च निवंधकर्ता ॥ दाता मनस्वी द्विज
 देवभक्तो हुताऽवशिष्टान्नसदानुरक्तः ॥ १० ॥ यत्प्रसर्हरवाईति पिता कस्तुरिचन्द्रकः ॥ माताहथ्व
 श्रीरामः कृष्णात्रेयकुलोद्भवः ॥ ११ ॥ सत्रं कात्यायनं यस्य शास्त्रा वाजसनेयिका । श्रीवसिष्ठकुलं
 सोऽयं चतुर्थीलालं पंडितः ॥ १२ ॥ एतादशेनाऽत्र महात्मना वै विलुप्तप्राचीननिवंधकत्रा ॥
 द्विषणिनवंधा १२ रचिता अनेन शिवस्य सांबस्य वरप्रसादात् ॥ १३ ॥ तत्रायमष्टमो ग्रंथः पूर्णताम
 गमच्छुभः ॥ अनेन श्रीयतां शंभुर्भवान्या सह सर्वदा ॥ १४ ॥ इति श्रीमन्महाराजाधिराजक्षत्रि
 यकुलार्कमरुदेशान्तर्गत श्रीवीकानेशाधिपतिश्रीगंगासिंहवर्मणां समाज्ञया श्रीरत्नगढनिवासिना
 गौडवंशोद्भवनानानिवंधकत्रा पण्डितश्रीचतुर्थीलालशर्मणा विरचिते श्रीचतुर्थीलालभास्करे
 महानिवंधे ब्रतोद्यापनप्रकाशनामष्टमोयं ग्रंथं समाप्तः ॥ ८ ॥ श्रीशंकरार्पणमस्तु ॥ ॥

इदं पुस्तकं क्षेमराज-श्रीकृष्णदास-श्रेष्ठिना मुम्बृथ्यां (खेतवाडी ७ वी गळी खम्बाटालैन) स्वकीये “ श्रीवेङ्गटेश्वर ”

(स्थीत) सद्गणयन्त्वा उपर्युक्तमित्वा श्रकाच्चित्तम् ॥ संवत् २०४३ सन् १९८६

॥ अथ सर्वं ब्रतोद्यापनकर्मोपयोगिसामग्री लिख्यते ॥ कुंकुमकेशरचंदनानि । पुष्पाणि विचित्राणि । पुष्पमाला । तुलसीपत्राणि । विश्वपत्राणि ।
वस्त्राणि नानाप्रकाराणि । पीतकौशेयवस्त्रम् । पंचरंगाः । धूपः । दीपः । नैवेद्यं मोदकपायसकृसरात्रमाषभक्तपूरिकापूषादि । नारिकेलफलानि ।
ऋतुफलानि । तांबूलानि । पूरीफलानि । एलाः । लवंगानि । यज्ञोपवीतानि स्वहस्तकृतानि । आचार्यादिवरणोपकरणानि स्वर्णमुद्रिकासन-
कमंडलुपंचवस्त्रप्रभृतीनि । (ग्रहमखकरण) नवग्रहसमिधः अर्क १ पलाश २ खदिरा ३ पामार्ग ४ पिष्पलो ५ दुंबर ६ शमी ७ दूर्वा ८
कुशाः ९, ताः सर्वाः प्रादेशमात्राः शाकस्यार्थम् तिला द्विभागाः । यवा एकभागाः । तंडुला अर्धभागाः । गव्यं घृतम् । शर्करा । गुगुङ्गः । सुगं-
धिद्रव्याणि । वातादा (वादामा)दिस्त्विष्टकलानि । सुक्ष्मुवप्रणीतिप्रोक्षणीपात्राणि । पूर्णपात्रम् । ग्रहवस्त्र्यर्थं गुहौदनादि लोकपालाद्यर्थं माषभक्तादि ।
अश्वत्थोदुंबरप्लक्षचूतन्यग्रोधसंभवाः पंचपलुवाः । मुरा-मांसी-वचा कुष्ठ-शैलेय-हरिद्राद्वय-कर्चूर-चंपक-मुस्ता इति सर्वोषध्यः । अश्वस्थानात् १
गजस्थानात् २ वल्मीकात् ३ नदीसागरसंगमात् ४ शुष्कहृदात् ५ राजद्वारात् ६ गोकुलात् ७ इति सप्तमृदः । दुष्ध-दधि घृत-मधु-शर्करा इति
पंचामृतानि । गोमूत्र-गोमय-गोघृत-गोदुग्ध गोदधीनि इति पंचगव्यानि । श्वेतसर्षपः । लाजाः । ताम्रकलशः १ ताम्रपात्रम् १ मृत्मयकलशः १
प्रधानदेवप्रतिमा सुवर्णमयी १ (सुवर्णटिकडी) कौसुंभवस्त्रम् । कौसुंभसूत्रम् । कर्पूरः । सिंदूरम् । रक्तचंदनम् । गुडः । गंगोदकम् । गंगामृतिका ।
तीर्थमृतिका । गोरोचनम् । कस्तूरिका । तिलतैलम् । हरिद्राचूर्णम् । सौभाग्यद्रव्यसहिता पेटिका । वायनद्रव्याणि । मुद्राः । माषाः । कार्पासव-
र्तिकाः । श्वेतरक्तपीतकृष्णवस्त्राणि । कदलीस्तंभाः ४ । कांस्यकटोरिका । कांस्यमयी स्थाली । छायापात्रम् । पत्रावली । आसनानि । गुलालम् ।
द्राक्षा । आमलकफलानि । होमार्थं समिधः । सवत्सा सोपस्करा धेनुः १ सोपस्करा शस्या १ मृत्मयशरावाणि । जलपूरितमृतमयघटाः सवस्त्राः । व्यंज-
नानि । आचार्यदक्षिणा । ऋत्विदक्षिणा । ब्राह्मणभोजनम् । भूयसी दक्षिणा । अन्यदपि देशाचारोपयोग्युपकरणानि ज्ञेयानि । इति सामग्री ।

मुद्रक एवं प्रकाशकः
खोनाहाजा श्रीकृष्णदासा,
अध्यक्षः श्रीवेंकटेश्वर प्रेस,
खेमराज श्रीकृष्णदास मार्ग, मुंबई - ४०० ००४.

हमारे प्रकाशनों की अधिक जानकारी व खरीद के लिये हमारे निजी स्थान :

खेमराज श्रीकृष्णदास

अध्यक्ष : श्रीवेंकटेश्वर प्रेस,

११/१०९, खेमराज श्रीकृष्णदास मार्ग,

७ वी खेतवाडी बैंक रोड कार्नर,

मुंबई - ४०० ००४.

दूरभाष/फैक्स-०२२-२३८५७४५६.

खेमराज श्रीकृष्णदास

६६, हडपसर इण्डस्ट्रियल इस्टेट,

पुणे - ४११ ०१३.

दूरभाष-०२०-२६८७१०२५,

गंगाविष्णु श्रीकृष्णदास,

लक्ष्मी वेंकटेश्वर प्रेस व बुक डिपो

श्रीलक्ष्मीवेंकटेश्वर प्रेस बिल्डांग,

जूना छापाखाना गली, अहिल्याबाई चौक,

कल्याण, जि. ठाणे, महाराष्ट्र - ४२१ ३०१

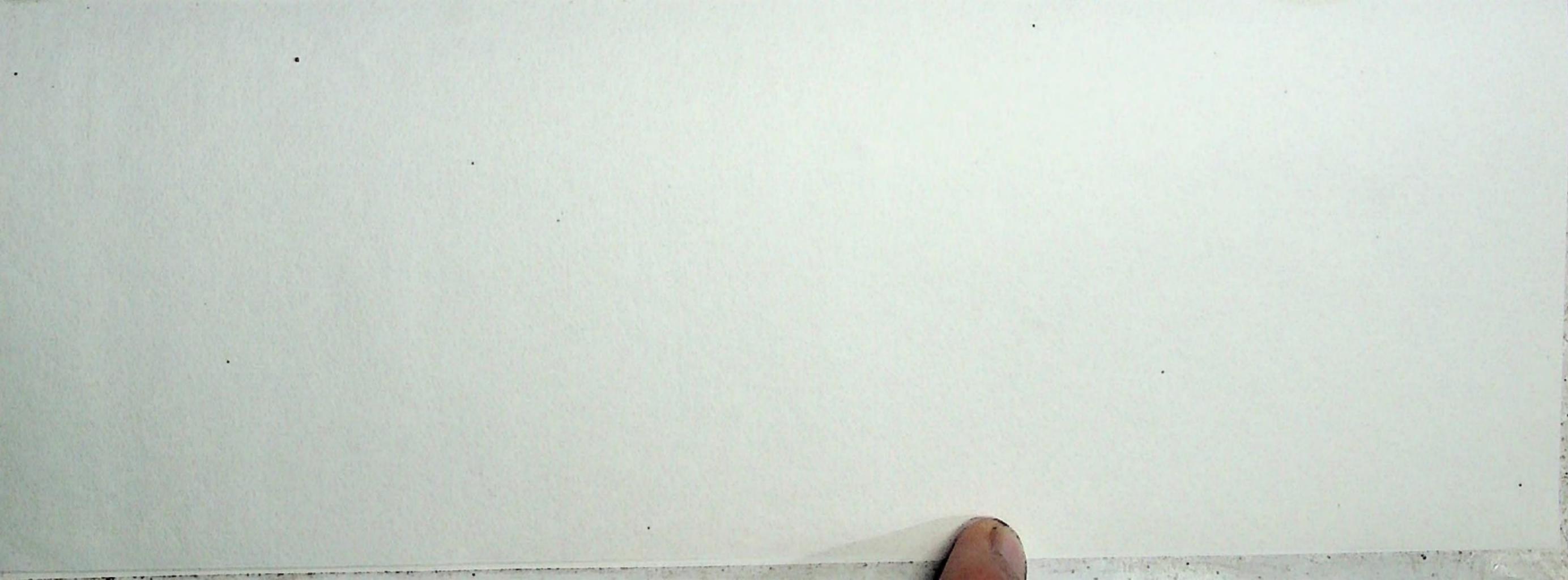
दूरभाष - ०२५१-२२०९०६१.

खेमराज श्रीकृष्णदास

चौक, वाराणसी (उ.प्र.) २२१ ००१.

दूरभाष - ०५४२-२४२००७८

॥ इति व्रतोद्यापनप्रकाशसमाप्तिः ॥

COLLECTION OF VARIOUS
→ **HINDUISM SCRIPTURES**
→ **HINDU COMICS**
→ **AYURVEDA**
→ **MAGZINES**

FIND ALL AT [HTTPS://DSC.GG/DHARMA](https://dsc.gg/dharma)

Made with
By
Rvlnash/Shashi
[Creator of
hinduism
server]

COLLECTION OF VARIOUS
→ **HINDUISM SCRIPTURES**
→ **HINDU COMICS**
→ **AYURVEDA**
→ **MAGZINES**

FIND ALL AT [HTTPS://DSC.GG/DHARMA](https://dsc.gg/dharma)

Made with
By
Rvlnash/Shashi
[Creator of
hinduism
server]

हमारे प्रकाशनों की अधिक जानकारी व खरीद के लिये हमारे निजी स्थान :

खेमराज श्रीकृष्णदास

अध्यक्ष : श्रीवेकटेश्वर प्रेस,

११/१०९, खेमराज श्रीकृष्णदास मार्ग,

७ वी खेतवाडी वैकल्पिक रोड कानर,

मुंबई - ४०० ००४.

दूरभाष/फैक्स-०२२-२३८५७४५६.

खेमराज श्रीकृष्णदास

६६, हडपसर इण्डस्ट्रियल इस्टेट,

पुणे - ४११ ०१३.

दूरभाष-०२०-२६८७१०२५.

गंगाविष्णु श्रीकृष्णदास,

लक्ष्मी वैकल्पिक रेस व बुक डिपो

श्रीलक्ष्मीवैकल्पिक रेस विल्डोग,

जूना छापाखाना गली, अहिल्यावाई चौक,

कल्याण, जि. ठाणे, महाराष्ट्र - ४२१ ३०१.

दूरभाष - ०२५१-२२०९०६१.

खेमराज श्रीकृष्णदास

चौक, वाराणसी (उ.प्र.) २२१ ००१.

दूरभाष - ०५४२-२४२००७८.

KHEMRAJ SHRIKRISHNADASS

